

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2019
1

Hidas Judit prózája | Fenyvesi Ottó, Lator László,
Vermesser Levente versei | Havasréti József, Herczeg Ákos,
Boka László és Lapis József tanulmányai | Fritz Zoltán
képregénye | Kritikák Vajna Ádám, Simon Márton, Szálinger
Balázs, Kali Ágnes, Dezső Kata és Izsó Zita könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*gyakornok*)
Vass Norbert (*kritika*), Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovicz Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter, Dávid Emma Bernadett

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Fenyvesi Ottó: <i>A római úton</i> (Vár, 2018/4.)	3
Bödecs László: <i>VII.</i> (Apokrif, 2018/4.)	6
Lator László: <i>Navona tér</i> (Parnasszus, 2018/4.)	8
Csontos Márta: <i>Dekompozíció</i> (Búvópatak, 2018/11.)	9
Kukorelly Endre: <i>Cé cé cé pé</i> (2000, 2018/11.)	10
Vermesser Levente: <i>Prológus</i> (Látó, 2018/12.)	15
Csák Gyöngyi: <i>Münchhausen</i> (Dunatükör, 2018/1. [40. megjelenés])	16
Hidas Judit: <i>Interjú</i> (Tiszatáj, 2018/11.)	17

■ ADY ENDRE

Havasréti József: „ <i>Mióta ismerlek, haldokolsz...</i> ”	26
Herczeg Ákos: „ <i>Mámor, mámor kell mindenáron</i> ”	34
Boka László: <i>Megtorpanások és kiútkeresések</i>	47
Lapis József: <i>Ady Endre öszösvetségi ibletésű verseinek margójára</i>	68

■ KÉPREGÉNY

Fritz Zoltán: <i>Ésaiás könyvének margójára</i>	78
---	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Nagy Marietta: <i>A magyar szépirodalmi művek fordításai és fogadtatásuk Törökországban 1.</i>	86
Bordás Máté: <i>Hamar elfelejtjük az apályt és a dagályt</i>	94

■ KRITIKA

Krupp József: <i>Saját rinocérosz</i> (Vajna Ádám: <i>Oda</i>)	106
Förköli Gábor: <i>A narancsliget és a savanyúság szabályozása</i> (Simon Márton: <i>Rókák esküvője</i>)	112

Csécsei Dorottya: <i>És a kör bezárul</i> (Szálinger Balázs: 361°)	117
Hlavacska András: <i>Hintőpor</i> (Kali Ágnes: Ópia)	122
Gyöngyösi Lilla: <i>A pillanatnyiség súlya</i> (Dezső Kata: <i>Akiket hazavártak</i>)	127
Veréb Árnika: <i>A háború utáni csend énekei</i> (Izsó Zita: <i>Éjszakai földet érés</i>)	131

■ REPERTÓRIUM

2018. november–december (Zahari István)	137
Számunk szerzői	157

Lapszámunk borítója Fritz Zoltán képének felhasználásával készült.

Makkai T. Csilla gyakornokunk
Oláh János Szerkesztői Ösztöndíjban részesült.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap,
Miniszterelnökség,
Nemzeti Együttműködési Alap,
Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
Logobox

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

SZEMLE

Fenyvesi Ottó

A RÓMAI ÚTON

Higanyként pereg a múlt,
minden távolodik,
rakódik egymásra az űr.

Kiszántott kövek, oszlopok.
Emlékét rejtik dicsőségnek,
hatalomnak, liliomnak.

A régi római úton megyek,
Lovasról Paloznak felé.
Hol Seuso és Baláca

népe menekült. Hátra
aggódom tekintettek.
A Rómába vezető úton.

Felettem idő kanyarog,
évszakok suhannak bennem.
Szem szalad harisnyán.

Titkokat rejt a mozaik.
Mindent belep a vadonat,
minden olyan törékeny,

szilánkokra töri a napsugár.
Most épp forró a levegő.
Kókad sok boglárka, rezedá,

tyúkhúr, kankalin, kutyatej.
Szabadulnék a málhától,
nyomaszt a sok törmelék.

A régi római úton
perzseli szívem az ének.
Lassan árad a melódia.

Mondani már sok mindent
nem érdemes. És mégis egyre
csak mondom, szavaim

ismétlem a részeg lódarazsaknak.
Mondom a szarvval ékes
bogaraknak. Számban fű ropog.

Róma felé barbárok vonultak.
Porig rombolták. És sokakba
döftek kardot és lándzsát.

Brigetio, Aquincum, Baláca,
Savaria, mind elveszett.
A romok felett utópiák, illúziók,

sánta metaforák, himnuszok.
És hiába mocoognak a régi jók.
Minden ismétli önmagát.

Végtagok repülnek az ég felé.
Új idő, új rend közelít.
Gonosz, kapzsi és hódító.

Jönnek, kik mindent elfelejtenek.
Mobil csörög, ismerős dallamok.
A hívő némán szemléli

a leigázott provinciákat.
Zsurlók közt fácán bujkál,
mutatnám lábuk nyomát.

De kihez beszélek egyáltalán?
A romok falán tétovázó árnyaknak?
A fül nélküli baglyoknak?

A vonuló tarka madaraknak?
Mit mondani kéne: semmi.
Nincs cél, már csak út van,

az a régi, római. És azok
a véres történetek, mint jégben
a ladikok, mind összeomlanak.

Vár, 2018/4.

Bödecs László

VII.

A fal egy részen beomlik ágyúink nyomán.
Ezzel fog véget érni,
és így kezdődik a másik,
a beköszöntő béke időszaka.

A zászló, mely alatt az ellenség gyülekezett,
lehull, és a mieink emelik fel,
de nem tartjuk meg trófeaként,
a hadi grémium irányzata szerint tűzre vetjük,
nyoma se legyen a régi, korhadt világnak.

A várvédők szemében látni fogjuk a szikrákat,
amikor lángol majd a kapu, és a szenesedő fa
nyikorogva megreped, kettétörik,
hogy immár ott is betóduljon a városba diadalunk,
és maga alá temesse új ünnepével,
aki ellenállt, a kitartó hitelent.

Az idegen város letérdel,
ahogy megroppan a védelem utolsó vonala,
és elválnak az ártatlan és értetlenkedő,
attól kezdve egység lesz, egyetértés.

A domb tetején állok, és nézem a falakat,
holnap, holnapután – nem sok ideje van hátra
ezeknek a köveknek, a fáklyáknak, éberek az örök,
de bennük még szunnyad a felismerés.

Amikor kiadom a parancsot, sok áldozat
hozza majd győzelmünket, sok halál váltja meg
korábbi rabságukból, a tudatlanságból a civil népet.

A legnagyobb tett meghalni a célért,
hőseink végső odaadása, ezt mondják a bölcsek,

és ezzel veszem rá katonáimat
a legfontosabb stratégiai lépésekre.

Most zászlónk tövében állva azt gondolom,
nem aki meghal, könnyen bevégzi dolgát,
hanem aki viseli egy életen át,
ha beköszönt a tökéletes dicsőség,
azt fogják hősnek nevezni.

Apokrif, 2018/4.

Lator László

NAVONA TÉR

A felszín alatt, a felszín felett
Alakok, formák, roncsok, vonalak,
Egymás fölé torlódott rétegek,
Világos rend, szeszélyes képzelet,
A föld felett, a föld alatt
Világverő, szétzüllött seregek.

Egy nagyravágyó akarat
Rajzolta ezt a hosszú négyszöget,
Fakasztott a kősziklából vizet,
Teremtett ide tengert, s rendezett
A szurkolóknak nagy hajócsatát,
S hogy megörökítse a szép napot,
Veszttest-győztest lemészároltatott.

És lett aztán sokféle késztetés,
A szép, az érdek, a becsvágy, a pénz,
Jó, ha a földi s égi összeér,
És épített az Úrnak templomot,
Kint trükkös nagyság, belül kicsi tér,
Növeli egymást templom, palota.

S más is: egy lábujj, egy izomköteg,
Nemcsak jelkép, nemcsak csoda
Tud az előnél élőbb életet.
S ha készül itt még bármi valahol
A végleges s a változó felett,
Etruszkok és görögök s latinok
Belebeszélnek majd a föld alól.

Parnasszus, 2018/4.

Lator László 1927-ben született Tiszasásváron (Csehszlovákia). Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila- és Kossuth-díjas.

Csontos Márta

DEKOMPOZÍCIÓ

Sugárfertőzött báránnyelűk
köröznek, erdőtüz égette köveken
melegszik az északi szél.
A madarak villámokat nyeltek,
az árnyékok besimultak a sötétbe,
a nyárba belefagyott a tél.

Már nem látszik rajtad se
harag, se bánat, nem szól hozzád
a lélek – nincs Egyetlen Ígélet.
A rohanásban ujja köré
csavart a végtelen, arcod fent
és lent között parcellázza a mélységet.

A japán akác ledobja színes
koronáját, a rózsabokrok támadnak,
ágaik felfegyverzett, vérszopó katonák.
Már csak emlékekben él tovább
a fenyőkeretbe faragott oltárkép,
ajkadon elhalkult YYYYYYYY.

Búvópatak, 2018/11.

■ Csontos Márta 1951-ben született Győrben. Verset ír.

Kukorelly Endre

CÉ CÉ CÉ PÉ*(Részletek)*

(9.1)

(K) néhány nappal a Falomlás előtt repült Berlinbe. Schönefeld, Kelet-Berlin. Többször járt Berlinben, először tizenhárom éves korában, cse-reüdültetésen, németül tanulni. Hogy valami ragadjon rá a németből. Kelet, szovjet zóna, pár évvel azelőtt húzták föl a falat a város közepén. Három évvel azelőtt. Előbb szögesdróthálót húztak keresztül a városon, aztán azt elbontották, és két sor betonfalat telepítettek a szovjet zóna határára.

(4.1)

A cseregyerek nagydarab, csontos proliú Karl-Marx-Stadtból, négy-öt napig (K)-éknál lakott, nemigen lehetett érteni, amit beszélt. Nem beszélt sokat, gyakorlatilag meg se szólalt, nem mosolygott, nem akart semmit, nem nézett senki szemébe, ha szóltak hozzá, picit elfordította a fejét. És sebesen pislogott hozzá. Mintha inkább fülelne, mint nézne. Úgy nézett, hogy hallgatott.

(0.5)

A családban többé-kevésbé mindenki beszélt németül. Kivéve (K) nagyanyját, aki, ha meghallotta, hogy németre váltanak előtte, egyszerűen kiment a szobából. Főállt, szó nélkül kiment. Semmi cirkusz. (K) nagyapja németül számolt, énekelgetett magában, és lelkesedett Hitlerért. Állítólag lelkesen hallgatta a rádióban Hitler beszédeit. Legalábbis a háború előtt. A háború vége felé már nem.

(0.6)

Urak, van ilyen. Van, van. Már nincs. A kommunizmusban még volt, legalábbis az elején. (K) anyja meg a nővére, budai úrilányok, két hibátlan darab, eltéveszthetetlen gesztusokkal. Tartás, hanghordozás. Fennhordott orr. Nem nagyon fenn, mondhatni, hogy a helyén. Néha kissé följebb a kelleténél – de azt azért pontosan tudták, mi a *kellet*. Összevillan a szemük, apró, gúnyos mosoly, azonnal megtalálják a hangot

bárákival. Akivel akarják. Akivel kell, az úgynevezett egyszerű emberekkel is. Akivel nem fontos, azon átnéznek, az egyszerűen nincs is. Nem létezik. Tudnak bridzselni, németül, belépni bármiféle emberekkel teli terembe, nejlonharisnyát szexisen fölhúzni. Főzni. Nem mindent. Nem tudnak mindent.

(0.7)

Nem tudnak főzni mindent. Tudnak bognizni, de csak egyedül, ha jól bezárkóznak a szobájukba. Klimpírozni bármely pianínón, korcsolyával csinos nyolcasokat írni, tárgyalni, társalogni, és ez már szinte minden. Lehet, hogy mindent tudnak? Egyik jól főz, a másik rosszul, de az is még elég jó. Két-három tuti sütemény. Cigiznek. Tudják az illetet. Nem rosszak, de nem túl jók, nem panaszkodnak, van stabil ízlésük, autentikusak és képmutatók, nem prűd, gyors, okos, üresfejű, önféjű nők. (K) anyja, meg annak a nővére, Lonci. Könnyen veszik.

(1.1)

A legnehezebbet is könnyen veszik, legalábbis te úgy fogod látni. Olykor kibillen az ízlés, mint magas sarkú cipőben a boka, akkor is, ha a gazdája halálbiztosan lépked benne. Osztályuk és korosztályuk mintapédányai, akik tévedhetetlenül, megtéveszthetetlenül bemérik hajszálpontosan, ki hova tartozik, hogy von Haus aus miként van eleresztve. Egymásra pillantanak, egyetlen villanás, apró, cinkos mosoly, ennyi. Közben meg a nyomasztó, megalázó szegénység. Grízes tészta. Mások tészta az ebéd, nem elég mákkal. Nem elég porcukorral. Kieresztetted a csapat, hogy megfelelően hideg legyen a víz. Káposztás cvekedli lesz már megint. Eszed, baszd meg, a grízes tésztát már megint, ezüst eszcájggal. Eszed, nem eszed. Azzal eszed, ami van. Turkálsz benne. Nem kapsz mást, ilyen a kommunizmus.

(0.8)

Kommunizmus van, ez (K) számára a hétfői vagy a csütörtöki bridzspartik előtti családi beszélgetésekből derült ki. Vagyis hát semmi nem derült ki. Már az is, vagy az se, hogy egyáltalában valami van, úgy érte, hogy kommunizmus van vagy nincs. Jönnek a vendégek nagy zajjal, hangosan és egyszerre beszél mindenki, izgatottak, túlzottan is vidámak, most kicsit lerázták magukról a fáradtságukat. Az ólmos szürkeséget. Hát igen, a kommunizmust, akármit is jelentsen az. De mit jelent? Ül a fotelben Miki és Loli, és hevesen komcsiznak. A rendszer meg

a kommunisták, így meg úgy, 'hú, de finom a pogácsa, Ilonka néni!' 'Isteni ez a pogácsa', közli Miki bácsi, és próbál kezét csókolni (K) nagymamájának, de az nem engedi. Átülnek a kártyasztalhoz, (K) meg a testvére kapnak egy korty szürkebarátot, nézhetik még egy darabig a licitet. Miki emelt hangon beszél, amikor a zsidó főnökét említi, valamennyire lehalkítja magát. Lolcsi is a zsidó főnökét emlegeti, hogy az mennyire egy rendes fickó. És milyen jóképű! Ez többször is elhangzik, Loli nevet, Miki arca ilyenkor elkomorul, percekig nem szólal meg. 'Szerintem volt valami a Loli néni meg a főnöke közt', közli (K) húga (K)-val. (K) nem érti. 'Hogyhogy valami?' 'Hát valami!'

(3.1)

'Honvágyam van', jelenti be a hatos villamoson Buda felé (K) anyja (K)-nak. Közben nem néz a fiára. Sose mondta ki azt, hogy Rudas László utca. Vagy Lenin körút. Marx tér, Rózsa Ferenc utca, November hetedik tér, Népköztársaság útja, ez komcsi, ezeket nem is lehet kimondani. Nem az, hogy nem mondta ki, hanem kizárólag a régi nevüket mondta. Fura, de (K) arra nem emlékszik, hogy az apja hogy oldotta meg ezt, mondta-e vagy nem. Ha mondta, semmiképp nem azzal az intonációval, ahogy (K) anyja. Közömbösen beszélt, mint aki rég feladta. Régóta, eleve feladta az egészet.

(1.18)

Egy összességében rózsaszínű nő, hangosan beszél, sivít nevetés közben. Hisztizik, ez (K) anyjának a szava. 'Mit hisztizik össze itt ez a Margit!' (K) ül a szőnyegen, igyekszik belesni a Margit szoknyája alá. A nő fölnyalabolja (K)-t, fogja a karját, magához szorítja, eltolja, nézegeti, ilyesmire mondják, hogy gyönyörködve. Ott a férje is, egy idegen ember, mindenesetre (K) nem ismeri, valaki oda nem tartozó van még a lakásukban. (K) apja mosolyog, de mintha mégsem annyira tetszene neki ez az egész. Vagy micsoda. Vagy tetszik neki? A barátnője volt valamikor, és a nő most mindenképp élvezi a helyzetet. Rózsaszín, bolyhos sapkát hord, forgatja a fejét, forognak a bolyhai, folyton nevetgél, beszél, (K)-t fogdossa. Amitől (K) úgy érzi, mintha bedugult volna a füle. Édeskésen izzadságszagú, puha a melle. Bizonyos értelemben pedig kemény. (K) a szőnyegen játszik, lehasal, próbál a szoknyája alá nézni. Úgy ült a nő, szétnyílt combokkal, hagyta, hogy (K) belásson neki. Ronda rózsaszínű harisnyatartó, (K)-nak legalábbis nem tetszett.

(1.32)

Az apja a fotelben ülve olvas. Mackógatya van rajta. Méregzöld a színe. Hazajön, leveszi az utcai ruháját, összehajtogatja, a szekrénybe pakolja. Eladták az orszógépet. Valami történt, eladták, elajándékozták, megszabadultak tőle, (K) nem emlékszik, hogyan. Mennek ki a meccsre. Indulnak, az apjával megy, föl kell vennie a sapkát. Fradi-pálya, nagy tömeg, csupa férfi, kalapban. Nőket nem lát. Soha nem látni lányokat a pálya szélén, amikor fociznak, ezt nem egészen érti. Tetszene a lányoknak, ahogy játszik, de hát nem nézik. A Tom Jonest olvassa az apja, Világirodalom Remekei sorozat, bugyiszínek. Megérkezik, kipakolja a táskáját, előveszi a könyveket. Ivanhoe, Monte Cristo, Bűn és bűnhődés. Ül, olvas. Mondt-e azt, de nem mondja meg. Nem úgy mondja, nem jön át. Nem mintha (K) tudná, hogy kellene az apjának megmondania, hogy az átmenjen. Rábízza? De mit? Mi az, amit rábíz? Kezden valamit magával, de ahhoz előbb még el kéne kezdenie valamit, vagy nem? Egy lánnyal kezdeni valamit. Más emberekkel. Ha be kell vonulnia, akkor mit csináljon. Nem mondott semmit, és (K) nem kérdezte.

(4.30)

Nézegeti a Playboyban a meztelen nőket, és dörzsöli magát. Elélvez, kezdi előlről. Beviszi magával a vécébe a Playboyt, lehajtja az ülőke fedelét. Estélyi ruhás nő, a ruha elől kigombolva, a melle szabadon, két ujja közé csípve tartja az előtte álló szmokingos férfi kibontott nyakendőjét. Kissé hátrahajol, mosolyog. Nem arra néz, aki nézi. Gyönyörű a melle.

(4.2)

Egykor Chemnitz, most Karl-Marx-Stadt, német város Szászországban. Vagyis most Chemnitz, akkor Karl-Marx-Stadt, de ez a most akkor van, hatvannégyben. A cseregyerek, aki (K)-éknál lakott négy-öt napig, német kisfiú, szász akcentussal beszélt, senki nem értett belőle semmit. (K) apja se, még az esseni rokonok se. Nem sokat beszélt, elkezdte, azonnal abbahagyta, közben nem nézett senkire. (K) unokabátyja a német feleségével a Margit-szigeti Nagyszállóban laktak, ment az egész család fagylaltozni a Lukácsba. Körbeültek egy kisasztalt, és akkor az lett volna az ügymenet, hogy németül beszélgetnek, a rokonok, a fiú, (K) anyja meg (K). (K) nem tudott németül. Beszélni tudott, némi nyelvtan meg szókinccs, mondta, amit mondott, ami eszébe jutott, de aztán abból nem lett semmi. Vagy nem sok. Az unokabátyja felesége meg se

szólalt. Gut, danke, nein, igazából egy szót se szólt senki. 'Nem értem, amit beszél', súgja a nő halkán németül (K) anyjának, és a szeme sarkából a fiúra pillant. (K) meg a nő mellét nézi. Hallgattak, kanalazták a fagylaltot, (K) bámulta az unokabátyja német feleségének a mellét, jól elvult vele. A nő folyton morgott valamiért a férjére, nem tetszett neki semmi, a fagylaltot is otthagya. A német fiú viszont buzgón kanalazott, látszott rajta, mennyire ízlik neki. Csokoládé, málna, citrom vagy eper, üdvözült pofával ette, csöppet sem törődött azzal, hogy be-szélnek-e hozzá vagy nem, primán elvult ő is. Nem beszélt, hanem evett. (K) is. Ették a fagylaltot, finom volt, sokkal jobb, mint bármi. Mint például németül karattyolni. Isteni a fagyi, gondolta (K). Mondta is. A német kölcsönös névmás einander, jelentése megfelel a magyar egymás kölcsönös névmásnak.

(4.3)

Mondjuk az unokabátyja német feleségének a mellét megfogni még jobb lett volna, gondolta. De nem mondta. Illetve hát kinek mondta volna. A kölcsönös névmás helyett gyakran a többes számú visszaható névmást használjuk (uns, euch, sich): Wir begrüßten einander. Wir begrüßten uns, üdvözöltük egymást. Sie zanken miteinander. Sie zanken sich, veszekednek egymással.

2000, 2018/11.

Vermesser Levente

PROLÓGUS

Amikor hirtelen elfogyott a hold,
az árfolyamok is zuhanni kezdtek,
legnépszerűbb keresztnév az Ahmed volt,
a legnagyobb botrány meg a hónaljszörzet.

Az Elvárás évének számai szerint
megdőlt az irónia világrekordja,
és a Borgói-hágónál szabályosan,
karóval döfték át az utolsó vámpírt.

Ekkortájt kezdték el rebesgetni nálunk,
hogy ne értsem félre, nem ezek miatt,
de az történt, hogy feltámadt a bátyám.

Álhír csak, mondtam, zavaros beszéd,
tóparti gyöngye szél holdmentes éjben,
vártam, valameddig vezessen mégis,
az előttem élő nyomát kutattam.

Akadnak nyomok kétségtelenül:
cigaretacsikk, szeptember hangja,
egy gitárhúr és a pohár öblében
tanyázó néhány csepp gyomorkeserű.

Megvártam, amíg minden elcsitul,
és elindultam az ösvényen fölfelé,
a régi családi ház irányába.

Látó, 2018/12.

Csák Gyöngyi
MÜNCHHAUSEN

(XVI.)

Te még nem hagytál el, báróm,
 egyetlen barátom, a nagy
 megcsalattatások, válási drámák
 közben végigasszisztáltad
 leroskadásaim, beleláltál
 szégyeneimbe, ha fél szemmel
 sandítottam a megszokott
 léleksarok felé, ahol évtizedek óta
 nem untad még el a kíváncsi könyöklést;

mert láttam, ott állsz ugrásra készen,
 hogy más minőséggel
 töltsd meg szomorú estém,
 ha vigaszra vágyva nyüszítetek
 újabb mítoszért, meséért.

Te nem hagytál el, barátom,
 maradj velem a gyorsan burjánzó
 kaméleon-ködben,
 ne hagyd megszáradni a készülőt
 agyam kíváncsi vásznán,
 s miként a megszentelt ostyát
 gyónáskor ezüstkelyhéből a pap,
 mutasd meg teljes szépségében
 nekem szánt szivárványodat!

Dunatükör, 2018/1. [40. megjelenés]

Hidas Judit

INTERJÚ

Vasárnap délelőttre beszéltek meg a fotózást. Egy fiatal lánnyal találkoztam, aki tizennyolc éves korában rákos lett, aztán meggyógyult.

Nehezen indultam el otthonról. Nem volt kedvem felkelni, sokáig iszogattam a kávé a konyhában. Aztán megkért a lányom, hogy mondjak neki egy mesét. Összebújtunk a kanapén. Szeretek neki olvasni, élvezem a történeteket, de előfordul, hogy nem tudok odafigyelni. Ilyenkor úgy olvasok, hogy csak a szám mozog.

Az előző nap állásinterjún voltam. Megint nem sikerült, pedig előzőleg sokat készültem. Utánanéztam a cég működésének, eladási tervet készíttettem.

A vállalkozás egy lerobbant külvárosi családi házban működött. Az egyik tulajdonos, egy ritkás szakállú, pocakos férfi nyitott ajtót. Bolyhos pulóverén néhány kenyérmorzsa árválgodott, a lábán barna zoknit és műanyag papucsot viselt. Szuszogva lépkedett előttem felfelé a szűk belső lépcsőn, és egy levegőtlen szobába vezetett, ahol hatalmas növények takarták el az ablaküvegeket. Egy vékony, kancsal nő ült az egyik fotelben, felállt, és kezét fogott velem.

Először a férfi kérdéseire válaszoltam.

A szakmai tapasztalatomról érdeklődött, és arról, miért keresek új munkahelyet. Azt hazudtam, kissé monotonná vált a régi munkám, és szeretnék új feladatok után nézni. Elhitte.

– És a család? – vágott közbe hirtelen a nő.

– Mi van vele? – kérdeztem.

– Itt nem lehet minden héten betegállományba menni – tette hozzá mosolyogva, de volt valami támadó a hangjában.

– Nem is gondoltam ilyesmire – hebegtem, és éreztem, hogy kezd az arcom elfehéredni.

Hirtelen nem tudtam megállapítani, melyik az ép szeme. Az járt a fejemben, ezt már biztos ő is érzékeli, és azt gondolja, hülye vagyok, netalán bunkó.

– Ötkor van vége a munkaidőnek – folytatta a nő.

– Tudom – sütöttem le a szemem.

– És a gyerekek?

– Talán a férjem, nem tudom, ezt még nem gondoltam végig – válaszoltam, miközben mindenhova néztem, csak rá nem.

– Pedig jobb lett volna – jegyezte meg, és valamit felírt egy papírra.

Nem tudtam, hova akar kilyukadni. Egyre jobban izzadt a tenyereim, és egyre kevésbé tudtam a kérdésekre figyelni.

Talán az lett volna a legjobb, ha akkor felállok, és elmegyek, vagy visszaszólok, ezt mégis hogy képzeli. De meg sem bírtam szólalni. Aztán a férfi kezdett faggatni.

– Ha jól értem, maga ért a fényképezéshez. Mondja meg, kérem, hogyan tudná az üzletünkben a portréfotózást felfuttatni?

– Talán hirdetni kéne a helyi lapban, és ha jó lesz az ügyfelek tapasztalata, talán terjed majd a híre szájról szájra is.

– Talán?

– Igen. Azt hiszem.

– Ez nem volt túl meggyőző, ami a kompetenciáját illeti...

Ettől kezdve a legegyszerűbb kérdésekre sem tudtam válaszolni. Végül kiszédelegettem a szobából. Beszálltam a kocsimba, automatikusan beindítottam a motort, és vakon vezettem hazáig.

– Mi volt? – kérdezte Dénes, amikor leültem a konyhaasztalhoz.

– Úgy látszik, semmire sem vagyok képes.

– Ne hülyéskedj.

– Egyszerűen nem értem, miért kapom ezt – ráztam a fejem, és elmeséltem neki röviden, mi történt.

– Majd összejön valami, addig meg vannak külsős munkáid.

Felnevettem.

– Negyvenhárom éves vagyok! Három éve vagyok itthon.

– A kicsi miatt eddig nehéz lett volna.

Hallgattam, aztán felsóhajtottam.

– Nem lett volna szabad azt a biztos állást otthagyni.

– Ne rágd magad utólag.

– Talán túl szigorúan ítéltem meg a helyzetet – tettem a tenyerembe az arcomat. – Talán nem kellett volna törődnöm azzal, hogy milyen színvonalatlan az egész.

Hallgatott.

– Tudod mit? Menjünk el a gyerekekkel vacsorázni – mondta hirtelen.

– Nincs kedvem.

– Ne csináld ezt.

– Mi van, ha nem jön össze semmi sem? A lovaglás önmagában nem elég.

– Ne kapkodj. Ez a vidéki állás egyébként sem volt neked való. Mit kezdte volna magaddal egész nap egy lepukkant optikában?

Felállt, hogy megkeresse a gyerekeket. Hagytam, hadd intézkedjen.

Boldogok voltak, hogy étteremben fogunk enni. Ez volt az első igazán szép májusi nap. Nem esett az eső, huszonöt fok volt még este is. Átgurultunk a kocsival a szomszéd kisvárosba, és kiültünk egy Dunaparti étterem teraszára. Az előttünk lévő sétálóúton jöttek-mentek az emberek. A nagylányom a parton kavicsokat dobált a kicsivel. A nadrágjuk térdig fel volt túrva, hogy ne legyenek zizesek, a lábuk maszatos volt a homoktól, a bokájukra a folyóból kisodródott hínárdarabok tapadtak.

– Olyan jófejek – gyönyörködött bennük Dénes.

Mosolyogtam, de az előző napi interjú járt a fejemben. Hogy miért történik velem mindig ugyanaz. Úgy látszik, én arra vagyok ítélve, hogy otthon, a négy fal között éljem le az életem. Teljesen lefagyok, ha valaki bántani kezd.

Amikor a gyerekek visszajöttek az asztalhoz, sáros lábnyomok maradtak utánuk a csempén.

– Étteremben vagytok, nem játszóházban – morogtam, majd a földön szanaszét rúgott cipőikre mutattam. – Szedjétek ezeket össze, de azonnal!

A nagyobb segített a kicsinek, de öt perc múlva újra hatalmas kupleráj vett minket körül.

Jött a pincér a tányérokkal, és nem fért az asztalunkhoz.

– Nem hallottátok, mit mondtam az előbb? – kiáltottam rájuk. Nem érdekelt, hogy hallja-e a pincér.

A gyerekek csendben az egyik székre tették a cuccaikat.

– Igyunk egyet anyára – mondta ekkor a férjem, és a magasba emelte a málnaszörppel megtöltött borospoharát.

– Miért is? – néztem rá dühösen.

Felpattantam az asztaltól, és otthagytam őket. Utáltam magam, amiért úgy viselkedem, mint egy rossz férj, aki a családján vezet le a mérget, de nem tudtam mit tenni. Munkahelyen, emberek között akartam lenni, ha pedig nem megy, akkor jobb az egésznek mielőbb véget vetni. Úgy éreztem, képtelen vagyok ezt a fájdalmat tovább elviselni.

Mély levegőt vettem, és visszamentem az asztalhoz. Mindenki csendben evett. A férjem a tányérját nézte. Arra gondoltam, este el-

mondom neki, hogy már nem akarok élni. Talán a gyerekeimnek is jobb lenne így. A férjem boldogulna nélkülem is. Tud bevásárolni, főzni, mosni, el tudja őket látni, és legalább nem kiabálna velük senki.

Jó, persze tudom, néha azért hasznomat veszik.

A múlt hétvégén például kint voltunk a kertben, amikor a fa alatt egy jó adag csalánt vettünk észre.

– Ha belefekszel, kapsz egy ezrest – mondta a lányomnak a férjem.

– Ezerért nem.

– Akkor legyen kettő.

A lányom rázta a fejét.

– Tízért?

– Hát jó – vágta rá és vetkőzni kezdett.

– Ugye hülyéskedtek? – kérdeztem Dénest.

De a lányom elindult a fa felé.

– Csak akkor, ha te is vele tartasz – mondtam ekkor a férjemnek, és a gyerek elé álltam.

Dénes elnevette magát.

– És mit kapok érte? – kérdezte.

– Azt, hogy a lányod befekszik melléd a csalánba.

A férjem bement a házba. Nemsokára a telefonjával tért vissza, egy cikket olvasott rajta.

– Na, jó, kivételesen igaza van a paragépnek – bökött felém.

Szerinte ugyanis az a legnagyobb bajom, hogy mindentől túlzottan félek, ezért nem viszem semmire. Ezen jókat szoktak a gyerekekkel nevetni. Ilyenkor én is igyekszem magamon mosolyogni, különben megkapom, hogy még humorérzékem sincs.

– Hagyjuk ezt a játékot. A csaláncsípéstől kórházba lehet kerülni – tette hozzá Dénes.

– Jó, apa, de akkor találj ki valami mást, ami nem ilyen veszélyes – kérte a lányom.

Végül Dénes akadálypályát csinált neki másnap a kertben.

Szóval ilyenkor érzem, nekem is van némi hasznom, de aztán arra gondolok, ezt bárki képes lenne helyettem megcsinálni. És hiába tudom, ha nem lennék, szörnyen fájna a gyerekeknek, és úgy éreznék, elhagytam őket. Van, hogy semmi más nem érdekel, csak az, hogy megszabaduljak ettől a kintől. Úgy látszik, sosem leszek képes megmutatni, én is érek valamit.

Sokszor gondolok a rákra. Apámat is ez vitte el, a nagybátyámat is. Azt hiszem, nem lenne erőm küzdeni ellene. Hagynám, hogy szét-

rohadjon a testem, nem akarnék hányini, kopaszon járni, nem akarnám, hogy szétmarcangoljanak, mint a nagybátyámat annak idején. Amikor megműtötték az áttétet a gerincén, az egész testében daganatok kezdtek nőni, és már csak néhány hétig élt. Nem, én megadnám magam, úgy, mint apa. Hiába erőltették, hogy küzdjön, pontosan tudta, nincs miért. Akkor meg minek csináljon az ember magából hülyét?

– Mennem kell – mondtam a lányomnak azon a bizonyos reggelen, mikor az interjú előtt meséltem neki a kanapén.

Beültem a kocsiba. Szokás szerint kicsit későn indultam, de az autópályán viszonylag gyorsan odaértem a környékre. Még kába voltam az előző napi állásinterjútól. Mintha másnapos lettem volna.

Megérkeztem a térre. Leparkoltam a kocsival egy mellékutcába. Öt percem volt a megbeszélrt időpontig. Elindultam a főút felé. Jó messze voltam az autótól, amikor rájöttem, rosszul emlékszem a találka helyére. Visszasiettem a kocsinhoz. Mérgező voltam magamra, nem szoktam ennyire félvállról venni a dolgokat, ráadásul én ajánlottam a témát a lapnak, amelyiknek néha dolgozni szoktam. Az interjút a kollégám már elkészítette.

Szerettem volna olyan embereket bemutatni, akik harcolnak a saját igazukért, vagy nem adják fel a küzdelmet, mint ez a kislány is, aki tizennyolc éves volt, amikor kiderült, nyirokmirigyrákja van, és az orvosok csak néhány hónapot jósoltak neki.

A lánnyal egy terebélyes fa alatt beszélgettünk egy padon, mielőtt belekezdünk a fotózásba.

– Régen nagyon féltem a ráktól – mondta. – Ebben halt meg az egyik nagymamám is, és mindig rettegtem, hogy egyszer tele lesz a testem daganatokkal. Még filmeket is néztem erről, szerintem ez volt a baj.

– Mármint, hogy ezért lettél beteg? – kaptam fel hirtelen a fejem, és eszembe jutott, mikor szoktam gondolkodni magam is.

– Igen. Előtte nagyon elégedetlen voltam magammal. Fogalmam sem volt, mit csináljak az érettségi után. A szüleim meg folyton azzal piszkáltak, hogy már nagy vagyok, vegyem komolyan az életet – mondta elgondolkodva, aztán hirtelen vidám lett. – De most már teljesen más-képp állok mindehhez. Nem görcsölök annyit, próbálok magam olyan emberekkel körülvenni, akik szeretnek. Szerintem azért kaptam ezt a feladatot, hogy változtassak azon, ahogy élek.

– És sikerült? – kérdeztem.

– Azt hiszem, igen.

– És hogy viselted a betegséget?

– Igyekeztem minél kevesebbet törődni az egésszel, és azzal foglalkozni, amit szeretek. A lovammal versenyekre jártunk, ezüstöt nyertem Leonardóval az országos bajnokságon abban az évben. Olyan volt a betegség, mintha csak egy megfázás lett volna – nevetett, de közben a szája széle remegett.

Csodálkozva hallgattam.

– Jó, voltak persze mélypontok, de ilyenkor ott volt az apukám, meg segítettek a barátaim.

– És az iskola?

– A kezelés napján mindig otthon maradtam. Másnapra többnyire jobban lettem, délelőtt mentem suliba, aztán lovagolni. Mindig pótoltam az elmaradásokat. Aztán elhatároztam, hogy testnevelésből fogok felvételizni.

– És végül felvettek?

– Sajnos csak vidékre, de oda meg anya nem engedett. Azt mondta, túl messze van – válaszolta.

– És mit csinálsz helyette?

Egy darabig hallgatott.

– Felnőtt életet kezdtem. Recepciós vagyok egy kaszinóban, sokat éjszakázom.

Nyelt egy nagyot. A tokája úgy mozgott, mint egy kis békának. Egy elvarázsolt királylány jutott róla az eszembe.

– És a lovaglás?

– Nem fér bele.

– De hisz ez volt számodra a legfontosabb.

– Jó ez a munka, meg kell is a pénz, mert összeköltöztünk a párommal – válaszolta.

– Előtte hol laktál?

– Anyánál. Tudod, szeretem őt, meg minden, de úgy érzem, van benne egy kis rosszindulat velem szemben.

Szomorúan mosolygott.

– Csak az a gond, hogy az éjszakázás nem tesz jót a kezeléseken után – tette hozzá.

– Értem.

Nem mertem tovább kérdezősködni. Próbáltam elképzelni a napi küzdelmeit, hogy életben tudjon maradni. Még azt is képes volt elhinni, hogy erről az egészről tényleg ő tehet. De talán igaza van. Talán még ez is jobb, mintha az ember nem tudja a saját életét irányítani.

Felálltam.

– Mit gondolsz, kezdhették? – kérdeztem.

– Persze.

Miközben fotóztam a lányt, eszembe jutott az előző napi interjú. Kirázott a hideg, ahogy felidéztem a morzsás pulóvert viselő férfit a niktinsárga szobában, meg az ócska fotelt, ahova lihegve ült le velem szembe. Ismét láttam a mocskos ablakok előtt terpeszkedő hatalmas növényeket és a szobában felhalmozott szakadt papírdobozokat.

Alig láthatóan elmosolyodtam.

Fél óra alatt végeztünk.

– Jelentkezni fogunk a kész anyaggal – mondtam a lánynak.

– Köszönöm.

Elindultunk a főút felé, majd megálltunk az utca sarkán, ahol a barátjával lakást bérelt.

– Azért azt a felvételit mindenképp próbáld meg – mondtam neki búcsúzóul.

Rám nézett.

– Igen, azt hiszem, jövőre újra jelentkezem – intett felém, majd elindult a kavicsos úton hazafelé.

Visszasétáltam a kocsihoz. Eszembe jutott, hogy pár napja láttam egy érdekes hirdetést. Egy néhány éve működő, jó nevű internetes divatlaphoz kerestek fotóst. Úgy döntöttem, ha hazaérek, az lesz az első, hogy elküldöm nekik az önéletrajzom.

Jókedvűen értem haza.

– Minden rendben volt? – kérdezte a férjem, amikor kinyitotta nekem az ajtót.

Magamhoz öleltem.

– Szeretem, amikor így sugárol – mondta.

De ahogy beljebb mentünk, az örömöm gyorsan elpárolgott. A lakásban mindenütt játékok, ruhák hevertek a földön, a konyhában is óriási volt a kupleráj. Automatikusan elkezdtem felkapkodni a holmit, aztán rendbe raktam a konyhát. Ekkor eszembe jutott, hogy ki kell teregetni a vizes ruhát. Mikor végeztem, leültünk ebédelni, szerencsére a férjem ezt átvállalta, délután pedig koncertre vittük a gyerekeket.

Gyorsan elrohant az egész nap. Este fáradtan zuhantam le a tévé elé, és úgy döntöttem, elég lesz másnap megírni azt az e-mailt.

Éjjel nyugtalanul aludtam. Többször felriadtam, és csak forgolódtam az ágyban. Eszembe jutott, hogy a jelentkezéshez nyilván képeket is kell majd csatolnom, és hogy nekem milyen gyenge a portfólióm.

Mégsem küldhetek nekik képeket paradicsomfesztiválokról vagy vágatató lovakról.

Egyébként is biztos több százan jelentkeznek erre a pozícióra, gondoltam. Én pedig már nem vagyok fiatal, itt ez a két gyerek, nem könnyű mellőlük szabadulni, ha felhívnak egy-egy sürgős munka miatt.

Másnap elvittem a gyerekeket iskolába, óvodába. Utána gyorsan bevásároltam, majd otthon leültem a gép elé. Gondoltam, még körülnézek a Facebookon, mielőtt megírom a CV-m. Nézegettem az ismerősök posztjait, ezzel telt el egy-két óra, aztán kinyitottam a magazin weboldalát, ahova pályázni akartam.

Néztem a cikkeket, a fotókat, ismét láttam az álláshirdetést, amely ezek szerint még aktív volt. Aztán találtam egy képet a stábról. Egy üvegasztal körül ültek, férfiak, nők vegyesen. Mindenki márkás ruhában, frissen készített frizurával mosolygott a kamerába. Megakadt a szemem egy fekete hajú nőn, akinek élénkpiros rúzzsal volt kihúzva a szája. A ruhája is fekete-piros volt, olyan volt, mintha maga is egy fotózásról érkezett volna.

Elképzelttem magam közöttük, és ettől hevesen kalapálni kezdett a szívem.

Ekkor eszembe jutott, hogy több mint fél órája feltettem főni a krumplit, és a hús is már biztosan túlsült a sütőben.

Gyorsan bezártam az oldalt, felpattantam, és kisiettem a konyhába.

Tiszatáj, 2018/11.

ADY ENDRE

1919. január 27-én, 100 évvel ezelőtt meghalt Ady Endre. Az elsők közé tartozik, akiknek temetéséről mozgóképfelvétel készült. Állami gyászszertartás járt neki, „a nemzet temette el”, olvashatjuk Csinszka levelében, amit a gyors eltemetés magyarázataképpen Ady édesanyjának küldött. Egy nemzet búcsúzott tőle, mert éppen lehetett: sem egy évvel azelőtt, sem eggyel azután nem kaphatott volna állami temetést. Életműve nem volt ellentmondásoktól mentes, kortársai és az utókor megítélése sem az. Mégis furcsa, hogy halála után 100 évvel hiányolnunk kell az egymásnak ellentmondó, egymással vitatkozó, de mindenképpen szövegeket értelmező Ady-monográfiákat, ehelyett szentenciákat olvashatunk a költő hovatartozásairól. Furcsa, de előrelátható volt, Lengyel Menyhért már a Nyugat Ady-számában figyelmeztetett erre: „Igazi író számára kevés feladat annyira komplikált és nehéz, mint egy jó Ady életrajz. Életének külső körvonalaiából, a verseiből, s a környezetből, melyben élt, még inkább: Magyarország mai és múlt évszázadbeli életéből sok becses vonást lehet összegyűjteni, melyekből úgy – ahogy rekonstruálni lehet majd ezt a tüneményt – de nehéz lesz megörökíteni az ezerarcú lelket, mely bujdosott s felbukkant megint, mint a fény és árny játéka a természetben...”

A rovatunkban helyet kapott négy tanulmány az újraértelmezéshez nyújt kapaszkodókat. Nem visszaemlékezések, hanem előtanulmányok egy új Ady-monográfiához.

Havasréti József

„MIÓTA ISMERLEK, HALDOKOLSZ...”

A Nyugat + Zombik Ady-képe

1.

A *Nyugat + Zombik* képregény¹ három jelentősebb szemponton keresztül közelíti meg Ady Endrét: Ady személye, Ady költészete-életműve, valamint Ady sajátos helye a Nyugat vezető irodalmáinak körében. Utóbbiak (Babits, Kosztolányi, Karinthy, Móricz, Tóth Árpád) egyébként ugyancsak a kötet szereplői. Fontos látni, hogy Csepella könyve, habár – műfajának köszönhetően is – főként irodalomtörténeti sztereotípiákkal dolgozik, egészében véve releváns módon és ügyesen szól hozzá a fent megjelölt hármaskörhöz (noha újat nem mond, de ez nem is feladata). Számos részlete a magyar irodalomtörténet egyik legerősebb-legvirulensebb irodalmi mítoszának és kultuszának – tehát az Ady-mítosz és Ady-kultusz – történetéhez kapcsolódik, így az irodalomtudományos kultuskritika szempontjából is izgalmas vizsgálati tárgy.²

A fenti három kérdéskör (mint sejtethető) szorosan összekapcsolódik egymással Csepella könyvében. A *Nyugat + Zombik* alapkonceptiója szerint Ady lírájának ősvilági-pogány víziókban bővelkedő motívumai valamiképpen ellentmondanak mind a Nyugat irodalmi folyóirat „modernizációs” karakterének, mind Ady nyugatos pályatársainak alapvetően a nyugat-európai irodalom felé tájékozódó, abból inspirálódó irodalmi törekvéseinek. A könyv egésze kissé azt a (már Ady életében is elterjedt) nézetet támasztja alá, hogy Ady valamiképpen „kilógott” a Nyugattól; nem a modernizáció lovagja, hanem az archaikus regresszióé; ezt az elképzelést járja körül és „állítja élére” a *Nyugat + Zombik*.

Természetesen Ady az akkori progresszió (a feudális viszonyok és a nacionalizmus kritikája, polgári radikalizmus, szociáldemokrácia,

1 CSEPELLA Olivér, *Nyugat + Zombik*, Corvina, Budapest, 2017. A kötet Csepella Olivér mellett számos közreműködő (szövegírók, rajzolók, konzultánsok) munkájának eredménye; elemzésem során a könyvet egységes egészként kezeltem, és ekként fogok rá hivatkozni.

2 Az Ady-kultusz történetéhez lásd: MEKIS D. János, *Ady-kultusz és Ady-batás*, Árkadia. Szakmodszertani portál, http://www.arkadiafolyoirat.hu/images/000_irodalom/IRO007_TAN_mekis_ady.pdf.

háborúellenesség) elkötelezett híve is volt; a keleties, archaizáló, pogány víziók, illetve a modernizációs törekvések életművében rendkívül bonyolult komplexumot alkotnak. Ady hol a saját pogányságát, törzsösségét, a halottak birodalmával való összeszővődöttségét (mint *sorsot*, mint *ibletet* és mint *egzisztenciát*) hangsúlyozza, máskor pedig ennek ellenkezőjét. Így részben közvetíti a Nyugat és a Kelet, a modernizáció és az archaikus filozófia/mitológia között, részben pedig a végleteleg fokozza az ezek közötti feszültséget, amint erre jelentős értelmezői – ideológiai előfeltevéseiktől függetlenül csak néhány példa: Szerb Antal, Révai József, Barta János, Vatai László, Király István, Vezér Erzsébet – rámutattak.

2.

A szüzsé szerint a budapesti New York Kávéház helyén az ősidőkben varázsfa állt, mely körül pogány ősmagyarok éltek, táltosuk vezetése alatt („az ezeréves táltos törzse, vagy, ahogy ő hívja őket... a magyarok”). A táltos és felesége rájönnek, hogy a varázsfa füstjével eljuthatnak a jövőbe, ahol döbbenet látják, hogy mivé (vagyis Nyugattá) züllöttkorcsosult a régi ősmagyar világ. Ezért varázsfüsttel megfertőzik és zombivá változtatják a New York vendégeit, hogy ez a zombisereg harcoljon a nyugatosodás, illetve a Nyugat folyóiratot képviselő modernista irodalmárok – a „Nyugat kutyaí” – ellen. A táltos először a kávéház tulajdonosában, Schwarz úr testében, majd Schwarz pusztulása után annak titkárában reinkarnálódik, felesége pedig egy táncosnőben, aki a születésnapját ünneplő Babitsnak szánt óriástortából ugrik elő.

A táltos és az általa vezetett élőhalottak világa („A halottak élen” – idézi Ady kötetének nagyon is odaillő címét a könyv) ugyanakkor nemcsak a modernizáció ellentétét képezi, hanem a kereszténységét is (beleértve, hogy hajdan az államalapítás és a kereszténység felvétele maga is modernizációs lépés volt a pogány törzsiséghez képest). Csepella képregénye ügyesen reagál arra a feszültségre pogányság és kereszténység között, mely egyébként nemcsak Ady, hanem Babits és Kosztolányi költészetében is megfigyelhető. Mindezek forrásai a következők: archaikus folklór, ősvallás, őstörténet, antik irodalom, Nietzsche hatása, irodalmi dekadencia, kálvinizmus, katolicizmus. Pogányság és kereszténység ellentéte Ady esetében az egész lírai életművön végighúzódik (egyszerre bibliás és ősvilágian mitologikus); Babits esetében

főként a pálya korai nietzscheiánus, dekadensen sátánista korszakát jellemzi, Kosztolányi esetében pedig (mondjuk így) szórványszerű.

Ugyanakkor mind Ady, mind Kosztolányi költészetére jellemző valamiféle permanens halál-, sőt, halottkultusz. „Mióta ismerlek, haldokolsz” – vágja a széklábbal átdöfött, haldokló Ady fejéhez Kosztolányi, mélyen igazságtalanul, hiszen ez a „haldokló” póz rá is rendkívüli módon jellemző volt. A folyamatos „haldoklás” igen erős kép, egyszerre mozgósítja Ady (és nota bene: Kosztolányi) költészetének egyik fő motívumát, Ady dekadens pózait, valamint az élet és a halál közötti *mediáció* problémáját, mely Csepella képregényének zombi-apokalipszisében, illetve Ady és Kosztolányi műveiben egyaránt erőteljesen megjelenik. „Hozz hírt a túlvilágrul, testvér!” – mondja valakinek a táltos démoni felesége, nos, e felszólítás, ha afféle jelszónak tekintjük, Ady és Kosztolányi költészetét is jellemzi.

Az *életrajzi* Adyt a könyv alapvetően a költő alkoholizmusán, illetve a kifinomult, öt nyíltan lenéző – nem pusztán nyugatos, hanem nyugatias – irodalmároktól való különbözőségén keresztül közelíti meg. Mondjuk ki (a kötet is ezt hangsúlyozza): utóbbiak szemében Ady egy bugris. E szempontból nézve a képregény nyilvánvalóan a Babits és Ady, illetve a Kosztolányi és Ady közötti ellenérzéseket aknázza ki, nagyítja fel. (Ugyanakkor nem szól a Babits és Kosztolányi közötti ellenérzésekről, de miért is szólna, a könyv koncepciója szempontjából ez mindegy.) Nem esik túlzásokba, az ifjúkori *Babits–Juhász–Kosztolányi*-levelezés egyes darabjai, vagy a későbbi, Kosztolányi által kezdeményezett „Ady-revizíó” dokumentumai (és persze nem csak ezek) közismerten arról tudósítanak, hogy Babitsék hol egyszerűen csak lenézték, hol pedig valamiféle iszonnal vegyes elismeréssel szemlélték Adyt, a riválist.³ Csepella könyve idézi is *Az írástudatlanok árulásának* egyik híres helyét: „Kevés költő hagyott maga után annyi selejtet, művészi-leg idétlent, és modorost”.

Ady holtrészegen, a kávéházi asztalra borulva alszik kifinomultan évdőd társai mellett („A Művész Úr medítál”, szúrja oda gúnyosan Kosztolányi). A könyv által felnagyított és dramaturgiai tényezővé emelt alkati és kulturális ellentétet illetően lényeges az is, hogy Ady iskolázottsága, műveltsége, életstílusa gyökeresen szemben állt a többiekével. Míg Ady majdhogynem autodidakta volt és elsősorban (ki-

3 Ehhez lásd: *Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése*, s. a. r. BELIA György, MTA, Budapest, 1959 (61. és 62. számú levél); valamint Kosztolányi Dezső, *Az írástudatlanok árulása* (1929) = Uő., *Egy ég alatt*, s. a. r. Réz Pál, Szépirodalmi, Budapest, 1977, 220–239.

terjedt, de mégiscsak) valamiféle zsrnaliszta, innen-onnan összeszedett műveltséggel rendelkezett, addig Kosztolányi és Babits a kor legmagasabb európai műveltségének szintjén álltak, noha ehhez képest műveiket a magyar irodalomban szokásos megkésetttség jellemezte. Ady alacsonyabb műveltségi státuszához e tekintetben legfeljebb Karinthy – és Móricz – volt hasonlítható.⁴ Ez nem ítélezés vagy minősítés részemről, de szükséges rá kitérnem, hiszen részben ez biztosítja a *Nyugat + Zombik* lélektani-érzelmi, illetve szociokulturális dinamikáját. Adyt nem tanultsága, formális műveltsége, hanem látnoksága, illetve az archaikus tapasztalat által való „megragadottsága” jellemzi, illetve emeli ki a többi „nyugatos” köréből.⁵ Ennek köszönhetően kerül ő a képregény centrumába mint kulcsfigura, aki a pogány-maradi ősvilág, illetve a Nyugat világa felé egyaránt zárat nyit. E szempontból lényeges Csepella könyvében, hogy az általa felsorakoztatott „nyugatos” irodalmárok köréből egyedül Móricz az, aki rokonszenvez Adyval (ami valóban így volt).

Igen jellemzőek azok a verbális pengeváltások, melyek az Adyra a New York alagsori mosdójában rátaláló Kosztolányi és Karinthy, illetve Ady között zajlanak. Ezek hol csak Ady faragatlanságára utalnak („De szép kezét uram, ha megmosná előbb...” – figyelmezteti Kosztolányi a vele parolázni készülő, nemrég még a vécn trónoló Adyt), hol egymás vélt vagy valós költői modorosságaira. Ady Kosztolányi lírájának finomkodó, preszióz, olykor szinte kispolgári jegyeivel ugratja riválisát („bajos kis ügyek azzal a sok sárga holmival”), Kosztolányi pedig gunyorosan utal Ady költészetének ösztönös, naiv, reflektálatlan jellegére, de talán alkotásmódjára is („a verset írás és küldés között néha át is nézem én”). Amikor Ady – ugyancsak a mosdóbéli jelenetben – leírja a varázsüstben felbukkanó táltos garázdalkodását („csupa suhanás volt, szilaj mozdulatok”, majd: „Tombolt. Rettentő, szilaj erővel”); valaki, itt a szóbuborék nincs személyhez kötve, de Karinthy mondhatja, csak annyit válaszol: „a szilaj már volt”. Ez egyszerre utal Ady lírájának védjegyszerű, a kortársak által gyakran kifogásolt ismétlődéseire, illetve Karinthy paródiájára, mely ugyannerre irányult. Nem véletlen, hogy Csepella később is az Ady-versek modorosnak ható ismétlődéseit kifigurázó szavakat ad Karinthy szájába, mintegy továbbírva annak

4 Izoláció és nyugatosság, magyar törzsökösség és nyugati látókor sajátos dinamikáját tekintve az is érdekes lehet, hogy Ady és Móricz voltak azok, akik nem beszéltek idegen nyelveken.

5 A „megragadottság” (Ergriffenheit) vallástörténeti szakkifejezés, melyet Kerényi Károly ókortudós népszerűsített a harmincas-negyvenes években.

híres Ady-paródiáját: „Igen, nagyon erős, nagyon zabos. Kegyelem, művész úr, többször igazán nem szükséges elismételnie”. Egyébként Ady folyamatos „leművészurazásában” is rejlik valamiféle gúnyosan lekezelő árnyalat, hiszen – túl azon, hogy a többiek nyilván magukat tartják az igazi művészeknek – akkor kezdenek rá erre, amikor a csinos pincérnő a jelenlétükben művész úrnak titulálja a holtrészezen alvó Adyt.

3.

Alkoholizmusa, tivornyázó életmódja, betegsége (vérbajára is számos utalás történik), valamint a többiekhez viszonyított bárdolatlansága azonban csak színes karakterjegyek csupán. E külsőséges jegyek – ha csakis ezeket vesszük figyelembe – egy kicsit közhelyesre, egy kicsit bulvárosra formált Adyt tárna az olvasó elé. Részes, vérbajos, modoros, beképzelt, nem mos kezét vécézés után. A történet elején már napok óta az asztalra borulva alszik. „Az... sz betűs dolog miatt ilyen?” – kérdezi finomkodva Tóth Árpád. „Szimbolizmus? Igen, pontosan amiatt” – érti félre gonoszodva Karinthy. „Nem, hát a... szifilisz” – javítja ki a jól értesült Tóth Árpád. „Csak másnapos, Árpi” – védi Babits; mire Kosztolányi nem túl jóindulatúan hozzáfűzi: „Harmadnapos. Azt hallottam, már két napja terpeszt ennél az asztalnál”. Megméretetett és könnyűnek találtatott a nála sokkal „nyugatosabb” íróársak világában.

Ehhez képest a történet végén Ady dionüszoszi széttépetése és felzabáltatása oldja meg a konfliktust, az ő vére és teste, az ő áldozata lesz elég erős ahhoz, hogy legyűrje a pogány holtakat. Ez nyilvánvalóan azért lehetséges, mert valami módon *egy velük*. Ily módon az őseket és az általuk irányított zombikat végső soron nem a vitézül forgatott ásó, széklábak, szuronyok, konyhai serpenyők, nem is a pisztolygolyók, de nem is a jövőből teleportált, kólával feltöltött vízipisztolyok gyűrik le, hanem a rituális áldozat, az Istenember szétszaggatása-megevése és az ily módon működésbe hozott ellenvarázslat. E funkció betöltésére egyedül Ady lehetett alkalmas, mind Csepella művének saját belső logikája, mind (ha kultusztörténeti perspektívából nézzük a dolgot) a tényleges kortársak megítélése szerint. Tehát a tivornyáknál, vedelésnél, nőzésnél, vérbajnál, bunkóságnál sokkal fontosabb Ady sajátos pogánysága, valamint az a körülmény, hogy a modern magyar költészet történetében

Ady azon kevés szerző egyike, akiről a nevetségesség megkockáztatása nélkül leírható, hogy valamiféle szakrális aurával rendelkezik. Ez persze nem emelkedettséget vagy tisztaságot jelent, nem is krisztusi pózokat, hanem a pogány karizmatikus erő jelenlétét, olyasmit, ami mondjuk (az Ady által nem különösebben kedvelt német irodalomból véve példánakat) Stefan George esetében is meghatározónak számított.⁶

A pogány ősvilág általi megragadottságon épül fel a *Nyugat + Zombik* koncepciója és története, ezt szolgálja-erősíti a kiterjedt és komplex „varázsfa”, „révülés”, „táltos”, „zombi/élőhalott” motívumkör.⁷ Mindez Ady költészetének egyik legmeghatározóbb törekvéséhez kapcsolódik, mely mind a költői inspiráció folyamatát, mind a szexualitást, mind a nemzet-test egzisztenciáját, mind annak pusztulását előszeretettel írja le olyan erők és hatalmak közreműködésével (lidérc, vámpír, kísértet, élőhalott stb.), melyek a kereszténység előtti világ mitológiájából származnak. E képzetkör legalapvetőbb része valamiféle ősvilági halálmitológia, melyhez kiválóan illenek a *Nyugat + Zombik* képsorait benépesítő élőhalottak. Ennek hiedelemtörténeti és vallástörténeti háttere igen összetett (a balkáni hitvilág vámpírjaitól a karibi térség „valódi” zombijaiig); képregényünk szempontjából azonban elegendő a következő meghatározás: a zombik olyan mozgó holttestek, melyeket valaki gonosz mágiával irányít, és akik élő emberek testével táplálkoznak. Egyébként Ady költészetének idevonatkozó motívumai és szólamai meglehetősen összetettek; egyszerre tartalmazzák e tetszhalott lét afirmációját, illetve bírálatait.

Amennyiben Csepella képregényét valamiféle reflexiónak tekintjük a többféleképpen is érthető „Nyugat” (mint égtáj, mint kultúrrégió, mint geopolitikai képződmény és természetesen mint folyóirat) helyzetére, akkor a következőkre utalhatunk: 1. általában a magyar törzssőkösség civilizációellenességére, modernizációkritikájára; 2. az irodalmi diskurzusként értett Nyugat (a folyóirat és a nyugatos irodalom) bírálataira; 3. végül pedig arra a már említett sajátos körülményre, hogy a Nyugat folyóirat és a magyar irodalmi modernség leginkább emble-

6 Ehhez lásd: Thomas KARLAUF, *Stefan George. Die Entdeckung des Charisma*, K. Blessing, München, 2007.

7 Ami a *révülés* kérdését illeti, számos, a tudatmódosítással kapcsolatos motívum van beleszőve a történetbe: Ady italozása, a sámándrogként funkcionáló virágok füstje, Tóth Árpád és legfőként Ady testének rituális elfogyasztása, mely sajátos tudatmódosítóként hat, vagy a zombik kiirtására használt kóla. Utóbbit a kommunista propaganda sokáig a „haldokló Nyugat” ópiumának nevezte, és sokan meg voltak győződve arról, hogy valamiféle drogot is tartalmaz.

matikus alakja paradox módon egy, a modernizációs diskurzusokba nem minden tekintetben beleilleszthető figura, mégpedig Ady Endre volt. Ady „minden”, de mindennek az ellenkezője is, amit akár a maradisággal, akár a progresszióval, akár a pogánysággal, akár a kereszténységgel kapcsolatban állít, kijelent vagy éppen kinyilatkoztat verseiben. Ady életműve így a (mindenkori) nemzeti radikalizmus számára is kisajátítható – akár azon az áron, hogy Adyt megtévesztett, a züllesztő modernizáció motorjának tekintett zsidóság által manipulált, de valójában mégiscsak közénk, a *magyarok közé* tartozó zseniként mutatják be.⁸

4.

Vegyük sorba a három pontot, lehetőség szerint figyelembe véve a *Nyugat + Zombik* reflexióit. Az első szempont egyértelmű, hiszen maga a szüzsé is ezen alapszik. „A pogány varázsló és a zombik pusztító haragja a modern civilizációnak szól. Mindannak, ami a magyarokból lett az államalapítás óta. Gyűlölik a kávéházat, a cigarettafüstöt és minket” – mondja (azt hiszem) Babits.⁹ Az általános modernizációellenes szólam később végletesen ironikus-groteszk formát ölt, amikor a Nyugat szimbólumával, az ősmagyar értékekkel totálisan inkompatibilis kó-lával irtják a táltos által megbűvölt élőhalottakat. A másodikra is számos utalás történik, és még több olyan, ami egyszerre vonatkoztatható a modernizációra, illetve az irodalmi életre; ilyen például a többször ismétlődő „Nyugat kutyái” fordulat. „Nyugatos kutyák, meghháltok” – hörögi a táltos felesége, ahogy ráront Babitsra és társaira. E fordulatban több minden összegződik: a klasszikus sértésen túlmenően valaminek a szolgálai követése (a szolga mint alacsonyabb létrang); a csatlós-lét megvetése vagy a domesztikáció képzetköre, ami az eredetiséggel felruházott ősvilági lét elpuhulását, feladását, civilizálódását emeli ki.¹⁰

A nagyváros, a kávéház, a cigarettafüst, a nyugatos irodalom a modernizáció szimbolikus jelölői, melyek egyszerre kötődnek az urbánus

8 E felfogást képviseli a következő kötet: RAFFAY Ernő, *Ady Endre és a Nyugat*, Kárpátia Stúdió, Budapest, 2017.

9 Bármennyire értékeljük is a könyv merész dinamikáját, vibráló képi ritmusait, ez olykor nehezen áttekinthető szituációkat eredményezett, így például nehezen követhető, hogy helyenként ki is beszél éppen. De ez lehet, hogy csak pusztán logocentrizmus.

10 Ha valaki ezt túlzásnak, netán belemagyarázásnak tartaná, figyelje meg, hogy Fekete István állatregényeiben (természetesen nem a *Bogáncsban*) milyen szimbolikus jelentésekkel vannak felruházva a kutyák (elpuhultak, árulók, talpnyalók, a „simabőrű” szolgálai stb.).

életformához, illetve ahhoz a – ma újból virulens kifejezéssel élve – „körüti”, sőt, „körüton belüli” irodalomhoz, mely ezen életforma termékének-reprezentánsának számított. Itt éppen Adyt illetően nem felejtethetjük el, hogy a század elején ugyancsak ő volt a magyar irodalom és magyar nyelv Nyugat általi megrontásának egyik szimbóluma. A nyelvromlást sokan – így a neves irodalomtörténész, Horváth János is – elsősorban a zsidó származású írók működésének tulajdonították, de az irodalmi-nyelvi romlás elleni harcban Ady elítélése is fontos szerepet kapott.¹¹

Azonban a legizgalmasabb mégiscsak az a körülmény, hogy Ady-nak mindahhoz, ami ellen harcol a *Nyugat + Zombik* lapjain, sok köze volt. Részben ezért is helyezkedik kívül Babits, Kosztolányi, Karinthy, Tóth „nyugatis” világán, nem csupán kellemetlen személyisége, elviselhetetlen gögje („óriások felkutatása óriások észjárását igényli” – veti oda Kosztolányinak), dzsentroid allúrjei, vélt vagy valós parlagiassága miatt. Pogánysága, keletiessége, sajátos „finitizmusa” egyrészt hozzákötik őt a varázsfő pogány világköréhez, másrészt értelmezői közül többben csak ezt – az „ősmagyar”, a „táltos” Adyt – tekintik az életmű releváns részének, a progresszívet, a nyugatosat, illetve a nacionalizmus és az antiszemitizmus nagy bírálóját azonban nem.

Ady nyugtalanító ellentmondásai, életművének polifonikus karakterjegyei különösen feltűnővé válnak a többi „nyugatos” irodalmár személyéhez-életművéhez viszonyítva, akár úgy, ahogy eredeti műveikben, akár úgy, ahogy a *Nyugat + Zombik* lapjain megjelenik. Csepella könyve értelemszerűen nem vállalkozott, nem is vállalkozhatott ilyen problémák értelmezésére; és szerencsés, hogy elkerülte az irodalmi ismeretterjesztés, a képregényes infotainment kísértéseit. Ugyanakkor érdekesítően és szellemesen reprezentálja az Adyt a Nyugattal összekötő kapcsolatokat, illetve (és még inkább) az őt a többi „nyugatostól” elválasztó, gyakran igen elgondolkodtató törésvonalakat.

11 Lásd HORVÁTH János, *Aranytól Adyig* (1921); *A Nyugat magyartalanságairól* (1911) = *Horváth János irodalomtörténeti és kritikai munkái*, 1–5. kötet, 5. köt, Osiris, Budapest, 2009, 406–430; 904–918.

Herczeg Ákos

„MÁMOR, MÁMOR KELL MINDENÁRON”*Ady útja a Versektől az Új versekig*

Az elmúlt bő fél évszázad Ady-recepciójában látványosan perifériára szorult az *Új versek* előtti költői életmű vizsgálata. Noha az ötvenes-hatvanas években olyan szerzők, mint Bóka László¹ vagy Varga József² még könyvnyi terjedelmű szakmunkákban próbálták az előzmények alapján megfejteni az Ady-líra példátlan (át)alakulástörténetének titkát, ma már nem sok nyoma akad e fejlődéstörténeti magyarázatba vett hitnek. Miközben az *Új versek* mind erősebben él a köztudatban úgy, mint az „első igazi Ady-kötet”, az 1899-es, a debreceni újságírással töltött évek alatt kiadott *Versek*, valamint az 1903-as nagyvárad *Még egyszer* egyre jobban a feledés homályába merült, nem beszélve Ady költészetének az összes műveket tartalmazó kiadásokból is hiányzó rétegéről, azaz a számszerűleg igen jelentős alkalmi költeményekről, melyekről legfeljebb csak a kritikai kiadást forgató kutatónak lehet tudomása. Azzal együtt, hogy hiba lenne túlértékelni ennek (az utókor által a minél tökéletesebb művészportré érdekében, meglehetősen) elfeledett, 1897 és 1904 közötti, jó hétvényi verstermésnek Ady-újraértésére gyakorolt esetleges hatását, annál is inkább, mivel továbbra sem kérdés, hogy az *Új versek* alapvető poétikai fordulatainak magyarázata a nyugati irodalom inspirációjában, nem pedig valamilyen belső „fejlődéstörténeti” narratívában keresendő. Ugyanakkor az sem állítható, hogy tanulság nélküli – jelentőségéhez mérten – mégiscsak vizsgálat tárgyává tenni a korai alkotásokat, melyek a közmegegyezés szerint nem sokban előlegezték meg a forradalmian új költői hangot. A tisztánlátás céljából nem árt tehát megfigyelni, honnan hova tartott, milyen költői közbeszédhez csatlakozott a századfordulón normakövető verseivel a fiatal debreceni újságíró, és voltaképp mitől határolódott el radikálisan művészileg az 1903 júniusa és szeptembere közötti időszakban a Diósinéval való megismerkedés hatására a Nagyváradról Párizsba készülő költő.

1 BÓKA László, *Ady Endre élete és művei I.*, Akadémiai, Budapest, 1955.

2 VARGA József, *Ady útja az „Új versek” felé*, Akadémiai, Budapest, 1963.

Habár a szakirodalom igyekezete alapvetően kimerült abban (sőt, magát a vizsgáldást is az legitimálta), hogy az Ady-képünkhöz aligha társítható költeményekben megpillantsa a későbbi mérvadó művészi teljesítmény csíráit,³ minden bizonnyal célszerűbb a korai verstermést a maga szemebetűnő különbségében szemügyre venni. Azaz elfogadni, mi több, tudatosítani, hogy az 1897 és 1904 között megjelent darabok eleve más költészetfelfogás- és funkció, művészszerp jegyében íródtak, mint az *Új versek* formabontó költeményei.⁴ Hiábavalónak tűnik felmutatni ebben a másságban a (kicsit is) hasonlót, mert nem található szerves folytonosság a kétféle beszédmód között. Ady éppen azáltal tudott 1905-től művészi értelemben önazonossá válni, hogy a szó szoros értelmében *nyoma sem maradt* a korábbi megszólalásmódnak; legfeljebb a második kötetrel kapcsolatban beszélhetünk némi gondolati, tematikai, sőt akár poétikai folytonosságról (a *Még egyszer* egyes versei már valóban megelőlegezik az új költői episztémét: közismert, hogy Ady hat verset – igaz, megváltozott címen – át is mentett az *Új versek*be). Valamiféle nyomszerűség persze rejtetten magában a hiányban is felfedezhető: Ady újdonságáról, erudíciójáról akkor kapunk teljesebb képet, ha látjuk azt a költői örökséget is, amit sikeresen maga mögött hagyott.

Különösen a Debrecenben 1899. július 12-én megjelent, már címével is jelzetten hagyománykövető *Versek* okozhat máig zavart a korai Adyt az érett pályaszakasz felől olvasó utókornak, és alapozhatja meg azt a recepcióban visszhangzó meglátást, mely szerint érthetetlen, hogy nőhetett ki néhány év alatt a kortársak mezőnyéből az, akinek bemutatkozó könyvében semmi jele nem volt a többre hivatottságnak. Ady pályakezdése vonatkozásában meg kell jegyezni, hogy a korabeli költői közbeszéd nem is nyújthatott igazán érvényes mintát a meglévő hagyomány meghaladására egy Zilahról éppen átkerült, a jogászélet helyett az újságírás felé kacsingató fiatal számára. A lírára ekkoriban

3 Távrolról sem a teljesség igényével idézném Kovács Kálmán jellemző érvelését: „Természetesen a zsenék furcsa keverékében bennünket elsősorban az érdekel, ami a későbbi Adyra mutat. [...] E kötet [mármint a *Versek*] önmagában nem jelentős, csak a fejlődés első fázisai szempontjából.” Kovács Kálmán, *A fiatal Ady és Debrecen*, Építünk 1952/4., 59–60.

4 Igaz ez akkor is, ha Ady később maga egyik, 1908-ban Fenyő Miksának küldött dedikált kötetében kétértelműen fogalmaz, amikor azt állítja, „[v]an benne 3-4 Ady-vers is”. E dedikáció éppúgy olvasható a folytonosság (kissé meglepő) dokumentumaként, mint annak hangsúlyozásaként, hogy épp a kezdetleges versektől való elmozdulás mértéke mutatja fel igazán az érett Ady-líra eredményeit. (Utóbbi magyarázhatja azt is, hogy miért tartotta fontosnak az ereje teljében lévő, méltán országos hírű költő felhívni a Nyugat szerkesztője és barátja figyelmét a korai zsenéire.) Vö. *Emlékezések Ady Endréről III.*, szerk. KOVALOVSKY Miklós, Akadémiai, Budapest, 1987, 550.

különösképp igaznak tűnt az állítás, hogy – szerep, megszólalásmód és funkció tekintetében – átmeneti helyzetben volt.⁵ Az unásig ismert ódai hangvételi nemzetallegóriák és a népies dalforma, illetve az érzelmes biedermeier költői hagyomány ellenében a századforduló táján még nem fogalmazódott meg igazán markáns alternatíva: a főleg *AHét* köré csoportosuló, akkoriban modernnek tetsző kezdeményezések nem voltak elég látványosak ahhoz, hogy – miként később a *Nyugat* (nagyban köszönhetően az Ady neve által fémjelzett állandósult modern irodalmi sajtójelenlétnek) – számottevőbb ízlésformáló hatást fejthessenek ki. Nem véletlen, hogy a későbbi radikális újító Ady ekkoriban nem az alapító Kiss József vagy a progresszívebb Erdős Renée, Czöbel Minka és különösen nem az 1896-os *Tristia* című kötetével kisebb botrányt kavart Szilágyi Géza által inspirálódott, hanem – a későbbi modernnek által egyfajta előfutárnak kikiáltott Vajda János ellenében – Reviczky Gyula „válságköltészete” volt rá hatással. Meglehet, éppen a magyar költészet kissé „dohossá váló” levegőjének köszönhetően, amelyben lényegesebb elmozdulások, a továbblépés, megújulás sürgető kényszerének megfogalmazódása nélkül élt tovább, mondhatni a biedermeier líra enervált, lázadástól tartózkodó alapvonásához hűen,⁶ az érzelmi azonosulásra felhívó vers eszménye. Ebben a közegben az igazi erény (és nem mellesleg az irodalomba való belépés útja) úgy tűnhetett, semmiképp sem a kikezdzhetetlennek tűnő esztétikai és morális értékrend megkérdőjelezése, sokkal inkább annak minél látványosabb megerősítése.

A kor költői közállapotának tükrében ennek az újramondásnak a látványos (azaz, jellegénél fogva, kevésbé látványos) példája volt tehát Ady első kötete, amely – Ábrányi Emil udvarias, sablonszerű ajánlójával az élen – a korabeli sajtóirodalom tükrözte közizlés tökéletes kiszolgálójának tekinthető.⁷ A későbbi Ady és a modernnek elleni támadások egyik sarkpontja, az „érthetlenség” szépen láttatja a századforduló művelt olvasójának – a biedermeier esztétika alapján meghatározott – elvárásrendjét: a vers csak mint jól formált, tiszta beszéd hivatott a ki-fejezésre váró személyiség integritását felmutatni az őt veszélyeztető

5 Erről bővebben lásd Szilágyi Márton és Vaderna Gábor összefoglalóját: *Magyar irodalom*, főszerk. GINTLI Tibor, Akadémiai, Budapest, 2010, 479–485.; POZSVAI Györgyi, *Utószó = A századforduló költészete*, vál. Uő., Unikornis, Budapest, 1997, 305–329.; KULIN Ferenc, *Utószó = Magyar költők 19. század*, vál. Uő., Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2001, 837–847.; BÉDNANICS Gábor, *Kerülőutak és zsákutcák*, Ráció, Budapest, 2009; S. VARGA Pál, *Gondviselésbittől a vitalizmusig*, Csokonai, Debrecen, 1994.

6 A fiatal Ady főként ebben a panaszos, lemondó szemléletben volt rokona Reviczkynek. Lásd erről még S. VARGA, *I. m.*, 196.

7 KENYERES Zoltán, *Ady Endre*, Korona, Budapest, 1998, 13.

külvilág ellenében. A *Versek* – valóban leginkább a népdal- és szonköltségzete, valamint a Telekes Béla- és Reviczky-féle pesszimista hangulatlíra által meghatározott⁸ – beszélője látszólag nem is törekszik másra, mint ennek az énnel szembenálló külső tényezőnek a témaválasztást tekintve és nyelvileg meglehetősen kiszámítható körbejárására. „De mit tegyek? Hivalkodjam / Bánatommal a világnak? / Vagy lenézve, kinevetve / Siránkozzam még utánad?... // Rejtegetem szívem mélyén, / Féltem, fájón a nagy titkot: / Hogy feledni el nem tudlak, / Hogy nem leszek soha boldog!” (*Eltagadom*) A kiteljesedés legfőbb lehetőségfeltetele és persze akadálya ebben a struktúrában rendszerint maga a szerelmes társ: konvencionálisan a boldog idők által felkeltett remény és az elválást követő érzelmi kiüresedtség közti szakadék megjelenítésével képes az én a leghatékonyabban az ideálok illékonyágával szembesíteni olvasóját. „Lelkem szabad. Fakó világban / Repülhet, szállhat szabadon. Nem kötik már a régi vágyak, / Romjain egy letűnt világnak / Elzengtem utolsó dalom.” (*Búcsú*) A megszokott szerelmi jelenetek sorjázása nem is vezet váratlan belátásokhoz, inkább megerősíti a boldogság átmenetiségének irodalmi toposzát. „Mikor a szél a fülembé sugja, / Hogy a csóknak, üdvnek vége van, / A sírból is életre kelnék: / Zokognék, sírnék hangosan!...” (*Őszi éjszakán*) Ady versei ennek nyomán rendre a múlt és a jelen klasszikus értékszembesítő szerkezetével (és a költészet sematikus eszközkészletével) írják le az álmokba menekülő, a múlt elveszett értékein merengő és a szerzett tapasztalatokon búsongó beszélő alaphelyzetét. „Elmúlt a régi, tiszta vágy, / amellyel egykor környékezélek. / Epeztő, forró, balga láz / Égető lángja sorvaszt érted, / Egy csókodért mindent od’adnék, / Egy csókodért nem kell az élet!” (*Egy csókodért*)

A *Versek* szentimentális közhelyeket ismétlő, melankolikus-nosztalgikus hangulatlírája vállaltan a népdalok és a bárdköltészet hagyományát írja tovább, és konkrét élethelyzetek, közvetlen érzelmi viszonyulások megjelenítésére törekszik: Ady ekkori költészete poétikai összetettség tekintetében közel áll az alkalmi verseihez, amelyeket 1903 közepéig az újságírás mellett napi szinten művelt. „A szép leány a búcsúzásakor / Egy rózsát tűzött fel nekem. [...] Könnyű csókot lehelt reája / S mint álmokép már messze szálla / S én fájó szívvel, könnyes szemmel / Sokáig néztem utána.” (*Dal a rózsáról*) Az emléktöredék e felfogásban nem pusztán önmagában való, megőrzendő érték

8 KOMLÓS Aladár, *A fiatal Ady nyomában*, It 1960/1., 21.

(miként a versben a rózsabimbó), hanem a helyzetkép mintegy a beszélő hitelességéért, az itt olvasható megélt élmények valóságáért is szavatol.⁹ Ebben a megértésstruktúrában a szerelmi kudarc vagy épp az elmúlás bizonyosságának kijózanító tapasztalata (például az *Októberben* című kétrészes darabban) rendre felértékelődik, lehetőséget adva a gyermeki létezés jelentette boldog tudatlansághoz és az ideálokön túli tudatállapothoz kapcsolt értékek relativizálására. A (még) gondoktól nem terhelt múlt ugyanis, noha minduntalan a vágy tárgyaként („édes álmokként”) jelenik meg, a környező világ viszontagságaival való szembesülés végső soron az élet eseményeit „dalokba” fordító költői beszéd lehetőségfeltételét jelenti, amelyből következően az egykori én is másként tűnhet elénk. „Elválunk most már. Eladtad a lelked... / Hisz' én mi voltam? ... Álmodozó koldus, / Szívvel fizettem csupán a szerelmed!...” (*Elválunk*) Az eszmények és a hús-vér tapasztalás közti diszkrepancia persze olyan, a századfordulón már jócskán elhasznált költői klisé, melyből aligha származhatott a szerzőt a középmezőny fölé emelő verseskönyv. A már Nagyvárad élenkebb szellemi közegének nyomait is magán viselő *Még egyszer* tehát joggal tűnhetett Ady számára is határkőnek a radikális megújulás vagy az elhallgatás felé vezető válaszüton.

Nem meglepő, hogy az *Új versektől* visszánézve szembetűnőbb a kétféle költői alapállás közti distinkció: láthatóbbak a sallangok, a múlt századból hozott formakincs és modalitás. Holott a végül csak 1903 őszén megjelent, de már 1899 második felétől formálódó *Még egyszer* sok tekintetben nagyon is szembesíti olvasóját a *Versék* világának folytathatatlanságával. Nem állítható persze, hogy a közvetlen érzelmi viszonyulást kifejező szentimentális hangvétel, valamint a mesterkelt reményvesztettség és pózszerű halálvágygal vegyes enerváltság már a múlté, az viszont jól látszik, hogy már csak némely darabnak a sajátja.¹⁰ Ezzel együtt az élményszerű, „múzsai” jellegű szerelmi tematika

9 A recepció hajlamos volt mindezt költői erényként értékelni, demonstrálva, hogy Ady mégsem volt pusztán Reviczky és mások utánzója. Vö. Tóth Béla, *Ady és Debrecen*, Debreceni Akadémiai Bizottság, Debrecen, 1979, 17.

10 Lásd pl. a *Kihűlve*, a *Fuimus*, az *utolsó részlet* vagy a *Balottak* című verset. Minden bizonyos ritkaság számba menő a magyar irodalomtörténetben a *Még egyszer* heterogenitása: aligha van még egy verseskötet, amely ennél radikálisabban mutatná fel kétféle, merőben másfajta beszédmód és subjektumfelfogás (azaz: közvetlen élménylira és szimbolikus enterentés) találkozását. „Kit rég kerülnek a szerelmes álmok: / Szerelmes szívvel, álmodozva járok... / Május sugarát itta bé a lelkem, - / Májusi fényben gyógyulásra letem” (*Lázban*); „Vagyok fény-ember ködbe bújva, / Vagyok veszteglő akarát, / Vagyok a láplakók csodája, / Ki fényre termett s itt marad”) (*Lápon*, újraközölve az *Új versekben* *Vizió a lápon* címen).

is a háttérbe szorult, nem beszélve az alkalmi jellegű dalokról,¹¹ melyek ugyanakkor a kötetbe később felvett versekkel párhuzamosan továbbra is sorra jelentek meg, ezúttal már a nagyvárad Szabadság és a Nagyvárad Napló hasábjain, ami azt is mutatja, hogy Adynál ekkor már jelzetten különválnak az inkább újságírói műfajként funkcionáló dalszerű poézis és a kötetbe rendezés művészi önkifejezőmódja.¹² Nemcsak a versek szókincsében¹³ tapasztalható alapvető változás (a szélesedő tematikai eszközkészlet mellett), hanem a költői nyelv funkciója is lassanként elmozdul a láttatás, a kimondás felől a sejtetés irányába, miközben a korábbi művészi-esztétikai norma is érvénytelenedni látszik. Érdemes röviden megfigyelni, ahogy a kötetkezdő és címadó vers, habár látszólag a folytonosságot hangsúlyozza („Még egyszer meghajolni készlet / A lelkem régi, színes álma, / Még egyszer, im, tárva elétek, / Ami az enyém, ami drága: / Piacra vont az ifjú évek / Álmodni vágyó ifjúsága...”), rögtön el is határolódik korábbi ideáljaitól. Mindenekelőtt a költészet általi közvetlen önfelmutatás, életérzés-poézis idejétmúlt gyakorlata (és az ezzel együtt járó, akár a közönség igényének való kitettségre is vonatkoztatható önkiszolgálás, piaci értékreláció) kerül ironikus fénytörésbe. Noha látszólag az újbóli, immár visszalépésként, „másodvirágzás”-ként megjelenített színrevitel, amivel egy új verseskötet jár, „árazza be” a költői teljesítmény értékét, ez az önjelentékleltetés azonban igenis egy újfajta öntudat megjelenését takarja, amelyben épphogy a „színes álom”, a fiatalkori ideálok tárháza tűnhet elénk értéktelen kacatként, miközben az „egy forintért” kiárusított „lélek” pontosan a jól ismert múlt századi költészeti episztémétől való távolkerülés nyomán, az én önmagára találása által értékelődhet fel. „Im, bevallom, hogy nem hiában / Vergődtem, nyögtem, vártam, éltem, / Megleltem az igaz világot, / Megleltem az én dölyfös énem, / Megleltem, ami viszszaadja, / Amit az élet elragadt: / Annyi szenny közt a legtisztábbat: / Im, megtaláltam magamat!...” A vers végén megismételt meghajlás teatrális gesztusa – a kötet egyfajta beharangozójaként – egészen más

11 Noha – egyfajta mementóként – egy-két vers erejéig ez a költői gyakorlat is megőrződött a kötetben: ilyen az Ady korai szerelmének házasságát megverselő *Zsóka búcsuzója* és a híres zenész, Dankó Pistához szóló *Dankó*.

12 Az önkorlatozásnak a gesztusa jól látszik azon az egyszerű tényen, hogy terjedelem tekintetében nagyjából a *Versék* felét éri el a *Még egyszer*, miközben a versírás – leszámítva a már említett félfényi hallgatást 1902 és 1903 táján – továbbra is napi munkájának részét képezte.

13 Jogosan jegyzi meg Komlós Aladár, hogy a második kötet már látványosan szakít az álom lexéma századvégi (meglehetősen kimerített) örökségével, és innovatívabb verseiben már egyáltalán nem használja. Vö. KOMLÓS, I. m., 21.

várakozásokat kelt tehát: a *Versek* tetszeni vágyó beszélője immár nem az álmok közhelyes ismételtetésében keresi a megmutatkozás lehetőségét, hanem az identitás még feltáratlan („És bár előttem vak sötétség, / És bár előttem mit se látok”) tartományaiban.

Ez idő tájt olyan versek, mint az 1901 januárja és októbere között eredetileg több részletben megjelent *Éjnimádó* már felszámolják a korábbi, a századfordulóra meglehetősen elhasználtnak tűnő én-világ dichotómiát, és helyette az én világteremtőként lép előtérbe, mintegy a költészet nyelvén adva feleletet arra a korabeli Ady-cikkekben is felmerülő kérdésre, hogy vajon mi lehet az útja a „levegőtlen” magyar költészetnek.¹⁴ A világ itt már nem az én kiteljesedését gátló tényező, a mesterségesen felnagyított szenvedés oka és forrása, hanem olyan kiismerhetetlen viszonyrendszer, melynek kontúrталanságát épp a megszólalóval való érintettsége jelenti: ebben a relációban nem a késő romantika óta közismert ellenséges világ határozza meg a beszélő létállapotát, hanem fordítva, az érzelmi sematikától megszabadított, el-lentmondásos én „rajzolja meg” az immár homályba burkolózó világ körvonalait. „Leplét bár váltva öltse, vesse: / Az én világom nincs már messze. / Az én világom el fog jönni: / Hajnaltalan csodás világ lesz, / Az éj sosem fog elköszönni... // Egére nem lesz csillag hintve, / Én leszek minden gyöngye, kincse, / Én leszek célja, üdve, átka / És mégis ez lesz legjobb, legszebb: / Minden világoknak világa.” Nem érvényes tehát már az a – költészeti hagyományból vagy pusztán a tapasztalati valóságból eredő – referenciapont, amely könnyen beazonosíthatóvá tenné a korabeli versolvasó számára az én zavarba ejtő állításait, csakúgy, mint magát a megszólalás kiindulópontját. „Akkor már nem lesz semmi multam / Feltámadok, bár el se multam, [...] Nem keresem, aki megértett, / Én leszek a szent különlet, / A hazug fények megvetője, / A nagy sötétség, szent sötétség / Tapadó, bárgyu szeretője.” És bár a vers túlírt folytatása termékeny többértelműség tekintetében elmarad az idézett első szakasztól, egyértelmű tematikai-poétikai jelzések mutatják, hogy Ady megtette első lépéseit egy autonóm költői beszédmód kibontakoztatása felé.

Nem nehéz észrevenni, hogy Ady – érthető módon – mindenekelőtt tematikailag keresett és talált kiutat a *Versek* szentimentális zsáneréből.

14 „Az új levegő még messze van. [...] Régi formák, elnyútt igazságok. Legfeljebb az újért való küzdelemre találunk. Pedig mennyi magyar könyv s mennyi a poéta, ki proféciaira vállalkozott. Nincs erő, nincs igazság, nincs profécia egyikben sem.” (Szabadság, *Hétről-hétre*, 1900. december 23.) *Ady Endre összes prózai művei I.*, összeállította FÖLDESSY Gyula, Akadémiai, Budapest, 1955, 392.

Ennek eredményeképp került előtérbe a korábban unásig ismételt szerelmi búsongás helyett – valóban nem kizárt, némi Nietzsche-hatásnak¹⁵ köszönhetően – az ideálrombolásnak, a szerelem „deszakralizálásának” jelzése, például a másikat ámítani képtelen test önleplezését felmutató *Hazugság nélkül*¹⁶ című versben vagy az *Új versekben* *Az én menyasszonyom*¹⁷ címen híressé vált *Fantom* soraiban. Utóbbi karrierjét alighanem jórészt bátor értékrelativizáló szemléletének köszönheti, melyet különösen a cím módosítása radikalizált azáltal, hogy a szerelem tárgyát kiemelte a „fantom” jelezte imaginárius tartományból, és annak kísérletes, ugyanakkor megfoghatatlan képzetét konkretizálta, ráadásul mindezt egyenesen a házasság előírásoktól terhelt intézményes keretekre vonatkoztatva. Az „utcasarkok rongya”-ként élénk tűnő nőalak tehát nem pusztán a társadalmi (és irodalmi) normák által determinált eszményítő szerelem ürességét leplezi le a maga megbotránkoztatónak tetsző viselkedésével, hanem egy szigorú protokolláris rend alapján működő hagyományt is provokál azzal, hogy a másiknak ebben az „illetlen” megjelenésében versszakról versszakra egy nagyon is idealizált szerelmi viszonyulást visz színre. Ebben az „értékeket átértékelő”, pontosabban az értékek természetére rákérdező struktúrában példás egyszerűséggel és találékonyssággal fogalmazódik meg kérdésként, mi is voltaképp az ideális szerelem ismérve. Hogy nem feltétlenül az írott és íratlan törvényeknek való reflektálatlan alárendelődés és szabálykövetés, azt a vers nyitánya tudatosítja: a beszélő rögtön az előírások ellenében, azokra adott elutasító gesztus révén jelöli ki saját pozícióját. „Mit bánom én, ha utcasarkok rongya, / De elkísérem egész a síromba.” A következőkben a felfokozott odaadás jelenetei immár a szerelmi etikett előírásain, örökölt kötöttségein túlról szólalnak meg („Széztúzva minden kötáblát és láncot, / Holtig kacagnók a nyüzsgő világot.”), egyszerűre

15 Ahogy a kritikai kiadás jegyzete is több helyen említi, nem ok nélkül merül fel ekkoriban a német filozófus neve, akinek a gondolataival vázlatosan a századfordulón is már meglehetősen nagyvárosias Nagyváradon – többek közt a Huszadik Század közvetítésével – könnyen lehet, hogy találkozhatott Ady, legalább közvetett módon, kávéházi beszélgetések során. E nélkül, a *Versek* poétikája felől, nehéz magyarázatot adni arra, mi vezetett egy-két éven belül az olyan, nem kimondottan jelentős, szemléletileg mégis fontos versekhez, mint az *Éles szemmel* vagy a *Békesség ünnepén*, amelyek már explicit módon nyilvánítják ki a kötet egész szellemi háttérét alkotó dezilluzionizmust, a tekintélyelvű látszatigazságok leleplezésének szándékát, ami egész későbbi költészetének alapvonásává válik majd. Vö. *Ady Endre Összes Versei II.* jegyzeteinek ide vonatkozó részeit, különösen a *Fantom* (*Az én menyasszonyom*), *A krisztusok mártírja* és a *Strófkák* vonatkozásában: 328, 329, 435, 437.

16 Szabadság 1900. november 18.

17 Szabadság 1900. március 10.

mozgatva, ki jó és rossz, bűnösség és tisztaság, élet és halál rögzült értékrelációit,¹⁸ miközben nem titkoltan az effajta felülírás, normaszegés révén elérhető mámort nevezi meg a költészet által kifejezhető létezés legfőbb értékeként.

A nagyváradi költözést követő első hónapokban keletkezett vers felől nézve nem meglepő, hogy – köszönhetően az új művészi impulzusoknak – az enervált hangulatlíra helyét egyre határozottabban kezdik elfoglalni a pogány mámor-vallást hirdető költemények, a szerelem után immár a kereszténység kritikai szemléletére adva lehetőséget. A később még alaposabban körbejárt és mintegy alkotói vezérelvé emelt vitalizmus, melynek fontosságára Ady már egészen korán tett prózai írásaiban célzásokat,¹⁹ olyan versekben, mint a *Vén faun dala*²⁰ vagy *A krisztusok mártirja*,²¹ mindenekelőtt kinyilatkoztatásszerűen jelenik meg. Az új világrend újfajta igazságának eljövételét hirdető versbeszélő, még ha poétikailag nem is különösebben felforgató módon, de a korai lírai köznyelvben és -gondolkodásban meglehetősen eruditív példáját állította egy differenciáltabb költői alapállásnak, miközben ez a szerep már lehetőséget adott a szerzőnek a világról, írásról, az irodalom funkciójáról alkotott tudás finom újrendezésére. „Sugáros útjaid bejárom, / Ha sugár nincsen is velem: / Én vagyok a legvígabb koldus, / Aki dalol – az útfelen...” (*Vén faun dala*) Ez a költői fejlemény nem pusztán a tematikai kötöttségek alóli felszabadulást, a megszólalói pozíció sokhangúvá válását hozta magával szerep és modalitás tekintetében egyaránt, hanem Ady kritikai érzékét is bizonyosan élesítette, mintegy annak a belátását hívta elő, hogy az érvényes és önazonos művészi attitűd a meglévő költői-gondolati irányelvekre való rákérdezésben keresendő, mint korábban láthattuk, azok reflektálatlan elfogadása helyett.

Amint az előzőekben utaltam rá, már 1900-tól foglalkoztatta az önön sematikus működésmódjába ragadt költészet kiüttlanságának

18 Nemcsak a záró szakasz jól ismert megfordítására kell gondolni (ti. arra, hogy a versben felszámolódik a tisztaság társadalmilag elfogadott, egyezményes fogalma) – „Meghalnánk, mondván: / „Bűn és szenny az élet, / Ketten voltunk csak tiszták, hóféhérek.” –, hanem az intimitás, összetartozás egyik csúcspontjaként értett halál gondolatának értékelődésére. „Együtt kacagnánk végső búcsút intve, / Meghalnánk együtt, egymást istenítve.”

19 Ismeretes, Ady 1899. január 18-án, a Debreczeni Hírlap munkatársaként válaszolt egy álneves olvasói levélre, „Kíváncsi”, azaz Varga Ilona számára, aki azt firtatta, „miért olyan szomorú Ady Endre költésze”. Válaszában Ady későbbi filozófiáját megelőlegező választ adott, „Mámor, mámor kell minden áron. Bor vagy csók adj: mindegy. Ránk borul a köd.” *Ady Endre Összes Prózai Művei I.*, 505; lásd még *Ady Endre Levelezése I.*, 316.

20 Nagyváradi Napló 1902. június 15.

21 Nagyváradi Napló 1901. október 24. Eredeti címen *Krisztusok martirja*.

a kérdése, ami nyilvánvalóan saját írásgyakorlatának létjogosultságát sem hagyta érintetlenül. A „régí formák, elnyűtt igazságok”, továbbá „az újért való küzködés” intelme legkorábbi jelek szerint 1902-től kezdett önmagára visszahullani. Ez idő tájt a fokról fokra ritkuló, komolyan vehető (tehát nem alkalminak szánt) verspublikációk számán is megmutatkozik, hogy a néhány nappal az imént felidézett, 1900 karácsonya táján megjelent cikk után egy, a körülrajongott „tucatírók” és az „Übermenschek” közti különbségtételt kifejtő másik írás központi gondolata²² nagyobb terhet jelentett, mint amit a fiatal Ady ígértes, de még korántsem minden tekintetben önazonos költésze elbírt. Az év elején még megjelent a noha alkalomra (egy váradi hangverseny apropójára) íródott, de a kötetbe végül felvett *Farsangi dal* és *Csókok*²³ című egyik jelentősnek mondható korai verse, majd júniusban az említett *Vén faun dala*, az idegenségléményt meglehetősen transzparens módon színre vivő augusztusi *Lótusz virággal*²⁴ karöltve, de ezt követően (leszámítva a nem különösebben formabontó *Szívek*²⁵ című darabot és az inkább művészi tanácsalanságról, mintsem útra találásról árulkodó mozaikszerű *Témákat*) egy-két alkalmi költeményen kívül egyáltalán nem írt verset.²⁶ Ebből a termékeny önkorlátozással telt időszakból, melyben

22 Az újév első napján megjelent újságcikk voltaképp a kiválasztottságtudatban tetszelgő írók és ezt a vonásukat ébren tartó, felerősítő irodalmi intézményrendszer (és az ebből kinövő rövidlátó olvasóréteg) kritikáját fogalmazza meg. Mint írja, „[a]z író ember [...] a legbüszkébb kétlábú. Írásait mindenik divinációnak, magát kiválasztottnak tartja. [...] Az író ember ezt a maga beképzelt nagy jelentőségét nem szűnik meg egy percre sem hangoztatni azok előtt, akik olvasni tudnak és szoktak. – Malmára hajítja a vizet az özőnvíz-előtti nevelési szisztéma, mely a maga örökölt korlátoltságával arra tanítja az eszmélkedés embrióit, hogy az emberiség legdicsebbje a vérengző hadvezérek, a zsarnok fejedelmek s a poéták voltak. Mivel pedig az átlag-ember csak az őt érzéke alapján ítél, íróknak tart mindenkit, aki sokat ír, s aki neki sokszor ad alkalmat az olvasásra.” Holott, fut ki végül az öntönjéző átlagszerző parodisztikus elmarasztalása a cikk lényegéhez, az irodalom nagyon is magában hordja a *kiválóság* lehetőségét, csakhogy az nem az írás napi rutinjából ered, hanem a kötöttségektől való függetlenedés kivételes művészi képességéből. „Le kell cibálnia magáról mind azt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom reaadott. Meg kell találnia önmagát s meg kell látnia a világot.” Az *Übermensch*, ahogy Nietzsche nyomán írja – és ezzel zárul a szöveg –, elérhetetlen magasságban van, ennélfogva kevesek érdekledésére tart számot, szemben a publikációikkal vég nélkül jelentkező „írókkal”. Vö. *Írók és íróskok = AEÖPM I.*, 405–406. (Szabadság 1901. január 1.)

23 Nagyváradi Napló 1902. március 20. (*A csókok átka* címen bekerült az *Új versekbe* is.)

24 Nagyváradi Napló 1902. augusztus 2.

25 Nagyváradi Napló 1902. augusztus 17. (*Szívek messze egymástól* címmel ugyancsak átkerült az *Új versekbe*.)

26 Mint említettem, 1902. október 26-a, a *Témák* egyik darabja és az újjászületést jelző *Vizió a lápon* megjelenése, azaz 1903. június 11-e között mindössze a *Blaháné* című alkalmi verse jelent meg nyomtatásban, ami a korábbi heti rendszerességű sajtójelenléthez képest mindenképp beszédes szünetet jelez. Erről lásd bővebben a kritikai kiadás jegyzetét. *AEÖV II.*, 483–484.

– az akkori cikkek tanúsága szerint – felmerült a teljes elnémulás lehetősége is,²⁷ végül a szerelmi líra újragondolása felé vezetett kiút. Ahogy korábban szóba került, a századvégi líraeszmény jegyében a *Versekből* még a minél pontosabb állapot- és környezetrajz összhangja szavatolt a költői szó hatáseffektusáért: az önfelmutató versbeszéd szavahihe-tőségét, mintegy a kifejezni vágyott érzés hiteltelenségének gyanúját vonja maga után bármely logikai következtelenség, homályosság vagy az életvilágból való visszaigazolhatatlanság. Mondhatni, az efféle, olvasói tapasztalatra komponált verseszmény alaphelyzete nem is nyújthatott érdemi lehetőséget a tematikai kötöttségektől terhelt transzparencia megtörésére: a kérdés csupán az volt, hogy miféle megszólaló milyen rekonstruálható története bomlik ki a beteljesülés és a csalódás érzelmi végletei közti, pusztán az öröm és a hiábaló vágyódás közhelyeit újrafogalmazni képes, szűkös mozgástérben.

A korai Ady két, e pályaszakaszt lezáró verse, a *Vizió a lápon*²⁸ és az *Új versekbe később csak egyetlen részletével bekerülő, eredetileg négyrész-es A könnyek asszonya*²⁹ épp a szerelmi versbeszéd ezen „egyirányúságát” számolja föl. Előbbi versben azt láthatjuk, nem egy ismerős érzelmi szituáció képezi le az én sematikus léthelyzetét, és nem is az elkoptatott

27 Két 1903-as publikációra utalnék, melyben már komoly belső vívódásról ad számot saját szépirói teljesítményét illetően, immár egyértelműen önmagára (is) vonatkoztatva az identikus művészé válni (és önkritikát gyakorolni) képtelen írógenerációt ért, korábban megfogalmazott bírálatot. „Kivételes ember-e mindenki, aki írni tud, s jussit formálhat-e, hogy őt és írását számon tartsák?... Ezt a sereg kérdést, melyben mindenki benn zúg a nem, az íróemberkék nagy elszaporodásának okából írtuk le. Olvassuk az elmúlt esztendő irodalmi aratásáról a beszámolókat, olvassuk a gyakori híradást új és új könyvekről, s zúg a fülünk az íróemberkék lármájától. Az íróemberkék nálunk szapora és veszedelmes fajta. Az íróemberkék rávallanak a mi ős nyomorúságunkra, bús kicsiségünkre, hogy nálunk még nemrégiben meg kellett becsülni, aki egyáltalában írni próbálkozott, hogy nálunk vagy általában nem olvasnak, vagy minden ízlés és kritika nélkül, s hogy kis nácio vagyunk, elmaradt és koldus. Színtelen, de szagtalannak nem mondható légiója az íróemberkéknél garadgálkodik e kis ország nyilvánossága előtt. Törpék, fejtelnek, és lábatlanok. Írni többnyire tudnak. És írnak. Hajh, sokat írnak. [...] A patkánysereg, az íróemberkék, guszthusromboló had. Az emberkéknél bezzeg nem rontja a guszthusukat semmi. Mázolnak és másolnak bátran. Nincs új ötletük, egy új hangjuk. [...] Úgy érzem, bűn író céllal, művész író céllal egy sort papírra vetni, melynél megrezenhet bennünk a gyanú, hogy elíródtok már előttünk. Hiába bújnám Velencét, hiába szállna meg talán új, hatalmas impresszió, amelyről úgy érezném, hogy a világosság, a rejtett igazság felé csap, mint minden új érzés és gondolat – verset nem mernék írni. Byron után s a többiek után!” Ady Endre, *Íróemberkék*, Nagyvárad Napló 1903. január 4. = *Ady Endre Összes Prózaí Művei IV*, s. a. r. VEZÉR Erzsébet, Akadémiai, Budapest, 1964, 11–12.; „Leszek e lármás mindennapi élet hajkurászolója, utcagyereke, mert az élet ez. [...] Addio, mare, addio, Venezia. Úgy hiszem, én már többé nem írok verseket...” Ady Endre, *A hétről*, Nagyvárad Napló 1903. március 22., *AEÖPM IV*, 52–54.

28 Nagyvárad Napló 1903. június 11.

29 Nagyvárad Napló 1903. szeptember 13. és 20. között, részletekben. (Az első rész csak a *Még egyszer* kötetben jelent meg.)

környezeti elemek írják le a megszólaló állapotát. A vers úgy fordul végül voltaképpen szerelmi jelenetbe, hogy mind az ént körülvevő – ma már ugyancsak kissé „dohosnak” tűnő romantikus, de semmiképp sem konkretizálható – scenika, mind a másikkal való viszony színrevitele ellen tart a tematikai előírásoknak. Az ekkor már jellegzetesnek mondható Ady-féle – egy jobb világ eljövetele iránti, várakozással teli – alaphelyzetben nemcsak a beszélő körülírhatósága nélkülözi a jól ismert közhelyeket („Vagyok fény-ember ködébe bújva, / Vagyok veszteglő akarát, / Vagyok a láplakók csodája, / Ki fényre termett s itt marad.”), hanem a másik jelzett azonosíthatatlansága is szembemegy a sokszor az illető kilétét is tudni vélő korabeli olvasótábor elvárásrendjével. Sőt, a nőalak szimbolikus tartományba kiterjesztett (a biedermeier szerelmi vallomás felől felforgatónak tűnően megfoghatatlan) „anyagtalansága” magának az eggyé válásnak, az egymásba fonódásnak az olvashatóságát is elbizonytalanítja. Az apokaliptikus léptékű változásokat már-már valóságosként vizionáló én esetén ugyanis már nem egyértelmű, hogy az őt a „vulkán-hegyről” – és egyszersmind forradalmi hevületéből – leszólitó, a hullámozó tenger képét magára öltő másik hívó szava az ént elveszejtő, azaz a kiválasztottság útjáról őt mintegy letérítő hatalomként tételeződik, vagy éppen a bizonyos eljövendő világformáló erővel, „ködomlasztó reggel”-lel azonosítódik, melynek eljövételét a beszélő látomásos víziójában megjósolta. És a zavart nem pusztán a nőiség attribútumait és a természet elemeit vegyítő szokatlan jelenség okozza („Arany-vörös hajtenger földje, / Fehér hab legyen melle, válla, / Gyilkos szemű, forrón lehellő / Legyen majd ez az ördög lánya”), hanem az én ellentmondásos viszonyulása is: nem eldönthető,³⁰ hogy harciasan szembeszegül a másik hatalmával, vagy épp ellenkezőleg, megadón feloldódik benne. „S én elhajítom lobogómat, / Rohanok, bukom ő elébe, / Égetni vágyva, lángban égve [...] Ráomlom gyilkos szerelmemmel, / Beföd az arany-vörös tenger / S én elmerülök ölje, halva.”

A könnyek asszonya – mindenekelőtt a „megrövidített” változat – hasonlóan a vallomás megbízhatatlanságával, az érzelmi viszonyulás többértelműségével mutatja fel a szerelmi versszituáció újragondolásának és a lírai megszólalás „felfrissítésének” lehetőségét. A másik közéletben boldog vagy legtöbbször inkább annak távolában búsongó én helyett a vers első sorban a közelség kódjait dinamizálja. A szívre hulló könnyek akár egy szentimentális jelenetet is idézhetnének, csakhogy

30 Ebben az eldöntetlenségben a szerelmet egyaránt harcként és feloldódásként láttató kora modern lírafelfogás alapvonása mutatkozik meg.

itt nem világos a sírás mint testi funkció érzelmi motivációs háttere, ezáltal a beszélő és a másik relációja: egyszerre van szó a versben „gyilkos ujj”-ről, mely az én szívébe vájkal, és a szívre hulló „szomorú könnyek”-ről, miközben – a második strófában – a könnyek asszonyának ajka „édesen mar”. És nem igazán a szerelmi élmény közvetlen képi-semanticai szinten látható ellentmondása az érdekes, mert ez az ugyancsak elhasznált szentimentális toposz, hanem a másik cselekvésének kiismerhetetlensége: a szívben történő „pusztításról” ismételtelen eldönthetetlen, hogy ártó vagy segítő szándék áll a háttérben, mint-hogy azt sem tudni, a szív sebeinek okozója vagy enyhét adója voltaképp a könnyek „tulajdonosa”. „Érzem az illatát is ám / A rózsás gyilkos ujjnak / S véres szívemre szomorún / A könnyek hullnak, hullnak. [...] Bosszút itt áll az életért, / Aknát itt ás a múltnak.” És hogy ez az eldöntetlenség, vagy ahogy Ady kritikusi későbbi rendre fogalmaztak, „homályosság” legkevésbé sem valamiféle költői pontatlanság, az érzelmi szituáció nem ismeretének jele, hanem egyenesen egy új művészi projektum mérföldköve, ahonnan már valóban az *Új versek* költeményei felé vezet az út, arra az utolsó szakasz a bizonyíték. Ebben a kiismerhetetlenségben való részesülés csakis annak a bátor, ha tetszik, az előző vers képével élve, „forradalmi újító” öntudatnak lesz a sajátja, sőt „büntetése”, melynek van mersze (és persze, művészi értelemben, kvalitása) ezt a titkot a közzgondolkodás – és azt is mondhatjuk, közzlés – ellenében a maga megfejthetlenségében lát(tat)ni. „Nagy az én bűnöm. Vesszen is, / Kire a végzet mérte, / Hogy a könnyek szfinksz-asszonyát / Megérezze, megértse.” A vers háttérben megbúvó borzongató, a líra feltáratlan mélységeit, egyszersmind lehetőségeit sejtető tapasztalat, mely a szerzőre nézve éppúgy hozhat áldást és átkot, a másik már mindig is másságként artikulálódó, „talánynak” tetsző alakjának újra és újra megkísérelt kikérdezése (tehát nem meglévő tudásunk repetíciója) által mutatkozhat meg, a költészet olyan új területét nyitva meg ezáltal, amely már nem a rögzíthetőséget, hanem ellenkezőleg, a megfejthetlenséget emeli esztétikai rangra. „Maradjon szent talánynak Ó, / Maradjon mindig újnak.” Hogy Ady már önmagát mint az eme titok artikulálására hivatott művészt ismeri fel, az az identikusságnak az a foka, amely nélkül elképzelhetetlen a századfordulós magyar lírában valóban friss hangon megszólaló *Új versek* létrejötte.

Boka László

MEGTORPANÁSOK ÉS KIÜTKERESÉSEK

*Ady Endre két polemikus cikkéről,
110 év távlatából*

Az Ady-filológiában s e kimagasló lírikusi-publicista életműre irányuló értekező prózában az elmúlt száz esztendőben tulajdonképpen konszenzus övezte ténynek számít, hogy 1908 utolsó hónapjai, illetve az 1909-es esztendő több irányból is – közéleti, irodalmi és magánéleti vonalon – komoly harcokat és ebből fakadóan fokozott önvizsgálatot hozott Ady életébe. Az alábbiakban ezen időszakot tekintve, kronologikusan haladva igyekszem mindezt két aspektusból (a belső, interiozizált kételyek és a külvilág felé megnyilvánuló hadakozások felől) vizsgálni, két polemikus szöveg alapján, *A duk-duk affér* és a *Magyar lelkek forradalma* címűek mentén. Mindkét „irány” meghasonlásokkal terhes krízishelyzetbe állította Adyt, melyet ekkoriban ráadásul már a Léda-szerelem egyre gyakoribb vitái is terheltek. Mielőtt felidéz-nénk a magyar irodalmi modernség e meglehetősen sűrű, külső támadásoktól és belső vívódásoktól is terhes, diszharmonikus hónapjait, érdemes néhány dologra emlékeztetnünk.

*

Köztudott, hogy Ady költészetfelfogása nem szakított teljesen a romantika bizonyos hagyományaiival, így a szerelmi líra érzelmességével vagy a kultikussá növesztett éntudattal (ezeket a 19. századból átörökölt formákat és toposzokat nem cserélte feltétlenül le, ám merőben más kontextusokba helyezte s alkotó módon újította meg azokat), ahogyan az is, hogy szimbolizmusa nem forradalmi: gyakran élt kételemű, megmagyarázott metaforával, vagy akár ilyenekre épülő allegóriával. Aligha a szimbolizmus valamiféle prózanyelvre történő allegorikus kivetülését kell mindazonáltal látnunk az olyan, mindmáig talányos szövegeiben, mint a híres-hírhedt *A duk-duk affér*. Sokkalta inkább Ady újságírói vénájának olykor tudatosan vitriolos, olykor védekezésre és támadásra egyszerre kényszerülő, olykor pedig önmaga bizonytalanságainak, belső

harcainak kivételéseit dokumentáló esetet konstatálhatunk benne. Az „acélhegyű ördög” hívását, csábítását, mely nagyon sokszor, már váradi korszakában, azaz 1903-ig terjedően is valós magaslatoakra csábította az újságíró, nem egy ízben azonban (temperamentuma vagy éppen belső kétségei miatt) elbukni is segítette a költőt. A publicista Ady persze megfelelően tájékozott volt mind e nagyváradi, mind 1908-ig tartó budapesti újságírói korszakában, a formálódó fővárosi irodalmi élet útvesztőiben azonban saját bevallása szerint is gyakorta „politikálatlan”-nak bizonyult. Utóbbi eset alighanem ilyennek tekinthető. Látszólag nyilvánvalóan elszármított írásnak, szerencsétlen állásfoglalásnak tekinthetjük hírhedtté vált cikkét, mely – Kenyeres Zoltán szavaival¹ – „a viták egyik furcsa fénytörést mutató pillanatában” született. Ugyanakkor a benne feszülő belső önellentmondások és szándékok olyan kivételésének is, melyek költészetének hatását, vállalt egotizmusa szándéka szerinti érvényesülését is akadályoztathatták a rá zúduló fals vádakon túlmenően ekkoriban: immáron országosan megmutatózó sikereinek a kapujában. Akárcsak Baudelaire, aki az 1860-as években is az elátkozott költő meglehetősen romantikus szerepével viaskodott, Adyt is áthatotta e szerep, melyben személyes, önrontó életútjának hangsúlyain túl a külvilág felé sorsszerű váteszségének hangjait is kiolvastatni kívánta. *A duk-duk* mégis ennek a váteszségnek, ennek az eleve elrendelt szerepnek némiképp ellensúlyozására, visszakozásra, pillanatnyi megingásra is következtetni enged. Ady végső beérkezése hónapjaiban rendül meg, bizonytalanodik némiképp el, mely folyamat 1908 novemberében nem egyetlen pillanatnak szól, mint alább szó lesz róla, hanem legalább egy éven át jól dokumentálható. Fontos már itt leszögezni, hogy vívódásai ezekben a hónapokban sohasem költői elhivatottságára vagy a magában való bizonyosságra vonatkoznak, sokkalta inkább a megvalósítás, a kiteljesítés mikéntjeire. Talán emiatt is állíthatta Szegedy-Maszák Mihály egyik tanulmányában az ominózus cikkről, hogy a fölött „nem könnyű napirendre térni”.² Ugyanebből a tanulmányból az a fontos állítás is kiolvasható, hogy költészettani szempontból Adynak „a közíró beszédmódja” ezt az időszakot követően sajnálatosan többször lírájában is előtérbe kerül. A *Vér és arany*ban még nem, de ezt követő verseiben már hangsúlyosan. Az 1908 utáni versbeszédének változásaihoz mindazonáltal életének nyilvánvaló fordulópontjait is szükséges szemügyre vennünk.

1 KENYERES Zoltán, *Ady Endre*, Korona, Budapest, 1998.

2 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Ady és a francia szimbolizmus = Uő., Megértés, fordítás, kánon*, Kalligram, Pozsony, 2008, 329.

Háttér: hadiállapotok és táboron belüli rivalizálás

Amikor 1908. január 1-jén a Nyugat hivatalosan elindult, tulajdonképpen nem sok ellenzőre akadt, megjelenése a képletes „irodalmi mezőn” még sem az uralkodó irodalomszemléletet, sem az erőviszonyokat nem tűnt komolyan befolyásolni.³ A kéthetente megjelenő lap a maga irodalomszemléleti, értékrendi változtatásait nem is harciasan, nem radikálisan képzelte véghezvinni. Igaz ugyan, hogy a vele némiképp párhuzamosan, 1908 februárjának végétől szerveződő, különböző okokból nyomdába azonban csak az év nyarán kerülő A Holnap antológia költészeti programjában sem találunk nyílt politikai szempontot,⁴ de kétségtelen, hogy ez utóbbi – főleg meglehetősen harciasra sikerült bevezetője és az egyes költőportréi révén – az olvasók szemében sokkalta radikálisabbnak, forradalmibbnak tűnt, hiszen társadalmi tettértékű irodalmat hirdetett, szemben a Nyugat visszahúzódebb esztétizmusával. Az eredetileg hasonló néven „havi revüt”, tehát folyóiratot tervező költői hetes fogat⁵ (Ady Endrével az élen, ám főként Juhász Gyula és helyi társai szervezőkészségének köszönhetően) új irodalmi társaságot is alakított, az őket támogató háttéremberek azonban (a Nyugathoz hasonlóan tulajdonképpen helyi értelmiségiek és tőkés nagypolgárok) a társadalmi modernitás széles spektrumú, megvalósítandó eszményeihez akarták mérni a kulturális modernség irodalmi és összművészeti megnyilatkozásait.⁶ Ennek megfelelően a váradi antológia költői köré épülő Társaság meghirdetett programja provokatívabb s szókimondóbb is volt, mint a Nyugaté. Manojlovics Theodor így jellemezte mindezt A Holnap aradi matinéján:

- 3 Az uralkodó irodalmi diskurzus orgánumai ebben az időben nem is láttak riválist a lapban, mely egyfelől a pár évvel korábbi Figyelő „új folyamaként” indult meg, másfelől a modern irodalmat pártoló kísérletek – az 1902 és 1905 közt Osvát Ernő szerkesztésében közreadottakat is ideértve – meglehetősen rövid ideig éltek, komolyan fennállt tehát a lehetősége, hogy a Nyugat is ezt az utat követi hamarosan. Ady Párizsból a szerkesztőségnek küldött egyik levele 1908 nyarán is ezt a lehetőséget vázolta, a lap azonban végül talpon maradt.
- 4 Az antológia ráadásul nyíltan is a *Poètes d'aujourd'hui* mintájára szerveződött, azaz a „mai költők” bemutatkozását akarta elsődlegesen felvállalni.
- 5 A csoportosulás Ady mellett az akkor még teljességgel ismeretlen Babits Mihállyal, a költői szárnypróbálgatásait éppen csak megelőző Balázs Bélával, illetve a helyiek közül az országos híró, két verseskötettel bíró Durka Ákossal, a szintén két kötetel rendelkező, ígéretes költőnővel, Miklós Jutkával, s az érettségi előtt álló ifjú Emőd Tamással indult, nem utolsósorban pedig a lelkes, az egész kezdeményezést összefogó Juhász Gyulával lépett porondra.
- 6 Ezekhez A Holnap új fórumokat is keresett, saját publikuma kiépítéséhez pl. ők indították el s honosították meg még a Nyugat előtt 1909-től az ún. összművészeti „matinékat” is.

Sejtésünk, hogy egy irodalmi és kulturális újjáébredés korába léptünk, igazolódott. És ez a legnagyobb diadalunk. A Holnap-társaság keletkezése nem véletlen, nem önkényes, nem kezdő ok, hanem szükségszerű, elkerülhetetlen következménye valaminek, ami már régen indult, régen dolgozott – csak hogy éppen láthatatlanul, rejtve. [...] A Holnap nevet adott valaminek, egy igyekezetnek, egy iránynak, amely már előtte megvolt s aminek éppen csak név, csak zászló kellett. Ebben rejlik erőssége és fontossága.⁷

Nem csoda, hogy az antológia megjelenésétől, bemutatásától számított néhány hét alatt a korabeli irodalmi élet szinte valamennyi meghatározó képviselője hangot adott véleményének A Holnap-osok és általában is, immár a „csoportosan fellépő” modernnek „veszedelme” kapcsán. 1908 és 1909 fordulóján, e polémiasorozat révén kerültek tulajdonképpen először éles, nyílt vitahelyzetbe az új, fiatal irodalom képviselői. A legnagyobbak, a magyar kultúrpolitika jelesei szólaltak fel ugyanis ellenük, köztük Beöthy Zsolt, Rákosi Jenő, Apponyi Albert, Berzeviczy Albert, Herczeg Ferenc, vagy éppen az a Szabolcska Mihály, aki Tompa Mihály ismert versét parafrázálva, versparódiában üzent „egynémely modern poétának: »Fiaim csak énekeljete!»” Az úgynevezett konzervatív és újító irodalmi törekvések, irodalomszemléletek konfliktusa (köztük a későbbi, évekre elhúzódó Ady–Rákosi-vita is) kézzelfogható formában ekkor éleződik ki, ekkortól testesül meg a „modern elvadások” tábora, és érthetően ekkortól a vita már nem pusztán esztétikai értékekről és az értékelés mivoltáról, hanem e líra vélt vagy valós társadalmi hatásáról (és lehetséges veszélyeiről) is folyik,⁸ országos hullámveréseket váltva ki. A szeptembertől karácsonyig tartó hetekben egyre dagadt a külső, társadalmi-politikai botrány az antológia kapcsán, ami némiképp meghasonlásokhoz, rivalizáláshoz is vezetett a poétikai újításért, a 19. században megrekedt költészeti eszményektől tudatosan távolodó, modern költészeti hangért, s a korabeli autoriter irodalmi társaságok béklyóitól szabadulni igyekvő egyéniségek érvényesüléséért egy platformról küzdők soraiban is. Az antológiáról megjelenő, nem túl számos pozitív kritika mellett (többek közt Hatvany, Lukács György, Schöpflin vagy akár Kosztolányi tollából) külső támadások özönének,

7 Lásd MANOJLOVITSCH Theodor, *A Holnapról, lényege, céljai*, Függelenség (Arad), 1909. november 12. A szöveget a fővárosban a Független Magyarország is leközölte 1909. november 21-én.

8 Lásd még SZÉNÁSI Zoltán, *„Az irodalom bajdani bakói és koronaörei”. A Nyugat és A Holnap fogadtatása, különös tekintettel a konzervatív kritikára*, *Literatura* 2013/1., 3–26.

mindamellert belső széthúzásoknak is tanúi lehettek a kortárs olvasók, amint több irányból is kikezdték, s valóságosan kiátkozták az Ady mögött felsorakozókat, elsődlegesen persze magát Adyt.

1908 szeptembere előtt még visszafogottnak volt mondható a modernekkel szembeni elutasítás, s tulajdonképpen takaréklángon égett a velük szembeni agitáció.⁹ Legalább ilyen fontos, hogy az Adyt korábban megnyerni szándékozó lapok (köztük az újító törekvésekre szordínósan nyitott A Hét is) ebben az évben az újabb orgánumok megerősödésén eleve fanyalognak.¹⁰ Az év szeptemberétől viszont, főként A Holnap verseinek részleges folyóiratszintű publikálásától (ebből kezdetben ízelítőt még maga az Új Idők is lehozott!), a róla megjelenő lelkesedő kritikáktól,¹¹ s a hó végén, Nagyváradon tartott zajos ünnepeket követően¹² rendszeressé váltak a korábban elszórtak mondható, gúnyos, majd egyre haragosabb, erőteljesebben elutasító cikkek, melyek egyfelől az intézményesülő fellépésnek szóltak, másfelől szinte kivétel nélkül túlléptek az irodalmi, esztétikai szempontokon. Dutka Ákos

- 9 Ismerünk ugyan több vészjósló írást az ezt megelőző időszakból is (így a Budapesti Hírlap vezércikkét, az Alkotmány és a Katolikus Szemle, valamint a nagyváradi, szintén katolikus Tiszántúl elutasító írásait), de nem feledhető, hogy „hat cikkből ötöt egyetlen ember, az a Göröcsöni Dénes néven publikáló Friedrich István írt, aki mintha az Ady-jelenség eltakarítását érezte volna feladatának”. Lásd N. PÁL József, *Modernség, progresszión, Ady Endre és az Ady–Rákosi vita: Egy konfliktusos eszméletörténeti pozíció természete és következményei*, *Spectrum Hungarologicum* 1. (2008), 161.; illetve: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19856/URN_ISBN_978-951-39-3327-2.pdf?sequence=1
- 10 A lap 1908. tavaszi, ironizáló cikke az új irodalmi irányoknak és konkrétan a Nyugat gárdájának szól, ezt azonban alighanem a néhány hónappal korábbi, Atyval való kapcsolatteremtésük kudarcra is inspirálhatta. A cikk értelmében: „Egészen körülhatárolt, külvilágú csoport keletkezett a mi kultúránkban az utóbbi évek folyamán. Ezek a szent Nyugat fanatikussai, az ideszakadottak, az idegenül vergődők, a meg nem értettek, az édenkertből száműzöttek, ezek ama finomlelkű lények, akik törekény vállalkon hordják a zseni fájdalmait, és keserű mosollyal nyugszanak bele a változathatatlanba: minden mindegy. Az ember születik, undorodik és meghal: íme ez a Nyugat felé stréberkedő ember tragédiája.” Lásd MARCO [MÁRKUS László], *„E föld a lelkek temetője”*, A Hét 1908. március 29. = Ady Endre *Összes prózai művei*, IX., kiad., szerk. VEZÉR Erzsébet, Akadémiai, Budapest, 1973 (Ady Endre Összes Művei), 523., illetve N. PÁL, *I. m.*, 161. 400. lábjegyzet.
- 11 Hatvany Lajos például lelkes cikkében úgy fogalmazott: merjük kimondani, itt a forradalom! HATVANY Lajos, *A Holnap*, Pesti Napló 1908. szeptember 23., 3–4.
- 12 1908. szeptember 29-én jelent meg a Nagyváradon tartott ünnepi előadásának a szövege, melyben ilyen sorok olvashatók: „Egy nemzetet lehet jól kormányozni, lehet rosszul kormányozni, de ha ez a nemzet ér valamit, megölni nem lehet. [...] Tessék törvényhozásilag kimondani, hogy az intellektuális élet és foglalkozás tiltva van Magyarországon. Akkor szétnézünk, s kiből földmívelő, kiből beamter, kiből katona, kiből kereskedő lesz. De, oh magyarok Istene, hisz ez végeredményben ismét az irodalomhoz fog vezetni, az ördög vigye el. Mert, oh népem, Árpád népe, az a legszörnyebb és legmagyarabb átok, hogy a kultúrát nem lehet kikerülni.”

e jelenségre is reagálva jegyezte meg, hogy az új nemzedék tagjai olyan „tehetségek”, akiket „érkezésük idején egyenként örömmel fogadott a magyar irodalom. De mikor egy gárdába tömörülve az új idők érkezését dokumentálták, fegyverbe szállott ellenük a tekintélyek egész csapatja. Ma tehát komoly és őszinte esztétikai értékelésről szó sem lehet.”¹³ A Budapesti Újságírók Egyesületének éves Almanachja, melyben e sorok helyet kaptak, ugyan csak 1909 januárjában látott napvilágot, ám sajtó alá még 1908 decemberében került, minthogy az előző év legfontosabb eseményeit kívánta összesíteni. Zuboly (Bányai Elemér) a kötethez ekkor írt előszavában nem véletlenül szögezte le az ezt megelőző hónapok eseményei kapcsán, hogy: „Forrongásnak nevezik azokat az állapotokat, melyek nálunk ma a társadalmi és irodalmi életet elborítják. [...] az irodalomban a modernség körül dul az öldöklés.” Az évkönyv szerkesztői ezért az év végén átfogó ankétot szerveztek, körkérdéseket intézve annak kiderítésére, hogy „Miért történik, hogy kik magyaroknak és művészeknek vallják magukat az irodalomban, azok ellen a magyartalanság és modernkedés vádját hozzák fel az ellenkező kórusból”.¹⁴ A kötetben Ady Endre nevét az irodalom jelenségeiről beszélők igen jelentős hányada szóba hozta, vagyis azt a tényt, hogy általa a modernség végképp polgárjogot nyert a magyar irodalomban, ez a vaskos – a korban reprezentatívnak szánt – könyv demonstrálta talán országos viszonylatban a leghangsúlyosabban.

A forrongó őszt és az indulatos vitáktól és marokkal szórt vádaskodásoktól tarkított telet tulajdonképpen eltérő nemzet- és hagyományképek, különböző irodalom- és művészetperspektívák nyílt konfrontációiként jellemezhetjük. A kibontakozott polémia ugyanakkor eleve több szálon futott. Nyilvánvaló fordulópontot hozott konzervatívok és újtók korábban csak szórványos vitáiban, ugyanakkor az Ady-epigonitás vádját tudatosan kiterjesztette immáron egy teljes költőgenerációra. Nem kevéssé fontos, hogy a nagyváradi ifjak csoportosulásával szembeni vádakban megjelent a vidék-főváros ellentét is, s ez utóbbi nem volt azonos a hivatalos kánont védők és azt kikezdők, reformálók

13 Lásd ДУТКА Ákos, *A Holnap*, A Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja, 1909, Budapest, 119–120. Az említett évkönyvet 2016-ban indított hasonmás sorozata első darabjaként újra kiadta az Argumentum Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár.

14 Az írások nagy része 1908 végén keletkezett. *A legújabb irodalom körül* című fejezetben többek közt Ady Endre, Ignótyus, Schöpflin Aladár, Hatvany Lajos, illetve Beöthy Zsolt, Herczeg Ferenc, Rákosi Jenő és Szabolcska Mihály, *A nemzetköziség körül* címűben pedig Ágoston Péter, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Szabó Ervin, illetve Apáthy István, Berzeviczy Albert, Huszár Károly és Prohászka Ottokár szólalt meg.

tengelyével. Konzervatívok és modernnek, öregek és fiatalok, nemzetiek és „külföldöt majmolók”, harci kürtjei közepette a hirtelen jött rivaldafény a pragmatikusan építkező Nyugat szemében is versenyhelyzetet teremtett. Az egyik A Holnap-os főszerző, az ekkor a Premontrei Főgimnáziumban tanító Juhász Gyula nem számolt a modernség orgánusai közt fellépő esetleges rivalizálással. Míg társaival egyetemben a Nyugat részéről bajtársias kiállást és támogatást várt, s leveleiben barátainak (így például az időközben Fogarasra került Babitsnak) is rendre erről számolt be, megdöbbenve olvasta a Nyugat által leközölt Kemény Simon-féle színvonalatlan kritikát október 1-jén az antológiáról, mely ráadásul az adyzmus felületes vádját a konzervatívoknál is látványosabban hangoztatta. Pár héttel A Holnap szeptember végi bemutatkozását követően Ady, az antológiát kiadó Holnap Irodalmi Társaság hivatalos alakuló ülésén, 1908. október közepén, nem véletlenül igyekezett hangsúlyosan is cáfolni e vádakot. Cáfolni ugyanakkor a vidék-főváros ellentétet,¹⁵ s némiképp a megjelenő provinciális elzártságot is (ha valahol, ezt a korabeli Nagyváradon igazán tehette is),¹⁶ butaságnak minősíteni a főváros elleni vélt lázadásban az irodalmi különutasságot, az „irodalmi Barbizont”, s ugyanakkor kiemelni, hogy helyette e törekvés a magyar irodalom igaz tehetségeinek, egyéniségeinek akar utat törni, tulajdonképpen polifón fórumokat teremtve egy igencsak beszűkült, egyközpontú hazai irodalmi tér helyett.

Témánk szempontjából legalább ilyen fontos, hogy az ellenkező oldalon viszont már a viták kezdetétől létezett egy olyan tendencia, amely a leginkább exponált Adyt a többi poétáról is igyekezett leválasztani. Antal Sándornak, A Holnap első szerkesztőjének ránk maradt visszaemlékezése szerint „az Alkotmány volt az egyetlen lap, mely támadásában Adyt hitetlensége és erkölcsstelensége miatt elejti, [...] az összes többi ellenfelek – még a Budapesti Szemle is – bűnbocsánatot ígérnek Adynak arra az esetre, ha elbocsátja hadseregét, és maga fegy-

15 „A Holnap nem akar éretlen falusi, vidékieskedő forradalom lenni, amolyan irodalmi Barbizon; nem akar vidéki tüntetés lenni a fővárosi irodalom ellen.” Vö. Nagyváradai Napló 1908. október 16.

16 Az új évszázad első éveiben Nagyvárad társadalmi és kulturális sokszínűsége, befogadó és serkentő légköre, látványos ipari, kereskedelmi és kulturális fejlődése (ezek közt is rangos napilapjai, híres Jogakadémiaja, vitázó szabadkőműves páholyai, új kőszínháza, rangos nyomdaműhelyei, értékörző, de az európai kultúrát támogató Szigligeti Társasága, tudós főpapsága stb.) egyfelől lehetőséget teremtett arra, hogy valóban szellemi-irodalmi központ legyen. Másfelől az irodalmi decentralizáció komoly vonzerővel bírt mindazok szemében, akik a fővárosi akadémiákkal és kormányhű urambátyám világgal szemben szabad, formátlan, kötöttségektől mentes szerveződésekben (is) látták az új irodalom megerősödésének lehetőségét.

vertelenül, kíséret nélkül átvonul az ellentáborba”.¹⁷ Szintén hangsúlyozandó e ponton, hogy a többes irányból érkező pörölycsapások közepette, 1908 során Ady tulajdonképpen munka és jövedelem nélkül áll. A Budapesti Napló után otthagyja a fővárost, a Nyugat biztos egzisztenciát még nem tud nyújtani számára, így Párizst követően ősztől többnyire Érmindszenten és Nagyváradon tartózkodik, közben kötetének kiadót keres, s Lédával augusztus végén egy évvel korábbi családi tragédia – holtan született gyermekük – szomorú évfordulóját is megüli. Látszólag a szeptember végi A Holnap-est az egyedüli olyan esemény, ahol Lédával közös felléptét barátai őszintén ünneplik, ám levelei tanúsága szerint az ezt megelőző napokban is zaklatott idegállapotban van, s tulajdonképpen e rövid ideig tartó ünneplést – s ezt követően az Érmindszentre történő meghitt, közös látogatásukat – is gyorsan és végképp beárnyékolja a kitörő országos acsakodás. A helyzet emberpróbáló feszültségeit és terheit mutatja, hogy Ady elszámolja magát, amikor „hajszás élete” és abban az állandó pénzhiány miatt is az Új Időket is kiadó Singer és Wolfner céggel szerződik *Az Illés szeke*rén kötetére. Mindez kétségkívül közrejátszhatott abban, hogy az epigonságot, az Adyba csimpaszkodást, a belőle élők hosszú sorát hangoztató álságos vádakkal¹⁸ Ady egójára, öntörvényűségére, hiúságára és némiképp nárccisztikusságára is apellálva, az ellentábornak sikerült kijátszania őt.¹⁹

Perfidia vs. zsenitudat

A november közepén az Új Időkben megjelent, talányos írást követő sértődések válságos lelkiállapotba kerítették Adyt. Mindenki magára értette ugyanis a cikket, amely taknyos beléje csimpaszkodókról írt:

- 17 Antal gépiratban maradt visszaemlékezését lásd ANTAL Sándor, *Ady és A Holnap*, OSZK Kézirattár, Fond 395. Nyomtatásban: Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2004.
- 18 Az Új Idők igen népszerű, Herczeg Ferenc ismert álnevén futó *Horkayné* rovatban, *Ellesett párbeszéd*ek cím alatt október 25-én írták a következőket: „Ezek túladyendrézik magát Ady Endrét, és abba a furcsa helyzetbe juttatják, hogy ő, aki hadat üzen a tekintélynek és iskoláknak, tekintélyé lesz [...] kegyetlen irtóháborút kellene indítania az iskolája ellen, mely abból él, hogy kilőszágra kiméri az ő húsát.”
- 19 Ady Endre, *A duk-duk affér*, Új Idők 1908. november 15. A cikk keletkezésének pontos körülményei mindmáig ismeretlenek, de az tudott, hogy október 25. és 30., valamint november 10. és 15. között járt a fővárosban, s e két alkalommal többen is (Farkas Pál szerkesztő vagy az Ady „rossz lelkiismerete”-ként aposztrofált Szüts Dezső) rábeszélhették az ominózus cikk megírására. A sértődéseknek és táborokon belüli megosztottságoknak is kortörténeti dokumentuma az említett Almanach. Mire az megjelent (1909 januárja), a felek tulajdonképpen már megbékéltek.

a Nyugat is, A Holnap is.²⁰ Azoknak az embereknek – Osvátnak, Fenyőnek, de elsősorban Hatvany Lajosnak – a haragját is kiváltotta Ady, akiktől úgy érezhette, egzisztenciális helyzete is függött. „Az Új Idők cikke miatt az egész világ becsapta az ajtót (remélem: pár hétre, ha én kibírom) előttem. Rémes levelek jöttek s jönnek; se aludni, se dolgozni nem tudok.” – írta öccsének, Ady Lajosnak november 26-án.²¹ S valóban: az Érmindszenten töltött télvég gyötrődéses napjaiban egy hónapon át magyarázkodni kényszerül.

Juhász Gyula az elsőként válaszolt nyilvánosan Adynak, a teljes A Holnap nevében (fővárosi orgánumban, a Független Magyarországnak hasábjain) igen keserűen, ám kurucosan: „A Holnap csak használt Ady Endrének, csak még hangosabbá tette hírét, viszont csak ártott a többi hatnak, mert a lelkiismeretlen kritikusok mind adyizmussal vádolták őket. Sebaj. De ezek után Ady pellengérré állítja e becsületes, lelkes, magyar mozgalmat. Erre azt felelem, hogy Ady Endre nagy poéta, de a »Holnap« meglesz nélküle is, sőt így az adyizmus vádja is szépen elcsitulhat. A »Holnap« költői eggyel kevesebben lettek, de egy nagy tanulsággal gazdagabbak. Ady Endrének még több dicsőséget kívánunk, nálunknál jobb barátokat nem. Mert ez már család volna!”²² Nem valószínű, hogy Juhász – mint Ady ingerült viszontválaszában állította – „competensül” félreértette volna cikkét, valószínűbb az, hogy Ady nem mérte fel tettének lehetséges következményeit, s elhamarkodott, krokiszerű írást vállalt a maga költői integritása és programja védelmében. Ezért is érthető, hogy egyrészt keserves magyarázkodással próbálta megvilágítani barátai és fegyvertársai előtt cikke voltaképpeni szándékát és címzetteit, másrészt önérzetesen annak egyes állításait teljesen nem vonhatta vissza. Mindez Juhásznak írt viszontválaszából²³ könnyedén kiolvasható. „Nekem igenis tisztáznom kellett az ügyet: se az öregekkel, kikkél az öregség marhaságot jelent, se az ifjú, nevetlen csikókkal nem akarok együtt menni. Ezt Juhász Gyulának tudnia kellett, százszor elmondtam ezt neki és társainak. De mit cso-

- 20 Ady több magyarázkodó levelet kényszerül írni barátainak. Csak az első másfél héten belül több mint egy tucat levelet váltott, a legtöbbet Hatvanyval, aki a Nyugat és A Holnap által is osztott álláspontra jutott: „Cikked tehát köztünk *elfeledhető*, de nem excusálható.” [kiemelés az eredetiben.] Vö. Hatvany Lajos Ady Endrének. *Ady levelezése II.*, s. a. r. HEGYI Katalin – VIRÁLYOS László, Akadémiai–Argumentum, Budapest, 2001, 101.
- 21 Vö. *Ady levelezése II.*, 107.
- 22 JUHÁSZ Gyula, *A duk-duk affér után*, Független Magyarország 1908. november 22., 20.
- 23 Ady Endre, *A Duk-duk-afférhoz. Válasz a Holnapnak*, Független Magyarország 1908. november 26., 10.

dálkozom Juhász Gyulán, amikor nála erősebb, logikusabb lények is magukra vették annak a bizonyos cikknek a sújtását. Nem Juhász úrról s »A Holnap«-ról van szó, de mit köszönhetek én a fiataloknak? Lélek nélkül utánoztak, parodizáltak nagykomolyan s egyenesen megkönynyítették azok helyzetét, akikkel én akaratlanul harcba kerültem”. Nagyváradra Emőd Tamásnak írt levelében ugyanekkor így magyarázkodott: „[...] biztos vagyok, hogy te megértettél, s magadnak megmagyaráztál mindent. Nem árultam el senkit, akit nem szabad, még Juhász Gyulát sem. A taknyosokat árultam el, a belőlem élő önképzőköristákat s a magam – politikátlanságát.”²⁴

Hatvany Lajos valószínűleg az „erősebb, logikusabb lények” csoportjába sorolódott Ady rendszertanában, ő azonban még inkább megsértődött, s mindössze pár nappal az ominózus cikk megjelenése után erős hangú, barátságuknak véget vető levelet fogalmazott: „Kedves Adym! »Nincs, ki ne lássa, bár csupa vak«, hogy cikked a lehető legkíméletlenebb formában fordult azok ellen, kik a legnagyobb nyíltsággal és önzetlenséggel írtak rólad jókat.”²⁵ Hatvany külön kitért arra is, hogy Ady cikkének hangneme nem volt méltó bemutatkozás egy „idegen közönség” előtt, majd azzal zárta, hogy „nyilvánosan az életben nem lesz több dolgunk egymással”. Pár nappal később, Ady mentegetőző sürgönyére válaszolva újabb levélben szögezte le: „Te azt sürgönyözöd, hogy levelem gonosz volt. De hiszen csak nem hitted, hogy megköszönöm, ha nyilvánosan kijelented, hogy *utálsz*.”²⁶ Hatvany felháborodása azért is érthető, mert *A duk-dukban* említett két fiktív beszélgetőtársban (Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urakban) szinte mindenki Hatvanyt és Ignostus vélte felfedezni, továbbá, mert említett levelében Hatvany úgy vélekedett, hogy a nagyközönségből elsődlegesen a Nyugatra és a Huszadik Századra, vagyis Ady támogatóira lát mindenki a cikkben „nyilvánvaló célzást”. Ady sokadik levelében is igyekezett Hatvany előtt tisztára mosni korábbi sorait, s cikke valós címzettei közt az „intellektuális taknyosok”-at megnevezni, nem pedig Hatvanyt, illetve a Nyugatot s *A Holnapot*.²⁷

24 *Uo.*

25 Majd így folytatja: „Lehet, hogy sok veronált szedtél, és álmatlan voltál, mikor a cikket írtad [...] Két cikket, [...] mely főleg a te érdemeidet méltatja, [...], már nem vonhatom vissza. Ez írásokban, intencióid ellenére, forradalmárnak tünettek fel. [...] Sajnálom, hogy így beugrottál Herczegnek, ki remélem, beprotégál a Petőfi Társaságba. Kár, hogy primadonna létedre személyveddel nem tudod és nem akard fedni azt a mozgalmat, melyet írássalldal fölkelte”. Vö. Hatvany Lajos Ady Endrének, *Ady levelezése II.*, 95.

26 Hatvany Lajos Ady Endrének [kiemelés az eredetiben], *Ady levelezése II.*, 97.

A cikket azonban váradi hívei éppúgy magukra értették, mint fővárosi társaik. Váradon nem csak Juhász, Dutka és Emőd orrolt meg a vezérnek kikiáltott Adyra (utóbbi versben, a *Jávorka nótájában* szórt átkot szeretett mesterére, előbbi kettő keserű cikkekben írt árulásról és Júdás-csokról),²⁸ de az újonnan alakult Irodalmi Társaság emberei is, köztük Nagy Mihály későbbi elnökkel. Ady levelekben mentegetőzőtől előttük is a „szenteltvízcikk” miatt, melyet „szamár cikk”-nek, Lédának írva pedig egyenesen „hülye cikk”-nek minősített. Már ezt megelőzően, november 20-án Osvát Ernőnek így írt: „Kedves Ernőm, itt van megint két vers, hogy versbélileg legalább legyen nyugtatva a lelkiismeretem...” Akárcsak Osvát, Fenyő Miksa is dühösen és csalódottan fogalmazott: „Az Új Idők-beli cikket olvastam, s hiába titkolnám: be kell vallanom, egy kissé kényelmetlenül éreztem magamat. Úgy éreztem: hogy hibámon kívül nevetségessé váltam, hogy egy kissé figura vagyok mindazok előtt, akiknek érdeklődését – akár rokonszenvesen, akár ellenszenvesen – fel tudtam kelteni az ön költészete iránt. Nem mintha az ön cikke jó lett volna – tagadhatatlanul hazug és ostoba cikk volt. [...] De hát miért, uram? Ha azt látnám, hogy a barátainak ebből a felrúgásából önnek haszna van, akkor azt mondanám: ez ugyan perfidia, amit tett, de hát ő genie, a genie-nek Schopenhauer barátom szerint sok mindent szabad, ha ez érvényesüléséhez szükséges; szóval okosan tette. [...] Egy szemrehányó sort sem szóltam volna. De így... minden ok és okosság nélkül beugrani Herczeg Ferencnek, kijelenteni, hogy ön bennünket még Herczegnél is jobban utál, hogy ez mit jelenthet önnek: nemigen tudom belátni.” Ady négy nappal később, november 24-i válaszában így magyarázkodott Fenyőnek: „... Ifjú, tehetségtelen, taknyos senkikre írtam azt a rossz cikket. Szégyellem, hogy védekezniem kell, de megérdemlem, és megérdemljük. Részben önköztől, részben mai borzasztó testi-lelki állapotomtól függ, hogy ezt a duk-duk affért elintézhettek-e? Kérem: én láttam – s ez komoly – hogy az én életlenségem árán ötven ügyes senki törekszik a valamiért. Fájt, rossz helyen írtam le, de stilszerű volt.”²⁹

27 „De senkit, aki érték, nem álmodtam, hogy kisujjammal is érintsem. Lelkemre, életemre kijelentem, hogy nincs okom még magyarázatokra sem.” Vö. Ady Endre Hatvany Lajosnak, *Ady levelezése II.*, 105.

28 „Öreg májak epéje csorgott végig ezen a vakmerően fiatal könyvön. Fiatal óriások bensőséges őszinteséggel csúfolták meg, s annyi gúny után ma már a Júdás csókja is ott ég e nemes lelkesedéssel, becsületet őszinteséggel írott verses könyvön.” Lásd DUTKA Ákos, *A Holnap*, Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja, 1909, 119.

29 Ady Endre Fenyő Miksának, *Ady levelezése II.*, 104.

Ugyanezt a részbeni megbánást, másfelől igaza részleges fenntartását erősítette meg Lédáéknak küldött néhány sora, mely – mint szó volt róla – egyfelől belátta, hogy „hülye cikk volt”, másfelől mindezek ellenére is, vagy épp a felszisszenésekért, Ady azt is megengedte, hogy fullánkos cikke tulajdonképpen „talált”.³⁰ Írása katasztrofális következményeit mindenesetre belátva, felmérve a veszélyhelyzetet, kétségbeesésében tanácsért a tapasztalt Schöpflin Aladárhoz fordult: „Édes jó Schöpflin úr, írja meg nekem (én összetörtebb és összezavartabb vagyok, mintsem még kérdezni tudjak), vétkeztem én, milyen vétket követtem el, s ön is a Catók között van? Hű Adyja.”³¹ Természetesen Schöpflin is értetlenségének adott hangot, s levelében³² részletesen elmagyarázta védcének, a „kedves Ady úr”-nak, hogy írásával mindenkinnek, így magának is ártott. „Ha nem tartanám smokkságnak azt a divatot, a mely mindent a világon a psychopathia sexualisba akar visszavezetni, sadizmust kellene látnom benne. Ehhez azonban az kellett volna, hogy szeresse azokat, akikkel rosszul bánik, de erős a gyanúm, hogy a nagyváradi fiúkat talán szerette egy kicsit,³³ a többiekhez azonban nem fűzte egyéb, mint egynehány vékony irodalmi szál. Mindenesetre sajnálom, hogy megírta a dolgot [...] Azokat, akik eddig akár meggyőződésből, akár affektációból hívei voltak, elriasztotta magától, viszont azokhoz, akik eddig ellenfelei voltak, nem jutott közelebb egy lépéssel sem. Még szerencse, hogy amazok annyira exponálva vannak a nyilvánosság előtt maga mellett, hogy irodalmi bosszúállásra nem is gondolhatnak, viszont pedig véget ér az a gyerekes tömjénezés, amellyel egyik-másik fiatal bámulója erőnek erejével primadonnát akart magából csinálni. Sőt rosszabbat: tenoristát.”³⁴ A mód és a hangnem mindenesetre – ahogyan Schöpflin is válaszában konkludált – Ady részéről már csak azért is „lehetett volna szerencsésebb”, mert így sokakat a kelleténél nevésegebbé tett, ugyanakkor „közös ellenségeiknek megszerezte a káröröm élvezetét”, magát pedig úgy mutatta be, „mint aki perfídiát követett el”. Schöpflin higgadt, bölcs, részletekre figyelő, minden irányba empatikus válaszát igen határozottan zárta: „Ha egyáltalán

30 Korábban Hatvanynak mentegetőzve is azért hozzáfűzi: „mégiscsak én pusztítottam el az életemet abban, hogy végül, no, ti is megtagadjatok”. Ady Endre Hatvany Lajosnak, *Ady levelezése II.*, 105.

31 Ady Endre Schöpflin Aladárnak, *Ady levelezése II.*, 101.

32 Schöpflin Aladár Ady Endrének, *Ady levelezése II.*, 102–103.

33 E ponton Schöpflin beszűrt egy csillagos jegyzetet, s levele végére – éppen gondolatmenete logikai következetességéhez mérten – Juhászékra utalva odaírta: „Nb. ezeket a fiúkat igazán sajnálom.”

34 *Uo.*

nem tartanám számárságnak a tanácsok adását, azt tanácsolnám, írjon verseket ihletből, írjon novellákat pénzért, írjon cikket arról, amiről akar – de irodalomról ne írjon.”³⁵

Talán ezeket is belátva, Ady „A duk-duk részleteit tárgyalva” meglehetősen korán „teljes, de egyelőre diszkrét megbánással” írt dedikációt Rozsnyay Kálmánnak is A Holnap első kötetébe.³⁶ A bő másfél hónap és a hosszas levelezgetés komolyan megviselte: „Egyre kérlek” – írta a közelgő ünnepekre szóló lapján Nagy Mihálynak, Váradra – „Értsd meg a fiukkal, hogy semmit ellenük nem vétettem. Kezdjük, ha akarják, előlről, illetve ott, ahol abbamaradt, a dolgot. Én, bizonyisten, még Lipótmezőről is küldök írást.”

Ady gyöngén argumentált, önvédő, felelőtlenül ironikusra hangolt, ám legkevésbé sem jól időzített cikke – túl a maga „politikátlanságán” – fegyvertársaiban nyílt megütközést szült. Bölöni György úgy emlékezett vissza évekkel később, hogy A *duk-duk affér* hatására benne is, akárcsak a költő legtöbb hívében, barátjában, ekkortól megingott az Adyba vetett korlátlan hit. Juhász pedig, aki 1908. novemberi pengeváltásuk ellenére 1909 januárjában szintén kibékült Adyval, később így emlékezett: „Tiltakozás akart ez lenni minden irányban, a nagy magányos oroslán elbődülése, aki le akarta rázni magáról barátai és ellenségei koloncát egyaránt.”³⁷ A többnyire jogos sértődéseken, netán félreértéseken túl ezért is hangsúlyozandó, hogy e cikkben is – mint az ekkor írt legtöbb Ady-versben (szerelmi lírában vagy istenkereső költeményeiben) – Ady önmaga megtalálását s ennek lehetetlenségét, ezzel összefüggésben is költői hatásának, megítélésének nem jelen idejű, hanem tényszerűen csak idővel meghatározható mivoltát rögzítette 1908 novemberében. Rengeteg belső és külső bizonytalansága közt egy olyan bizonyosságát, mely épp a költészet esztétikai megítélésének szükség-szerűen változó kitételei felől mutatható számára kiutat: „Ki vagyok, mi vagyok, mit jelentek, sem én, sem kortársaim nem dönthetjük el.” Az ominózus cikkben így arra is kitért, hogy a „hírhedt költő” szerepén

35 *Uo.*

36 A kötetet [A Holnap I. és II. antológiájának kolligátumát, melyet Rozsnyay minden szerzővel dedikáltatott] lásd a PIM kéziratrárában.

37 Utóbbi persze még sokáig nem sikerült. Bár elmaradt a konzervatívok által remélt év végi „szakadás”, a sajtóbeli negatív reflexiók és vádak özöne, valamint a túlzott csinnadratta ekkortól folytatódott csak igazán. Ezt látva Babits és Balázs Béla például elbizonytalanodott (levelezésük igazolja ezt), hogy adják-e egyáltalán nevüket s verseiket a második, *A Holnap új versei* címet viselő antológiába. Vö. Balázs Béla Babits Mihálynak, OSZK Fond III/190/3. Illetve Róna Judit, *Nap nap után: Babits Mibály életének kronológiája 1909–1914*, Balassi, Budapest, 2013 (Babits-kronológia, 2.), 41.

nél ő sokkal többre valónak gondolná, s annak is tartaná magát, ha alispán vagy főszolgabíró lehetne saját vármegyéjében.³⁸ Bár ez utóbbi állítás nyilván megkérdőjelezendő volt az *Új versek* s főként a *Vér és arany* óta reá irányuló országos érdeklődés fényében, s főképp az, ha figyelembe vesszük a cikket követő hónapok fogadtatástörténetét, Ady-sikereit, s egyáltalán a szatírz esztendővel ezelőtti (jó vagy kevéssé jó irányú hírverések közepette) a publikum előtt végképp beérkező, költő Adyt. Annyi azonban kijelenthető, hogy a valós történeti események mögött önellentmondások és belső elbizonytalanodások mindvégig megfigyelhetők. Ezek a vívódások és megtorpanások Ady hajszás életében 1907 végétől kezdődnek, 1908-tól azonban állandósulnak.

Forradalmi lelkület vs. kételyek és magány

Érmeindszenten – az affér miatt magyarázkodó levelek sokaságával némiképp párhuzamosan, vagy éppen ezért is – 1908 telén Adyban váltakozva mutatkozik meg kétségbeesett és harcosabb énje. Zubolynak december 11-én írja: „legalább annyit írj, vannak még emberek, akik nem felejtettek el! [...] senkim sincs s hírt se hallok semmiről. Tehetetlen, szegény, beteg Adyd ölel.”³⁹ Az ő kérésére véleményt nyilvánít ugyanakkor az irodalmi „áttörés”-ről, s mindezzel párhuzamosan a konzervatív irodalmi hatalmasságok őt vádoló, csúfondáros reakcióiról. Jóváhagyja az említett *Magyar lelkek forradalma* című írását a bő négyszáz oldalas, fővárosi újságíró-almanach részére, melynek legmeghatározóbb fejezete szimbolikusan ezzel az Ady-írással nyit,⁴⁰ s melynek már választott címe is nyilvánvalóan nem pusztán irodalmi vonatkozásokkal bírt. A politizáló alkatú Ady „élő halottaknak” nevezi e cikkben az őt kikezdő, gúnyoló irodalmi hatalmasságokat, igaz, már némiképp más logikával, mint tette azt bő két hónappal korábban, szeptember végén, Nagyváradon. Többek neve ugyanis az ott megrendezett A Holnap-esten is előfordult már: „Öljük meg Homérosztól, Danté-tól, Voltaire-től, aki csak utunkba akad, Beöthy Zsoltig, Rákosiig és Szabolcskáig. Mert a senkiket is meg kell ölnünk, hiszen ezek valakiknek mutatják magukat, és úgy forgatják saját fogsoraik között Goethét, sőt Shakes-

38 Ady Endre, *A duk-duk affér*.

39 Ady Endre Bányai Elemérnek, *Ady levelezése II.*, 119.

40 Az Almanachban alfabetikus sorrendben szerepelnek a szerzők eltérő irodalomszemléletet képviselő írásaikkal.

peare-t, mintha ezek mi ellenünk, szegény, vérező nyak [!] ellen s értük éltek volna. Vagy-vagy: vagy vagyunk hunnus-előörsök, új leendő kultúra barbár prófétái, vagy részesei akarunk lenni az igazi Európa kultúrájának. Sokáig nem akarunk jégen mászkálni, ide-oda rángatódni, s az egész ügybe belebolondulni.”⁴¹ Itt azonban Ady érvelése már továbblép. „A francia forradalom azt hirdette, hogy vannak halottak, a kiket nem lehet elégszer megölni. [...] Nálunk vannak élők, a kik halottak s a kiket fölösleges fáradtság volna még alaposabban megölni.” A *Magyar lelkek forradalma* ennek megfelelően már egy megtörtént „áttörésnek”, „szellemi erupció”-nak a tudatát, visszafordíthatatlanságának a tényét hangsúlyozza leginkább, amely nemcsak a moderneken több ízben is gúnyolódo Szabolcska Mihályt⁴² („Lantverő Mihályt”), hanem vele együtt a konzervatív irodalomszemlélet derékhadát is egyértelműen a múltba visszahúzó, idején túlnőtt, letűnőfélben lévő erőként értékelte. „[...] nekik, Jenőnek, Pálnak, Zsoltnak valamennyinek nincs közük ahhoz, ami történt” – olvashatjuk. Az intellektuális forradalom ugyanis végre „megvan” – szögezi le Ady, „talán elbukik, talán ér el valami sikert”, de a lényeges s bizonyos az, hogy „egy ideák nélkül élő országra sikerült rábocsátanunk azokat a veszedelmes ideákat”, melyek révén „soha magyarabbul, bátrabban nem ébredt föl még a sokszor félreismert magyar géniuszt”. S hogy ebben neki is része volt, nem lehet kétseges: „talán jómagam is csináltam egy kicsit ezt a forradalmat”.⁴³

Nem kétséges, amint Veres András is megjegyezte, hogy Ady nemcsak ambicionálta, de „képes is volt előidézni saját kultuszának kiépítését”, s rá is játszott némiképp erre, amikor ráérezett egy-egy adódó lehetőségre.⁴⁴ Fontos azonban hangsúlyozni talán azt is, hogy Ady ezen írása – több más, a konzervatív irodalomkritikának szóló megjegyzésén túl – egyébről is vallott. Szerzője természetesen mondta a korabeli állapotokról, hogy: „Túlzások vannak, persze, hogy túlzások is vannak, jönnek divatból, erkölcsstelenségből, gyöngeségből a valakikhez a sen-

41 Ady Endre, [A Holnap], Nagyvárad Napló 1908. szeptember 29., Ady Endre, *Összes prózai művei*, IX., kiad. VEZÉR Erzsébet, Akadémiai, Budapest, 1973 (Ady Endre Összes Művei), 269.

42 Szabolcska különben a modern irodalom elleni 1908-as roham több szakaszában is jeleskedett. A váradi antológia megjelenését követően közölte például a Budapesti Hírlap október 16-i számában (*Fiaim, csak énekeljetek* címmel) lekicsinylő versét. Ady szintén verses „válasza” (*Üzenet Költőcske Mihálynak*) következő évben, a Független Magyarország 1909. április 11-i számában látott napvilágot, már A Holnap antológia újabb, 1909-es kötetének megjelenése után.

43 Ady Endre, *A magyar lelkek forradalma* című írását lásd az Almanach 102–103. oldalán.

44 VERES András, *Szemponatok Ady „depolitizálásához” = Újraolvasó – Tanulmányok Ady Endréről*, szerk. KABDEBŐ Lóránt et al., Anonymus, Budapest, 1999, 45.

kik, ügyes zsidók (se fajt, se felekezetet nem értünk), kihasználják avagy kihasználnák ezt az ez idő szerint még csak valószínű diadalt”, s így ő nem csak az említett „halottak”-tól, hanem valahol tőlük is félti, óvja ügyüket. Mintha csak Juhász Gyula fél évvel korábbi, 1908 tavaszán jegyzett írásának egy-két sora elevenedne itt meg, amely az „ügyes kalmárok” szófordulattal élt – éppen Ady, Juhász és Dutka versei, fővárosi megítélése, és az őket egymás ellenében kijátszani akarók kapcsán.⁴⁵ Ady félelmei azonban mélyebbre hatók: nem csupán a kétpólusú irodalomtól (modern-konzervatív, fővárosi-vidéki, idős-fiatal stb.), de túlzóbb követőitől is szükségszerűen el kell határolódnia, sőt, alig egy esztendő múltán majd némiképp önmagától és addigra beérő sikereitől is óvakodnia.

Az események időbeli láncolatában e belső elbizonytalanodásokat gyorsan felülírják, legalábbis ideiglenesen elnyomják az újabb, egyre hevesebb külső támadások. Az említett Almanach szerkesztésével egy időben, 1908. december 20-án jelent meg az a fulmináns Rákosi Jenő-tárca (–ő szignóval), amely már egyáltalán nem A Holnap-os költők szövegeivel foglalkozott csupán, hanem a „gőgös, pökhendi”-nek mondott poéták „bajusztalanságá”-ban, „beretvált” képükben is magyartalanságukat, pontosabban a magyarság szimbolikus elutasítását akarta a nagyközönség felé láttatni.⁴⁶ A Budapesti Hírlap teljhatalmú főszerkesztője mindemellett a bolondok közé sorolta az érthetetlennek bélyegzett hét költőt. Írása az Alkotmány korábbi támadó cikkeinek alacsony színvonalára süllyedt: ezek a fiatalok – írta – „mintha mind Petőfi *Órültjéből* inspirálták volna magukat”, érthetetlenek, „francia növendékek”, idegen minták másolói, s nem is a holnapéi, hanem már részben elmúltak, tehát a tegnapi, amit pedig művelnek, „divat és mulandó” csupán.⁴⁷ Mindezeket látva, Schöpflin Aladár a közeljövőre

45 Juhász a fővárosiakról féltette a vidékről megindított mozgalmat, az akkor még csak készülő antológia szereplőit. Dutka Ákos barátja második verseskötetéről írott kritikájában Párizst, Szegedet és Nagyváradot szerepelteti, amelyben az újító tehetségek összefognak, Budapestet azonban látványosan nem. „Minket, ártatlan és kevély poétákat ügyes kalmárok szeretének kijátszani, de mi, Párizsban, Szegeden és Nagyváradon, mindig valahogy összetartunk [...] és csak egy a vágyunk, minél szebb magyar, új verseket írni. Akár Ady írja, akár Dutka írja, akár én írom, mi megértjük, megbecsüljük, honoráljuk egymást. Hogy mit szól hozzánk a tanári kar, a Newyork-kávéház és a kálomista eklézsia, nekünk nagyon mindegy, mi várunk, mi a magyar és egyéb jövőndőt a magunkénak érezzük, egészen biztosan.” Vö. JUHÁSZ Gyula, *Dutka Ákos versei. [A föld meg a város]*, Szeged és Vidéke 1908. június 27.

46 Rákosi *A Tisza parton* című vers révén igyekezett ugyanekkor bizonyítani, hogy Ady maga a legfőbb magyargyalázó.

47 Uo.

nézővést meglehetősen előrelátó levelet küldött Adynak 1908 karácsonya előtt két nappal: „Kedves Ady, olvasta Rákosi Jenő Holnap-cikkét? Úgy érzem, s gyanítom, nagy harc készül ellenünk, akik meg akarjuk csinálni az új magyar irodalmat. Hallom, a Kisfaludy Társaság nagygyűlésén Beöthy készül folytatni, amit Rákosi megkezdett, s bizonyára lesznek mások is, akik szekundálnak nekik. A lehető legrosszabbkor támadnak ránk: akiknek kutya kötelességük volna velünk lenni, vagy gyöngék, vagy félenkek, vagy indolensek, vagy irigyek. Hatása alatt állunk egy ügyetlenül kezdett s az emberek gyöngesége miatt időnek előtte elvetélt alakulás csődjének. Orgánumunk nincs, amelyben ellensúlyozni lehetne azt a hatást, amelyet a publikum előtt nagy tekintéllyel bíró emberek zárt csatarendben való felvonulása okvetlenül fel fog kelteni. A Nyugat erre kicsiny, zártkörű, a hitele még nem eléggé konszolidált arra, hogy olyan régi s tradicionális tekintélyekkel győztesen szembe tudjon szállni. A pillanat veszedelmes, úgy visszalökhetnek, hogy tudja isten, meddig nem tudunk feltápáskodni. Meg is vagyunk hasonolva: a Nyugat támadása a Holnap ellen, a maga Duk-duk cikke, meg más dolgok olyan zavart és széthúzást támasztottak a között a nagyon kevés ember között is, akik becsületesen fogja fel a dolgokat – az ellentábor vagy nagyon jó taktikus, vagy fene nagy szerencséje van, hogy most szervezi a rohamot.”⁴⁸ Meglehet, az ellentábornak valóban szerencséje is volt, Schöpflinnek mindenestre igaza lett. 1909 januárja már nem is hadi készülődésekről, hanem egyenesen nyílt háborúskodásról szólt.⁴⁹ Kereken egy évvel a Nyugat megindulása, s alig négy hónappal A Holnap berobbanása után a kialakult hadiállapotok (a Rákosi-cikkre Fenyő Miksa, Ignotus s mindenekelőtt Hatvany felelt⁵⁰)

48 Schöpflin Aladár Ady Endrének, *Ady levelezése II.*, 126.

49 A felek mozgásba lendültek: a Petőfi Társaság 1909. január 6-i ülésén Kenedi Géza fölolvasta az antológiáról készült „elmékedés”-ét (*Fagyöngyök* címmel), s ebben „dekadens, szimbolikus és beteges irodalmi irány”-ról beszélt, majd őt követte Lampérth Géza kifejezetten A Holnap-osok ellen írt csipkelődő versével (*Magyar virággharc*), amelyet minden jóérzésű irodalomszerető figyelmébe ajánlottak. Herczeg Ferenc e nagygyűlésen is megismételte véleményét, miszerint „amit iskolának vagy iránynak szokás nevezni”, az nem egyéb, mint tehetségtelen utazók csoportosulása. Minderről lásd részletesen BOKA László, *„Szellemi erupció” és hadi készülődések. A Holnap és a Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-es Almanachja = Uő., Peremek és középpontok. Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmáról*, Balassi, Budapest, 2018, 13–34.

50 Hatvany Lajos *A nagyváradi holnaposok és a budapesti hírlaposok barca* című írásában összegezte az elmúlt hónapok történéseit, ami alatt végigvonszolták A Holnap kis kötetét „az összes napilapokon rengeteg hűhóval”. Ebben a cikkében azt is hangsúlyozta, hogy akár tetszik, akár nem, „A holnaposok ma éppúgy irodalmi irányt jelölő fogalom lett, mint volt egykor a Tizeké, az Auróra köré s a Testőröké”. Vö. HATVANY Lajos, *A nagyváradi holnaposok és a budapesti hírlaposok barca*, Huszadik Század 1909. január 1., 66–74.

állandósulnak, s folytatódnak 1909 teljes tavaszi hónapjaiban is, miközben a konzervatív hivatalosságokon túl már a szociáldemokrata Népszavában is tiltakoztak egyesek az Ady-féle „tebolydaköltészet” ellen, mely a munkásosztályra is veszélyes lehet...

Mind ez időben Ady érmindszenti, zaklatottsággal vegyes magányában renanzi köteté verseit, s egy magánéleti szempontból is nehéz, igen diszharmonikus esztendőt zár. N. Pál József már rámutatott, hogy ezen túlszűfolt, változatos és minden téren vitákat hozó év végére Ady többszörösen magányos és boldogtalan: „ami gyötörte őt, az a felismert és átélt – a mellette álló szellemi társaival szemben is átélt – magány volt valójában. Innen nézvést 1908 számára az elbizonytalanodás, a környezetével s önmagával is megbékülni képtelen ember »helykeresésének« az esztendeje lett.”⁵¹ Ezt a meddő helykeresést szerelmi életében is belső magányként élte át. Lédának szóló ekkori levelei egyszerre egy elvagyódó, sóvárgó, olykor fennhéjázó és büszke, máskor egy hálás, reménykedő, s nyíltan alávetett, magyarázkodó, de alapvetően magányos, boldogtalan állapotról tanúskodnak. Miközben körülötte s a vele azonosított modernnek körül valóban dúl az „öldöklés” – s *A duk-duk* okozta sebeken túllépő társak végül is újfent sorra kiállnak mellette –, 1909. január közepén ő Lédához siet Párizsba. E negyedik párizsi útja azonban igen gyorsan keserű kiábrándulást hoz. Egyre gyakoribb párkapcsolati vitáik közepette akkori közérzetét Bölöni visszaemlékezése így ragadja meg: „Pénzhajsza. Mámorok. Nők. Veronál. A férfi és az ember nagy krízise ez, viaskodnak benne egészség és betegség. Fáradt. Idegei tépettek. És Léda semmiképp sem az számára többé, aki volt.”⁵² E „bitang idők” végső törést jelentenek kapcsolatukban, ekkortól hangsúlyos lejtmenet következik, akkor is, ha maga a konkrét szakítás még évekig elhúzódik.

Ady felszín alatti, belső magánya sikereivel fordítottan arányosan nő. Szakmai sikereiből márpedig 1909-ben kijutott bőven, akkor is, ha a körülötte dúló harcok láthatóan folytatódtak.⁵³ 1909 húsvétjára megjelent *A Holnap* második antológiája, 1909 június 1-jén pedig tematikus Ady-számmal rukkolt elő az előtte tisztelgő, konszolidáló

51 Vö. N. PÁL Józsefnek az 1908-as költemények keletkezéstörténetéhez és kontextusaikhoz írt véleményét. *Ady Endre Összes Versei IV.* (Költemények, alkalmi versek. 1908–1909) s. a. r. N. PÁL József, Argumentum, Budapest, 2006, 212.

52 Bölöni György, *Az igazi Ady*, Szikra, Budapest, 1947, 200.

53 Ezek vehemenciájához csak az évekkel későbbi, az első világhégés idején újfent kiéleződő polémiák foghatók.

Nyugat,⁵⁴ ősszel vidéki felolvasóestek következtek, s fontos demonstrációk jeleztek az idők változását, az erőviszonyok elmozdulását, és később az újító irányzatok közt is a dominanciák letisztuló folyamatait. Még ezeket megelőzően, az év nyarán Bölöni György Kolozsvár, Nagyvárád és Arad útvonalon szervezett reprezentatív vándorkiállítását a magyar *Vadakról*, amelyet egy erőteljes Gulácsy-szekcióval egészített ki. A várad „megálló” programjait (két vasárnapon) természetesen *A Holnap* nevében Juhász és Dutka szervezte, akik, túl a személyes barátságon, Gulácsy festészetéhez, misztikára hajló, ködös szimbolizmusához eleve vonzódtak, így nem csoda, ha a június közepén megtartott két helyi tárlatmatiné közül a második különösen is szenzációszámba ment, hiszen azon a Párizsból hazatérő Ady személyesen is jelen volt. A rendezvény azért is említendő itt, mert Gulácsyhoz hasonlóan Ady is felszólt, s ő maga olvasta fel a közönségnek frissen komponált versét, a *Szeretném, ha szeretnének*-et. A vers és az előadása a napilapok tudósításai szerint is könnyeket fakasztott: „egyszerre volt bocsánatkérés és magyarázat a duk-duk affér miatt. A jelenlévők pontosan értették.”⁵⁵ „Soha meghatottságnak ilyen jelenetét nem láttam – írta évekkel később Dutka – Gulácsy Lajos hosszú szerzetesalakja, mint a kivert testvér árnya, sírva borult a nyakába, és alázatosan megcsókolta. Ez volt Ady megdicsőülésének második várad ünnep.”⁵⁶

1909 második fele szakmai téren ráadásul további sikereket is hozott: októberben szintén Nagyvárádon, a Fekete Sasban zajlott óriási érdeklődés mellett a Nyugat és *A Holnap* közös matinéja, ezt követően Ady Temesváron olvasott fel, novemberben elnyerte a főváros 2000 koronás irodalmi díját, a hónap legvégén pedig a fővárosi Royal szállóban Ady–Beretvás Hugó estet tartottak. Mindez – látszólag – Ady zajos sikereit, elismerését, végső beérkezését jelenti. Mégis az említett belső magányosság egyéb félelmekkel is párosult. Magányérzete minden látványos sikere ellenére ekkor teljesedik ki végképp: „Szívbélieg a leghitványabb, legmegnemérdemeltebb, legjövendőtlenebb a sorsom. Senkim sincs és nincs merre menjek.” – írta Hatvanyak az említett

54 Ebben Osvát kérésére sorakoznak fel a kortársak és a Nyugat szerkesztői Ady mögött, ahogyan Schöpflin írja, „csoportosan, tüntetészerűen”. Hatvany Lajos itt már az egész generációra és az őket befogadó folyóiratra vonatkozó kanonizáció tudatos tényét is rögzíti, kiemelve, hogy a közvetítés „publicum és írósg között”, tehát az irodalmi nevelés „az irodalmi folyóirat dolga”. Lásd részletesen a Nyugat 1909. júniusi tematikus lapszámát.

55 Lásd erről többek közt ROCKENBAUER Zoltán, *Apacs művészet. Adyismus a festészetben és a kubista Bartók (1900–1919)*, Noran Libro, Budapest, 2014, 103.

56 Lásd DUTKA Ákos, *A Holnap városa*, Magvető, Budapest, 1955, 73.

temesvári felolvasóestről a fővárosba visszatérve, 1909. október végén.⁵⁷ Egy héttel később született, november 1-jei *Félelem és írás* című cikkében nem csekély félelemmel vette tudomásul ismertségét és elismertségét: „De mióta – üzletileg szólván – akcióban vagyok, van egy még halálosabb félelmem: megértének. Harminckét éves az ember, nem szereti Horatiust s az udvari költőket és hozzászókkott, hogy a jó költő megdöglik, mielőtt sokan vették volna észre. És ekkor azt látja, hogy észreveszik, pláne Magyarországon példátlanul ütök, kiabálják, simogatják, látják. Meg kell ijedni, s én vajmi sokszor azt hiszem mostanában, hogy szélhámos vagyok, már majdnem siker-ember. Más is a helyemben mivel vigasztalná magát, mint hogy azok sem értik, akik értik? Én is ezt teszem, mert nagy félelmemben legkevésbé a banalitásoktól félek.”⁵⁸ E meg nem értettségtől, illetve banalitásoktól való félelem öszszecseng a *Kezdenek nyakukba venni* soraival, mely szintén 1909 végén jelent meg a Nyugatban, s hangsúlyos helyet kapott az év végi *Szeretném, ha szeretnének* kötetben is: „Kezdenek már nyakukba venni, / Hurráh, hurráh. / Milyen jó nem ismertnek lenni, / Kezdenek már nyakukba venni, / Kiknek semmijük se vagyok. / Bocsáss meg nekem, én árva lelkem.” S amely ilyen sorokkal folytatódik: „Kikre rátörtem szép viharban, / Megfullasznak csuf diadalban”.

*

Ady jól látta azt a veszélyt, ami tulajdonképpen A Holnapot is magával sodorta később, amint kisajátítók, érdekeemberek kapaszkodtak bele az ifjak lelkesedésébe, akiknek a poéták többnyire csak cégérnek kellettek, s akiknek az irodalmi siker csupán lehetőség volt valami egészen másfajta érdek megvalósítására. Az Adynál jóval visszahúzódebb Babits Juhásznak küldött egyik levele irodalmi téren ugyanerről vallott már az 1909-es év elején: őt a hirtelen jött, túlzó láрма alkatánál fogva is még mélyebben érintette, de ugyanígy „a hányásig ízléstelenek”-nek mondta a dicséretnek jelentős, tömjénező részét is.⁵⁹ A dicséretnek és persze a kritikának is elsődlegesen Adynak szóltak még az említett időszakban. Érthető mindez, ha figyelembe vesszük, hogy a váradi első antológiában Ady több mint negyven (!) verssel szerepelt, vagyis a kötet felét jószerével az ő versei tették ki. A Holnap Ady esetében legfőképp a *Vér és*

57 Lásd Ady Endre Hatvany Lajosnak, *Ady levelezése II.*, 274.

58 Lásd *Ady Endre Összes Prózaí Művei IX.*, [214. cikk], Akadémiai, Budapest, 362.

59 Babits Mihály Juhász Gyulának, *Babits Mihály levelezése 1907–1909*, s. a. r. Szökő Mária, Akadémiai, Budapest, 2005, 46.

arany verseiből, s kisebb részt a későbbi *Az Illés szekérének*-be is bekerült új versekből táplálkozott, talán ez is adta bődületes sikerét. Adynak ezen kötetei a szimbolizmus és a romantika közös hatásától sem érintetlenek, de míg előbbieket alkotó módon találtak ihlető forrást Baudelaire és Verlaine költészetében, illetve Nietzsche filozófiájában, az ezt követők – így a *Szeretném, ha szeretnének* egyes darabjai is, mint Szegedy-Maszák Mihály megjegyezte – az inkább középszerű Jehan Rictus „nyelvének a nyomát”, „harsány célzatosságát” is bőséggel őrzik.⁶⁰ E kétségkívül igazolható tény ugyanakkor nem hagyhatja figyelmen kívül Ady életeseeményeinek említett változásait, traumáit. Az említett bő másfél esztendő alatt Ady sok tekintetben „kinőtt a környezetéből, mégis benne, sőt érte élt” – amint egykoron Fülel Lajos írta.⁶¹ Ez az egyszerre kinőni, kiszakadni akaró, s mégis benne, érte élés „fölföldöbott kő”-léte, s ebből fakadóan óhatatlanul az egyén belső kiütkeresése, depressziója, vívódása és gyakori magányossága az, amit legsikerültebb költeményeinek teremtő feszültségfaktora mellett érdemes e történetek után száztíz esztendővel, és halálának centenáriumán is felidézünk. Költészetének hatása, újraolvashatósága, nagyfokú aktualitása mellett épp ezért zárásként a recepció- és kultusztörténet felől is érdemes emlékeztetnünk keserűen rezignált, mégis találó, az utólagos megítélés s akár a megelőlegezett kisajátítást is megsejtő sorait: „Óh, elégtétel éjszakája, / Óh, gyönyörűség éjszakája: / Szememet már lefoglalták szépen / És senki sem emlékszik rája. // Senki se tudja, mint néztem rá, / Kire haraggal, kire kéjjel? / S ostoba kis emlékezések / Indulnak útnak szerte-széjjel.” (*Ha a szemem lefoglalták*)

60 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Ady és a francia szimbolizmus*, 328.

61 FÜLEL Lajos, *Művészet és világnézet: cikkek, tanulmányok 1920–1970*. Vál., szerk. Tímár Árpád, Magvető, Budapest, 1976, 74.

Lapis József

ADY ENDRE ÓSZÖVETSÉGI IHLETÉSŰ VERSEINEK MARGÓJÁRA

„Ez az én híres harcom”

Ady Endre istenes költészete mindig is az Ady-recepció kedves témája volt, s az újabb szakmunkák között is találunk figyelemre méltó, új belátásokat hozó darabokat. Legutóbb Herczeg Ákos szentelt nagy tanulmányt a kérdéskörnek az Alföld folyóirat 2018. márciusi számában,¹ de egyebek mellett érdemes megemlíteni Visy Beatrix 2015-ös dolgozatát és Takács Miklós 2011-es monografikus igényű munkáját is.² Ön-magában már a központi kifejezés körüli idézőjel megléte vagy hiánya is érdekes alapot teremt a szóban forgó verscsoport vizsgálatához: annak szól-e az idézőjel, hogy egy megcsontosodott, ám adott esetben felülvizsgálható líratörténeti kategória jobb híján történő újrahaznosításáról van szó, avagy annak, hogy az „istenes” jelző egyenes használata egyszerűen szólva nem tűnik érvényesnek, korszerűnek, illetőleg rendkívül pontatlanul s akár félrevezetően fedi le azt a széttartó versanyagot, amelyre utalni kívánunk vele. Ez utóbbi persze akkor lesz igen különös, ha komolyan vesszük Takács Miklós azon, olyan nagy tekintélyű elődök, mint Maknai Sándor vagy Király István véleményét továbbbörökítő megállapítását, hogy – utalva az „istenes vers” műfajának bizonytalan körvonalazhatóságára (s ekképp tulajdonképpen a műfajiság kérdés- és hatókörébe utalva a problémát) – kifejezetten Ady-tól eredeztetni magát a műfaji hagyományt a magyar irodalmi kánonban.³ Azzal a sajátosság helyzettől állunk szemben tehát, hogy – ellentétben például a „szerelmi” líra József Attila és Szabó Lőrinc költészetében némileg joggal idézőjelesült változataival⁴ – az istenes költészet már tulajdonképpen

- 1 HERCZEG Ákos, *Hítelmény és retorika. Közéletések Ady „istenes verseibe”,* Alföld 2018/3., 51–71.
- 2 VISY Beatrix, *Megszólalás- és megszólításmódok. Istenkép(zet)ek Ady Endre és József Attila istenes verseiben = Uő., Szavakkal körbe. Válogatott tanulmányok, kritikák,* Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 2015, 35–54.; TAKÁCS Miklós, *Ady, a korai Rilke és az „istenes vers”,* Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2011.
- 3 TAKÁCS, *I. m.*, 18.; HERCZEG, *I. m.*, 65. (3. lj.)
- 4 Vö. KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A „szerelmi” líra vége,* Alföld 2005/2., 46–65.; LŐRINCZ Csongor, *Líra, kód, intimitás. A szerelmi költészet néhány kérdése Ady-nál és Szabó Lőrinc-nél = Ady-értelmezések,* szerk. H. NAGY Péter et al., Iskolakultúra, Pécs, 2002, 104–118.

születésekor elkülönöződött önmagától. Visy Beatrix – az idézőjelet törölve – bevallottan tematikus szempontból jelöli ki vizsgálati körét, s a művek olvasásakor elsősorban az én megjeleníthetőségének lehetősége foglalkoztatja.⁵ Herczeg Ákos pedig, hosszabban időzve a „poétikai természetű dilemmánál”,⁶ arra jut, hogy „az Istenhez való fordulás versben végbemenő nyelvi eseménye” rendkívül összetett beszédhelyzeteket eredményez, s e versszövegek egyszerre talányosak és felforgatóak pragmatikai-retorikai (a lírai beszélő és a megszólított titokzatos másik viszonyát érintő) szempontból, valamint – a biblikus hagyomány felelevenítése által – a zsidó–keresztény kultúra szimbolikus alrendszerit értelmezik hatékonyan és erőteljesen át, s képeznek meg egyszerűsmind izgalmas metaforikus nyelvi szövetet. Olyankor fogalmazunk tehát vélhetően pontosan, amikor azt mondjuk, hogy Ady Endre egy, a magyar irodalom régiségében markánsan jelen lévő vallásos szöveg-hagyomány ismeretében, a bibliai textusok innovatív megszólaltatásával, időnkénti szétírásával hozza létre a modern (magyar) istenes költészetet, amely erőteljes stilizáltsága és helyenként akár ironikusnak is érzékelhető távlat-rétegzettsége folytán némely értelmezőnél az idézőjeles használat szükségérzetét kelti.

Kétségtelen, hogy míg például Balassi Bálint (illetve a késő középkori és kora újkori vallásos irodalom szerzőinek) istenes költészete minden egyéni érzület mellett sokkal inkább értelmezhető a kegyességi gyakorlatok és az imádságos megszólalási formák közegében, liturgikus és egyházi kontextusokban, addig Ady vonatkozó lírája – anélkül, hogy elveszítené a vallási és vallásos relevanciáját, s ne táplálkozna maga is az említett hagyományból – a biblikus (és időnként bizony: mitikus) kódok invenciózus játékba hozatalával az ismerős vallomások lírai alaphelyzet(ek) kizökkentését, áthangszerelését, úgy is mondhatnánk, fenekestül fölforgatását végzi el, mégpedig érezhetően hallatlan költői élvezettel.⁷ S a poiészisben tapasztalható eme élvezet nem különösből függ össze azzal, hogy a művek tematikusan bizony sokszor kínzattársról, kétségbeesésről, illetőleg már-már apokaliptikus víziókról adnak számot. Hogy Ady-tól egyébként egyáltalán nem állt távol a régiség

- 5 VISY, *I. m.*, 35.
- 6 HERCZEG, *I. m.*, 51–52.
- 7 Visy Beatrix dolgozatában (*I. m.*, 36.) – részben Gintli Tibor észrevételei nyomán – fogalmazza meg azt, hogy az Ady-költészet ismerős nyelvi önkényét és hipertrófiáját jellegét épp a biblikus szubtextusok bevonása korlátozza és zilálja szét bizonyos mértékig. (A hivatkozott Gintli-szöveg: *Ady beszédmódja az istenes versekben,* Iskolakultúra 2006/7–8., 27–33.)

(különböző időszakai) költészetnyelvének (és toposzainak) idézése, termékenyítő használata, azt olyan művek bizonyítják, mint a *Krónikás ének 1918-ból* vagy a *Magyar jakobinus dala*, avagy, amiként Győri L. János fogalmaz, Ady „számos nemzetsirató és -ébresztő költeményében a 16–17. századi prédikátori irodalom prófétikus-apokaliptikus hangját idézi”.⁸ Győri L. itt az 1914-es *A szétszóródás előtt* című verset említi, amely mű majd *A halottak élén* (1918) kötet *Ésaiás könyvének margójára* ciklusában szerepel. S valóban, ez a ciklus az egyik kiemelt gyűjtőhelye a költő által előszeretettel hasznosított prófétai szerepkonstrukcióknak, valamint (felváltva) ó- és újtestamentumi utalásoknak, allúzióknak, parafrázisoknak.⁹ A 14 versből álló, viszonylag kevés elemzői figyelemben részesült ciklus négy darabja íródik rá markánsan ószövetségi szövegrészre, s ebből három (*Ésaiás könyvének margójára*; „Te előtted volt”; *A szétszóródás előtt*) kifejezetten prófétai könyvet idéz meg (Ézsaiás és Dániel könyvét, illetve Jeremiás siralmait), de két ízben használ mottót az újszövetségi Jelenések könyvéből, amely szintén profetikus irat. Egyébiránt a ciklusban vagy jellegzetes istenes versek találhatóak (azaz az Istennel, az istenivel dialogikus kapcsolatot létesítő megszólalásról, hitbéli nehézség fölmutatásáról van szó), vagy a bibliikus hagyománnyal lép erőteljes párbeszédbe a mű. Ady bizonyosan az eredeti Károli-bibliát olvasta és használta (a szóba kerülő versek egyenes idézetei és mottói ebből származnak), ám idővel vélhetően ennek 1908-as átdolgozott kiadását is ismerte¹⁰ – hogy a dolgozatban a Szentírás szó szerinti részleteit milyen kiadás alapján közlöm, azt mindig az adott helyen jelzem.

Az ószövetségi áthallások és vonatkozások Ady Endre teljes életművét behálózzák. Már az *Új versek* nyitó ciklusában, a *Léda asszony zsoldárai* között föltűnik az *Ima Baál istenhez* című költemény,¹¹ amely lényegében Léda-vers, de az ún. pénz-versek sorába is illeszthető (a záró sorok – „Óh, hullna az arany, hullna egyre” – egyértelműen a *Harc a Nagyúrral* ismert sorait és képeit előlegezik meg, de a „Baál, Nagyúr”

8 Győri L. János, *A magyar reformáció irodalmi hagyományai*, Református Pedagógiai Intézet, Budapest, 1998, 40.

9 Erre a ciklusra meglehetősen teljes mértékben áll Győri L. János általános megállapítása, mely szerint „[t]ermészetesen nála is főként az Ószövetség hatása figyelhető meg, evangéliumi motívumokat alig találunk verseiben” (*I. m.*, 167.).

10 *Szent Biblia*, kiadja a Brit és Külföldi Biblia-társulat, Budapest, 1908.

11 Eredetileg: *Könyörgés Baál Istenhez*. A versek szövegeit az alábbi kiadásból idézem, a későbbiekben hivatkozás nélkül: *Ady Endre összes versei*, szerk. LÁNG József – SCHWEITZER Pál, Osiris, Budapest, 2006.

megszólítás is kapcsolatot teremt a két mű között).¹² A vers jó példája annak a tendenciának, amely szerint a bibliikus motívumok (itt ez egyben mitikus referencia is) inkább illusztratív, pontosabban díszleti szerepben vannak az én elbeszélésének színpadán: Baál alakja alig jelent többet az imaforma megszólított-funkciójának (paradox módon üres) betöltésénél (a *Harc a Nagyúrral* egyebek mellett azért is nagyszerűbb mű ennél, mert ott a Nagyúr idegensége és titokzatossága a szöveg jelentésalakulásának szerves részét képezi – az *Ima Baál istenhez* széttartó utalásrendszerében a mű koherenciája is felbomlik). Érdekes ugyanakkor, hogy még kidolgozatlanul, csírájában, inkább háttérszöveggé, de már feltűnik a mi-ként (T/1.) elgondolt én-alakzat a szerelmi viszony közegében (amelynek tetetözése lesz a *Valaki útravált belőlünk*): „Nézz hát reánk, reánk, két kárhozóra. / Nem énreám. Hisz én mi vagyok?” A szecessziós nyelvi pompa megalkotásához egyértelműen a pogány Baál-kultusz stilizált istenalakjára, s nem arra az Istenre volt szükség, amely a későbbi versekben akár a történelem uraként, akár a személyes megváltás esélyeként tűnik föl. Az 1909-es *Küldöm a frigyládát* – amelyet hagyományosan a munkásokkal kötött szövetség ki nyilvánításaként értünk, s válaszként született a Népszavában közzétett támadásokra¹³ – szintén egy ótestamentumi toposzt bont ki. De miként is? A vers első sora egy hangsúlyos és egyértelmű metaforikus azonosítást tartalmaz: „Szívem küldöm, ez ó-frigyládát”. A Jahve Mózesnek átadott törvényeit tartalmazó szövetség („bizonyosság”) ládája az Ószövetségben az isteni hajlékul szolgáló Szent Sátor legmélyén, a Szentek Szentjében tartózkodik, s a honfoglalás során Izráel népe előtt jár a harcokban, segítve őt. (Ahogyan a vers nyitó sorában a test belseje tartalmazza a szívet-ládát.) A láda a kiábrázolhatatlan Isten jelölőjévé válik tehát amellet, hogy Isten és a választott nép szövetségkötésének dokumentuma és mementója is. („És a bizonyosságot, amelyet néked adok, tedd a ládába.” 2Móz 25,16; „Ott jelenek meg neked, és szólok hozzád a fedél tetejéről, a két Kerúb közül, melyek a bizonyosság ládája felett vannak”. 2Móz 25,22.) A vers jelentésalakulásában a frigyláda úgy utal a lírai beszélő és a nép szövetségére, hogy egyben a beszélőt isteni jelleggel ruházza föl. Tudjuk, hogy a testamentum alapvetően Isten által kezdeményezett, és az ő akaratából jött létre: ószövetségi értelemben nem két egyenlő fél kapcsolatáról van tehát szó. A vers ezt a bibliai

12 Erről természetesen tud a szakirodalom, lásd például: SZOLLÁTH Dávid, *Ady-epigonizmus a korai József Attila-lírában és környezetében*, *Literatura* 2006/4., 468–493.

13 KIRÁLY István, *Ady Endre*, II. kötet, Magvető, Budapest, 1972, 46–51.

alapviszonyt sajátos módon értelmezi újra, demokratizálja a második strófában („Kötésünket a Sors akarta, / Nem érdem, nem bűn, nem erény, / Nem szükség, de nem is ravaszság; / Helóta nép, helóta költő, / Találkoztunk, ti meg én.”), azzal együtt, hogy a (keresztény világképpel egyébként alapvetően nem teljes mértékben kompatibilis, ám az Ady-életmű kontextusában Istennel is azonosítható¹⁴) „Sors” mind a beszélő én (a „költő”), mind a többiek, a „ti” (a „nép”) fölött áll azzal, hogy találkozásuk hozzá kötődik. Az „én” rejtett (de a központi kép által egyértelműen jelzett) isteni öntudata háttérbe szorul, olyannyira, hogy már a szöveg elején megfordult a döntés iránya, és megváltozik a szövetség megkötésének jogköre: „Tagadjatok meg, mégis-mégis / Én a tiétek vagyok.” Ez a retorika ugyanakkor még elsősorban az isteni retorika visszfénye (tudjuk, hogy Izráel története nem más, mint az Istentől való folyamatos elfordulás és visszatérés története, Jahve könyvről könyvre a megtagadása miatt korholja a népet). A frigidó metafora allegorikus jelentései azonban a vers folyamán egyre inkább eltűnnek, feloldódnak, ahogyan én és ti, költő¹⁵ és nép testvérekké, mi-vé válik a szövetségben („Ha nem láttok testvéreteknek...”). A Sors felsőbb akarata miatt a döntés még sincs egyik fél kezében sem: „Tietek vagyok, mindegy most már, / Hogy nem kellek, vagy kellek-e.” Az ószövetségi szubtextus figyelembevételével a *Küldöm a frigidó-ládát* az isteni attribútumok felszámolásának vágyát, a közösségbe olvadás kívánalmát, óhaját viszi színre, mintegy fordított könyörgésként. Míg az *Ima Baál istenhez* esetében a szakrális közeget lényegében egyszerű díszletként, stilizációként érthetjük, addig a *Küldöm a frigidó-ládát* már az ószövetségi jelkép motiváltabb és szerveesebb (ha nem is minden tekintetben következetes) jelenlétét mutatja. A *halottak élén* kötet *Ésaiás könyvének margójára* ciklusának több darabjában viszont a Szentírás textusa teljesen dialogikus szerkezetben, a megértés igényével tűnik föl. Mekis D. János úgy ír erről a ciklusról, mint amely „már a keresztény hitbe vetett hit helyreállításának dokumentumaként olvasható”.¹⁶

14 Lásd például a lentebb még szóba kerülő *Ésaiás könyvének margójára* című verset: „Valaki, kit Úrnak is neveznek, Jehovának is, Rendelésnek is, Sorsnak is?”

15 Radnóti Miklós *Töredék* című műve esetében föltehető a szövegek közötti kapcsolat a tárgyalt verssel, s az utolsó strófa költőfigurájának egyik referenciája lehet az Ady-szöveghely: „Oly korban éltem én e földön, / mikor a költő is csak hallgatott, / és várta, hogy talán megszólal újra – / mert méltó átkot itt úgysem mondhatna más, – / a rettentő szavak tudósa, Ésaiás.”

16 MEKIS D. János, *Vers és kontextus. A modern magyar líra mint irodalomtörténeti probléma*, Pro Pannonia, Pécs, 2014, 127.

A ciklusnyitó *Ésaiás könyvének margójára* belső idézettségi (azaz intratextuális) kapcsolatban áll az *Intés az őrzőkhez* című verssel, és mindkettő szövegek közötti viszonyba lép a szentírásbeli Ésaiás könyvével is.¹⁷ A költemény – Ady életművében unikális módon – prózavers formát kapott, ezzel is a címben utalt bibliai könyv kiegészítéseként, széljegyzetként tüntetve föl magát.¹⁸ A folyóiratban 1914-ben megjelent *Ésaiás könyve margójára* szövegében három szó szerinti idézet található (jelölten, idézőjelek között) a (rég!) Károli-bibliából. Az első: „[Seirből kiált én hozzám:] Vigyázó, mit mondasz az éjszakáról? Vigyázó mit mondasz az éjszakáról?” (Ézs 21,11)¹⁹ A „vigyázók” a költemény végén bukkannak föl újra: „Vigyázók, hiába vigyáztok, óh, jaj, hiába vigyázunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.” (Az 1915-ös, csodálatos *Intés az őrzőkhez* e sorokat utalja és értelmezi újra: „S akik még vagytok, őrzön, árván, / Őrzők: vigyázzatok a strázsán.”) A Szentírásban a magával Ésaiás prófétával (a „Szentség prófétájával”, aki „szentségének láttán népe csödjé még súlyosabbnak látszott”²⁰) azonosítható vigyázó/őrálló kiáltást hall Széirből, ám aki kiált hozzá, nem az Úr, hanem valaki (talán egy edómi menekült).²¹ Ady talán félreérti a Szentírás helyét – a régi Károli, láttuk [„Seirből kiált én hozzám”], valóban kevésbé egyértelmű, mint akár a revidéalt Károli-fordítás („Seirből így kiáltanak hozzám”), akár a revidéalt új fordítás („Kiáltást hallok Széirből”) –, vagy egyszerűen kihasználja a szöveghely nyitott értelmezhetőségét, és a prófétai megszólítottásra vonatkoztatja, mindenestre ekképp kezdi a versét: „Seirből kiált énhozzám is az Úr: »Vigyázó, mit mondasz az éjszakáról? Vigyázó mit mondasz az éjszakáról?»” Míg az Ószövetségben itt a prófétához intézett kérdés értelme legfőképpen az, hogy meddig tart még Babilon elnyomása (az éjszaka), addig az Ady-versben még inkább kitégülni a jelentéskör, s nem annyira allegorikus, mint inkább szimbolikus szerkezetben lesz megragadható. Valamiképpen az Embernek éjszakájáról van szó, amely utal az ember

17 Ezen összefüggést leírja MEKIS D. János is: *I. m.*, 124–125.

18 Jóllehet a bibliai Ésaiás könyve nagy része éppenséggel költői szöveg.

19 Kiemelés az eredetiben. Az általam idézett kiadásban a második helyen nincsen vessző a „Vigyázó” után: *Szent Biblia*, ford. KÁROLI Gáspár, Reichárd Károly kiad., Kőszeg, 1840. „Seir” (Széir) Edóm királyságának (hagyományosan Ézsautól származtatott szomszédos nép) másik megnevezése. A Szentírás szövegének értelmezése során használok a legújabb magyarúttal Biblia apparátusát: *Biblia magyarázó jegyzetekkel*, Revidéalt új fordítás (RÚF 2014), Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2018, 858.

20 *Biblia magyarázó jegyzetekkel*, 831.

21 Barry WEBB, *Ézsaiás könyve*, ford. BÁDONNYI Márta, Harmat, Budapest, 2001, 112.

isteni elméjének elsötétülésére („Ilyen hiábavalóság hát az ember isteni elméjének fényessége, hogy egy fuvalom által éjszaka lesz?”), az ember és a Föld romlására (2. strófa), illetve akár Isten általi elnyomatására. A vers ugyanis (az ótestamentumi világképpel összhangban) aktív cselekvőnek mondja az Urat az Ember (tehát „Ádám”, az emberi nem) életében, ám nem feltételezi biztosan az Úr szándékában azt, hogy az az Ember javára van.

A vers vádoló, szomorúan számon kérő hangneme az Ember állapota feletti elkeseredésből származik, s ez a számonkérés párhuzamban áll a távoli Izráel népének minduntalan felhangzó sóhajaitól, amelyben értetlenkedve szólnak az Istenhez: miért hoztál ki minket Egyiptomból, ha most éhezünk/fázunk/szoronganak ellenségeink (stb.)? A vers ugyanakkor túllép ezen a helyzeten, ugyanis itt az Ember a jóra vágyó és törekvő, a nagyságra és tettere kész lény, akit az Úr („Jehova”, „Rendelés”, „Sors”) újra és újra letör, leckéztet, „visszaránt”. „Mi jókedvet csinál az Úrnak, hogy csak mutogatja az Embernek nagyszerű célját, az Élet egyenlő kibékülését mindnyájunkkal s a békének szivárványhídját?” Utóbbi utalás az özönvíz utáni új, szivárvány által megpecsételt szövetségkötésre; de az Ady-vers mögött egyértelműen fölfedezhetjük Madách *Tragédiáját* is, a „fájának” nagyobb céljáért küzdő, de mindig elbukó embert. „Az Ember már-már készül jónak és Istennek változni, de Perazim hegyén fölkél az Úr.” E szakasz ismét a Teremtés könyvének nagy elbeszéléseire játszik rá, a bűnbeesésre és a Babel tornyára – mindkettő esetében hangsúlyos az Istenhez hasonlatossá válás szándéka – a szándék eredetileg bűnös jellege az Ady-versből teljes mértékben hiányzik, nála az ember egyszerűen jobb, több, nagyobb akar lenni. Perazim hegyén (mint ahogyan a vers 4. szakaszában utalt Gibeon völgyében is) az Úr Izráel mellett szállt síkra és vezette őt győzelemre, de mind az Ézsaiás könyvében (28,21), mind az Ady-versben a helyzet megfordul: az Úr saját népe ellen indul meg.²² Az Ady-vers e részébe („Miért keresi meg bennünk, mint a Gibeon völgyében megharagvásban, a mi ősi vadságunkat, hogy gonoszságainkat egymásra tüzelje?”) nem lehet nem belehallani a nagy háborút, az egymás ellen forduló népek harci lármáját, s ez az a pont, ahol nem az isteni rendelkezés tűnik fel kizárólagos okként, hanem az ember ősi, eredendő hajlama a rosszra. Az 5. strófában szereplő „tekerő Leviatán kígyó”, az Isten éltető munkájától mentes kaotikusság szabadon, ellenfél nélkül dülhat a világban. A költemény

22 Vö. *Biblia magyarázó jegyzetekkel*, 868.

vége már a Prédikátor könyvének mindenben kétkedő, végletesen kiábrándult hangját idézi, s az első strófában már emlegetett „hiábavalóság” jegyében végzi apokrif prófétálását: „Vigyázók, hiába vigyáztok, óh, jaj, vigyázók, hiába vigyáztunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.”

A Vörösmarty-féle *Emberék*-vízióhoz is kötődő, nagyszerű zárókép nélküli a madáchi „küzdj, és bízva bízzál” imperatívuszát és mégisreményét, ám a vers jelentésalakulásában az „újra és újra” feltétlenül magában foglalja az Ember kitartó erejét, az Úrral, a Sorssal konokul hadakozó voltát – s szüntelen bukását. A „leesik a sárba az Embernek arca” mindazonáltal nem egyféleképpen érthető, összetett zárókép – vizuálisan utalhat a sárba rogyó, s az arcát a földbe temető emberre, de az ige a valamiről leesik értelmében is olvasható: az arcát vesztett ember, a nem csak küzdelemben, de erkölcsileg is elbukó, folytonosan romló lény látomása mutatja meg itt magát. Ézsaiás könyve az új égről és új földről szóló próféciaival ér véget, miután a próféta végigvezette olvasóját a világtörténelem alakulásán – az *Ézsaiás könyvének margójára* költői próféciaja nem lebbenti föl az éjszakát.

A ciklus *„Te előtted volt”* című darabja egy másik prófétai könyvet, a Jeremiás siralmait választja mottóként és beszélgetőtársként, *A szét-szóródás előtt* pedig az apokaliptikus Dániel könyvére utal. Az elkövetkezőben azonban nem ezekről, hanem a Krónikák első könyvét és Dávid királyt megidéző *Nem csinálisz házat* című költeményről gondolkodom el. A vers mottója szintén a régi Károli-kiadást veszi alapul, s a 2Krón 28,2.3-at idézi, amely arról számol be, hogy bár Dávid király templomot akart építeni a szövetség ládájának („és a mi Istenünk lábainak zsámolyt”), s ehhez mindent elő is készített, megszólította őt az Úr, és azt mondta, hogy nem teheti meg: „mert hadakozó ember vagy, sok vért is ontottál immár”.²³ Dávid király története (amely a Biblia lélektani szempontból leginkább összetett, irodalmi ábrázolása) ezen a ponton emlékeztethet minket a Kánaán földje küszöbén megállított Mózes helyzetére: ahogyan ő nem mehetett be az Ígéret földjére, miután elvezette oda a népet sok viszontagság után, a számtalan harcot megharcolt Dávid király nem építheti föl az ő Istenének házat. A Biblia kevésbé tudósít arról, hogy miképpen érinti ez a helyzet a két embert – Ady verse ugyanakkor a dávidi szituációba helyezkedik bele, s a lírai beszélő az ezzel járó lélekállapotot sajátítja át. Nem érdemes azon-

23 Az Úr jeruzsálemi templomát majd Dávid fia, Salamon hivatott felépíteni.

ban szerepversről beszélünk:²⁴ bár alapvetően a dávidi szituációban vagyunk, mégsem ennek előadása történik meg, hanem egy modern szubjektum vívódásainak lehetünk tanúi, az Ady-oeuvre perszónáinak hangját hallva. Még ha nem is sorolhatjuk a művet a legkiválóbb Ady-versek közé, a beszédhelyzet összetettsége, az ebből is következő sajátos modalitás, az Ady-hang sodrása, valamint a pontszerűen föl-fölvillanó remeklések mégis kedvelhetővé és érdekessé teszik a költeményt.

A költemény elején a megfáradt, a feladatát el nem végző, a bizonytalanba tekintő ember szólal meg: „Szabadulás fény-sáva olyan vékony / S a Halálig sem jutottam el, / Azután meg nincsen hajlékom / S hajlékot az Úrnak sem építettem / És itt állok hitetlen.” A „hajlék” már itt, a felütésben is egyszerre vonatkozik a saját házra és az Isten házára, s ez a kettősség-egység tér vissza majd az utolsó strófában is: „Hol van jó küszöbe a háznak, / Melyet az én Uramnak építettem, / Magamnak építettem?” Az Úrnak szentelt vállalás teljesítése és az élet betöltése összefügg, s ez megbomlani látszik a halál felé közeledve (amely szintén az Őszövetség ihlette gondolat: az ősatyák akkor térhettek meg nyugodtan őseikhez, ha hosszú életüket Istennel, az ő akarata szerint élték): „S még hogyha az Úr is int felé, / Nincs, amit lelkére aggasson / Az Úrnak s az urának sohse épít / S nem csinál semmit végig.” A vers utolsó két sora a kötetbéli kiadásban a saját ház hiányát hangsúlyozza: „Házam nincs és idegen az én arcom: / Ez az én híres harcom.” A Nyugatban 1914-ben megjelent versváltozat ezen a helyen többes számban fogalmaz („Házunk nincs...”), s ezzel a kettős kudarcot jelenti be, illetve azt erősíti, hogy az élet feladatát több szinten bukta el: a más számára és a maga számára végzett munka egyaránt hiábavaló volt. E helyen, hasonlóan az Ézsaiás-vershez, kihallatszik a szemrehányás, az isteni terv előtti értetlenkedés hangja: „Ha harcért jár ez, hajh, miért harcoltam / S miért volt a kiontott vér?” A „harcért jár ez” egyértelmű utalás a vers mottójában szerepeltetett, főntebb idézett igehelyre.

Valamelyest hasonló szerkezet figyelhető meg Dsida Jenő *Nagy-csütörtök* című versében is, amelynek végén mind a krisztusi léthelyzet, mind a konkrét szituáció – a Getsemáne-kertbéli virrasztás – egybeíródik a 20. századi pályaudvari történettel: „Péter aludt, János aludt, Jakab aludt, / Máté aludt és mind aludtak... / Kövér csöppek indultak homlokokról / s végigcsurogtak gyűrött arcomon.” Az Ady-vers (is)

24 A szerepvers fogalmával kapcsolatban lásd: KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *A „szerepvers” poétikájáról = Tanulmányok Ady Endréről*, szerk. KABDEBŐ Lóránt et al., Anonymus, Budapest, 1999, 204–210.

alapvetően megtartja a modern szubjektum vallomásának helyzetét és módját, ám bizonyos részein átsejlik a bibliai király alakja – mint például a harmadik strófában: „Csetepatáztam örökkön az Úrral / S pár zsoldárát megírtam talán / s beszélük, hogy jöttem sok újjal, / Beszélük, hogy megbántottam sok régít, / Beszélük, így beszélük.” A zsoldárírás Dávid egyik legmeghatározóbb attribútuma, s ekként a versbeszélő költőként azonosul vele – s a harcok közül is a vers az Istennel, máshol pedig az önmagával vívott harcot állítja a középpontba. A vers az útja vége felé közeledő, önmaga számára idegenné váló, magát többé meg nem értő ember léthelyzetét tárja elénk: „Nézem és nem ismerem meg az arcom: / Ez az én híres harcom” (2. strófa). „Házam nincs és idegen az én arcom: / Ez az én híres harcom” (6. strófa, egyben a vers zárata).²⁵ A „harc” az Ady-életmű visszatérő toposza, s az én megalapozásának fontos eleme: a szüntelen (az újért, a régivel, a „Nagyúrral”, Lédával folytatott) küzdelemben válik újra és újra dinamikusán fölismerhetővé és megragadhatóvá az én s az identitás. A *Nem csinálsz házat* című versben sincs ez az összefüggés másként, ám a harcokra történő visszatekintés során – ami egyébként szintén a biblia szöveghely logikájával párhuzamos: a Krónikák könyvében Izráel visszatekint viszontagságos történetére, és megpróbálja újra megérteni azt a jelen állapota felől – az arc elidegenedett, már alig fölismerhető. A „híres harc”, a folyamatos küzdelem, bármilyen heroikus is, nem stabilizált semmit, s maradandó építményt, az élet, az én házat, hajlékát erre az alapra nem sikerült felhúzni. A *Nem csinálsz házat* zsoldárírója nem mondhatja együtt Pál apostollal (2Tim 4,7,8), hogy a nemes harc megharcolását követően eltépett néki az igazság koronája. Mind az utóbb értelmezett vers, mind az *Ézsaiás könyvének margójára* az ember arcvesztését állítja – egyszer a visszatekintő-krónikás, másszor a próféta szemével.²⁶

25 A saját arca tekintés ezt a verset is bevonja az Ady költészetének látásképzeteit vizsgáló irodalomtörténeti diskurzusba. Vö. BEDNANICS Gábor, *Modern mítoszok és az újírás lehetőségei*, Ráció, Budapest, 2016, 58–70.

26 Két évtizeddel később József Attilánál már nem az emberi arc romlik vagy tűnik föl idegenként, hanem – a Teremtés könyve nyilatkozatának megfordításával – az emberarcúnak nevezett Isten hiányával kell szembenézni: „Meghalni lélekzetemet / fojtom vissza, ha nem versz bottal / és úgy nézek farkasszemet, / emberarcú, a hiányoddal!” (*Bukj föl az árból*) A vers beszédhelyzete paradox: a megszólítás, valakihez szólás jelenlét elfeltételező retorikája öleli körbe az állított hiányt.

ÉSAIÁS KÖNYVÉNEK MARGÓJÁRA

ÍRTA: ADY ENDRE 1914

VAJON MIRE GONDOLT A KÖLTŐ?

"ALUSZNAK NEMÁN A FALUK,
MÚTAT ALMODVÁN DIDEREGVÉ
S A KÖD-BOZÓTÓL KIROHAN
ORDAS, BÖLÉNY ..."

EHHH

HMM..

MÚLT

?

MÚLT

!!!

HHH LASSAN TÍZ ÉVE...

1914
JANUS
CSUSA

"ALDOTT CSODÁKNAK
TÜKRE A SZENED ...
... MERT ENGEM NÉZETT."

"BEVÉGEZT CŐSKKAL
LENNÉNK SZÍVESEN
MEGÉKÜLT
HOLTAK..."

KHRRR
KHRR
HARAK
HRR
ANHH
KHARRH...

A JÓ HIR:
NEM KELL
LEVAGNI!
A ROSSZ,
HOGY EZ
SZIFILISZ

A JÓDKAVI MAUD
KIVISZI, PLUSZ EGY
KIS HIGANYOS
PÉDERZŐLÉS!

ZITTMANN
KÍRA ÉS
SARSAP-
ATILLA
FŐZET!

MELLEKHATÁS NEM
ISMERETES, TALÁN PÉCIT
MEHEZEDBEN ALSZIK...

NA INNEN IS
CSŐKOLTATOM
MIHALYI ROZALIÁT!

NÉZD AZ ELŐVÉT:
KEVESEBB KAUVÉT
ISZOL!

EGÉSZ ÉVEL
BÍROD MAUD A
BULIKÁJT!

KHRRR...
KHELEKHATÁS:
ALMATLANSÁG
INSOMNIA

HAKHR
HÖRR
HARRR
KÖHÖR
HARAA!

ENDRÉM! NE SZÜD AZT A KOPORSÓSZEGET!

ESZEL TE RENDESÉN? OLYAN SÁPADT VAGY!

A FALUBAN A LEGÉNYEK MIND LOVON JÁRNAK VAGY SZÉKÉKEN!

APÁDDAL MÁR ÚGY UNOKAZNÁNK...

KÖZELEBB IS TALÁLHATNÁL MENYECSKÉT, MINT A MESSZI PÁRIZSBAN...

HAGYD A CSODÁRA AZT A PÁRIZSI CÉDÁT. VAGY LÉDÁT NAH...

ELMEHETNÉL DOLGOZNI VALAMI NORMÁLIS HIVATALBA, PÉNZT IS KERESNI, NEM CSAK EGÉSZ NAP SZÓTVOLAZNI!

SOKKAL JOBB ITT A LEVÉGO, MINT A BÜDÖS NAGYVÁROSBAN

CSAK A BONDOLVAT JÁRATJA VELED!

VAN ITT AZ ALVÉGEN EGY TAKAROS KIS TELEK SZÖLVEL, KIS HAZZAL, MÁR NÉZTÜK APÁDDAL... HA MEGGONDOLNÁD MAGAD...

NA NEM AZERT MONDOM... CSAK...

„TÖRVÉN SZÁZEZER SZÁZSZOR-TÖRT VÁRÁZS: HÁT ELBOCSÁTNAK MÉG EGYSZER, UTOLSOR...”

ENDRÉM! NE EMÉSZD MAGAD!

„A LÉLEK TITKAINAK BIRODALMA OTT KEZDŐDIK, AHOŁ A LÁTHATÓ VILÁG VÉGZŐDIK.”

VALAHOGY CSAK LESZ, MERT ÚGY MÉG SOHASEM VOLT, HOGY SEHOGY SEM LETT UJONA.”

NO NÉZD CSAK! MENNIN RAVONCZI SZERELMÉSLEVEL!

KI EZ A CSINOS LÁNYKA?

„ALTHAM VAGY, MERT MEG ÉN LÁTTALAK S RÉGEN NEM VAGY, MERT MÁR RÉGEN NEM LÁTLAK...”

„AZ ÖRÖM ABBÓL TÖR, HOGY VALAKI MEG TUDJA LÁTI AZT, AMI SZÉP ÉS JÓ AZ ÉLETBEN.”

„MÁRADJON MEG AZ ÉN NAGY ÁLMOM EGY ASSZONYRÓL, AKI SZERET S AKIRE ÉN ÖRSKRE JÁGOM.”

LÁTOGASD MEG! SZEMÉBEN HUNCIUT ÖRÖM, ELINDÍTJA A, LANKADT GRÁT, ÉLETED, KONATJA ZUG BOLDOG VÖLGYEKEN ÁT, MERT MAMOR GÖZE HAJTJA ÉS IZZÓ DRÁGA SZÍVEK FÜTIK, ÉS FUT MERÉSEN, ÉS KATTOG...”

ÍR, FÉST, RANZOL, EZEK A SZEMEK! EGY IGAZI BESTIA MÍZSA!

KEDVES ~~TE~~ ENDRÉ!

„HA FELKARJAN, BENÁN, TESTILEG, LELKILEG ELESETTEN HÍVNA EZ AZ EMBER SEGÍTSÉGNEK A LABAM, KAROM, SZÍVEM: ROHANNÉK SZOLGÁLATÁRA.”

„... BARMIKOR, BARMONAN!”

„AZ ÉGBŐL DÜHÖDT ANGYAL DOBOLT RIADT A SZOMORÚ FÖLDRE, LEGALABB...”

„... KÜLÖNÖS ZAJ, KÜLÖNÖS ESTE HMM... NEM JÓ...”

„... KÜLÖNÖS, KÜLÖNÖS NYÁR-ÉJSZAKA VOLT...”

„... KÜLÖNÖS, ...” MIEZ?

„IGEN! EZAZ! „LEGALABB SZÁZ IFJÚ BOMOLT, LEGALABB SZÁZ CSILLAG LEHULLOTT, LEGALABB SZÁZ PARTA OMOLT.”

HMMM ... SWIPPA ... SWIPPA ... SWIPPA ...

„CSAT!”

„ATYÁÉG, BANDI!”

FLOPP FLOPP FLOPP FLOPP

HAAH FRISS LEVEGŐS!
MIÉRT NEM MEGY ILETŐDNI
AZ ILLATOS RÉTRE? KIR-
IT GUBBASZT A BÜDÖSBEN!

EEEiiiiiiiiik! BERTUSKAAA!
AZONNAL CSUKJKA BE AZ ABLAKOT!!
MEGVAKULOK! MEGFAGYOK! BEJÖNNEK A VÉR SZÍVÓ SZÚNYOGOK! GYILKOS!
MIT AKAR? ALLJAK A HALÓTTAK ELÉRE? A GYÁSTÁVIRATBA MAUD IRÁK EZT:
"SZIVEMET A PUSKÁTUS ZÚZTA, SZEMEMET EZER RÉMSÉG NYÚZTA, NÉMA DZSIN
LÚT BÜSZKE TORKOMON S AGYAMAT A TÉBOLY ÜTÖTTE."

KÉSZ ÉLETVESZÉLY
EZ AZ ÜVEGLABIRINTUS!

HOGY ALUDT, BANDUSOM? ITT
LEHELI CSÓKJÁT MŰZSÁJA
NIKOTIN HELYETT TAPASZ AJKÁIRA!

ALUDNI?!? EGÉSZ ÉVEL NEM ALUDTAM!
S AZ ISTEN IS, HA VAN... JELET KÜLDÖTT!
ELWEGYZEM PÉNTEKEN, VASÁRNAP MÁR
HADIZENET... A NAGY HÁBORÚ!

HAJNAL VAN-E,
VAGY FOKOL ÉPEL?

KEDVES
LEGEND
ARSSOM...

IRVA ALV!!!

NEM!

A KEDVES
APUKA MIATT MAUD JÁRKALHATOK
A GYAMÜGYRE PÁPIRÉRT, HOGY NŐUL VENESSEM!
"A MÁBAN ÉLNI A JÖVŐÉRT, AZ ÚNÁK
TENNI HITET:
VALANIKOR CSINÁLTAM ÉN EZT?"

"TÜZELJ, NAP, CSAPKODJ,
VAD NYÁRI ZAPOR, HITEK S
DÜLT MEZŐK MÁR KINYÍLTAK
S KARDOT VERVE VAS-
KERESZTJÉBŐL
RÉGI SRNAK...!"

"EZ VESZTINK
VAGY GYŐZELMINK:
SORSUNK."

BERTUSKA...
AZ MÉGI KORAI...
HIABA AZ
ELWEGYZÉS,
AZ MÉGIS
CSUPÁN CSAK FÜGGÖNY...

NETAN A LAZIRA
VALASZT IDEZETET?
BANDUS, NE ÉKBŐJÖN, ELÉG NAGY MAGYARORSZÁG,
HOGY IDE NE ÉRJEN EL A HÁBORÚ FÜSTJE.
ADDIG FESTI MAUD AZ ÖRDÖGÖT A FALRA...
...MILYEN SZÍNŰ SZALVÉTA LEGYEN?

"ÉN HŐSÖM!
LOVAGOM!"

A BIBLIÁT
OLVASGATJA?

PPFF
GYERMEKED
LÉLEK...

HÁT NEM
ÉRTI...
...IDEZET..

"EZÉKIEL 25:17
AZ IGAZ EMBER JÁRTA
ÖSVÉNY MINDKÉT OLDALRÓL..."
HAMM
KHM...

BANDUS! IDE NÉZZEN,
MENNYI RAJONGÓI LEVÉL!
IMÁDOM, HOGY EGY IGAZI
KÖLTEMÉNY-
MAGNÁS!

NEM NEM NEM
NEM NEM NEM
NEM NEM NEM
NEM NEM NEM

HÁT NEM
ÉRTI MEG
SENKI?

NEM ÉRDEKELNEK
A LEVELEK!!!

GR:
WEEEH!!!

"DE HA MEYER, SORSOM TE VEDD EL,
KINEK AZ ORKÁN ODAADTA, A TE TÜRÖS, IGAZ KEZEDDEL!"

NI! MEKKORA FÜST!
KIÁLLT A KISÉDÉS!

A JÓVAT JÖN
HAMARABB!

A MÉSZEGETŐK
PIRAJTANAK
SZALONNYAT!

EGYIK SE! A KÖLTŐUR
KÖZEL!

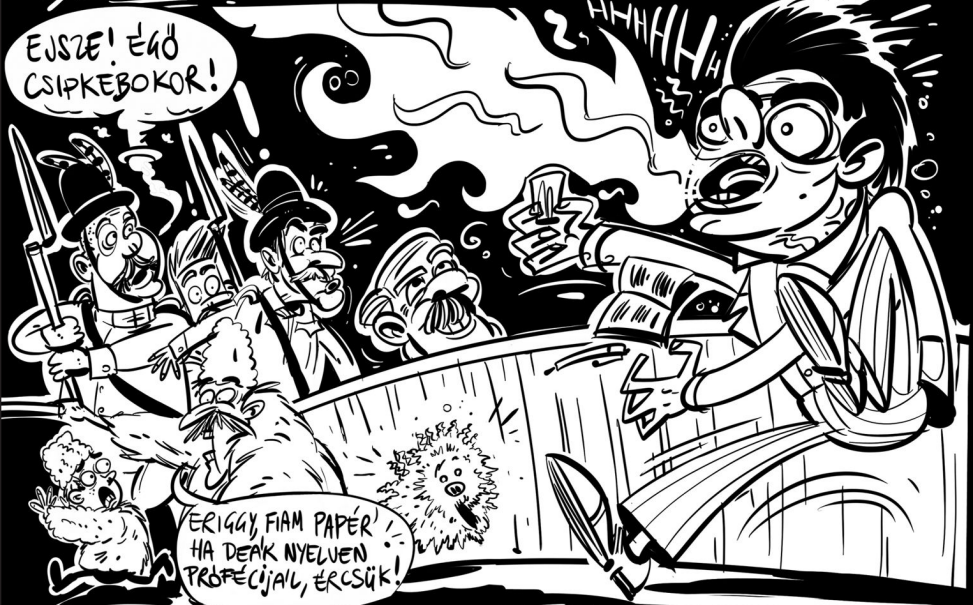

TÖLTÖN
ADJISTEN!
VALAMI ERŐSET
SZILVUPLE!

VAN SZILVALEVÜNK, ALTÁN
ÓVATOSAN KÖLTŐUR, EZT IGAZI
ERDEI MEDVE NYALTA GYÜMÖLCSBŐL
FŐZTE MÉG A NAGYAPÁN, BEM APÓ
ÉS A HUSZÁROK
IS EZT ITTAK
'48-BAN!

HHHHHHH

KÖRTE

EJTSZE! ÉGŐ
CSIPKEBOKOR!

ÉRIGGY, FIAM PAPER!
HA DEAK NYELVEN
PRÓFÉCIJAL, ÉRCSÜK!

1. SEIRBŐL KIÁLT ÉNHOZZÁM IS AZ ÚR:
"VIGYÁZS, MIT MONDASZ AZ ÉJSZAKARÓL,
VIGYÁZS MIT MONDASZ AZ ÉJSZAKARÓL?"

ILYEN HIÁBAVALÓSÁG HÁT AZ EMBER
ISTENI ELMÉJÉNEK FÉNYESSÉGE, HOGY
EGY FUVALOM ÁLTAL ÉJSZAKA LESZ?

2. HÁNYSZOR KELL MÉG SÍRMA A SZERETET ÉS GÉMIUSZ
DOBOLÁS VIGASSÁGAINAK SZÜNETÉVEL A FÖLDNEK
MEGROMOLNIA S MEGERŐTLENEDNIÖK A FÖLD NÉPE NAGYAINAK?

3. MIÉRT, HOGY A FÖL-FÖLEMELKEDETT EMBERT
MINDIG VISSZARANTJA VALAKI, KIT ÚRNAK IS NEVEZNEK,
JEHOVÁNAK IS, RENDELÉSNEK IS, SORSNAK IS?
AZ EMBER MÁR-MÁR KÉSZÜL JÓVAK ÉS ISTENNEK VÁLTOZNI,
DE PERAZIM HEAVÉN FÖKEL AZ ÚR.

4. MI JÓKEDVET CSINAL AZ ÚRNAK,
HOGY CSAK MUTOGATJA AZ EMBERNEK
NAGYSZERŰ, CÉLVÁT, AZ ÉLET EGYENLŐS
KIBÉKÜLÉSÉT MINDNYAJUNKKAL S A
BÉKEÉNEK SZIVARVÁNYHÍDVÁT? MIÉRT KERESI MEG
BENNÜNK, MINT A GIBÉON VÖLGYÉBEN MEHARAGVÁSABAN,
A MI ŐSI VADSÁGUNKAT, HOGY GONOSZSÁGAINKAT
EGYMÁSRA TÜZELJÉ?

5. BIZONY A "KEGYETLEN, HOSSZÚ LÉVIÁTÁN KIÁVÓT ÉS A TEKERGŐ LÉVIÁTÁN KIÁVÓT"
KEMÉNY, NAGY ÉS ERŐS PEZVERÉVEL NEM LÁTOGATJA MEG SENKI,
ÉS A "VERES BOKÚ SZŐLŐT" VÉRREL ÖNTÖZI MOST MEGINT AZ ÚR.

OH, MIÉRT OLYAN SZERETETLEN
ÉS BOLDOGTALAN AZ EMBER,
KI ÚGY KÍNÁLJA A SZERETETET
ÉS BOLDOGSÁGOT?

VIGYÁZOK,
HIABA VIGYÁZOK,
OH, JAJ, VIGYÁZOK,
HIABA VIGYÁZOK,
MERT ÚRRA ÉS ÚRRA...

PLACCS

... LEESIK A SÁRBA
AZ EMBERNEK ARCA. "

* A KÉPREGÉNYBEN A KÖVETKEZŐ SZERAKTÓL SZERPELNEK JELETLÉLEN IDÉZETEK:
* ADY ENDRE, BONCZA BERTA, BABITS MIHÁLY, MÁRCS ZSIGMOND *

Nagy Marietta

A MAGYAR SZÉPIRODALMI MŰVEK FORDÍTÁSAI ÉS FOGADTATÁSUK TÖRÖKORSZÁGBAN 1.

A magyar könyvpiacra egyre több olyan könyvvel találkozunk, amelyek török szerzőktől származnak, évente akár öt-hat szépirodalmi mű fordítása is megjelenik, de vajon mit tudunk a magyar könyvek törökországi jelenlétéről és szerepléséről? Mióta érhetőek el magyar szépirodalmi alkotások török fordításban, hogyan fogadja a török közönség ezeket a könyveket, hány kiadást értek el, és melyek voltak azok a művek, amelyeket az állami és magánkiadók érdemesnek találtak arra, hogy lefordítsanak? Jelen összegzésben ezekre a kérdésekre keresünk választ, továbbá arra, hogy kik azok a személyek és melyek azok az intézmények, akik és amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar irodalmat megismerhesse a török közönség.

2014-ben, amikor Törökország volt az áprilisban megrendezett 21. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége, a Cumhuriyet című török napilap újságírója, Metin Celal megpróbált utánajárni, hogy Törökországban milyen magyar szépirodalmi művek fordításai lelhetőek fel. A Türkinfón megjelent cikkében¹ tapasztalatait megosztva arról számolt be, hogy egyáltalán nem volt könnyű dolga, amikor megpróbálta összegyűjteni az említett műveket, hiszen még a Milli Kütüphane – Török Nemzeti Könyvtár – internetes katalógusából sem jutott a kérdésre vonatkozó információkhoz, és a legfrissebb török forrást, amelyet a témával kapcsolatban talált, egy 1978-ból származó, *A balkáni országok irodalmi műveinek török fordításai* címet viselő bibliográfiai munka jelentette.² A mi dolgunk ennél könnyebbnek bizonyult; egy-

részert mert 1995-ben Tasnádi Edit írt egy rövid magyar nyelvű összefoglalót a Törökországban addig megjelent magyar szépirodalmi művekről,³ másrészt, mert 2015-ben megjelent Dursun Ayan bibliográfiája, amely összegyűjti mindazon magyar vonatkozású vagy magyar szerző által jegyzett könyveket, amelyek addig megjelentek törökül.⁴ Külön érdeme ennek a bibliográfiának, hogy az egyes könyvek kapcsán feltünteti azt is, milyen nyelvből fordították törökre az adott művet. Fontos támpontokat adott továbbá Mehmet Tahir Öncü 2017-ben megjelent bibliográfiája is, amely országonként és szerzők szerint csoportosítja az idegen nyelvről törökre lefordított műveket. A bibliográfia 26. fejezete foglalkozik a magyar irodalommal.⁵ Öncü kiadványa lehetőséget kínál arra is, hogy arányaiban összevessük a különböző nyelvekről törökre fordított könyvek számát. Munkánkat segítette az isztambuli Balassi Intézet PDF-formátumban elérhető listája,⁶ illetve néhány később említett tanulmány is.

Az első török fordításban közölt magyar művek, köztük elbeszélések, drámák és versfordítások a 20. század tízes, húszas éveinek folyóirataiban jelentek meg, így Lengyel Menyhért drámája, a *Taifun* is. Az 1909-es vígszínházi bemutatóját követően világsikert aratott színdarabot 1912-ben a Şehbal című török folyóirat közölte.⁷ Az első könyvre azonban még hosszú éveket kellett várni, hiszen ahhoz, hogy magyar nyelvről nagyobb mennyiségben lehessen fordítani, műfordítók kellett, a művek befogadásához pedig olvasni tudó közönség. E két feltétel teljesüléséhez az újonnan születő köztársaság oktatás- és kultúrpolitikája biztosította a hátteret.

A Török Köztársaság 1923-as megalakulása és az Atatürk oktatás-reform előtt a török lakosság körülbelül egytizede tudott írni-olvasni,⁸ így a befogadó közönség hiánya is befolyásolta a műfordításban megjelenő művek számának alakulását. Az 1924-es egységes oktatásról szóló törvény, illetve az 1933-as egyetemi reform azonban pozitív változást indított el. Az oktatási törvénynek köszönhetően kiépülő alapfokú oktatási intézményi rendszer az analfabétizmus visszaszorításában ját-

3 TASNÁDI Edit, *A magyar irodalom Törökországban*, Hungarológia 7. (1995/7.), 88–92.

4 DURSUN AYAN, *Türkçede Macarlarla ilgili Telif ve Çeviri Kitaplar*, Kitabevi, İstanbul, 2016.

5 MEHMET TAHİR ÖNCÜ, *Türkçe çeviriler bibliyografyası, Dünya edebiyatından çeviriler*, Hiperlink, İstanbul, 2017, 401–404.

6 *Magyar könyvek törökül*, http://www.isztambul.balassiintezet.hu/attachments/article/498/magyar_konyvek_torokul_tr.pdf.

7 LENGYEL Menyhért, *Taifun*, Şehbal Dergisi 1912/50–70.

8 Prof. Dr. MELEK ÇOLAK, *Kemal Atatürk kultúrpolitikája*, Mediterrán és Balkán fórum XI. (2018/1.), 33–37.

1 METIN CELAL, *Türkçe'de Macar Edebiyatı*, Türkinfo 2015.01.31., <https://turkinfo.hu/kultur/edebiyat/turkcede-macar-edebiyati>.

2 BEHÇET NECATIGİL, *Balkan Ülkeleri Edebiyatlarından Türkçeye Çeviriler*, Türk Dili Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı, 1978. július.

szott szerepet, míg az egyetemi reformnak köszönhetően sok külföldi tudóst alkalmaztak az újonnan létrehozott egyetemeken. Atatürk személyesen szorgalmazta, hogy megalakuljon az új Ankarai Egyetem Nyelvészeti és Földrajzi Kara, amelyen belül a Rásonyi László vezette Hungarológiai Intézet – a tulajdonképpeni tanszék – 1936-ban kezdte meg működését. Innen került ki a magyarul tudó műfordítók első nemzedéke, köztük Necmi Seren is, akinek az első törökül megjelent magyar regény fordítását köszönhetjük.

Az első török fordításban megjelent magyar regény, Lázár István *Vesztaszűz*⁹ címen kiadott műve 1940-ben látott napvilágot. Az itthon is népszerű szerző regényét többször is kiadták Törökországban, utoljára 2004-ben, de antikváriumokban az első kiadás is fellelhető még.

Szintén 1940-ben jelent meg törökül Földes Jolán 1936-ban kiadott regénye, *A halászó macska uccája*.¹⁰ Földes Jolán ezzel a regényével vált világszerte ismertté, miután megnyerte a londoni Pinker kiadó nemzetközi regénypályázatát. A könyvet tizenhárom nyelvre lefordították (a török változat nagy valószínűséggel nem a magyar eredetiből készült), több milliárd példány kelt el belőle, ennek ellenére a hazai irodalomkritikusok fanyalogva fogadták.¹¹ Tehát az első török fordításban megjelent magyar regények igazi nemzetközi bestsellerek voltak, amelyeket a török olvasóközönség is lelkesen fogadott. Erre utal az is, hogy Földes Jolánnak néhány éven belül három másik regénye is megjelent, a *Volt egy gimnazista lány*,¹² a *Férjhez megyek*¹³ és *Az aranyfülbevaló*.¹⁴ A regények megérték a második kiadásukat, sőt, a Yeşilcam filmstúdió 1966-ban elkészítette *Az aranyfülbevaló* filmváltozatát is.

1940-ben a Hasan Ali Yücel vezette török Milli Eğitim Bakanlığı – Nemzeti Oktatási Minisztérium, továbbiakban MEB – óriási vállalkozásba fogott; útnak indította a Fordítások a világirodalomból¹⁵ című több száz kötetes sorozatát, melyen belül Magyar Klasszikusok,¹⁶ illetve Modern magyar szépirodalmi művek¹⁷ alcím alatt számos magyarról

9 István LÁZÁR, *Vesta Rabibesi*, ford. Necmi SEREN, Ahmet Halit, İstanbul, 1940.

10 Jolán FÖLDES, *Balık Tutan Kedi Sokağı*, ford. Nasuhi BAYDAR, Ahmet Halit, İstanbul, 1940.

11 HEGEDŰS Géza, *Földes Jolán és A halászó macska uccája*, Csíkszeredai olvasókör, Rendhagyó olvasmányok, <https://sites.google.com/site/olvasokoer/rendhagyó-olvasmányok/a-halaszó-macska-uccaja/hegedus-geza-foeldes-jolan-es-a-halaszó-macska-uccaja>

12 Jolán FÖLDES, *Bir lisei kız vardı*, ford. Niyal EMIN, İnkılap, İstanbul, 1944.

13 Jolán FÖLDES, *Evlennyorum*, ford. Muazzez Tahsin BERKAND, İnkılap, İstanbul, 1945.

14 Jolán FÖLDES, *Altın küpeler*, ford. Mustafa YILDIRIMALP, Nebioğlu, İstanbul, 1948.

15 Dünya Edebiyatından Tercümeleler.

16 Macar Klasikleri vagy Klasik Macar Edebi Eserleri.

17 Modern Macar Edebi Eserleri.

törökre fordított mű látott napvilágot. A kötetek szerkesztésében nagy szerepe volt a Hungarológia tanszék akkori professzorának, Dr. Halasi-Kun Tibornak. A MEB 1947-ben, a Tercüme című folyóiratban közölt listája,¹⁸ amely a Magyar Klasszikusok cím alatt 46 tételt sorol fel (köztük a modern sorozathoz tartozókat is), nem időrendben jelöli meg az egyes köteteket, és az addig megjelentek mellett a tervezett kiadásokat is tartalmazza.¹⁹ Erdal Çoban Halasi-Kunról írt tanulmányában²⁰ viszont megtaláljuk azt a 21 művet – pontos bibliográfiai adatokkal –, amely 1963-ig a két sorozat keretében megjelent. Egy pillantást vetve ezekre a könyvekre megállapíthatjuk, hogy a regények mellett más műfajok is képviseltetik magukat. A megjelenések évszámát vizsgálva azt is látni fogjuk, hogy az első években évente több kötet is kiadásra került – 1946-ban 9 kötet jelent meg –, melyeket néhány fordító (Sadrettin Karatay, Ziya Tugal, Necmi Seren, Sami Nabi Özerdim, akik mind az 1936-ban életre hívott Hungarológia tanszékről kerültek ki) jegyzett. Elképzelhetjük, milyen óriási munka folyt ebben a fordítói műhelyben, ráadásul egy olyan időszakban, amikor sem magyar–török szótár, sem számítógép nem állt rendelkezésre. Lássuk tehát a MEB magyar sorozataiban megjelent köteteket:²¹ elsőként Mikes Kelemen *Törökországi leveleit* adták ki,²² ezt követte Móricztól *Az Isten háta mögött*,²³ Herczeg Ferentől a *Pogányok*,²⁴ a *Bizánc*²⁵ és a *Kék róka*,²⁶ Gárdonyitól *A láthatatlan ember*,²⁷ majd *Az a hatalmas harmadik*,²⁸ Mikszáth Kálmántól *A beszélő köntös*²⁹ és a *Szent Péter esernyője*,³⁰ Csiky Gergelytől a *Proletárok*,³¹ Szigligetitől a *Liliomfi*,³² Molnár Ferentől a *Gyerekek*,³³ Lengyel Menyhértől a már említett *Tayfun*,³⁴ Jókaitól az *Arany-*

18 *Dünya Edebiyatından Tercümeleler*, Tercüme dergisi 7. (1947/41–42.), 436–503.

19 *Uo.*, 495–497.

20 Erdal ÇOBAN, *Türkiye'de bir Macar Türkolog: Tibor Halasi-Kun*, DTCF Dergisi 56. (2016/2.), 413–439. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/2131/22059.pdf>

21 *Uo.* 419.

22 Kelemen MIKES, *Türkiye Mektupları I-II.*, ford. Sadrettin KARATAY, Milli Eğitim Bakanlığı (a továbbiakban MEB), Ankara, 1944–45.

23 Zsigmond MÓRICZ, *Tanrı Gözünden Irak*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1945.

24 Ferenc HERCZEG, *Paganlar*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1945.

25 Ferenc HERCZEG, *Bizans*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1946.

26 Ferenc HERCZEG, *Mavi Tilki*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1957.

27 Géza GÁRDONYI, *Anlaşılmayan İnsan*, ford. Ziya TUGAL, MEB, Ankara, 1946.

28 Géza GÁRDONYI, *Üçüncü Kudret*, ford. Sami Nabi ÖZERDİM, MEB, Ankara, 1946.

29 Kálmán MIKSZÁTH, *Konuşan Kaftan*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1946.

30 Kálmán MIKSZÁTH, *Aziz Petrus'un Şemsiyesi*, ford. Necmi SEREN, MEB, Ankara, 1946.

31 Gergely CSIKY, *Tufeyliler*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1946.

32 Ede SZIGLIGETI, *Liliomfi*, ford. Necmi SEREN, MEB, Ankara, 1946.

33 Ferenc MOLNÁR, *Çocuklar*, ford. Necmi SEREN, MEB, Ankara, 1946.

34 Menyhért LENGYEL, *Tayfun*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1946.

ember,³⁵ és *Az új földesúr*,³⁶ Kisfaludy Károlytól a *Csalódások*,³⁷ Kölcsey Ferentől a *Parainesis*,³⁸ Csathó Kálmántól a *Varjú a toronyórán*,³⁹ Mórától az *Ének a búzamezőkről*,⁴⁰ Kuncz Aladártól a *Fekete kolostor*,⁴¹ valamint Szabó Dezsőtől *Az elsodort falu*.⁴² A projekt méreteire jellemző, hogy további kötetek megjelenetését is célul tűzte ki. A tervezett kötetek között szerepeltek Pázmány Péter beszédei, Kazinczy Ferenc leveleinek válogatása, Katona Józseftől a *Bánk bán*, Széchenyi István és Kossuth Lajos emlékiratai, Eötvös Józseftől egy válogatáskötet, Jósika Miklóstól az *Abafi*, Kemény Zsigmondtól az *Özvegy és leánya*, Madách Imrétől *Az ember tragédiája*, Jókai Mórtól a *Sárga rózsza* és a *Fehér rózsza*, Gyulai Páltól az *Egy régi udvarház utolsó gazdája*, Molnár Ferentől a *Liliom*, Móricz Zsigmondtól a *Sárarany*, Makkai Sándortól az *Ördög-szekér*, Zilahy Lajostól a *Két fogoly* és *A tábornok*, Nyíró Józseftől az *Uz Bence*, Tamási Áron *Ábel*-trilógiája, Vaszary Gábortól a *Ketten Párizs ellen*, Körmendi Ferentől a *Budapesti kaland*, Márai Sándortól a *Féltékenyek*, Ignác Rózsától a *Született Moldovában*, továbbá két versantológia is.⁴³ A tervezett fordítások egy része később meg is jelent, bár többségük már magánkiadóknál, mint például Zilahy regénye, a *Két fogoly*,⁴⁴ amely sok kiadást megért különböző fordításokban, vagy Jókaitól a *Fehér Rózsza*⁴⁵ illetve *Az ember tragédiája* 1998-ban Gün Benderli és Hazai György tolmácsolásában.⁴⁶ Érdeklődésként megemlíthetjük, hogy a MEB két magyar sorozatában megjelent könyvek nemcsak újabb kiadásokat értek meg, hanem 1999 után több kötet facsimile kiadásban is megjelent (így Herczeg és Mikszáth művei) a Cumhuriyet kiadó Dünya Klasikleri – A világ klasszikusai – című sorozatában.

35 Mór JÓKAI, *Altın Adam I.*, ford. Ferit Zahir TÖRÜMKÜNEY, MEB, Ankara, 1947.

Mór JÓKAI, *Altın Adam II.*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1955.

36 Mór JÓKAI, *Yeni Çiftlik Sabibi*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1948.

37 Károly KISFALUDY, *Aldanışlar*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1948.

38 Ferenc KÖLCSEY, *Öğütler*, ford. Necmi SEREN, MEB, Ankara, 1949.

39 Kálmán CSATHÓ, *Kule Saatindeki Kuzgun*, ford. Sami Nabi ÖZERDİM, MEB, Ankara, 1950.

40 Ferenc MÓRA, *Buğday Tarlalarının Destanı*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1951.

41 Aladár KUNCZ, *Kara Manastır I-II.*, ford. Necmi SEREN, MEB, İstanbul 1956.

42 Dezső SZABÓ, *Sürüklene Kőy*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1963.

43 *Dünya Edebiyatından Tercüme*, Tercüme dergisi 1947/41–42., 495–497.

44 Lajos ZILAHY, *İki Esir*, ford. Tahir TÖRÜMKÜNEY, Akba, Ankara, 1943.

45 Mór JÓKAI, *Kanlı Lale: Patrona Halil'i İsyana Sürükleyen Büyük Aşk*, ford. Hüseyin Namik ORKUN, Şa-to, İstanbul, 2001.

46 Imre MADÁCH, *İnsanın Trajedisi*, ford. Gün BENDERLİ – HAZAI György, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

A MEB tervezett egy Magyar Tudományos Művek című sorozatot is, de a kiadni kívánt kilenc műből végül csak kettő jelent meg.⁴⁷

Az állami kiadó mellett már a negyvenes évektől kezdve a magánkiadók is jelentettek meg magyar műveket, bár ezek esetében a fordítás általában egy közvetítőnyelv segítségével történt, és jellemzően rövidítve. Nem nehéz belátni, hogy a közvetítőnyelv használata, pláne ebben a nyelvi relációban nem túl szerencsés, és a fordított mű minőségét negatívan befolyásolhatja. Különösen népszerűnek bizonyultak Zilahy regényei, a *Két fogoly*, a *Halálos tavasz*⁴⁸ és a *Valamit visz a víz*,⁴⁹ melyeknek a mai napig jelennek meg új kiadásai, továbbá Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regényének különböző kiadásai, melyek 1944-től érhetőek el. A negyvenes években több, egy kiadást megért fordítás is eljutott az olvasókhoz.⁵⁰ Ilyen például Vaszary Gábor szerelmes regénye, a franciából fordított *Csak te*,⁵¹ vagy Bónyi Adorjántól *Az élet és a véletlenek*.⁵²

A hidegháborús évtizedek nem kedveztek a két ország kulturális együttműködésének. Az ötvenes és a hatvanas években megtört a korábbi lendület. MEB sorozataiban publikált kötetekkel együtt is mindössze néhány magyar mű fordítása jelent meg törökül, köztük 1957-ben Harsányi Zsolttól a Liszt életéről szóló *Magyar rapszódia*,⁵³ vagy 1964-ben *Hét krajcár* címmel egy tíz novellát tartalmazó antológia, benne többek között Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg, Móricz, Kosztolányi írásaival.⁵⁴ A hatvanas évek végén a könyvesboltokba kerültek az első törökre fordított Déry Tibor-novellák – 1967-ben *Vidám temetés* címmel⁵⁵ egy három elbeszélést tartalmazó válogatás –, amelyeket továbbiak követtek a hetvenes és nyolcvanas években, jelesül *Az óriáscecsemő*⁵⁶ és a *Niki*.⁵⁷ *A vidám temetés* népszerűségét mutatja, hogy rádiójáték formájában is feldolgozták.⁵⁸ Egy kiadást ért meg Hubay Miklós

47 Ezek: Gyula NÉMETH, *J(ózsef) Thury*, ford. Ziya TUGAL, MEB, Ankara, 1950. és Sándor TAKÁTS, *Macaristan Türk Aleminde Çizgiler*, ford. Sadrettin KARATAY, MEB, Ankara, 1958. A kiadásra nem került művekkel kapcsolatban lásd ÇOBAN, *I. m.*

48 Lajos ZILAHY, *Öldüren Bahar*, ford. Halit Fahri OZANSOY, Ahmet Halit, İstanbul, 1942.

49 Lajos ZILAHY, *Nebirden gelen kadın*, ford. Adnan TAHİR, Semih Lütfi, İstanbul, 1943.

50 Lásd TASNÁDI, *I. m.*

51 Gábor VASZARY, *Yavrum*, ford. Fethi KARDEŞ, Apap, İstanbul, 1945.

52 Adorján BÓNYI, *Hayat ve Tesadüfler*, ford. Zahir TÖRÜMKÜNEY, Yüksel, İstanbul, 1945.

53 Z. von HARSÁNYI, *Rapsodi*, ford. Sahire SAĞMAN, Türkiye, İstanbul, 1957.

54 *Yedi Metelik*, ford. és vál. Sami Nabi ÖZERDİM, İmece Dergisi, Ankara, 1964.

55 Tibor DÉRY *Eğlentili Bir Gömme Töreni*, ford. Adalet CİMCOZ, Bilgi, Ankara, 1967.

56 Tibor DÉRY, *Dev*, ford. Ülkü TAMER, Varlık, İstanbul, 1968.

57 Tibor DÉRY, *Niki*, ford. Barış PIRHASAN, Yankı, İstanbul, 1974.

58 Tibor DÉRY, *Eğlentili Bir Gömme Töreni*, Youtube 2017.02.02., <https://www.youtube.com/watch?v=oPuXLEbZL7A>.

színműve, a *Szfinx*⁵⁹ és Körmendi Ferenc 1937-es könyve, a *Találkozás és búcsú*,⁶⁰ valamint Hernádi Gyula *32 óra szabadság* című regénye.⁶¹

A hetvenes évek elején megjelent egy válogatáskötet *Magyar elbeszélések antológiája* címmel,⁶² valamint Szabó Magdától *Az őz*⁶³ (2018-ban új fordításban is napvilágot lát⁶⁴), Sarkadi Imrétől a *Gyáva*⁶⁵ (ez 1974-ben és 1978-ban is megjelent), Móricz Zsigmondtól a *Légy jó mindhalálig*,⁶⁶ továbbá Karinthy Ferencről a *Budapesti tavasz*.⁶⁷

A nyolcvanas évek a próza terén két Kristóf Ágota-kötetet hozott, *A nagy füzetet*⁶⁸ és *A bizonyítékot*,⁶⁹ ám mindkettőt francia nyelvből fordították.

A kilencvenes évek Kristóf Ágota újabb kisregényével, *A harmadik hazugsággal* indult, amely 1993-ban jelent meg.⁷⁰ Az itt felsorolt három kisregényt egy kötetbe rendezve is kiadták 2010-ben. Szintén ebben az évtizedben jelent meg a török színházakban is játszott *Macskajáték* Örkény Istvántól a kulturális minisztérium gondozásában,⁷¹ és Móricz Zsigmond *Árvácskája*.⁷² 1997-ben újabb kortárs mű került a könyvesboltokba, Esterházy Pétertől a németről fordított *Egy nő*,⁷³ majd 1999-ben Kertész Imre *Sorstalansága*.⁷⁴ Miként már utaltunk rá, a 20. század utolsó évtizedében jelent meg törökül Madách Imrétől *Az ember tragédiája*, szintén a kulturális minisztérium kiadásában.

Mielőtt átlépnénk a 21. századba, vizsgáljuk meg a költészet helyzetét is. A versfordítás, ha lehet, még nagyobb kihívások elé állítja a műfordítót, hiszen a fordításnak vagy sokszor inkább átköltésnek tükröznie kell az eredeti vers hangulatát, dinamikáját, és a mű a fordító

59 Miklós HUBAY, *Sphinks ya da koruyucunun sonu*, ford. Nisa KADIBEŞEĞİL, Oluşum, Ankara, 1968.

60 Ferenc KÖRMENDI, *İki Aşk Arasında*, ford. Süheyla AYKUT YKUT, Arat, İstanbul, 1967.

61 Gyula HERNÁDI, *32 Saat Özgürlük*, ford. Cemal SÜREYA, Habora, İstanbul, 1968.

62 *Macar Hikayeleri Antolojisi*, vál. Reşit MUZAFFER, Varlık, İstanbul, 1970.

63 Magda SZABÓ, *Yavru Ceylan*, ford. Gabriella KÁLMÁN – Hüsnü MENGELLI, E Yayınları Sahaf, İstanbul, 1972.

64 Magda SZABÓ, *Yavru Ceylan*, ford. Yasemin PİCHLER, Yapı Kredi, Ankara, 2018.

65 Imre SARKADI, *Korkak* ford. Nisa KADIBEŞEĞİL, Kalite, Ankara, 1974.

66 Zsigmond MÓRICZ, *Mişi* ford. Gabriella KÁLMÁN – Hüsnü MENGELLI, Milliyet, İstanbul, 1974.

67 Ferenc KARINTHY, *Budapeşte'de Bahar*, Milliyet–Karacan, İstanbul, 1978.

68 Ágota KRISTÓF, *Büyük Defter*, ford. Ayşe KURŞUNLU ORTAÇ, Afa, İstanbul, 1987.

69 Ágota KRISTÓF, *Kanıt*, ford. Ayşe KURŞUNLU ORTAÇ, Afa, İstanbul, 1988.

70 Ágota KRISTÓF, *Üçüncü yalan*, ford. Ayşe KURŞUNLU ORTAÇ, Afa, İstanbul, 1993.

71 István ÖRKÉNY, *Kedi Oyunu*, ford. Faruk ERSÖZ, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

72 Zsigmond MÓRICZ, *Kır Menekşesi*, ford. Naciye GÜNGÖRMÜŞ, Prospero, İstanbul, 1997.

73 Péter ESTERHÁZY, *Bir Kadın*, ford. Berrak YEDEK, Telos, İstanbul, 1997.

74 Imre KERTÉSZ, *Kadersizlik*, ford. Ilknur ÖZDEMİR, Can, İstanbul, 1999.

legjobb szándéka ellenére is sokat veszíthet az erejéből, eredeti kvalitásából. A prózával összevetve a magyar versekkel mostoháiban bántak a török kiadók. Az első, nyersfordításokat tartalmazó Petőfi-kötet 1943-ban jelent meg *A szabadság és szerelem versei*⁷⁵ címmel. 1970-ben⁷⁶ és 1973-ban, a költő születésének 150. évfordulóján egy-egy válogatáskötetet⁷⁷ – az utóbbit franciából fordították – adtak ki, de egyik sem ért meg több kiadást. 1986-ban *Tiszta szívvel* címen egy József Attila-kötet⁷⁸ jelent meg, 1992-ben pedig egy Ady-válogatás *Vér és arany* címmel,⁷⁹ szintén franciából átültetve törökre. Az elmúlt évezredet 1997-ben egy Radnóti Miklós-válogatás⁸⁰ zárta.

A magyar szépirodalmi művek török nyelvű kiadásainak száma az ezredfordulót követően növekedni kezdett. Cikkünk második részében e pozitív változással és annak okaival foglalkozunk majd, és bepillantást nyújtunk a magyar gyermekirodalom törökországi jelenlétébe is.

75 Sándor PETŐFI, *Aşk ve Hürriyet şiirleri*, ford. Necmi SEREN, Ahmet Halit, İstanbul, 1943.

76 Sándor PETŐFI, *En güzel şiirleriyle Petöfi*, ford. Basri GOCUL, Özvar, İstanbul, 1970.

77 Sándor PETŐFI, *Şiirler*, ford. Tahsin SARAÇ, Cem, İstanbul, 1973.

78 Attila JÓZSEF, *Temiz Yürekle* ford. Edit TASNÁDI – Kemal ÖZER, Broy, İstanbul, 1986.

79 Endre ADY, *Kan ve Altın* ford. Tahsin SARAÇ, Adam, İstanbul, 1992.

80 Miklós RADNÓTI, *Köpüklenen Gök*, ford. Edit TASNÁDI – Kemal ÖZER, Yordam, İstanbul, 1997.

Bordás Máté

HAMAR ELFELEJTJÜK AZ APÁLYT ÉS A DAGÁLYT

Rövid bevezető a német antropocén lírába

Jelen írás a német nyelvű líra azon elágazását tárgyalja, melyet az *all dies hier, Majestät, ist deins. Lyrik im Anthropozän (ex itt mind, felség, a tiéd. antropocén líra)*¹ című, 2016-ban megjelent antológia prezentál. A kötet Anja Bayer és Daniela Seel szerkesztésében a német nyelvű líra színterének több mint száz szerzőjétől ad közre verseket, emellett az antológia végén három tanulmány/esszé is olvasható, melyek az antropocén fogalmát és lírával való kapcsolatát járják körül. Olyan szerzőkkel találkozunk a névsorban, mint például Friederike Mayröcker, Kalász Orsolya, Daniel Falb, Franz Dodel, Karin Fellner, Christoph Szalay.

Az antropocén fogalmának megértéséhez annak geológiát érintő és kulturabeli jelentőségét egyaránt tárgyalni kell, így a földtörténeti korokról való vita és a *natúra-kultúra* fogalmak dichotomikus értelmezésének felbomlása bír kiemelkedő jelentőséggel. A korábbi narratívák által felvázolt határok elmosódásával számos identitásbeli tényező értelmezése is változásnak indul, így a poszthumanizmus is fontossá válik. Az antropocén mint földtörténeti kor vagy kulturális koncepció természetesen kritikai visszhanggal is találkozik, így az elmélet bizonyos elemei a maguk kérdésességükben még több értelmezési irányt kínálnak, amelyek e líra kapcsán is értelmet nyerhetnek.

A német antropocén líra magyar recepciójáról is szót kell ejteni, hiszen Nemes Z. Márió és Székely Örs eddigi írásai és fordításai ebben a témában egyedülként mutatkoznak a magyar irodalmi színtéren. Nemes az antropocénnel intenzív szakmai viszonyt ápol, ugyanis a *PRAE* antropocént tematizáló számában megjelent tanulmányában (*Kacsacsőrű-émlős-várás Kenguru-szigeten*²) az *all dies hier, Majestät ...* antológiára is kitér, valamint a magyar antropocén líra résztvevőit is beilleszti a diskurzusbába. Székely pedig azáltal, hogy a 2017-es Babits Mihály műfordítói ösztöndíjat az *all dies hier, Majestät ...* antológia jelen-

1 *all dies hier, Majestät, ist deins, Lyrik im Anthropozän*, szerk. Anja BAYER – Daniela SEEL, kookbooks, Berlin, 2016.

2 NEMES Z. MÁRIÓ, *Kacsacsőrű-émlős-várás Kenguru-szigeten*, PRAE 2017/1., 90–107.

tős részének fordítására megnyerte, már számos verset lefordított és közre is adott ebből a gyűjteményből.

Írásom tehát az antropocén elméleti hátterével, az antropocén líra fogalmával és a német antropocén lírával – annak magyar recepciójára is kitérve – foglalkozik, mindez pedig az antológiában szereplő, már magyarul is megjelent versek elemzésével zárul.

Ember–Föld szerepcseré?

Az antropocén mint fogalom Paul J. Crutzen és Eugene F. Stoermer *The „Anthropocene”* című, 2000-ben megjelent írásából származik. Crutzennek fogalma a holocén utáni földtörténeti kort jelöli, mely az ember geológiai erővé való duzzadásán alapszik. Ennek az erőnek a felismerése már a 19. században elkezdődött, a cikk számos tudóst említ, akik az antropocén diskurzusbába kerülését korán megágyazták anélkül, hogy szó lett volna magáról a fogalomról. Crutzen és Stoermer az antropocén kezdetét a 18. század végére datálja, azonban kimondják, hogy más alternatívák is lehetségesek. Konkrét dátumot és eseményt is megneveznek lehetséges kiindulópontként, ez pedig 1784 és a gőzgép feltalálása.³

Timothy Morton *Hyperobjects* című könyvében⁴ több szignifikáns eseményt is említ, melyek az antropocén legitimitását erősítik. Számára is az első James Watt szénvel működő gőzgépének megjelenése, viszont az emberi geológiai hatalom kibontakozásának kezdőpontját 1945-re, a Trinity nevű nukleáris teszt időpontjára datálja, amelynek következményeképp Hiroshima és Nagasaki tragédiája is megtörtént. A radioaktív szennyezést Morton terraformálásként értelmezi.⁵ A gőzgép és az atombomba mechanizmusai alapján azt mondhatjuk, hogy az ember a természet erőforrásait a technológia által kihasználva olyan hatást képes kifejteni a környezetre, mely maradandó, az ember jelenléte nélkül is érzékelhető. A természet, technológia és ember közötti határvonalak így sérülnek. A mindenkori distinkciók felbomlani látszanak, és ezt további jelenségek is alátámasztják.

3 Paul J. CRUTZEN – Eugene F. STOERMER, *The „Anthropocene”*, Global Change Newsletter 41. (2000), 17–18.

4 Timothy MORTON, *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*, University of Minnesota Press, Minneapolis–London, 2013.

5 *Uo.*, 7.

Az *all dies hier, Majestät*... antológia első tanulmánya, amelyet Helmut Trischler jegyez, idézi Bruno Latour egy szövegét. Ez az írás az ágencia mentén deríti fel az ember és a természet viszonyát az antropocén korában. Ebben a korban élni „annyit tesz, mint minden más ágenssel osztozni ugyanazon az alakját változtató sorson, amelyet nem lehet nyomon követni, dokumentálni, elmesélni, ábrázolni a szubjektivitáshoz és objektivitáshoz társított régi vonások használatával”.⁶

Mielőtt eljutna ehhez a megállapításhoz, a Föld objektív szemléletének megváltozását írja le Latour. Michel Serres nyomán Galilei nevezetes mondását vezeti be, miszerint a Föld „mégis mozog”. Ezt egészíti ki Serres – és Latour számára ez tűnik a legfontosabbnak, hisz magát az antropocént is jellemzi – azzal, hogy a közelmúlt hasonlóan hangzatos szólama az lehetne, hogy „és mégis kimozdítják a Földet”. A Föld újra geotörténelmünk ágensévé vált, így már alárendelődött szeszélyeknek, rossz humornak, más ágenseknek, mely úgy, ahogy ő maga is, a szubjektum minőségével rendelkezik. Latour a szubjektum minőséget úgy határozza meg, hogy nem az autonómia jellemzi leginkább, hanem az ágencián való osztozkodás más autonómiájukat veszített szubjektumokkal. Az alárendelhetőség mellett objektivitását pedig oly módon is elvesztette a Föld, hogy az őt benépesítő emberektől többé már nem választható el. Az emberi hatás a faj halála után is tartósan a Föld része marad.⁷

Emellett Latour arra is kitér, hogy az olyan beszámolók, amelyek a természet leírását kísérlik meg, például az általa idézett Le Monde-cikk, amely a levegő szén-dioxid-koncentrációjának mértékéről szól, többé már nem objektív leírások, hanem – ahogy Latour fogalmaz – tragédiák nyomai: „A nyugati civilizáció legnagyobb becsben tartott alakzatának megfordítása nyomán az emberi társadalmak beletörődtek abba, hogy a néma objektum szerepét játsszák, míg a természet váratlanul átvette az aktív szubjektumét!”⁸

Az antropocén kora elvezet minket a poszthumanizmushoz, az pedig vissza az antropocénhez: Rosi Braidotti 2013-ban megjelent *The Posthuman* című könyvében⁹ az antropocén kort annak az időszaknak nevezi, amelyben a humán szubjektum humanista identitásszemléletének mátrixa megbomlik. Így átrendeződésre van szükség, ennek

6 Bruno LATOUR, *Ágencia az antropocén korában*, ford. Keresztes Balázs, PRAE 2017/1., 19.

7 *Uo.*, 6–8.

8 *Uo.*, 15.

9 Rosi BRAIDOTTI, *The Posthuman*, Polity, Cambridge, 2013.

eszköze pedig a poszthumanizmus. Braidotti a technológiai fejlődés gyorsulásával támasztja alá mindezt, ugyanakkor könyvében a poszthumanizmus sokféleségét mutatja be a másságok mentén, tehát a természeti másságot is érinti.¹⁰ Egyértelműen összeköti a technológiát az ember természetre gyakorolt hatásával, így a poszthumanizmus égisze alatt megszülető humán identitás az antropocén korának emberéé. A poszthumanizmusra való utalást az *all dies hier, Majestät*... egyik esszéjében is megtalálhatjuk. Axel Goodbody is hasonlóan vélekedik, mint Braidotti, hiszen szerinte is a poszthumanizmus elméleti kerete által lehet újrapozicionálni az ember helyét a változó világban.¹¹

A poszthumanizmus természetesen más komplex kérdéseket is felvet, melyek mentén önmagával is ellentmondásba keveredik. De az elvitathatatlan ezektől az elméletektől, hogy a korábbi dichotómiákon alapuló identitásszerveződés az antropocénként felvázolt korban elavulttá és hiteltelenné válik. Lényegében ez a felbomlás teremti meg az igényt arra, hogy ez a kor újraértelmezésre kerüljön. Hibridizációknak vagyunk tanúi, melyek korábbra nyúlnak vissza, mindenkori jelenünk részei, és a jövőben még szembevetőbbek lesznek.

Nemes Z. Márió *PRAE*-ben megjelent tanulmányában a poszthumán kondíciók hatására megváltozott természetszemléletünket tartja az antropocén kontextusának. Idézi Jutta Weber, aki azt állítja, hogy a poszthumán kondíciók között a természet egy olyan rendszerként tűnik fel, amely dinamikus és nyitott, decentralizált önszabályozó rendszer, amelyben a fizikai és nem fizikai, valamint szerves és szervetlen közötti határok fluiditást mutatnak.¹²

Helmuth Trischler Latour szavait idézi, hogy összefoglalja az antropocént. A „modern” és a „modernitás” alternatívájaként ez a legmeggyőzőbb politikai, filozófiai és antropológiai koncepció, amely korunk terméke. Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz szerint pedig – ahogy Trischler értelmezi – az „antropocén-sokk” elvezet az ember történelmének és a geológia idejének újraegyesüléséhez, és a *kultúranatúra* időbeli, ontológiai, episztemológiai és intézményi határainak elmosódásához, valamint a társadalom (*Gesellschaft*) és a környezet (*Umwelt*) dichotómiájának meghaladásához. Trischler megállapítja továbbá, hogy a nem emberi az emberi történelem szerves részeként lép be és újra integrálódik az antropológiai koncepciónkba, ez a jellegzetesség

10 *Vö. Uo.*, 5–6.

11 *all dies hier, Majestät*..., 288.

12 NEMES, I. m., 102.

pedig az antropocén sokféleségében egy alapvető, közös és univerzálisnak tekinthető pont.¹³

Mielőtt a német antropocén líra magyarra is lefordított darabjainak elemzéséhez érkeznénk, említést kell tenni Bruno Latour *Morality and Technology* című tanulmányáról, amelynek egy fontos fogalma számos esetben segíthet az antropocén olvasat érvényesítésében. Latour ezen fogalma a *foldíng*, mely sűrítést, felgyűrődést jelent. Ezt a technikai ágensekre alkalmazva fejti ki Latour, miszerint egy tárgy, így az ő példájával élve a kalapács, teret, időt és további aktorokat sűrít magába. A kalapács gyártásának helye, így feltehetően egy üzem, valamint az anyagainak ideje és helye, a fémnek és a fának az eredete, az anyagokat feldolgozó aktorok összese, hozzátartoznak egy tárgyhoz.¹⁴ Serestély Zalán *Szabadságfogyasztás – a kontingencia megszállása* című tanulmányában egy személyesnek tűnő élményből, egy mezei nyúl elgázolásából indul ki, hogy morális célokat gondoljon el a non-humán létezők kontingenciájával kapcsolatban.¹⁵ Serestély itt a *foldíng* gyakorlatát végzi, így például egy Opel Astra és a közúthálózat sokkal többet jelent a közlekedési infrastruktúrájánál.

Az antropocén líra

Az all dies hier, Majestät... egyik szövege, a korábban már említett Axel Goodbody esszéje a *Naturlyrik – Umweltlyrik – Lyrik im Anthropozän: Herausforderungen, Kontinuitäten und Unterschiede* arra tesz kísérletet, hogy a német antropocén líra irányait bemutassa. Szerinte az antropocén olyan intellektuális kihívásokhoz vezet, amelyek során sokkal nagyobb időbeli és térbeli eseményekre, entitásokra kell reflektálnunk annál, mint amihez hozzá vagyunk szokva. Ez pedig elvezet olyan hatások befogadásának problémájához, amelyek láthatatlanként tűnnek fel a hétköznapi észlelő számára.¹⁶

13 *all dies hier, Majestät...*, 284. Az antropocén fogalma tehát a geológia, valamint a humán és társadalomtudományok számára is egyaránt fontos lett, azonban, ahogy Helmuth Trischler korábban idézett *Zwischen Geologie und Kultur: Die Debatte um das Anthropozän* című tanulmányában leírja, a fogalom a populáris kultúra részévé is vált, így tudományos hitelességét sokan megkérdőjelezik.

14 BRUNO LATOUR, *Morality and Technology: The End of the Means*, Theory, Culture and Society 19. (2002), 248–249.

15 SERESTÉLY Zalán, *Szabadságfogyasztás – a kontingencia megszállása*, PRAE 2018/1., 48–60.

16 *all dies hier, Majestät...*, 288.

Goodbody az antropocén lírában való meghonosodásának potenciális pontjait a líra alapvető jellegében látja. A bio- és geocentrikus tudatosság és identitásértelmezés hatásos előidézéséhez a líra nem választ kereső, hanem sokkal inkább önmagában kérdező jellege járul hozzá, mely az alapvetően személyességet árasztó hagyománnyal párosulva még inkább a befogadó reakciójára van utalva. Goodbody esszéjének a címe is mutatja azt a hármasságot, melyet ő az antropocénhez köthető lírai irányoknak tart. Elsőként a *természeti líra (Naturlyrik)* fogalmát értelmezi újra az antropocén kontextusában. Ennek létrejöttét a 18. század végére, az ipari forradalom hatására vezeti vissza, mely során a levegő szén-dioxid-koncentrációja, valamint az ember természet feletti „hatalma” megnövekedett. Másodikként a *környezeti líra (Umweltlyrik)* fogalmat említi, ez az irány pedig már az atombomba-kísérletek idejére tehető, tehát a 20. század közepétől érvényes. Környezeti hatása a radioaktivitás globális növekedése, valamint a háború utáni élet technológiai fejlődésnek köszönhető felgyorsulása ipari és társadalmi szinten is. Harmadikként pedig az *antropocén líra (Lyrik im Anthropozän)* fogalmat írja le Goodbody. Ennek háttere a klímaváltozás kollektív tudata. A líra a romantikus természetképtől eltávolodva a tájat, a nem humán létezőket nem az emberi lét projekciójaként dolgozza fel, hanem a *natúra-kultúra* dichotómiájának átlépésével, egyfajta poszthumán identitásképpel próbál egy újabb, a kornak megfelelő viszonyt kialakítani velük. A poszthumanizmus és az antropocén kapcsolata meglehetősen szoros, hiszen a környezet hatása leginkább a nyugati kultúra identitásának megfelelő ember és az ő kulturális exportjának az eredménye.¹⁷

Nemes korábban említett szövegében a következőképp foglalja össze az antropocén legfontosabb eredményét: „[...] inkább arról van szó, hogy el kell felejtenünk az autonóm természet- és embertörténetet, hogy egy heterogén antropocén-diskurzusban gondolhassuk el emberi és nem-emberi planetáris viszonyrendszerét”.¹⁸ Érdekes kifejezés a „planetáris viszonyrendszer”, hiszen, ahogy Latour *foldíng* fogalmánál is láttuk, egy-egy tárgyba, egészen apró dolgokba, valamint jelenségekbe globális hatások is belesűrűsödhetnek. Erre kiváló példa lehet Sascha Kokot *Pára* című verse, amely a folyók kiszáradását egészen apró, személyesnek tűnő élménnyel köti össze: „ám hamar elfelejtjük

17 *Uo.*, 290. A magyar lírában is megfigyelhető az antropocén hatás, erre azonban bővebben nem térnék ki. Lásd NEMES Z. Márió *Kacsacsőrű-émlős-várás Kenguru-szigeten*, PRAE 2017/1., 104–107.

18 NEMES, I. m., 102–103.

az apályt és / a dagályt elképzelni sem tudjuk majd / hogy nehéz hajók maguktól felemelkednek / hogy az úszást / nem gyakorolhatjuk mindaddig / míg a földhíd meg nem töri / a tengert és az vissza nem húzódik”.¹⁹

Az úszás gyakorlása gyerekek tevékenységként értelmezhető számomra, így egy korábbi és egy elképzelt generáció gyerekeinek különböző természettel kapcsolatos szocializációjáról van itt szó. A változást magát planetáris viszonyok között a globális szárazság, emberi viszonylatban pedig az úszás gyakorlásának lehetetlensége, az úszást garantáló közeg megszűnése jelenti. Itt, ebben az apróságban fokozódik és mutatkozik meg az ember és természet történelmének heterogenitása, amelyet Nemes említ a fentebb idézett tanulmányában. Emellett ezt láthatjuk Serestély írásában is.

Az antropocén jelensége a maga hirtelenségében mint sokk is értelmezhető, hisz egy emberöltőnyi idő elegendő volt, hogy – úgyszólván – a holocénből ráeszméljünk egy új földtörténeti korra, amely az antropocén. Ennek következményét korábban Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz kapcsán már említettem. Mindez persze nem a 20. század végének és a 21. századnak a terméke, így a visszatekintés az irodalomban is reprezentálódik.

Karin Fellner *Dicsőségem bizonyítékai* című, Székely Örs által fordított, kaotikusnak tűnő versében felfedezhetünk egy Goethe-idézetet. A verset magát az antropocén témája tartja össze, kaotikussága hektikusságot, gyorsaságot sugároz, mely – ahogy a vers utolsó sora is mondja: „minden modell egy erős esemény irányába hajlik”²⁰ – dinamikussá teszi a vers világát.

A következő a szóban forgó idézet Karin Fellner verséből: „»de most már, egyetlenem, minden ultra« (Goethe)”.²¹ Ez Goethe egyik leveléből származik, amelyben az ipari forradalom hatásairól ír barátjának, Carl Friedrich Zelternek. A közlekedési eszközök fejlődése, így a felgyorsult tér is megjelenik ebben a levélben, ennek következtében pedig asszociálhatunk az antropocénre mint felderengő társadalmi és geológiai kontextusra.²²

19 Sascha KOKOT, *Pára*, ford. BORDÁS Máté, Versum 2018. dec. 19., <http://versumonline.hu/vers/para>.

20 Karin FELLNER, *Dicsőségem bizonyítékai*, ford. SZÉKELY Örs, Versum 2019. jan. 3., <http://versumonline.hu/vers/dicsosegem-bizonyitekai/>

21 *Uo.*

22 *Briefwechsel zwischen Goethe und Zelter in den Jahren 1796 bis 1832*, szerk. Friedrich Wilhelm RIEMER, Duncker und Humblot, 1834, 43.

Az antropocén kontextust hozza be a Reggie Watts-idézet is: „I don't want to be biological anymore» (Reggie Watts)”.²³ Többé nem szeretnék biológiai lenni, vagy akár így: többé nem szeretnék szerves lenni? A vers kohézió szempontjából maga is a szerveslenség felé tör, és csupán az utolsó, korábban már idézett sor fogja össze és tereli planetáris, sőt talán tágabb kontextus felé.

Daniel Falb „*** / Sunn O))) / A költészet lényegében skolasztikus rendszere”²⁴ kezdetű verse a kémia szaknyelvéhez közelítve a maga imaginárius kémiai elemeivel a szerves létezés idegenségét mutathatja meg. A nyelv önmagában metaforizál, de a kémia szaknyelve a környezet leírását objektívizálja is. A fiktív kémiai elemek és ezeknek a testtel való összemontírozása a szerves és a szerveslenség, a szubjektív és az objektív folyamatos egybeírása történik meg. A szöveg képe nem egy egyértelműen koherens struktúrát mutat, ezt a különböző jelek is szétértelmezik. Ez sok más szövegre is érvényes. A szövegek önmagukban is képviselnek egyfajta identitást, mely a maga materialitásban is színre viszi a decentralizáltságot, éppúgy, ahogy a sokszor referenciaként megített környezet.

Ujjaim
már félig
begömbített Cp folyé-kony
halmaz-állapotába bele-
folytak
--
-- -- --
--

Ha öt elemet Sj Ao Cp E Lg
képzünk el öt ujjbegyünkre
ahogy azok szánkából kiáradtak,
és
az ujjbegyek minden pozíciót, amelyet
egyáltalán hozzávetőlegesen
egymáshoz képest fölvehetnek, fölvesznek,
akkor az elmálló Sjit-közetről

23 FELLNER, I. m.

24 SZÉKELY Örs, *antropocén líra: Daniel Falb és Sabine Scho szövegei*, aszem.info 2018. 10. 17., <https://aszem.info/2018/10/antropocen-lira-daniel-falb-es-sabine-scho-szovegei/>

SjE_3 csorog Lg -vel együtt
kéрге alá, és kiemelkedik a tengerfenékre²⁵

A kémiai elemek rövidítésének használata további távolságot eredményez az elképzelhető történet és a leírás között, emellett nehezíti az olvasást, így szintén elidegenít, valamint szükségesnek tűnhet a rövidítések feloldása is, amely a magyar nyelvű megjelenés kapcsán meg is történik az oldal margóján. Ez azonban az antológiában nem szerepel, ahogy a honlapon beágyazott link sem, melynek köszönhetően a Sunn O))) zenekar anyagát lehet meghallgatni. Mindenképp hozzátesz ez a befogadói élményhez, azonban az antológiában csak mint extrapoétikai utalás szerepel. Ez a szöveg az antológiában olvasható formában a cím szempontjából is érdekes, hiszen az aláhúzott sor kiemelkedik az előző két sorhoz képest, így a vers identifikálása önmagában is problémás. Ilyen képet mutat a verskezdet:

Sunn O)))

A költészet lényegében skolasztikus rendszere²⁶

Az állatok emlékezetére is találunk példát az antológiában. Martina Hefter *Lassacsán osonnak az állatok kiféle a történetéből* verse már címében is megidézi az antropocén kihalás narratíváit, melyet e sorok is alátámasztanak: „tehenek szállnak nyugodt helyekre, / amilyeneket csak a legelő állatai tudnak / a csordában fekvés okán éjjelente, / világos lágyékok egymás mellett, közel / az elektromos kerítés zümmögéséhez, / amely túlzümmögi alvásukat.”²⁷

Az elektromos kerítés már egyfajta baljós árnyként lebeg a versvilág felett. A kerítés zaja pedig alapvetően nem a látásra, hanem a hallásra apellál, így, ha elképzeljük a situációt, a tehenek jelenlétének hangját elnyomja az emberi technológia terméke. A vers a továbbiakban viszont a tehenek jelenlétét teljesen megszünteti, teljesen objektivizálja: „Térj vissza, fajtatehén, kérőddz / itt a friss, gőzölgő tépésen, / két, három párafelhő, óvj meg / az áruházi plüsstehén izzasztó / melegétől, becserkészve és embermagasságban, csináld, / hogy visszautasítsam

25 SZÉKELY, I. m.

26 Uo.

27 MARTINA HEFTER, *Lassacsán osonnak az állatok ki a történetéből*, ford. SZÉKELY Örs, Irodalmi Szemle 2018/7–8., 51.

az élményfotót és aludjak. / Az fog elsőként elmúlni, aki soha nem találkozott valódi tehénnel.”²⁸

Így, ha a korábban már említett Serestély Zalán állati kontingenciával kapcsolatos gondolatát adaptáljuk, akkor a tehén a vers első felében e nélkül a kontingencia nélkül emberi fennhatóság alatti létezésre van ítélve, azután pedig a hús-vér tehén már nem is létezik, mindez pedig a lírai én szerint a fennmaradás kulcsa, ahogy az utolsó sorban olvashatjuk.

Az antropocén kapcsán a természet és a technológia terei is össze-szúsznak. Erre a korábbi szövegekben is találunk példát, de még egyértelműbben kiolvasható ez Tobias Falberg *Plasztinált táj* verséből: „Erőműbeton csírázik, előbb csak bimbó, / sima és szürke, a talaj barnájából, majd / sarjakat pumpál egyre fölfelé.”²⁹

Az erőműbetonhoz kapcsolódó történet, a csírázás alapvetően szerves növényi létezőre jellemző, így az emberi technológia máris kap egy olyan képességet, mely a természethez tartozik. A vers utolsó két versszak pedig a természet és a technológia tereit és szereplőit összekeveri: „Mebabonázva a tölgy, a bükk. Mozdulatlanul kitart / egy légmentesen lezárt varjúraj. Őzek és nyulak állnak / mereven, különösen kifícamított / testtartással bámulnak a térbe. // Hamarosan öntik az új betont. Erőművek fakadnak / a fölöttébb köves talajból. Aszeptikus leveleivel / fáradhatatlanul konzerválja / életterét az erdő.”³⁰

Egy hibrid tér jön létre, amelyben semmi sem tagozható be a dichotómiák mentén. Az utolsó sor pedig a korábbi kihalásnarratívát idézi meg. A természet állati szereplőinek hibriditása is nyilvánvalóan eleme az antropocén poétikának. Az állati létező nemcsak kontingenciáját veszti, nemcsak eltűnik, hanem hibridizálódik is, sőt, az emlékezetben marad fenn, és mint szellem lebeg a versvilág fölött bizonyos értelmezési irányokat mutatva. Judith Hennemann *Egy repülő tárgy rekonstrukciója* című versében az evolúció mechanizmusát idézi meg, mindezt pedig a technológia elemeivel szabdálja föl. A vers első része a *tiktaalik* kihalt halfajról szól, amely a halak és a négy lábú állatok jellegzetességeit egyaránt hordozza, így egyfajta hibriditást képvisel. „Háromszáznolcvan millió éve nyomta bele / uszonyait a devoni Föld homokjába. A szárazra / való kiugrást eleddig csak a növények / koc-

28 Uo.

29 TOBIAS FALBERG, *Plasztinált táj*, ford. SZÉKELY Örs, Versum, 2018. dec. 5., <http://versum-online.hu/vers/plasztinalt-taj/>

30 Uo.

káztatták meg. *Bár ő ezt nem tudta. / Volt neki Sugárlökete, kopolyú-
íve, mozgó / csigolyája. [...]*³¹

A sugárlököt szó a következő szakaszt már előrevetíti, hiszen ott egy zavarba ejtően megfoghatatlan entitás képét kapjuk a szerzőtől. A szakasz cím természetesen feloldja a rejtélyt, és kiderül, hogy a leírt entitás egy drón, melyre erős utalások a versben is találhatóak:

„A támaszpontonról felemelkedik a légénység nélküli ragadozó- /
madár és láthatatlanul cikázik el a koros felderítő pilóta mellett. / Fedél-
zetén sorozatképpalkotó kamera, légtáskák, az egész / mentési rendszer.
Két rakéta, fedélzeti számítógép, ejtőernyő / ki tudja mire. Hastájékon
képolvasó infravörös spektrumban.”³²

Az antropocén címkéje

Számos más verssel lehetne bővíteni az elemzést, azonban mindnél a természet-technológia-ember hármásának hibridizációját, kihalásnaratívákat, a befogadó tekintetének megváltozását, szubjektívitas-objektívitas játékát és a szövegkohézió felbomlásának különböző formáit figyelhetnénk meg különböző eloszlásban. Az antropocén narratívái viszonylag kiismerhetőek, ha a vers programszerűen akarja bemutatni magán a kor jellegzetességeit. Azonban az is érdekes, hogy az antropocén egy olyan olvasatot kínál, amely a táj, a természet szövegben való bárminemű reprezentációjának a vizsgálatát az ember és természet közös geotörténelmének értelmezése felé tereli, így az a tény, hogy az antológia alcíme az, hogy *Lyrík im Anthropolozän*, már ad egy alapvető értelmezési irányt. Székely Örs erről a jelenségről az *Irodalmi Szemlé*-ben a következőképp vélekedik: „[...] az antológia azon szövegei működnék, amelyek nem irányítanak rögtön valamilyen mesterdiskurzushoz, hanem átlátszatlanok, beléjük lehet gabalyodni, amelyek arról győznek meg, hogy nem lényegtelen megírásuk hogyanja.”³³ Ezzel úgy gondolom, egyet lehet érteni, és habár a szövegeken általában érződik intenciójuk, súlyuk, de nem állhat meg csak ezen egy vers.

Nemes Z. Márió a *Litera Vendég: Versum* rovatába írt egy rövid kommentárt Steffen Popp verseiről, amelyek szintén az antropocén

31 Judith HENNEMANN, *Egy repülő tárgy rekonstrukciója*, ford. SZÉKELY Örs, *Irodalmi Szemle* 2018/7–8., 49.

32 *Uo.*

33 SZÉKELY Örs, *Mind a tied, felség: kortárs német líra az antropocén korában*, *Irodalmi Szemle* 2018/7–8., 52.

berkeibe sorolhatóak. Meglehetősen fontos észrevételt olvashatunk itt, és véleményem szerint a német antropocén antológia számos darabjára igaz ez az állítás. Nemes éppen arra ad választ, hogy miként képzelel el a konceptuális barbárságot: „Eltervezni valamit, aztán a felismerhetetlenségig elrontani, mindezt egyszerre, aztán újra meg újra. De szép is volna. Talán ez lenne maga szép. Steffen Popp *118* című tavalyi kötetének olvasása-fordítása leginkább az olvashatatlanság szépségével ajándékozott meg. Érzem, hogy van itt egy nyelvterv, valamiféle privát anyagszótár iránti vágyakozás, de ez a vágy mégis széttöri a szótárat. Hála istennek, már nagyon aggódtam, hogy valami ebből is kikerekedik.”³⁴ Popp kötetére más vonatkozásban is igaz ez az állítás, viszont az antropocén poétika töredezettsége, legjobb értelemben vett esetlensége, sőt, inkább megcsinált esendősége benne van mindabban, amit Nemes leírt. A líra ezen ágai már rég nem a teljességre törekszenek. A teljesség szinte tabu, hiszen mesterkéltné, a teljesség látszat, melynek elérése ábránd, a teljesség nem a megírt versben képződik, ha egyáltalán megképződik valaha, valahol.

34 NEMES Z. Márió, *A nyelv balott lova – Steffen Popp és az anarchista szótár*, *Litera.hu* 2018. október 11., <http://www.litera.hu/hirek/vendeg-versum-steffen-popp>.

Vajna Ádám
Oda

Scolar Kiadó
Budapest, 2018

Krupp József

SAJÁT RINOCÉROSZ

Vajna Ádám első verseskötete szabad és üde; a könyv meghatározó költői gesztusa a játék. Nem a formával és a nyelvvel való játékról van szó, legalábbis nem abban az értelemben, ahogy az ezredforduló magyar költészetéről szólva többnyire értette a kritika, a metrumra, a szó-játékokra (és a nyelvrontásra stb.) vonatkoztatva. Vajna más tételekben játszik: kísérletezik a megszólalási módokkal, a szövegformákkal és a műfajokkal. Bekebelező költészet az övé, amely sokféle motívumot, hangot és témát tesz a sajátjává, és radikális módon az intertextualitás-ban jelöli ki a maga létmódját. Ennek az intellektuális teljesítménynek a tétje, hogy a humor ne „humoros verseket” eredményezzen. Egy nyilatkozatában Vajna mások mellett Bognár Péter költészetét nevezi meg mint poézisének „előképét”.¹ És valóban, e szerzők olyan költői paradigmát hoznak létre, amely termékeny és izgalmas alternatíváját jelenti az „új komolyság” beszédmódjainak, amelyek meghatározók a legfiatalabb

költői nemzedék szövegeiben. Úgy tűnik, Vajna ebben a könyvében a posztmodern irodalom kései szupplementumán dolgozik, egy újfajta posztmodern magyar költészetben. Nem azokat a hagyományokat folytatja, amelyeket korábban szokás volt posztmodern líraként számon tartani: nem a Kukorelly-féle rontást, nem a Kovács András Ferenc-féle tökélyt és nem is a rontás tökélyét, amely a Parti Nagy-lírára jellemző. Sokkal intenzívebben kapcsolódik a posztmodern magyar próza problémáihoz.

Az *Oda* nagyon gondosan megkomponált könyv. Jó döntés volt a kötet élére helyezni a *Júliám védőszentje* című verset, amely több szempontból is jellemző darabja a gyűjteménynek. A Júlia névről Petőfire és az ő úti leveleire asszociálhatunk, annál is inkább, mert az utazás meghatározó motívuma ennek a szövegnek, valamint a kötet számos további darabjának. „Júliámmal Elzászban / német kisvárosokat mentettünk” (5). A mondat, amely ártatlan történetmeselésnek indul (a szereplők és a helyszín megadásával), kedélyes vagy kedélyeskedő hangütéssel (a nő névhez kapcsolódó birtokos személyjellel), szemantikailag meglepő módon fejeződik be. Innen még sokféle irányba mehetne tovább a vers; a második sorpárban látszik, hogy Vajna Ádám radikális megoldást választ. A kisvárosok megmentéséről tett állítás nem értelmetlen, nem üres szövegmondás része: a vers beszélője komolyan veszi az elsőre pusztán a grammatika miatt megalkothatónak tűnő mondatot. „Hopp, ott egy német kisváros, mondtam, / és ő ráborította a szoknyáját” (5). Júlia női Gullivernek képzelhető el, és a jelenet következetesen halad tovább: ha a nő szoknyájával be tud fedni egy várost, akkor érthető, hogy a város „templomának tornya” az ő „belső combját / karistolja”, és érthető, hogy a templomban „egy kis játékpap” misézik – sajátos módon, „denevérvérrel”. A kötet hátsó borítóján Kukorelly Endre első helyen a látást emeli ki Vajna költészetéből („a költői gesztus láthatóvá teszi mind a láthatót, mind a nem láthatót”), és ez feltétlenül találó ezekre a sorokra. Az általa idézett tagmondat, „Júliám lepök egy pajtát”, talán nem is elsősorban a vizualitás szempontjából figyelemre méltó, hanem a hangzósága révén, a hangutánzó *pök* és a rejtett alliteráció miatt.

Vajna az alapvetően prózai lejtésű szövegbe, ahogy a kötet több darabjában is, dalbetétet helyez, tipográfiailag, egy hangjegyszimbólummal is jelezve, milyen előadásmódot idéz meg a vers harmadik szakasza: „♪ Hozok majd Elzászból szuvenírt anyámnak, / Júliám ott hagyom elzászi bányásznak” (5). Nagygyéci Kovács József joggal veti fel, hogy Vajnának ez a megoldása talán a brechti songokkal állítható

1 Vajna Ádám: *Óhatatlan, hogy lesz humor a versben*, MELHARDT Gergő interjúja VAJNA Ádámmal, *Litera.hu* 2018. 10. 13., <http://www.litera.hu/hirek/vajna-adam-ohatatlan-hogy-lesz-humor-a-versben>.

párhuzamba.² A felező tizenkettes, amelynek ritmusa egyes olvasókat talán a *Szomorú vasárnap* című dalra emlékeztet, négy sorra terjed ki, amelyek már-már a blöddli felé mutatnak. Mintha itt szándékosan szabadjára lett volna engedve a szövegtermelő gépezet, hogy aztán a vers második felében újra fegyelmezetten működjek Vajna vad költői logikája. Az elzászi vásárban Júlia „választott egy védőszentet”. Vajna Ádám az aproszdokészisz alakzatával játszik itt (egy állandónak tekinthető szókapcsolatban a várakozástól eltérő szót használ), hiszen a *választ* ige után ezen a helyen valamilyen vásárfiának kellene következnie. A vers zárkora a *Mi volt kérded a legszebb Dániában* című Tolnai Ottó-verset megidézve zárja le az elbeszélést, az ottani kérdő mondat dallamosságát kifejezetten prózásítva: „Hát mi volt, kérded, a legszebb / az elzászi német kisvárosokban. / Júliám, aranyos Júliám, bányász Júliám / volt a legszebb, / de engem vártak haza / a pilisi sváb falvak” (6).

De ezzel nem hagyjuk el Elzászt teljesen: a kötet második verse a *Védőszentem* címet viseli, és az első szöveg több elemét tartalmazza új elrendezésben. „Strasbourg mellett kitermeltünk / tizennégy tonna örömet” (7). Ez újabb aproszdokészisz, amennyiben a *tonna* után a *szén* szót várnánk. Az öröm kitermelésének metaforája az előző verssel együtt válik igazán jelentéssel, hiszen onnan tudjuk, hogy Júlia bányász. A tizennégy pedig itt talán diszkrét hódolat a tizenhat előtt, elkerülése a *Sixteen Tons* című, magyarul több változatban is ismertté vált dal szövegével való egybeesésnek.

Egy konkrét és bevett elem lecserélése elvontra és szokatlanra: a kötet narratív versei nem egyszer élnek ezzel a megoldással. Ilyen az *Egy magánügy megoldása* című költemény, amely szinte filmszerűen – vagy inkább rajzfilmszerűen – bomlik ki. Noha első sora az elvontság miatt nem egy történet nyitányát sejteti, a mondat folytatása egy narratíva jól működő elemévé teszi: „Otthagyjuk a véletlent, / autóba szállunk, és a szeméttel felé hajtunk, / a szeméttel megkeressük az őrt” (13). Az elbeszélés nem mentes az irrealitástól: a szeméttelp őrének nincs feje, csak háta van, és arra hivatkozva engedi be az érkezőket, hogy nem látja őket. És bár odabent a felkeresett kiskirály nem ad tanácsot „a jövőre nézve”, az én-elbeszélő és társa(i) találnak megoldást a problémájukra: „Naplementéig a jövőre nézünk, / a naplementét felvesszük három kamerával” (13). Ezt egy olyan utazás követi, amely egészen Dániáig vezet, és a múltba, ahol a közelebből meg nem határozott sze-

2 NAGYGÉCI KOVÁCS József, *Apránként ajánlott*, Magyar Hang 2018. december 14–20., 31. sz., 20.

replők három évig bolyonganak. A megoldás pedig az, hogy visszamennek a véletlenért, ölükbe ültetik és feleségül veszik – mintha csak egy nő volna, a többes számban beszélő *mi* pedig egyetlen személy.

A fesztelenség, amely a fenti versekben a sajátos logikát működtette, másutt erőteljes rímélést eredményez: „Megnyitott a körüti BÁV, / Ott dolgozik Mara, / Ajkán nyálpötty, tenyerében / Színarany tiara” (11). Az idézett sorok az *Egy szerelem lehetőségei* első részét nyitják meg, amely *A walesi bárdok* nyelvi alapzatán építkezik. A vers három szakasza (*A körüti BÁV, Az esti vonatozás veszélyeiről, Az albán kérdés* – Bognár Péterre emlékeztető, prózai címek), amelyek sorszámokkal is el vannak választva egymástól, különböznek verselésük, mondatépítkezésük, szerkezetük, szereplők szempontjából – lényegében minden tekintetben, hogy az egyetlen összekötő kapocs, Mara, annál látványosabbá tegye azt a játékos iróniát, amely e vers költői megszólalását jellemzi. Vajna egyébként előszeretettel osztja tételekre a verseit, így például *A zokni-gyár varrónője* vagy a *Salomé könyvespolca* esetében. Utóbbi öt rövid szakaszban számlál vissza a „még öt perc” időmegadástól kezdve addig, míg kopogtatnak Salomé ajtaján. A széttagolás sajátos megvalósulása az *Egy mondat politikai és magánéleti lehetőségei* című szöveg, amely a következő mondatból és a hozzá kapcsolt lábjegyzetekből áll: „Az alakban az összerakás ábrázolja / a kidagadás és összehúzás egyesülését” (37, kurzív az eredetiben). A mondatához öt lábjegyzet tartozik, ezek közül az utolsó szintén meg van jegyezelve, és ez a hatodik, metajegyzet a harmadik és negyedik lábjegyzethez küld vissza magyarázatát – ezen a ponton, ahogy Esterházy Péter *Bevezetés...-ének* fűlszövegében olvashatjuk, „a posztmodern kelgyó enfarkába harap”.

Az eddigiekből is látszik, hogy sokféle, de nem szétartó versvilágot zárnak magukba a Papp Rita tervezte borítólapok. Találunk a kötetben balladát: a felező tizenkettesben írt *Németh Eszter ura* valódi szerelmi és szociális drámát jelenít meg, a szerelmes, a nő férjének halálát kívánó Gergelynek azt helyezi kilátásba Eszter, hogy elszegődhet a „kormány-csapágyakat” szerelő „urához” – ám az ifjú hajthatatlan. A *Pásztorok ébredése* a *Nulladik ecloga* alcímet viseli, egyik beszélője tudatosan képviseli a bukolikus világot, reflektál annak poétikai szabályaira („az idillben minden a legjobb”), a másik viszont agresszív trágárokodással rombolja le azt. A feloldást a hexametert felváltó, felező nyolcas dalbetétből ismerjük meg: az egyik pásztor lelőtte társát, Isten („Atyuska”) erre megharagudott, és azt a büntetést eszelte ki, hogy ezentúl minden pásztornak költőkkel kell csevegnie – az ekloga műfajának eredetmondáját

olvassuk tehát. Az alanyi költészetnek nincs helye ebben a kötetben, de mintha egy szó erejéig Vajna ezt is becsempészné. *A Café Démagogue apácája* kassákos történetmondása („Szabadságjogok, / kezdték épp csak kiáltozni a gyarmati utcákon, / mi habcsókot ettünk / a Café Démagogue teraszán” [22]) meglehetősen lapos beszélgetésről számol be (kínai férfiak zoofil ténykedéséről van szó benne), amely azonban radikális fordulatot hoz a beszélő életében. A zárlat vallomása azért nem hat zavaróan az *Oda* versei között, mert Vajna gondoskodik arról, hogy az egyes szám első személyű megszólalást ne köthessük könnyen a lírai költő figurájához: „Apáca vagyok. / Szeretlek” (23).

A naiv hang, a történelmi/politikai giccs rekonstrukciója miatt érdeemel figyelmet a *Fiume vajúdása*, amelynek zárlatában, mintegy csattanóként tudjuk csak meg, hogy a jelenet (eső elől összeseregülő emberek) egyik szereplője Kádár Jánossal állapotos éppen. Az apologetikus szövegen rést üt Vajna iróniája: „Volt az egésznek mégis egyfajta / Örömmel elcseszett bája” (39). A szerző érdekesen épít be verseibe talált szövegeket. A munka világát tárgyaló egyik versben, *Az angyalok strigulájában* például a falradír összetevőiről olvasunk. A kötet egyik leginnovatívabb, összetettségében koherens darabja ez, amely összekapcsolja a bölcséleti megalapozást, a technikai leírást, a költői és a politikai-etikai reflexiót, tartalmaz idézetet és dalbetétet. Invenciózus, bár némileg egyoldalú kritikájában Smid Róbert egyenesen az „internacionalista termeléseszmény” elemző és rendszeres vizsgálatát és feldolgozását tulajdonítja az *Odának*, amelyben „a költészet is egy termelési folyamat”.³

A termelési motívuma a fentebb idézett *Védőszentem*hez képest igen csak komoly összefüggésbe kerül az *Egy olajbányász följegyzései* című darabban. Egyrészt az olajbányászok – áruálás áldozatai – termelnek munkájuk során, és így kitermelnek egy falut mindentől távol, miközben nyelik az olajat, másrészt a termelés metafizikai értelmet is nyer: „Gyülik bennünk valahol a sötét, / erdőt ültet, várost épít, dinasztíát alapít, / kitermeli, amit bennünk talál” (69). Hasonlóan működik a kötetben ezt követő vers, *A Himnusz élénklése*, amely egy földosztáshoz kapcsolódó ünnepségről készült pillanatfelvétel. A zárata ennek is nyugtalanítóan kétértelmű: „Az arcokon másfél hektárnyi zsíros boldogság / várja a jövődöt” (70). Oldottabb ennél *A csapatok kivonulása* („Egyetlen hős van minden háborúban” [71]), amely könnyed filozofi-

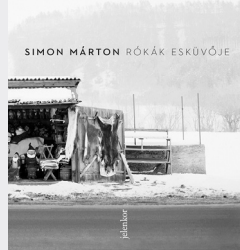
kusságával Billy Collins és Kőríz Imre poétikáját is eszünkbe juttathatja, csakúgy, mint *A költészet egy napja* („A költő, aki nem ír verseket, / egy másik utcába költözött” [55]).

Miközben megismerkedünk a Bugacon mangalicát néző japán herceggel, a barokk tudósokkal, akiket megfelelő körülmények között kell tartani, a társát gyászolva elpusztuló kanárral, az ornitológussal, akinek soha nem látott madárról kellene tanulmányt írnia, Vajna kötetében a sündisznóról is emlékezetes verset olvashatunk (*A sünök tudása*). És amikor eljutunk az *Albrecht Dürer rinocéroszához*, az is világossá válik, miért szerepel a könyv címlapján szívószállal dobozos kólát fogyasztó orrszarvú – hiszen Dürer szerint „mindenkinek lehetne / egy saját rinocérosza” (49). Ez tehát Vajna Ádám saját rinocérosza: reneszánsz motívum, amelynek hagyományozódásával számot vet („egészen az 1930-as évek végéig / megjelenik a német tankönyvekben” [49]), és amelyet beledolgoz költészetébe.

Ha pedig a kötet címét nem csak az *óda* szó egy variánsának tekintjük, és visszakérdezzük, hová is vezet ez a költészet, akkor az egyik választ az utolsó vers adhatja meg. Ebben a *Függelékben* Vajna tételes költészetant tár elénk, amely valójában intertextuális játék és hommage Esterházy *Függőjének*. Az első tétel („A vers az, amit nem lehet mondani” [72]) Kányádi Sándor *A vers az, amit mondani kell* című szövegével vitatkozik, a második pedig egy Vitányi Iván-tanulmány parafrázisa: „A versek először is a lét / legalapvetőbb szféráit akarják megragadni, / úgymint gazdaság, társadalom / (esetleg különválasztva: politika) / és kultúra” (72, kiemelések az eredetiben). Verlaine-en, egy matematika érettségi tételen keresztül egészen Szent Bonaventúráig jutunk, miközben a szöveg a költészetnek a „társadalmi és emberi viszonyokkal” való kapcsolatát hangsúlyozza. A tizedik pontban, ahol azon szerzők felsorolását találjuk, akiktől „a kötet jelölt vagy jelöletlen / idézeteket tartalmaz” (Bonaventúrától és Marxtól Esterházy Péterig és vissza egészen a Bibliáig és a szájhagyományig), világossá válik, hogy a *Függelék* mint vers színre viszi és bekebelezi a könyv függelékét is mint szerkezeti elemet – és fordítva. Vajna intellektusát dicséri, hogy nem ezen a ponton fejezte be a verset, annak van egy tizenegyedik tétele is, amely idézet Tandori Dezsőtől: „Plusz a kinti kopár vadgesztenyefák”.

3 SMID Róbert, *Termelési versek*, Pannon Tükör 2018/5., <http://pannontukor.hu/2018/11/13/smid-robert-termelési-versek-vajna-adam-koteterol>.

Simon Márton

Rókák esküvőjeJelenkor Kiadó
Budapest, 2018

Förköli Gábor

A NARANCSLIGET ÉS A SAVANYÚSÁG SZABÁLYOZÁSA

Simon Márton költészete a spontán magánbeszéd sajátosságait kama-
toztatja, legyen szó az irodalom rövid vagy hosszú formáiról, az afo-
rizmáiról, a haikuszerű mondattöredékekről – vagy a hosszúversről.
A rövid formákról a szerző talányos, bon mot-szerű, szuggesztív képei
juthatnak eszünkbe. A hosszúak kapcsán pedig nem lehet nem meg-
említeni a költőnek a slam poetryvel ápolt bensőséges viszonyát, noha
nehéz lenne pontosan megmondani, hogy versesköteteiben miként
hasznosulnak a szóbeli előadásra szánt szövegek megoldásai. Ezek leg-
főbb jellemzője az erős érzelmi hangoltság, mégpedig a zsigeri düh, az
elemi felháborodás. Simon új verseskötete, a *Rókák esküvője* egészen
másfajta érzelmekről árulkodik, de tény, hogy a személyes indulatok
előtérbe állítása fontos szerepet játszik a szerző olvasásra szánt lírájában
is. A kötet szinte már tünetőleg használja a hagyományos érzelmki-
fejező líra kelléktárát. A könyv első ciklusában például ilyen bődüle-
tesen elhasznált címekekkel találkozunk: *Nyár, Boldogság, Idill, Remény*.
Simon a melankólia és a gyász érzéseit fogalmazza újra, és míg a vers-
címek szándékoltan közhelyesek, addig képei találók: „A buszokban
álva alszanak a puha sírkövek” (34) – írja az élve maradtokról a *.mov*
című versben, amely egy temetésről számol be. Vagy itt van ez az erős
verskezdes: „Van ez, hogy állunk a temető kerítésének / két oldalán, és

mintha csak / egy röplabdával adogatnánk, / passzolgatjuk egymás-
nak a halálotat. / Aztán hozok egy fejszét, / hogy kivágjam a fát, ami
a bejárat elé nőtt, / hogy ki tudj jönni, de te azt mondd / ne butás-
kodj, *kisfiam*” (*Van* [36]). Természetesen a könyvből nem hiányoznak
azok a kissé obligát elbizonytalanító gesztusok sem, amelyek a szenti-
mentalizmus kudarcára világítanak rá. Az egyik versben az elhagyott
szerető teát főz kedvese otthagytott fürdővizéből, amelynek persze un-
dorító lesz az íze (*Tea*); egy másik szöveg a József Attila-i „csak másban
moshatod meg arcod” verssor palinódiája: „Nem, engem nem érdekel,
/ az emberi test hány százaléka víz, / nekem te ne számolgasd, / hogy
fürödhetnél meg bennem” (*Szer* [64]). A kötet minősége viszont nem
azon múlik, hogy megfelel-e az eredetiség ködös fantomként lebegő,
de meg nem ragadható követelményének. Sokkal érdekesebb, ahogy
Simon a jól eltalált képek mellett gondolati síkon is reflektál a melankó-
lia és a gyász fontosságára. „A sírásuk semmire se jó” – áll az *Idill* című
versben (14), amely egyébként egy képzeletbeli állatfajt ír le. Ezeket az
állatokat az emberek a bőrükért, a húsukért és jól faragható csontjukért
ölik le. Az egyetlen dolog, amely az élőlényből nem hasznosítható, amely
nincs alávetve a modern elidegenedésnek, az a szomorúság. Ezt máshol
Simon így fogalmazza meg: „Hasznom már rég semmi. Azért tartan-
nak, hogy / alkalmanként kijöjjenek ide az erdőbe hallgatózni, / nehogy
hangtalanul kelljen kidőlnie a fáknak” (*Köz* [30]).

A szerző mintha korábbi kötetéhez képest sokkal markánsabban
nyitna olyan értelmezési lehetőségek felé, amelyek az impressziók, han-
gulatok, szubjektív tapasztalatok és megfigyelések közvetlenségén –
vagyis a személyesség dimenzióin – túl ezen érzések és élmények szemé-
lyek közötti elbeszélésének, megfogalmazhatóságának problémáját is
felvetik. Ilyen „kutatói terület” Simon költészete számára a közösségi
média, a multimediális tudatipar visszahatása az önreprezentációra, az
én öntükrözésére. Az például, ahogyan az elidegenedett ember a giccs
termelésében próbál visszatálatni valamilyen autentikusabb egziszten-
cia reményéhez. (Dezső Tamás borítóképként használt fotója ezért is
zseniális választás: nyitott vásári bódéba láthatunk, amelyben minden-
féle állatfigurák és kerti törpék sorakoznak. Sőt, ha jobban megnézzük,
egy ortodox ikont is észreveszünk a sufniban.) Simon szövegei ezzel
összefüggésben az olvasót ökokritikai szempontból releváns felisme-
résekhez is eljuttathatják. A versek mintegy képzeletünket serkentve
segítenek leleplezni azokat a hagyományos elképzeléseket, amelyek
a többi élőlény kizsigelését az ember helyének vagy az ember és az

állat közötti viszonyoknak az ideologikus bemutatásával igyekeznek elfedni. Nem idegen Simontól a környezetrombolás direkt bemutatása sem. Az *Ámor elindul* című szöveg például egy elhagyott japán szigetről szól, amely a tengeri bányászatban dolgozók lakóhelye volt egykor, és amelynek annak idején minden négyzetcentiméterét lebetonozták. Ember és természet viszonyát azonban általában jóval rafináltabb módon, a dolog poétikai-nyelvi aspektusait is kiaknázva írja le a szerző. Lássunk néhány példát!

Az okostelefonos kommunikáció – főleg mint a szerelmes üzenetváltások médiuma – állandó referenciája a könyvnek. A szerző ilyen irányú érdeklődését azonban mindennél jobban megmutatja a *Terms & conditions* című nyitóvers, amely az olvasó és a lírai szöveg közötti alkut adatvédelmi nyilatkozatként mutatja be. Az interneten hagyott, kitérő-tiltetlen nyom a lírai kitérő a pótlékává válik. Az emlékező, megszólaló, verselő szubjektum sosem önazonos, mindig közvetített. Még az alapszintű létezéshez is mesterséges tér-időket, helyeket, alkalmakat hoz létre, amelyeket sokszor csak pénzért vásárolhat meg magának; olyan színtereket, ahol sosincs igazából ott: „Vasútnál lakom. Baromi zajos. / Kizárólag máshol lenni járok el itthonról, / bár igaz, ez se megy már akárhol. / Kell hozzá egy kosárlabdameccs, / egy teniszpálya, egy repülőtér. / Mindegy, csak valami legyen a levegőben” (*Szél* [88]). Uniformizált, egymással felcserélhető helyszínek ezek, egyik repülőtér olyan, akár a másik, és a sportpályák is szabványosak. A francia antropológus, Marc Augé szavával élve *non-lieu*-k, nem-helyek – ez Dezső Tamás egyik fotósorozatának is a címe, csak angolul: *Non-Places*.

Simon költői világában még a rémálmainkat is a technikai médiumoknak ez a mesterséges, köztes helye határozza meg. A *Boldogság* című vers onirikus képeibe például a fake news és az összeesküvés-elméletek világa szívárogo be, a híradó bemondói „reptiliánul”, a gyíkemberek nyelvén szólalnak meg (12). Az említett ökokritikai szempontból az a leginkább érdekes, ahogy a technológiai médium láthatóvá válása megszünteti a természeti kép által keltett illúziókat, mint például itt: „A madarak azt mondják, felhívjuk figyelmét, / hogy megnövekedett a várakozási idő. / Hívása fontos számunkra” (*Eső* [25]). Már a könyv címe is jelzi, hogy az állatok különös motívumhálózatot fognak alkotni a versek között. Különösen gyakori kép a kötetben a megsebzett állati test. A *Remény* című vers egy disznóölést mesél el, mégpedig az áldozat szemszögéből. Az *Ősz*ben pedig ezt olvassuk: „felnéztél a frissen gyalt szemöldökfán lógó / hatalmas éticsigára, amit te magad szögeltél fel

oda / aznap délután egyetlen óriási szöggel és két ütással” (*Ősz* [18]). A csonkítás a már említett *Eső* című szövegben a madarakat sem kíméli: „Ha az evezőtollak levágására / nem áll rendelkezésünkre / alkalmas eszköz, megoldás lehet / kövekkel etetni a hattyút, / hogy ne szálljon el többé”, illetve ugyanott: „Borotvapengékkal szórtam tele az etetőt” (26). Az állat az ember fizikai kegyetlenségének áldozata, miközben szenvedésük érzékletes megidézésével az olvasó is képes zsigerileg rezonálni, így végső soron a szenvedő állat a szenvedő ember alakmásával válhat. Azonban a természeti-anyagi léthez közel állónak gondolt állat az anyagtalanság dimenzióira fel is nyit. Az állat a lélek szimbóluma is lehet, mint ebben az idézetben is: „Ne haragudj, ideadnád azt a verebet? / Nem azt, a másikat. Köszönöm. / Semmi, csak lenyelem, és akkor / ő lesz bennem máttól a lélek” (*Köz* [31]). Amikor a testi működések – lenyelés, táplálkozás – és a lelki folyamatok összekapcsolását Simon az állat motívumán keresztül igyekszik megfogalmazni, akkor egy olyan, szinte univerzális hagyományhoz csatlakozik, amely ott van egyrészt a lélekvezető állatok ismerő európai folklórban, másrészt a Simon által mélyebben ismert japán kultúrában is. A rókatündérek, amelyek ezúttal a verseskötet címéből köszönnek vissza, az olvasó – ha máshonnan nem is – a nemrég népszerűvé vált hazai filmből ismerheti. Az állatok ugyanakkor nemcsak démonok és lélekszimbólumok, hanem hibrid lények. A fabulák hőseiként emberi tulajdonságokat testesítenek meg. Talán nem véletlen, hogy amikor a kötet végén a szerző felsorolja, kiktől idézett jelöletlenül a könyvben, akkor a lófejű rajzfilmhőst, BoJack Horsemant is megemlíti. Az invenciózus rajzfilmhez hasonlóan Simon is ellentmondásos viszonyban van az állatmesék tradíciójával: tiszteli egyfelől mint gazdag motívumkincset, ugyanakkor a gegektől sem visszariadva, meg is kérdőjelezi.

Mert ne feledjük, a természeti világ kisajátíthatatlan az ember gondolkodása számára. A hagyományos reneszánsz-mágikus világkép szerint – amely ezernyi formában öröklődött tovább – az ember kis világ, mikrokozmosz, amely leképezi a nagy világot, a makrokozmoszt. Ezeket a hasonlóságokat Simon a *Szeretni* című szövegében három szintre bontva fejti ki. Az univerzum, a kert és az ember egyre szűkülő köreit rajzolja meg. A vers helyszíne egy narancsliget, „ahol úgy / világítottak a gyümölcsök a fán, akár egy lusta / galaxis csillagai [...] Mint az a narancsliget, olyan vagy, / ahogy most itt alszol” (19). Ezt a természeti hasonlatot azonban a vers rögtön lerombolja a mesterséges képzetével, ugyanis a lírai én saját magát egy narancsízű üdítőital összetevőinek

felsorolásával jellemzi, azt emelve ki ezzel, hogy milyen áthidalhatatlan távolság választja el őt a narancssal mint természeti képpel leírt mástól. Amíg az ember szervezetét a mesterséges ízfokozók kapcsolják bele az ipari termelés cseppet sem romantikus körforgásába, addig a táj a fröccsöntő gép munkájának köszönhetően manifesztálódik: „Körülbelül 7000 kilométerre innen / egy ismeretlen férfi egy hidraulikus prés mellett / állva CROATIA feliratú, tengerparti városkát / formázó hűtőmágneseket készít poliuretán / műgyantából [...] A zubbonyára azt írták: *Emlékezet*” (Szer [64]). Ezzel újra az emlékezet tárgyiasulásának problémájánál vagyunk, ahonnan gondolatmenetünk kiindult.

A kötetet kimeríthetetlenül gazdaggá teszi a szövegeken átsugárzó bőséges fantázia és világismeret. Simon szándékoltan lazára hagyott szerkesztésmódja, a teljesen szabadjára engedett asszociációk azonban néha fásasztókká válnak, játékoságuk olykor intellektuális kivagyiságban merül ki. A viszonylag hosszú lélegzetű verseket a szerző előszeretettel tűzdeli tele meghökkentő kis színesekkel, amelyek szinte falvédőre kívánkoznak. „Van olyan pont a vízen, ahol a világűr / közelebb van, mint akármilyen part” – olvassuk például a *Szer* című versben (63). Mint a szerző azt a Könyves blognak adott interjújában is kiemeli, előző verseskötete, a *Polaroidok* éppen aforisztikus szerkezete miatt arra a sorsra jutott, hogy részleteit meglehetősen felkapták a különböző webkettes médiumok, ami óhatatlanul is mondatainak inflálódásával járt együtt, sőt apokrif Simon-szövegek megjelenésével. A *Rókák esküvője* ugyan a maga költői eszközeivel reflektál erre a technológiai közege, de a hatásvadász megfogalmazások csapdáit nem mindig tudja elkerülni. A versek így szabad ötletek jegyzékeivé esnek szét, ami persze lehet tudatos döntés eredménye is. Mégis veszteségként könyvelhetjük el, hogy Simon szövegei végül nem állnak össze emelkedett, áradó lírai monológokká. Pedig mintha a lehetőség ott lenne bennük, hogy a pátosz hátulütőit elkerülve megújítsák ezt a beszédmódot. A *Rókák esküvője* mindenesetre egy nagy lépés Simon költészetében ebbe az irányba.

Szálínger Balázs

361°

Szálínger
Balázs 361°Magvető Kiadó
Budapest, 2018

m

Csécssei Dorottya

ÉS A KÖR BEZÁRUL

Első ránézésre nem tűnik nehéznek Szálínger Balázs *361°* című, 2018-ban megjelent kötetét kontextualizálni, tehát azt a *360°*-nak mintegy a cím által is deklarált folytatásaként olvasni. A *360°* egyfelől – matematikai nyilvánvalósága ellenére – kellőképpen misztikus, másfelől számos asszociatív lehetőséget magában rejtő cím volt: egy *360°*-os kör a teljességet, ugyanakkor az önmaga farkába harapó kígyó, az uroborosz képeként az örök körforgást is jelképezheti, miközben valamiféle fordulat anticipációjaként is értelmezhető. Amikor két évvel ezelőtt erről a kötetről írtam (*A hazaszerető topográfia fraktálszimmetriája*, Szépirodalmi Figyelő 2017/4.), én is egy, Szálínger költészetében esetlegesen bekövetkező fordulatot vártam, amennyiben a *360°*-ban egy olyan újfajta költői nyelvvél is kísérletezett, amelynek eredményeképp a lírai ének a tájhoz, a természethez, a helyhez fűződő közismerten emblemikus viszonya – amit én akkor hazaszerető topográfiként jellemeztem – szintén új megvilágításba került. Ezen hazaszerető topográfia Szálíngernek egyfajta költői névjegye, amennyiben a dunántúli, illetve zalai táj, vagyis a szűkebb haza, műveinek mindig is fontos helyszíne. A *360°* tájbrázolása a különböző geológiai, topográfiai terminusoknak vagy egyéb, a természettudományokból átvett kifejezéseknek, valamint helytörténeti múzeumokból vagy földhivatali jegyzőkönyvekből kikeresett ready made szövegeknek a költeményekbe

való beemelése által univerzálisabb jelentéssel bővült: a költő egyes alanyi élményein túlmenően például Szévíz vagy a Foglár völgye is földtörténeti jelentőségű események megfigyelésének helyszínévé válhatott. Mindezek tekintetében azt is felvettem, hogy Szálinger ezen kötete talán ahhoz az akkor még kevésbé reflektált antropocén–diskurzushoz kapcsolódóan is értelmezhető, amely – főként a német nyelvű – lírában már korábban elkezdett egyre élesebb kontúrokat nyerni, ugyanabban az évben pedig az Anja Bayer és Daniela Seel által szerkesztett, *all dies hier, Majestät, ist deins: Lyrik im Anthropozän (Felség, ez itt mind tied. Antropocén líra – Székely Örs fordítása)* című antológia révén pedig mintegy konkrét alakot is öltött. Ez a bő háromszáz oldalnyi, tematikus válogatás olyan, az utóbbi években született verseket tartalmaz, amelyek valamilyen módon a föld- és egyben kultúrtörténeti változásokra, az egyensúlyi állapot megbomlására, az ember és a természet megváltozott viszonyára, illetve a természetre mint pusztán a humanitás keretei között többé nem értelmezhető aktánsra reflektálnak. A 360° számos verse ebbe az irányba mutatott, és nagyon kíváncsi voltam, hogy a 361° vajon mennyiben tart majd efelé.

A kötet címadása tehát mindenképpen egyfajta folytatást implikál, míg azonban a 360° önmagában is gazdag és gondolatébresztő, a 361° inkább egy olyan rejtély, amelyet talán bizonyos értetlenség is övez. Netán azt a paradoxont rejti magában, hogy a teljes kör túlfordult önmagán? Hogy nem pusztán a teljesség, a tökéletesség illúzió, hanem az örök körforgás elképzelése is csupán önámítás? Vagy ennek éppen ellenkezőjét, hogy noha megváltozott körülmények között, de – az antropocén–diskurzus kontextusában a földtörténetet is magában foglaló – történelem folyamatosan ismétli önmagát? Az újrakezdés illúziója helyett a fordulat és katarzis lehetetlenségébe való rezignált beletörődést? A kötet címét viselő nyitó vers ez utóbbi olvasatot sugallja, és egyben a 360° koncepciójától eltérő csapásirányt mutat. Poétikailag a hagyományosabb strófászerkezet alkalmazása által a 360° egyes költeményeinek szikárabb, tárgyilagos stílusa helyett, amelynek az olykor inventárium-szerű, felsorolásos, halmozásos költői technika egyfajta distanciált, analízis, a tájat valóban mintegy 360°-ban pásztázó sólyomtekintetet kölcsönzött, itt a Szálinger korábbi költeményeire jellemző stilizáció válik hangsúlyosabbá. A vers tematikailag is felvillantja a kötet fő szervezőelveit, meghatározó elemeit, amelyek részben folytatják az előző gondolatmenetét, részben pedig ki is bővítik annak anyagát. Ilyen motívumok például a táj, pontosabban az ember kitörölhetetlen lábnyomát

magán viselő táj („vízjogilag engedélyezett folyó” [7]), a politikum és az aktuálpolitika, illetve annak ironikus distanciával történő szemlélése („Tavaly rekordot döntött a világ, / Benyomásérzékét át is adta már, / A grófi könyvtárban kiállított / Ezüstözött eke már pont nem fért bele” [7]). Felfedezhető továbbá egyfajta kiütkeresés, egy menedék ábrándja, amely azonban a természetben, amelyet az ember végérvényesen igába hajtott, már nem lelhető fel. Marad tehát a költészet, noha az ironikus nyelvi játék miatt ennek gondolata is idézőjelbe kerül, és bár ezzel nem egy szó szerinti értelemben vett programversolvasatot javaslok, a szuggesztív zárósorok egyfajta manifesztumjellegét is kölcsönöznek a versnek: „Nincs más, a költészetnek / Muszáj szépnek lennie a végén, / Legyen az élet mellett elkötelezett massa / Fölött tajtékoz ostoba nyelvi burján” (7).

A költészetnek mint lehetséges menedéknek a gondolata ily módon ellenpontozza a 360° egyes, a költészet szerepét tematizáló költeményekben – például a *Hat sor* vagy *A költő halála* című versekben – regisztrálható művészetfelfogását. Míg a „legnagyobb költemény” megalakítása – amint a tökéletes műalkotás is Balzac *Az ismeretlen remekmű* című elbeszélésében – ott pusztán „hat bizonytalan sor” marad, addig a 361°-ban a költészet szerepe felértékelődik, méghozzá az életnek egy olyan szerves és nélkülözhetetlen részeként, amely segíthet elviselhetővé tenni azt. A népköltészeti, népmesei elemek beemelése révén ugyanakkor a költészet egyfajta mágikus dimenzióba is helyeződik, és míg a 360° költeményei sok esetben az ember előtti és ember utáni természet dichotómiáján keresztül értelmezhetők, a 361° verseiben inkább a költészet, illetve a mese és a valóság törésvonalai rekonstruálhatók. E kontextusban értelmezhetők például a *Jobbágyi, 1887*, a *Négy fiú*, a *Kifut a mágia* vagy a *Vihar előtt* című versek. A vihar előtti pillanat mindig egyfajta nyugalmi állapot, ami ugyanakkor nem pusztán a várakozást, hanem magát a várt eseményt is magában foglalja. A *Vihar előtt* című vers ezt az állapotot egy vihar utáni perspektívából írja le, a vihar ugyanis már rég bekövetkezett, méghozzá az emberiség formájában. A béke, a csend, az eseménytelen idill nem tartható fenn sokáig: „Mért kell egyértelműnek lennie, hogy valami / Mindjárt leüti a rózsák fejét?” (32) A *Jobbágyi, 1887* című vers tájképfestője is azért halhatott meg békében, mert már nem fejezhette be művét. Képén még „vázlatban állt a hegy” (33), „vázlat”-jellege azonban nem hiányossága, hanem éppen tökéletessége: a festő a hegyet annak még érintetlen, az emberi kéz évszázados pusztítását megelőző természeti állapotában örökítette

meg. Az érintetlen természet azonban ma már csak pusztá nosztalgia, rekvizitumait csupán a művészet őrzi, noha a *Kifut a mágia* című vers ennek a reményét is relativizálja. Amint az ember birtokba vette a természetet, úgy a politika is újabb és újabb kísérletet tesz arra, hogy a költészetet, illetve a művészetet kisajátítsa: „míg te szórakozol, keseregsz vagy a hősi / múlton rágódsz, Víg Laci képviselő úr enged egyet az / övé, és visszaigényli a kultúrt” (51). Hasonló gondolatok fogalmazódnak meg az *Illattábor Pogányváron* című versben is, amellyel noha első ránézésre egy alkotótáborról írt beszámolót asszociálhatunk, paradox módon azonban éppen az alkotás az, ami hiányzik e tudósításból: „Műhelymunka, nem megy, nincs varázs. / Versírás. / *Tényleg nem megy, esti buli*” (53). A költészet helyett hangsúlyosabb a politika („A 400 milliós Stradivari-korrupció, beszélgetés / megszűnt lapok újságíróival”, „relativizálás / felvásárolt lapok újságíróival”), valamint a reprezentáció („Milliárdosünnep az uszodában, autóval való / medencébe ugratás”, „Táltosutániság kóstolgatása, szavak szavakra / dobálása, taps” [53]).

A politika, a mindennapok varázstalanító hatása elleni törekvés-ként értelmezhető azonban azok az ironikus-humoros nyelvi játékok, amelyeknek például a *Kvadrokeresztúr* című versben felsorakoztatott fiktív helységnevek is tekinthetők: „Kővárerkölc”, „Alattvalós”, „Fel-aljas”, „Viszonylag”, „Cégerdő” (10). Ezen, akár politikai allúziókként is olvasható elnevezések mellett azonban az olyan névválasztások, mint például a „Mézesgyötrő”, az „Eposzi”, az „Ágerdő” vagy a „Bükklekvár” mesei, népmesei jelleget is kölcsönöznek a versnek, még ha e mesében „semmi se szép, / De minden bűzös, véres, átkozott” (11). A név, az el- és átnevezés problematikája ugyanakkor a történelemnek azt az időorsószerű felfogását is magában foglalja, amelyet a 360°-ban annak egyik fő szervezőelvéként rekonstruáltam, tudniillik hogy noha a különböző korok eltűnése és virágzása a Föld történetébe *rétegződik*, egy új korszak bizonyos értelemben mindig felül is kívánja írni az előzőt. Hasonló gondolat jelenik meg például a *Település, temető* vagy az *Agrostressz-Esztervihar* című költeményekben is: „A kiürült településre ekkor / Újak költöznek, s egy idő után / Nem is értik, hogy kint a temetőben / Kik azok az idegenek fura / Neveikkel” (27); „Fiaddal ekkor járass el egy táncot, / Olyan táncot, amit ők jártak régen, / Majd nevezd el, ahogy csak akarod” (28); „Agrostressz már a huszonhatodik név ebben a kurzusban” (29).

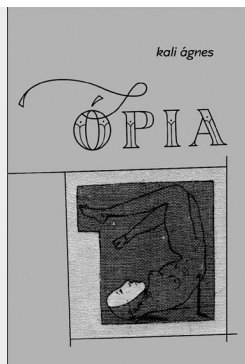
A kötet egyik pozitívumának tartom, hogy ezáltal a politikum egy általánosabb, mintegy univerzálisabb kontextusban jelenik meg, és noha

tematikailag mindvégig hangsúlyos marad, mint az ember kitörölhetetlen lábnyomának, (természet-)pusztító tevékenységének csak egy, a Föld történetébe írt *rétege*, egyben viszonylagossá is válik. Ennek értelmében az olykor rejtett, olykor kifejezetten explicit módon tett aktuálpolitikai kiszólások sem pusztán a közéleti líra kontextusában magyarázhatók, hanem jóval túlmutatnak azon. Így például (a fiktív) *Ötírónia* elnevezésű helység számos magyar településsel behelyettesíthető lenne: „kipusztult faluk emlékművel, taps”, „Michael Phelps sportoló leül / Kártyázni a halállal, és biztos, ami biztos: / Az asztal alá csúsztat egy uszodát”, „Plébániafelújítás / Nem létező híveknek” (56). A provincialitás, az úgynevezett magyar ugar görbe tükre ez.

Poszítívuma mellett azonban mindez egyben hátrányt is jelent a tekintetben, hogy megnehezíti a kötet elhelyezését a nemzetközi trendek kontextusában. A 360°-ban – noha, amint említettem, az sem tematikailag, sem esztétikailag nem volt egységesnek tekinthető – számomra üdvözlendő módon egy, az ökopoeitika vagy antropocén diskurzusba történő bekapcsolódás irányába mutató tendencia látszott körvonalazódni. A 361° az egységet illetően jóval következetesebb, ami részben ugyan a kötet előnyére válik, részben azonban, mivel ez egyben az antropocén tematika szinte teljes visszaszorulását, eltűnését jelenti, annak továbbgondolása kedvéért ezen egység talán feláldozható lett volna. A 360°-ban az ember és a természet viszonya már egy olyan küzdelmet sejtetett, amelyben a természet, arra készülődve, hogy visszavegye azt, ami az övé, már szintén aktív szubjektumként, aktánsként lépett elő. Az antropocén korában élni, amint azt például Bruno Latour az *Ágencia az antropocén korában* című szövegében megjegyezte,¹ azt is jelenti, hogy a szubjektum-objektum viszony hagyományos elképzelésének megrendülésével az ágencia szétosztása már nem pusztán ember és ember, hanem emberi és nem emberi létezők között tételezendő. A 361°-ból ez a perspektíva szinte teljességgel hiányzik – a természet itt már nem lázad, hanem ismét inkább egy, az ember által igába hajtott, betört, megsebzett, „tragédiámintázatu”, néma objektum. Nem pusztán ezt sajnálom azonban, hanem azt is, hogy talán éppen ebből adódóan hiányoznak például a *Szakvélemény*, a *Térképjelölések* vagy az 1996 című versekhez hasonló, újszerűbb, experimentális jellegű költemények is, amelyek a 360°-ban – Szálinger eddigi életművének tekintetében –

1 Bruno LATOUR, *Ágencia az antropocén korában*, ford. KERESZTES Balázs, PRAE 2017/1., 3–20.

szintén nóvumot jelentettek. A 361° mind nyelvezetében, mind tematikailag közelebb áll korábbi munkáihoz, ez pedig minden kritikus megjegyzésem ellenére pozitívum is egyben, sőt, talán éppen a két kötet koncepcióját igazoló szerkesztési elv, eljárás mód: az örök, ugyanakkor folyamatosan megújuló visszatérés, az önmagát felülírni képes körforrás latens paradoxonának poétikai manifesztuma.

Kali Ágnes

Ópia

FISZ

Budapest, 2018

Hlavacska András

HINTŐPOR

Paradox módon Kali Ágnes *Ópia* című verseskötete úgy is egy sokrétű, újraolvasásra érdemes szöveggént működik, hogy a beválogatott versek külön-külön nem ösztönöznek elidőzésre. A kötetben helyet kapott alkotások – értve ez alatt nemcsak a verseket, de az azokat összekötő álomszerű leírásokat, a mottót, a könyv elején található gépelt kéziratot, az illusztrációkat, sőt, még a fülszöveget is – egytől egyig izgalmas témákat és motívumokat tartalmaznak, ám jelentésüket nem önmagukban, hanem egymáshoz fűződő viszonyukban nyerik el. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az (újra)olvasás során a kötet minden apró eleme, mint a kirakós darabjai, a helyükre kerülnek, felkínálva egy egységes – és megnyugtató – olvasatot. Ehelyett újabb és újabb kapcsolódási pontokra lelhetünk, amelyek folyamatosan átfomálják a témák és motívumok hálózatát.

Ennek az olvasási pozíciónak az egyik kiindulási pontjával a kötet ajánlása szolgál, amely Csokonai Lili alakját, és rajta keresztül Esterházy Péter *Tizenbét hattyúk* című szövegét idézi meg. Ez az intertextuális kapcsolat az *Ópia* második, 4 című versében is visszatér: a „vályogtégla-hattyúfa” (11) kifejezés Esterházy könyvének befejező szakaszára utal, ahol a következőket olvashatjuk: „édes apám vályog tégla”.¹ De Kali Ágnes kötetének a végén is találunk hasonló parafrázist: „te csak menj rút kiskacsa tristana hattyú” (67) – olvashatjuk az egyik átkötő szövegben, míg Esterházynál a következőt találjuk: „Gyí, te, gyí, rút kis kacsa, tristanahattyú”.² Ám a szövegszerző egyezéseken túl a feldolgozott témák is rokonítják a két alkotást: mindenekelőtt az öngyilkos apa alakja és a magzat elvesztése. Ám míg Csokonai Lili történetében ezeknek az eseményeknek a tömör összefoglalójával már a szöveg elején, a *Curriculumvitaehattyú* részben szembesülünk, addig Kali Ágnes kötetének éppen az adja a feszültségét, hogy e két történet versről versre tárul fel. Az apa öngyilkossága például már a 4 című vers elején megjelenik a Watch My Dying zenekar *Az eredeti testforma* című dalából vett vendégszöveg formájában, bár a halál körülményeire itt még nem történik utalás: „eltűnt a nyári nap, / mint egy jó apa, megtette, / mert az apák ilyenek, / meghalnak, mindig elmennek” (10). Ebben a versben az öngyilkosság még csak áttételesen, a lírai én számonkérése formájában jelenik meg: „annyit éltél, mint schiele, beteg, önző, hülye, / semmi nem elég, én sem, persze, hogy nem. / egyszerű uralni az örökkévalóságot, mi?” (10) Ez a bizonytalanság a *Földszint* című versben is felfedezhető („az apák egy ortodox freskón szállnak pokolra épp” [13]), az öngyilkosság kimondására egészen a 41. oldal átkötő szövegéig kell várnunk: „az én apám egy öngyilkos apa”. Azonban a téma kibontására, a körülmények pontosítására csak később kerül sor, például a *Soulbitch* („tiszteled a fára kötött tetemet” [47]) és az *Encora* című versben („követed a nyakadra írt sebek térképét” [69]), vagy a 71. oldalon található felsorolásban („kelyhek III kardok IV akasztott ember”).

A magzat elvesztésének témája az apa öngyilkosságához hasonlóan szintén fokozatosan bontakozik ki, válik explicitté a kötetben. A 26. oldalon található leírásban még csak a szituációra történik utalás („Kövé, arctalan férfiak kötöznek ki egy műtőasztalra”), a 30. oldalon már szó szerint szerepel a vetelés, de a leírás rövidege és álomszerűsége elbizonytalanítja az értelmezést („Egy meleg tejjel teli medencében

1 CSOKONAI LILI (ESTERHÁZY PÉTER), *Tizenbét hattyúk*, Magvető, Budapest, 1988, 135.

2 *Uo.*, 111.

vetélek el.”), az esemény csak a kötet vége felé, a *Büntudat* című versben válik kifejtetté: „éjszakára az ágyunk műtőasztallá válik / te meg rosszarcú nőgyógyász leszel / cafatokban csúszik ki belőlem az erő // leállítod a gépeket / mindig ugyanazt monddod hogy nem a te hibád / én nem tanultam meg időben szülni” (53).

Az *Ópia* és a *Tizenhét hattyúk* közötti erős tematikus egyezések és intertextuális utalások akár azt is lehetővé teszik, hogy egy kiterjesztett szerepjáttékként értelmezzük Kali Ágnes kötetét, amelyben a szerző Csokonai Lili bőrébe bújik, és lírában mondja újra a tragikus sorsú nő életét. A fent említett párhuzamokon kívül ezt az olvasatot leginkább a kötet illusztrációi támogatják. Az *Ópia*ban található hét képben ugyanis közös, hogy egy maszkot viselő torz vagy csonka női testet ábrázolnak, általában valamilyen kicsavart helyzetben. A maszkok már önmagukban egy másik szerep felöltésének a szimbólumai, de ebben a kontextusban (a torz vagy csonka női testen), a *Tizenhét hattyú*ra vonatkoztatva ennél konkrétabb kapcsolatot is feltételeznek: Csokonai Lili autóbaleset utáni állapotát, a bepólyált arcot és a végtagok elvesztését is megidézik. Ebben az értelmezésben azonban az erős párhuzamok mellett fontos a különbségekre is figyelmet fordítanunk, melyek közül a legszembetűnőbb, hogy míg Esterházy szövegében Csokonai Lili a lábait veszíti el, addig az *Ópia*ban található nőalakoknak a karja hiányzik (vagy használhatatlan). Ennek a különbségnek pedig éppen a maszkok vonatkozásában lesz óriási szerepe, hiszen pontosan arra világítanak rá, hogy ezek a női alakok nem képesek a maszk felöltésére (és levételére!). Az *Ópia*ban tehát nem egy szerep akaratos, tudatos, vállalt és játékos felöltéséről van szó – a szerepjáték kifejezés ezért is többszörösen félrevezető –, hanem sokkal inkább arról, hogy a kötetben megképződő, többnyire egységes lírai én a Csokonai Lilivel érzett rokonságot fejezi ki, és megidézve őt, a saját élményeinek ad hangot. Az, hogy ezek a traumatikus élmények mennyire a sajátjai, a legjobban a *Mondóka* című versben ragadható meg, ahol a megszólaló először nevesíti az apját: „Eszembe jut, kiskoromban azt hittem, / úgy van a szerelem, hogy a férfiak beülnek egy váróterembe, / és közülük választ a nő. Anyám pedig / a gyerekorvosi rendelőben választotta Szabolcsot” (56). Ezek a sorok a kötet elején található géppel írt kéziratra („Kali Szabolcs [1971–2000]: öngyilkosság vázlat”) utalnak vissza, egyértelműsítve a lírai én eddig csak körvonalazódó személyes érintettségét.

Az *Ópia* megszólalóját a vágyai is rokonítják Csokonai Lilivel. „Meglátván ezen békédelezést, géztömbet, fejér átkozott monstrumot

a hozzám adott tükörben, gyűlöletben fölszóval üvölteni kezdék, ocsmányánál ocsmányabb kifejezésekkel követelém orcámat, az orcámat vissza ettől az eves, hazug, rohadék világtól”³ – olvashatjuk Csokonai Lili baleset utáni reakcióját a *Tizenhét hattyúk*ban. És hasonló helyzettel és vágyakozással találkozunk az *Ópia*ban is: a kötet visszatérő motívuma a sebekkel tarkított, bemocskolt test, amely mellett általában a gyógyulás, a megtisztulás utáni vágy is megfogalmazódik. A 26. oldalon például a következőket olvassuk: „arctalan férfiak [...] madártollakkal írják rám a jelenések könyvét”, ám ezt rögtön a megtisztulás aktusa követi: „aztán megérkezik anyám, [...] és elkezd lemosni őket”. Az *Encore* című versben „nyakadra írt sebek térképe” (68) szerepel, a *Fénytörésben* a bőr súrolása (70), a *Vénasszonyok nyarában* és a *Soulbitchben* pedig a testtel érintkező sár (27, 48). De az, hogy ezeket a foltokat és sebeket az élet ejti a megszólalón, a legtisztábban a *Beszűkül* című versben jelenik meg: „rajtad lovagol az élet, / be kell törni téged, / csizmasarok oldaladban, / síró bordák. betörhetetlenek” (25).

A gyógyulásra, megtisztulásra vágyó roncsolt, beszennyezett test témája mégsem a bőrön és a húson ejtett sebek metaforikáján keresztül ismétlődik a legtöbbször, hanem a kábítószeres és az ezektől való megtisztulást jelentő öklendezés képében. Kali Ágnes kötetében rengeteg utalás történik különböző tudatmódosítókra és azok fogyasztására, valamint a test méregtelenítésére: A *Földszint* című versben „rivotril” szerepel (13), a *Soulbitchben* „másvilági elvonó” (48), a 28. oldalon található leírásban a „felszívni az utolsó csíkot” mondatot olvashatjuk, a *Büntudat*ban pedig a következő sort: „ha egyszer kipárolog a testemből a sok szer” (52); méregtelenítés többek között a következő versekben fordul elő: a 4 címűben: „kiokádod magadból” (10), a *Földszintben*: „öklendezik vissza” (13), a *Beszűkülben*: „kiöklendezzük” (25), a *Soulbitchben*: „végighányt éjszakák” (47). Ezen utalások alapján a kábítószer-fogyasztást, akár az öngyilkos apát vagy az elvetélést önálló, újra és újra visszatérő témaként is értelmezhetnénk, ám több olyan utalást is találunk a kötetben, amelyek inkább azt sugallják, hogy a tudatmódosítók nem mint élményanyag, hanem mint eszközkészlet, kifejezésmód fontosak az *Ópia* számára. A *Fejezet* című versben olvashatjuk: „másodhegedős maradni / ebben a történetben. / ülök itt, gyomromban veled”. (37) Jóllehet ebben a versben nem található utalás a megszólított személyére, mivel azonban a kötet legtöbb verse az öngyilkos apához

fordul, valamint ahhoz a személyhez, aki mellett a megszólaló – hiába tart vele szoros kapcsolatot – nem tudja feldolgozni a magzat elvesztését, itt is feltételezhetjük, hogy a sorokat valamelyiküknek (vagy éppen mindkettőjüknek) címezi. Ezáltal viszont a két megszólított és rajtuk keresztül a két traumatikus élmény, az apa öngyilkossága és a vetelés azonosítódik a gyomorban található, folyamatosan öklendezésre késztető, kiokádni vágyott anyaggal. Ebből a szempontból a megtisztulás, a méregtelenítés során ennek a függőségnek, a két élmény általi determináltságának a felszámolására történik kísérlet. (Talán nem túlzás azt állítani, hogy az öngyilkos apa tematizálása és megszólítása mellett ez az a sajátosság, amely a kortárs kelet-közép-európai lírából leginkább Radu Vancu *Hajnali négy. Otthonos énekek* című kötetével rokonítja az *Ópiát*.)

Ebben az olvasatban a kötet címét is felfoghatjuk a függőségre, a kábítószerre, az ópiumra való utalásként, amely egy feloldhatatlan és nyugtalanító kettősséget hordoz. Egyfelől értelmezhetjük úgy, mintha a kötet megalkotása, a versek megírása és összeszerkesztése a gyógyulási, tisztulási folyamat része lenne. Ez a mentálhigiénés olvasat azzal az elgondolással kecsegtet, hogy az alkotási folyamatban a traumatikus élmények feldolgozhatók. Ám a végtermék éppen annak a félelmetes anyagnak a nevére játszik rá, amelytől a megszólaló szabadulni akar. Ez pedig mintha arra utalna, hogy csak újratermelni tudja a mérget, teljesen felszámolni nem.

Dezső Kata

Akiket hazavártak

Kárpát-medencei Tehetséggondozó
Nonprofit Kft.
Budapest, 2017

Gyöngyösi Lilla

A PILLANATNYISÁG SÚLYA

Dezső Kata bemutatkozó kötete, az *Akiket hazavártak* az Előretolt Helyőrség Íróakadémia debütsorozatának, az Enumerációnak az első darabja – mint ilyen, programadó munkának is tekinthető. A megjelenés óta már több tucatnyi kiadvánnyal bővült a sorozat, amely változatos műfajokban alkotó fiatal szerzőknek, az Íróakadémia hallgatóinak kínál bemutatkozási lehetőséget és szerkesztői segítséget. A 001-es számot viselő *Akiket hazavártak* karcsú, mindössze hatvanoldalas verseskötet – sorozatindítóként kísérletező szellemet, merészséget és frissességet ígér. Akár egyvégtében elolvasható, ám váratlanul megnyíló mélységei és talányos, nyitott befejezésű versei miatt érdemes többször visszatérni hozzá.

Talán nem a legfontosabb kérdés egy kötet vizuális megjelenése és tartalma között összefüggést keresni, az *Akiket hazavártak* esetében mégis nehéz megkerülni a borítót. A címlapon ugyanis egy terhes Barbie baba látható „térhatású” kivitelezésben, békebeli lámpabura mögé rejtett arccal. Az ötlet amellet, hogy direkten rímel a versek három legfontosabb témájára, az anyaságra, a fiatalságra és szülő-gyerek kapcsolatokra, nyilvánvaló provokáció – előrevetíti a verseket is jellemző szókimondást, az „illetlenségek” feltárását, az ellentétes regiszterek ütköztetését, a „hol romlott el minden” után való, élveboncolásig fajuló kutatást. A kötet egyébként a borítón túl is egyedi, igényes kivitelezésű, még apró, a törzsszövegen kívüli titkot is rejt.

Az *Akiket hazavártak* – mint a szerző több interjúbán megerősítette – szerepversek gyűjteménye, amelyek az önkeresést, a párkapcsolatokat, a szülő-gyerek köteléket vizsgálják változatos összefüggésekben, megszire nyúló távlatokat megnyitva. A családi örökség és annak hiánya visszatérő téma a szövegekben, és legtöbbször tehetetlenséget, leküzdhetetlen terheket ró a lírai énre, például a *Tárgytalan* című versben: „Anyám hagyományait továbbörökíteni fiatal vagyok, / a sajátjaimhoz még nem értek, / apámtól csak anyámat tanultam meg szeretni. / Egyetemes fájdalmaokról tudok beszélni, de őket meghálálni elég szándékom sosem volt” (58). A szül(et)és, a halál és a generációk egymásra vetülése nyers, olykor naturalista képekben mutatkozik meg, miközben a verseket a József Attila-i sivár, kilátástalan világgép jellemzi. Ezt a felütést már az első szöveg, az *Eredő* megalapozza: „Apám belőlem ki lett tépve, / bennem csak szemét hagyta itt, / mikor a május kilenc éve / tölgyfákra fújta hamvait” (9).

Érdekes, hogy kifejezetten énközpontú, vallomások szövegekről derül ki, hogy szerepversek, és ez különös fénytörésbe vonja az alanyi költészet hagyományát. Az *Akiket hazavártak* esetében izgalmas játék találgatni, hogy miféle élmények, gondolatok inspirálhattak egy húszéves egyetemista lányt egy ennyire sötét összhatású kötet megkomponálására. A pesszimizmus, depresszió, letargia visszatérő létállapot Dezső Kata verseiben – de nem konstans tényező, inkább egy lehetséges, vágyott ellentéttel szembeni realitás. A sivárság részben a környezeti adottságokból, részben az emberi kapcsolatok kudarcából fakad, az elvagyodás, a meg nem értettség és a törekeny harmónia visszatérő elemek a versekben. Bár az a – szintén interjúbán említett – törekvés, miszerint a szövegek a város-vidék ellentétéről szólnának, kevésbé markáns, a vidéki lét, pontosabban a provincializmus, a többre vágyó egyén eltemetettsége egyértelműen kirajzolódik a kötetből, ez pedig izgalmas és manapság ritka árnyalatokkal gazdagítja az *Akiket hazavártak* verseit.

A kötet, amelyben szabályos szerkezetű és szabad versek váltják egymást, három laza ciklusra oszlik. Ezek a gyerekkor örökségét és az elvagyodást (*Szabadrúgás*), a felnőtté válást és a szerelmet (*20 éves tényezőim*), majd a kapcsolat kudarcát (*Idegének*) járják körül. A határozott, jól felismerhető nyelv azonban szorosan egybefűzi az összes költeményt – miközben a ciklusok témájukban is átjárhatók. Az *Akiket hazavártak* rendszeresen sokkol a halálközelség, az abortusz és az otthonról való megszökés témáival, miközben kivédhetetlenül beszűrődnek szövegeibe a tipikusan huszonéves – és emiatt kissé marginális – életproblémák,

az ivás, a bulizás, de előkerülnek a kötetben az életről való elmélkedések, illetve odavetett, nagy megfajtések is. Természetes, hogy a húszas évei elején mindenki az önkeresés és az önmegvalósítás fázisában jár, élvezzi a felnőtté válás hatalmát és a világ egyre mélyebb felfedezését, ám korántsem biztos, hogy ennek részletes folyamatát érdemes a nagyvilág elé tárni. Márpedig az *Akiket hazavártak* ezt teszi, a végletek kötetévé válva így: a valóban érzékeny, elgondolkodtató és meglepő textusok között ugyanis gyakran felbukkannak ujjgyakorlatnak beillő, félkésznek ható kísérletek is. Ugyanakkor a fülszöveg is „aktuális kereszttmetszetnek” nevezi a kötetet. Kissé mintha a könyv tetszelegne is a mulékony pillanatfelvétel szerepében, felnagyítva a 21. századi azonnaliság és tűnékenység kultuszát. Az *Akiket hazavártak* olyan, mint egy költői Instagram-sztori – gyorsan fogyasztható, tetszetős és még tartalmas is, de a szerzői szándék szerint 24 óra múlva a semmibe vész.

A kötetben olvasható versek ezért nem minden esetben válnak közérdekű, közkinccnek beillő darabokká, többnyire inkább részleteikben figyelemre méltó alkotásokról van szó, miközben el kell ismerni, hogy a szűk hatvan oldalon akad öt-hat mestermű is. Ami a kötet egészében becsülendő, az a merészség és magabiztosság – a *Székfoglaló* például a címében is jelzi szándékát, és megmosolyogtató szemszöge ellenére is kulcsdarabja a könyvnek: „A sötétben félni szoktam, idén 21 leszek, / fényben konzerválom magam.” (17); a *Síkmodellek* adys-szimbolikus tájírása szintén programadó. Lenyűgöző az az öntörvényűség és határozott állásfoglalás, amely szerint a család „közös vezetékneven futók szektája” (12), a név „csak pár betű, összedobálva / egy pont kiejthető sorrendbe” (39), és jellemző a halva született generáció gondolata is. A szókimondás azonban olykor blöffbe csap át, a nagy szavak halmozása, a hangzatos, de alig összefüggő kijelentésekkel való dobálózás gyakran megtörik az olvasásélményt. Az olyan talányos, de valójában nem túl mély megjegyzések, mint „a cselekedetek alárendeltjei a fonémák” (49), a *Flitter* expresszionista tombolása („Aztán vérröggé csöken bennünk minden ciklus / – apoteózisok fényét egy se győzi le – / s cafatként hever kristálycsontunkon a nincs-hús: / sovány arcunkra száradt az ige.” [34]), vagy például a *Fű nő* és az *Erinnerungsimperativ* is önnön túlbonyolítottságába fullad. Máskor a szépség és a sutaság kéz a kézben jár, például a *Déliabáb* fennköltlen induló, de töredezetté váló és kipukkanó befejezésében: „Elindulok, hogy délig partot érjek, / korlát vezet, a kékség horizontja, ahhoz, aki teljesség, odaférjek, / ítélj, azáltal legyen fényre bontva!” (24)

Az *Akiket hazavártak* verseit a kevés élettapasztalat és a magas lexikális tudás egymással birkózó szükségszerűsége határozza meg. A kötet bővelkedik szaknyelvi kifejezésekben, kissé hivalkodik is velük – a „fordított ontológia” (38), az überhaupt (22) vagy a három-négy alkalommal is felbukkanó „apoteózis” egyértelműen kilógnak a szövegekörnyezetből. Ugyanakkor Dezső Kata eszközként is használja a stílustörést, a más nyelvi regiszterekből beemelt szavakat, ami vékony jégnek bizonyul, hiszen az elidegenítés sikerül, ám csupán kellemetlen és kissé öncélú megoldások árán. Például egy klasszikus folyású szerelmes vers a „kunyeralom a novokaint” szókapcsolattal zárul (38), a *Szabadrúgás* pedig több groteszk egymásmellettséget koronáz meg egy váratlan szóvalasztással: „még együtt jártunk oviba, és együtt / szoktunk át a délutáni alvásról a cigire, tradíció, ez a mi ajándékunk hitele lesz, / ami után nem képződik adóhátralék” (10). Jellemző az is, ahogyan a szerző nem ritkán rátesz még egy lapáttal, és a közös tudáson alapuló összekacsintás érdekében bonyolítja a szövegeket – például nem egyszerűen tervről, hanem ötéves tervről beszél, és „ma tél van és kötelező fagyhalál” (43). A körülményesség érzetét növelik a szintén hangzatos, de ötletszerűnek ható címek (*Res Gesta*, *Akcidencia*, *Agapé*, *Placebo*). Összességében talán célravezetőbb és a kötet élvezeti értéke szempontjából mindenképpen hasznos, ha nem próbálunk minden esetben belegondolni a tömegesen ömlesztett nagy szavak és harsány gondolatok értelmébe, hanem csak hagyjuk, hogy a versek kétségtelenül sodró lendülete és elvitathatatlan, inkább érezhető, mint értelmezhető súlya a megvalósítás nüanszeitől függetlenül célt érjenek.

A vadhajtásoktól eltekintve viszont sok esetben kifejezetten élvezetes és működőképes a versek felforgató jellege, egyedisége, határozottsága. Figyelemre méltó az a plasztikusság, amely szerint a régi idők a tejfől záró fóliája alatt keresendők (15), vagy a merész képzettársítások például a *Rácvárosban* („és a kezem nem fogja senki, / akitől bókokat és egész évben akciós csokit kaphatnék.” [25]). Ugyanígy a fel-felvillanó élelátás és az állandónak mondható unikális nézőpont („káromkodunk a nemiszerv-találkozások szavaival” [49]) is fokozza az *Akiket hazavártak* különlegességét. Dezső Kata első kötete bővelkedik jó ötletekben (ennek az *Ingovány* című vers az egyik legkiemelkedőbb példája), a fiatal szerző lírai érzéke pedig vitathatatlan. A *Holtomig London* méltósággteljes szépsége, a záróvers, az *Idegenek* túlcsoorduló tartalma, vagy egyszerűen az olyan sorok, mint a „kikeltessük elvitelre az idő csíráját egy vizespalackban” (34), olyan értékek, amelyek miatt minden-

képpen érdemes kézbe venni az *Akiket hazavártak* című kötetet. Ha a szemtelenség és a türelmetlen közlésvágy helyét átveszi a letisztultabb bölcsesség, a nagyotmondás igényét az átgondoltabb kinyilatkoztatás, Dezső Kata költészete generációjának egyik legizgalmasabbja lehet, hiszen mind a látásmódja, mind a technikai tudása megvan hozzá. Lehetséges, hogy az *Akiket hazavártak* néhány év múlva csupán ugródeszkaként lesz majd értelmezhető egy kiforrottabb és maradandóbb értékű költői életmű felé.

Izsó Zita

Éjszakai földet éres

Scolar Kiadó
Budapest, 2018

Veréb Árnika

A HÁBORÚ UTÁNI CSEND ÉNEKEI

Az Izsó Zita harmadik, a Scolar Kiadó gondozásában megjelent verseskötetének borítóján látható háromszívű polip sokkal barátságosabb képet sejtet, mint amelyet a könyvben szereplő versek valójában mutatnak. Az *Éjszakai földet éres*ben kemény, néhol kegyetlen szövegekkel, kimunkált versnyelvvel és rétegesen felépített szimbólumrendszerrel találkozunk. Az egymásba nyíló szövegek egy elképzelt atomháború utáni csendet mutatnak be, olyan világot, amelyben a gyermekek gondolatok nélkül születnek – vagy meg sem születnek –, a földet kaparó emberek pedig Isten után kutatnak a lerombolt otthonaik hamuja alatt.

Már az első ciklus (*Földközeli magasság*) felvázolja a kötet tematikáját és azon a jellemző hangon szólal meg, amelytől a további három

hosszabb passzus (*Utazómagasság, Zuhanórepülés, Éjszakai földet érés*) szövegei sem térnek el. A kötetkompozíció valamiféle mozgásként írható le leginkább, a háború utáni hiányban való forgolódásként, afféle keresésként: ahogy az emberi test a homokban a saját helyét kivájja. A homok említése nem véletlen. A nyitóvers (*Fakír*) térben is elhelyezi ugyanis a narratívát (Aleppo, Szíria), így a kötettematika nem csak az apokaliptikus, de a Közel-Kelet eseményeit feldolgozó költészet keretei között is leírható. Nyelvénél és perspektívájánál fogva az *Éjszakai földet érés* mégis jobban illeszkedik Terék Anna *Hallott nők* című kötetéhez, hiszen Izsó Zitánál sem az etnikai, hanem Terék Annához hasonlóan az asszonyi sors lesz az a szempont, amely felől a fragmentált, szinte már szilánkos nyelv feltérképezi a körötte maradó lehetőségeket.

A versek erős képekkel dolgoznak, amelyeket ügyes szimbólumrendszer (a kihalt állatok, a tenger színe és szaga, a kiszáradó föld stb.) kapcsol még inkább egymáshoz. A szerző jó érzékkel válogatja a szavakat – de talán túl sokat használ. A versek néhol kifejezetten hosszúak, ez pedig nem minden esetben válik a javukra, hiszen az erős és meglepő képek, amelyeket Izsó Zita használ, magyarázat nélkül is kirajzolnák a szövegek tétjeit. A kimondott nagy szavak (mint a gyűlölet, a szeretet vagy a feltámadás) inkább gyengítik a szöveget, pedig igen ritka, hogy ennyi jó vers szerepeljen egy kötetben.

Legtöbbször két szempontot követ ez a túlírás. Egyfelől egyértelműen kapcsolja egymáshoz a szövegeket, habár erre tulajdonképpen az első ciklust követően nincs túl nagy szükség. A képek, valamint az egységes nyelvezet ugyanis elvégzik ezt az összekapcsolást, a szándékosan egymásba nyúló hasonlatok csak didaktikussá teszik a textust, a szöveg ezek nélkül is működne. Példa erre a *Mélyvíz* című vers a *Zuhanórepülés* ciklusból. Ez a rész kifejezetten a megszülető, a meg nem születő vagy a sérülten világra jövő gyermekekről szól, és jól ragad meg egy erős témát, amely kifejezetten működőképes a kihalt kultúra és a kihálásra ítélt emberiség tematikájában. A *Mélyvíz* egy olyan gyermekről szól, akinek mindene tökéletes, a végtagjai, a szervei, csupán az agya nem fog kifejlődni, és ezt már születése előtt tudni lehet. „Mi mégis azt akarjuk, hogy / megszülessen, / másoknak legyen esélyük az életre, / legyen szívük, májuk és két veséjük” (64). Ezen a ponton a szöveg a felénél tart, azonban már lényegében mindent elmondott, amit el tud, amit el kell mondani. Döbbenetesen nehéz témát fogalmaz meg kiválóan. Annnyira, hogy a kiváló kezdést szinte feledteti velünk a szöveg második felének didaktikus magyarázata. „Hogy utána mi lesz, nem

tudjuk. / A mesefigurás tapétát valószínűleg lefestjük. / De vajon elítélnék majd az emberek? / Vagy azt gondolják, bátrak voltunk, hogy / végigcsináltuk?” (65) A kérdések nehézkes mondatokká állnak össze, ráadásul már korábban felvetődnek az olvasóban, akár a kezdő sorokat követően. „Hetvenkét órán át gondolkodtunk” (64). A sorok mintha túlzottan is megmagyarázni igyekeznének magukat.

Ugyanez igaz a kötetkompozícióra is, amely talán egy verssel tovább tart, mint kellene. Az utolsó előtti szöveg, a *Kibírni harmadnapig* voltaképpen tökéletes zárata lehetne a könyvnek. Visszatalál a natív népek nyelvéhez és gondolkodásmódjához, utat nyit Pilinszky felé, visszakapcsol a kötetkezdő imádságokhoz, és elbeszéli, hogyan lesz vége az emberiség történetének. Ezt követően már szinte nem lehet mit mondani. Ha már az Istent sem keresik tovább, hang sem marad többé. A kötetet mégsem ez a szöveg zárja, hanem az ezt magyarázó *Érkezés*. Pedig, ahogy a versekben felhasznált metaforák, a *Kibírni harmadnapig* című szöveg sem kíván magyarázatot.

Az *Éjszakai földet érés* versnyelve meglepően szikár, a szerző kellő határozottsággal helyezi el szokatlan képeit a szövegtestben, és ezzel egyből legitimálja is őket, ám a szerző mintha itt sem bízna teljesen az általa felsorakoztatott képek hitelében. A szövegek egy kellően erős metaforán keresztül tesznek állítást, láttatnak az olvasóval valami megdöbbentőt és újat, majd sokszor hallott és olvasott hasonlatok következnek, amelyek több helyütt elveszik a versek élet, erejét. Már-már eposzi hasonlatnak hívhatjuk őket, mivel hosszú sorokon át bontanak ki – olykor külön narratívával rendelkező – egész epizódokat, feleslegesen. Számos példa akad ilyesmire a kötetben, hiszen ez a hasonlatokból álló versépítkezés alapvető technikája a szövegeknek, viszont csak kevés helyen működik jól. Az *Utóélet* című versben az elbeszélő (ugyanis ezeknek a szövegeknek mind van elbeszélőjük és elbeszélte eseményük) egyedül kerül vissza élve a táborból, és erre „azt mondták az orvosok, / teljesen elkorhadtam belül” (26). A szóválasztás gyönyörű. Az elkorhadás továbbépíti a kötet természetpusztulásra épülő szimbólumrendszerét. Itt jó is volna, ha véget érne a gondolat, azonban a következőképpen folytatódik: „mint a / látszólag egészséges diófa, ami tavaly / megadta magát, és rádólt a kórházra” (26). Ez a rész gyengíti, ha nem teljesen elveszi az „elkorhadtam” állítmány valóját. E betoldás nélkül a következő volna az adott szöveghely: „teljesen elkorhadtam belül. / A szobatársamnak inkább egy napraforgó jut / eszébe rólam, / mert egy ideje már csak a fejemet mozgatom” (26). A közbeékel

hasonlat az előtte és az utána következő képekről vonja el a figyelmet, holott gyengébb azoknál.

Van példa jól működő, szöveghozzájárulást építő hasonlatra is, leginkább akkor, ha a hasonlított szövegelem egy könnyen elérhető kép, nem pedig metafora (amelyek amúgy is mindig nehezen felfejthetők, ám kibontásuk érdemes, jó feladat az olvasó számára). Például a *Kőzivatár* című szövegben: „Szavaid olyanok, / mint a földrengésveszélyes területre épített templomok” (59). Egy meddő anya szavairól van itt szó, aki reménykedik egy gyermek születésében, ennek lesz a hasonlója a létében veszélyeztetett templom. A szöveg a továbbiakban ebből a kezdőhasonlatból dolgozik, ennek ellenére képes hozzákapcsolni a verset a kötet egészéhez. „Még azt is elviseled, hogy annyiszor / visszahúzódtól rólad a víz, / és ott hagyta rajtad haldokolni partra vetett / formátlan lényeit” (59). Ennyi szöveghely kiemelésével is látható, hogy a haldokló tengeri állatok képe milyen erős szerepet tölt be a kötet szimbólumrendszerében, holott megmarad a hasonlatok és metaforák periferiáján. Azonban ez az eljárás jó módszer arra, hogy reprezentálja az elbeszélőkben lejátszódó fiziológiai és érzelmi tapasztalatokat, és ez mindenképpen a kötet egyik legnagyobb erőssége.

A versnyelv, habár prózai, mégis megvan a maga dallama. Néhol az értő fül számára kihallatszik belőle az időmérték, például a fentebb kiemelt *Utóélet* című versben. A jambusok és daktilusok nem kezdenek katonás rendben uralkodni a szövegen, és ez nem is volna jó, hiszen a kötet nem pattogó nyelvvvel dolgozik, inkább a biblikus gondolatritmushoz közelíthető, ami kifejezetten illik a tematikához és az odahelezés által kibontakozó világállapothoz. Ez a néhány jambus és daktilus viszont dallammal támogatja meg a nyelvet, és így szépséget kölcsönöz neki. Emellett sok alliterációval is találkozunk a versekben, a kötet közepe táján talán torlódnak is, azonban a végére szépen oszlanak el, hasonlóan az időmértékes részekhez. Néhol egy-egy ragrím is benne maradt az amúgy rímtelen szövegekben. Ezekre érdemes lett volna figyelni, de nem fordulnak elő olyan sűrűn, hogy megakasszák az olvasót.

Habár a kötetkompozíció pontosan rajzolódik ki, és egyfajta életút is felsejlik az elbeszélői pozíciókból (először gyermek, majd nő, anya beszél, az utolsó ciklusban pedig a saját halál kerül előtérbe), a cikluscímek nem lépnek elő olyan fontosságúvá, amilyenek lehetnének. Mint már említettem, a kötet többféle képi világot játszat ügyesen egybe, ezek viszont esetenként távol maradnak egymástól. A *Belső naprendszer*

című szövegben egy kórházban jár a megszólított (a versek gyakran egyes szám második személyben íródtak), újszülötteket figyel, mintegy emlékeztetve magát a hiányra: neki nincs gyermeke. A kapott tanácsokat először szívrepedésbe fúródó férgekkel azonosítja, amelyek leteszik lárváikat. Ezek a lárvák kikelve olyanná lesznek, mint a Szaturnusz gyűrűje körüli porszemek. Hosszú, távoli, egymást nem építő metaforákon keresztül jutunk el a szöveg tételmondatához: „te is egy olyan bolygó vagy, / amin megvannak az élet feltételei, / és az orvosok egyszer majd lakhatóvá tesznek / téged is” (58). Ez a zárlat nagyon szép, és illik is a néhol már-már sci-fibe hajló világképhez, azonban a bolygó hasonlathoz bonyolultan és kissé következtetlenül jut el a szöveg. Ha egy kötet ilyen sok, távoli alakzatot működtet, amelyeknek léte azért lehet indokolt, mert itt-ott egymásba fordulnak és így kohéziót teremtenek, a ciklusszervezést egy könnyen elérhető, nagymetaphora kibontása tehetné eredményesebbé. A repüléshez kapcsolódó cikluscímek azonban nem összefogják az alájuk rendelt verseket, hanem egy újabb szintet emelnek be az amúgy is halmozott metaforizációs hálóba.

A szövegek mind nyelvileg, mind tematikailag egymás folytatásaiaként tételeződnek, ezt alátámasztja a narratíva is, amely a gyermekkortól a végső istenkeresésig tart. Egy ilyen szövegegész esetén felmerül annak a lehetősége, hogy a versek kiválóan olvashatók és talán még jobban értelmezhetőek lennének egyetlen (vagy a ciklusoknak megfelelően négyrészt tört) szövegfolyamként. A címek nem adnak hozzá túl sokat a szövegekhez, általában csak kiemelnek belőlük egy amúgy is emlékezetes központi motívumot. Szövegfolyamként viszont, a változó elbeszélői mód ellenére is létrejöhetne egy, a sorrend betartásával amúgy is kirajzolódó monológforma, mely jó módszerként kínálkozik egy ilyen téma elmondásához.

A kritikában összefoglalt hibák ellenére az *Éjszakai földet érés* erős könyv. Ez nem pusztán átgondolt kompozíciójának köszönhető: a szövegek önmaguk is meggyőzőek, számos szép és egyszersmind kemény vers található a kötetben. A képek és az őket reprezentáló szóválasztások emlékezetesek, és ami talán a legfontosabb, igazak. Izsó Zita el tudta mondani, amit a téma megkövetelt, és megtalálta a megfelelő formát ahhoz, hogy mindez hitelesen szóljon. A fentebb felsoroltak voltaképpen szerkesztési problémák. A kötet nem jegyez önálló szerkesztőt, pusztán sorozatszerkesztőket, lehet, hogy említett hibáinak gyökere is itt keresendő.

Az *Éjszakai földet érés* egy háború utáni élethelyzetet vázol fel. Hogy ez a háború konkrét eseményhez, fikciós világégéshez köthető, vagy a nagy, az utolsó emberi háború történeteként olvasandó, nehéz megmondani. Talán nem is szükséges. Az viszont kétségtelen, hogy a versek alanyai e háború által determináltak. Ebben az esetben a perspektíva jelöli ki, hogy ha a világ számára ez csak egy háború a sok közül, az ember számára, aki belepusztul, mégis az egyetlen.

REPERTÓRIUM

2018. november–december

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2018. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2018. 11., 12.	Jelenkor, 2018. 11., 12.
Apokrif, 2018. 4.	Kalligram (Pozsony), 2018. 9., 10., 11.
Bárka, 2018. 6.	Kortárs, 2018. 12.
Confessio, 2018. 4.	Korunk (Kolozsvár), 2018. 9., 10., 11.
Élet és Irodalom, 2018. november 9.,
november 16., november 23.,
november 30., december 7.,
december 14., december 19.	Látó (Marosvásárhely), 2018. 11., 12.
Eső, 2018. 4.	Lyukasóra, 2018. 5.
Ezredvég, 2018. 5., 6.	Magyar Műhely, 2018. 2., 3.
Forrás, 2018. 11., 12.	Magyar Napló, 2018. 11., 12.
Helikon (Kolozsvár), 2018. november
10., november 25., december 10.,
december 25.	Mozgó Világ, 2018. 11., 12.
Hévíz, 2018. 3., 6.	Múlt és Jövő, 2018. 4.
Híd, 2018. 8., 9.	Műhely, 2018. 4.
Hitel, 2018. 11., 12.	Napút, 2018. 10. (és melléklet:
Napút-füzetek, 130.)
Irodalmi Jelen, 2018. 11., 12.	Parnasszus, 2018. 3.
Irodalmi Szemle (Pozsony), 2018. 5., 6.	Székelyföld (Csíkszereda), 2018. 12.
	Tiszatáj, 2018. 11., 12.
	Várad (Nagyvárad), 2018. 10., 11.
	Vigília, 2018. 12.
	Zempléni Múzsza, 2018. 4.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *A gyomok természetéről*. = Székelyföld, 12/64. p.
2. ÁBRAHÁM Erika: *Ki a harmadik?* = Székelyföld, 12/62–63. p.
3. ÁBRAHÁM Erika: *Valótlan létrák* = Székelyföld, 12/64–65. p.
4. ÁBRAHÁM Eszter: *Ha tested fázik*. = Műhely, 4/42. p.
5. ÁBRAHÁM Eszter: *Kaktusz*. = Műhely, 4/43. p.
6. ÁBRAHÁM Eszter: *Vonatablak*. = Műhely, 4/42. p.
7. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. anti-pátia. antológia. anya. anyacsavar. = Élet és Irodalom, december 7. 17. p.
8. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzósótár*. apaszt. apátia. apellál. = Eső, 4/12. p.
9. ÁDÁM Tamás: *Elindultak a szentek*. = Ezredvég, 6/6. p.
10. ÁDÁM Tamás: *Temetőben*. = Ezredvég, 6/66. p.
11. ADY Endre: *Rohanunk a forradalomba*. = Ezredvég, 5/125–126. p.
12. ÁFRA János: *Dadaista fogor*. = Tiszatáj, 12/94. p.
13. ÁFRA János: *Dimenzióváltás*. = Tiszatáj, 12/95. p.
14. ÁFRA János: *Duchamp-tanítvány*. = Tiszatáj, 12/94. p.
15. ÁFRA János: *Futurista passió*. = Tiszatáj, 12/94. p.
16. ÁFRA János: *Madarak romjai*. = Eső, 4/10. p.
17. ÁGH István: *Alkonyi áttűnések*. = Forrás, 11/13–14. p.
18. ÁGH István: *Elvesztett szépség*. = Kortárs, 12/22–23. p.
19. ÁGH István: *Fekete Bácska*. = Hítel, 11/9–10. p.
20. ÁGH István: *Gyümölcsfáim délibábja*. = Hítel, 11/11–12. p.
21. ÁGH István: *Jelenések*. = Hítel, 11/10–11. p.
22. ÁGH István: *Jóslat a kézre*. = Forrás, 11/12–13. p.
23. ÁGH István: *Kései hálának*. = Kortárs, 12/27–28. p.
24. ÁGH István: *Lyukasórák Tandori Dezsővel*. = Tiszatáj, 12/62–64. p.
25. ÁGH István: *Miért sírt Pilinszky János?* = Magyar Napló, 12/4–5. p.
26. ÁGH István: *A pálya rögei*. = Kortárs, 12/26–27. p.
27. ÁGH István: *Senkiföldje*. = Kortárs, 12/25. p.
28. ÁGH István: *Számadás a barátságáról*. = Kortárs, 12/23–24. p.
29. ÁGOSTON Tamás: *Borbély Szilárd*. = Alföld, 11/3. p.
30. ÁGOSTON Tamás: *Gumicukor*. = Alföld, 11/3. p.
31. ÁGOSTON Tamás: *Hadsereg*. = Alföld, 11/4. p.
32. ÁGOSTON Tamás: *Kisfű*. = Alföld, 11/4. p.
33. ÁGOSTON Tamás: *Róka*. = Alföld, 11/4–5. p.
34. ANDRÉ Ferenc: *valabol maradók*. = Helikon, november 25. 2. p.
35. ANTALOVICS Péter: *(haikuk)*. = Hid, 8/7. p.
36. BABICZKY Tibor: *Hél látogatásai*. = Élet és Irodalom, december 19. 33. p.
37. BAGDAL Zoltán: *csinálók végtelent*. = Hid, 9/9–10. p.
38. BAGDAL Zoltán: *ptsd*. = Hid, 9/10–11. p.
39. BAKA Györgyi: *Határátlépés fölfelé*. = Napút, 10/40. p.
40. BATTAI DETRE István: *Alacsony vízállás*. = Helikon, december 10. 10. p.
41. BATTAI DETRE István: *Kapcsoló*. = Helikon, december 10. 10. p.
42. BATTAI DETRE István: *Próféta*. = Helikon, december 10. 10. p.
43. BÁZELI Eszter Kinga: *Apály*. = Zempléni Múzsza, 4/57–59. p.
44. BÁZELI Eszter Kinga: *Óceán*. = Zempléni Múzsza, 4/60–61. p.
45. BECSY András: *Egy napom otthon*. = Bárka, 6/18–19. p.
46. BENDE Tamás: *Egy kis gyűlölet*. = Tiszatáj, 11/17–18. p.
47. BENDE Tamás: *Mi marad*. = Tiszatáj, 11/19. p.
48. BENDE Tamás: *Paradoxon 2017*. = Tiszatáj, 11/18–19. p.
49. BENDE Tamás: *Újbeszél*. = Tiszatáj, 11/20. p.
50. BERTA Viola: *Tüvi haikuk és tankák*. = Magyar Napló, 11/56. p.
51. BERTÓK László: *Felvoillan, kialszik*. (Firkák a szalmaszálla). Nyikorgó. Meg-megfeszül. 80 fölött. Folyton. Nonstop. Hátha. Hej!... Jaj! A gép forog. Tanulgatja. = Forrás, 12/42–43. p.
52. BERTÓK László: *Megint nem voltál ott*. (Firkák a szalmaszálla). Hogy vagy? Mért nem? Botsinálta. Reflex. Az út. A tested. Hang, hátulról. Idő? Aki vagy. = Műhely, 4/26–27. p.
53. BÍRÓ József: *A. M. D. G.* = Bárka, 6/21. p.
54. BÍRÓ József: *Garden Party*. = Műhely, 4/34. p.
55. BÍRÓ József: *Navigare Necessé Est*. = Bárka, 6/20. p.
56. BÍRÓ József: *Testvérszfo*. = Bárka, 6/20. p.

57. BÍRÓ Tímea: *Ég és föld alá*. = Irodalmi Jelen, 11/54. p.
58. BÍRÓ Tímea: *Hosszú*. (Részlet). = Irodalmi Jelen, 11/55. p.
59. BÍRÓ Tímea: *Az óra járásával ellentétes irány*. = Irodalmi Jelen, 11/53–54. p.
60. BÍRÓ Tímea: *Zuhanó léptek*. = Irodalmi Jelen, 11/56. p.
61. BIRTALAN Ferenc: *11.-kei fizetésnap*. = Ezredvég, 6/24–25. p.
62. BIRTALAN Ferenc: *A 17-es*. = Ezredvég, 6/25–26. p.
63. BIRTALAN Ferenc: *1949*. = Ezredvég, 6/24. p.
64. BIRTALAN Ferenc: *Álomkimaradás*. = Ezredvég, 6/33. p.
65. BIRTALAN Ferenc: *Áztat a szirmok*. = Ezredvég, 6/27–28. p.
66. BIRTALAN Ferenc: *Bartók*. = Ezredvég, 6/31–32. p.
67. BIRTALAN Ferenc: *Bárczongorista*. = Ezredvég, 6/28–29. p.
68. BIRTALAN Ferenc: *Búcsú*. = Ezredvég, 6/30. p.
69. BIRTALAN Ferenc: *A csöndház ablakán túl*. = Ezredvég, 6/22–23. p.
70. BIRTALAN Ferenc: *Döglött szőnyegek*. = Ezredvég, 6/35–36. p.
71. BIRTALAN Ferenc: *Emlékműre*. = Ezredvég, 6/32. p.
72. BIRTALAN Ferenc: *„és le fogunk győzni”*. = Ezredvég, 6/39–40. p.
73. BIRTALAN Ferenc: *A féltnyeg barom*. = Ezredvég, 6/38–39. p.
74. BIRTALAN Ferenc: *Haza vers*. = Ezredvég, 6/22. p.
75. BIRTALAN Ferenc: *Hőnek a tengerek*. = Ezredvég, 6/36–37. p.
76. BIRTALAN Ferenc: *Ima*. = Ezredvég, 6/30. p.
77. BIRTALAN Ferenc: *Indián szonett*. Szökőár után is hazatér a tenger. = Ezredvég, 6/29. p.
78. BIRTALAN Ferenc: *Indián tengerész*. = Ezredvég, 6/31. p.
79. BIRTALAN Ferenc: *Logodi utca*. = Ezredvég, 6/26–27. p.
80. BIRTALAN Ferenc: *Mélyföld*. = Ezredvég, 6/23. p.
81. BIRTALAN Ferenc: *Nem fogok hazajutni*. = Ezredvég, 6/34–35. p.
82. BIRTALAN Ferenc: *Októberetűd*. = Ezredvég, 6/33. p.
83. BIRTALAN Ferenc: *Zenepróba*. = Ezredvég, 6/37. p.
84. BODA Edit: *Egy beteg poszméhhez*. = Helikon, december 10. 17. p.
85. BODA Edit: *Bizonylat egy éjszakáról*. = Helikon, december 10. 17. p.
86. BODA Edit: *Emberi történet*. = Helikon, december 10. 17. p.
87. BODA Edit: *Felhősszé az Atyaúrstenhez címzett fogadóbol*. = Helikon, december 10. 17. p.
88. BODA Edit: *Fémek*. = Látó, 11/17–21. p.
89. BODA Edit: *Határsáv*. = Székelyföld, 12/22. p.
90. BODA Edit: *Írni vagy élni*. = Helikon, december 10. 17. p.
91. BODA Edit: *Mézburok*. = Helikon, december 10. 17. p.
92. BODA Edit: *Oldás és kötés*. = Helikon, december 10. 17. p.
93. BODA Edit: *Ónarok*. = Helikon, december 10. 17. p.
94. BODA Edit: *Pihenő*. = Helikon, december 10. 17. p.
95. BODA Edit: *Szobajelenet*. = Székelyföld, 12/21–22. p.
96. BODA Edit: *Té csak tenyészted*. = Székelyföld, 12/21. p.
97. BODA Edit: *Variációk a bontalan mábóniára*. = Székelyföld, 12/22. p.
98. BOGA Bálint: *Nyolcvan éve születettek kara*. = Lyukasóra, 5/29. p.
99. BORSI Bálint: *Téli canzone*. = Ezredvég, 6/74. p.
100. BORSIK Miklós: *Átokkalendárium*. = Eső, 4/11. p.
101. BOTH Balázs: *Kökört*. = Magyar Napló, 12/21. p.
102. BOTH Balázs: *Triolett*. = Magyar Napló, 12/21. p.
103. BÖDECS László: *VII*. = Apokrif, 4/8–9. p.
104. BÖNDÖR Pál: *Küszöbölt fájdalomig*. = Tiszatáj, 12/3. p.
105. BÖNDÖR Pál: *Próba apróba*. = Tiszatáj, 12/3. p.
106. BÖNDÖR Pál: *Szennyezők szennyesé*. = Tiszatáj, 12/4. p.
107. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Amíg meg nem kötölköl*. = Irodalmi Jelen, 12/3. p.
108. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Az új bínárjára*. = Irodalmi Jelen, 11/3. p.
109. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Furor*. = Irodalmi Jelen, 12/4. p.
110. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hajnali látomás*. = Irodalmi Jelen, 11/3. p.
111. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Portré*. = Irodalmi Jelen, 11/4. p.
112. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A végtelen dallama*. = Irodalmi Jelen, 12/3–4. p.

113. BUDA Ferenc: *Bár nem mint.* = Forrás, 11/15. p.
114. BUDA Ferenc: *Hunyorgó.* = Székelyföld, 12/5. p.
115. BÚZÁS Huba: *Szegények lélekúándorlása.* = Ezredvég, 6/89. p.
116. CELLER KISS Tamás: *néhány mondat az útinaplóból.* = Híd, 9/5. p.
117. CIROK SZABÓ István: *Harangnyelvek.* = Híd, 8/11–12. p.
118. CIROK SZABÓ István: *Lennie kell egy víznyelőknek.* = Híd, 8/10. p.
119. CIROK SZABÓ István: *Szögek.* = Híd, 8/10–11. p.
120. CZIGÁNY György: *Egysoros versek.* = Élet és Irodalom, december 14. 14. p.
121. CZIGÁNY György: *Egysoros versek.* = Lyukasóra, 5/51. p.
122. CZIGÁNY György: *Mire vársz még?* = Élet és Irodalom, december 14. 14. p.
123. CZIGÁNY György: *Nyári este.* = Ezredvég, 6/16. p.
124. CSEHY Zoltán: *Színék könyve.* (magyar jarmaniáda). 29. (Sebestyén). 30. 31. = Hévíz, 3/214–215. p.
125. CSEPREGI János: *Online apokalipszis.* = Lyukasóra, 5/42. p.
126. CSEPREGI János: *St. Mary Meadben a szél III.* = Lyukasóra, 5/43. p.
127. CSEPREGI János: *Varsó V.* = Lyukasóra, 5/42–43. p.
128. CSETE Soma: *Kollázssetika.* = Hévíz, 6/551–552. p.
129. CSILLAG István: *Meghagyott versek 1984–1992.* Válogatás. Még. Ittlét. Vere-ség. Örökség. Kiáltás. De Profundis. Változás. Duna-parti rapszódia. = Magyar Műhely, 3/8–13. p.
130. CSILLIK Kristóf: *Nem tud kímászni.* = Apokrif, 4/36–37. p.
131. CSILLIK Kristóf: *Suttog a téglá.* = Apokrif, 4/37. p.
132. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Bizalom.* = Élet és Irodalom, november 30. 14. p.
133. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Repülőszőnyeg.* = Élet és Irodalom, november 30. 14. p.
134. CSOKONAI Attila: *Én így tűntetek.* = Ezredvég, 6/10. p.
135. CSOKONAI Attila: *Sötétben fénylő április.* = Ezredvég, 6/10. p.
136. CSANTOS Márta: *Kiszakított lapok.* = Ezredvég, 5/11. p.
137. DEÁK Botond: *A Bodóval.* = Jelenkor, 12/1415. p.
138. DEÁK Botond: *Időkérés.* = Jelenkor, 12/1414–1415. p.
139. DEÁK Botond: *A kerületünk.* = Jelenkor, 12/1415. p.
140. DEÁK Botond: *A Sanya.* = Jelenkor, 12/1414. p.
141. DEBRECENI Boglárka: *Idegen testek.* = Jelenkor, 12/1422. p.
142. DEBRECENI Boglárka: *Semmi nem marad.* = Jelenkor, 12/1422. p.
143. DEBRECENI Boglárka: *Vesztetgár.* = Jelenkor, 12/1423. p.
144. DEBRECZENY György: *eddig tartott.* = Ezredvég, 6/9. p.
145. DEBRECZENY György: *egészen más lett volna.* = Ezredvég, 6/7. p.
146. DEBRECZENY György: *lehetne fölötte tiszta ég.* = Ezredvég, 6/8. p.
147. DEMÉNY Péter: *Angyal.* = Látó, 12/67–68. p.
148. DEMÉNY Péter: *Hajlék.* = Székelyföld, 12/59–61. p.
149. DEMÉNY Péter: *Miatyánk.* = Látó, 12/66–67. p.
150. DEMÉNY Péter: *Törpefenyő.* = Mozgó Világ, 12/55. p.
151. DEMUS Gábor: *Hogyne, modellekkel.* = Látó, 11/28–29. p.
152. DEMUS Gábor: *„Zebegény”, már a név íze.* = Látó, 11/27. p.
153. DÉKÁNY Niki: *Sirályok versenye.* = Irodalmi Szemle, 6/13. p.
154. DÉKÁNY Niki: *Szikatiz.* = Irodalmi Szemle, 6/12. p.
155. DERES Kornélia: *Jánusi Indián.* = Korunk, 9/3. p.
156. DERES Kornélia: *Kerozin-kúra.* = Korunk, 9/4. p.
157. DERES Kornélia: *Zsibbadt képek.* = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
158. DEVECSERI Zoltán: *Ballada töredékek.* I. Mélyálom. II. Vízbeült ének. III. Déva. = Műhely, 4/28. p.
159. DEVECSERI Zoltán: *A felejtés mestersége.* = Műhely, 4/29. p.
160. DEVECSERI Zoltán: *Jób könyvét lapoztatd.* = Műhely, 4/29–30. p.
161. DEZSŐ Kata: *Égővi.* = Helikon, november 10. 13. p.
162. DEZSŐ Kata: *Taigetosz.* = Helikon, november 10. 13. p.
163. DEZSŐ Katalin: *Tundra.* = Hévíz, 6/538. p.
164. DOBAI Péter: *Kamaszkorom sereglő hőse.* = Lyukasóra, 5/25. p.
165. DOBOZI Eszter: *Izonyod a tükre.* = Hítel, 12/13. p.
166. DOBOZI Eszter: *Ördögül szegődve.* = Hítel, 12/12. p.

167. DOMJÁN Gábor: *Cipruslombok a sírról.* = Jelenkor, 12/1417. p.
168. DOMJÁN Gábor: *Elnyújtott hang.* = Jelenkor, 12/1417–1418. p.
169. DOMJÁN Gábor: *Kinizsi utcai elégia.* = Jelenkor, 12/1416. p.
170. DOMJÁN Gábor: *Nézz tükörbe.* = Jelenkor, 12/1418–1419. p.
171. DOMJÁN Gábor: *Tükör előtt.* = Jelenkor, 12/1419. p.
172. DÖBRENTEI Kornél: *Magyarok kenyere.* = Hítel, 11/75–79. p.
173. DRÁVUCZ Zsolt: *Decemberi éjszakák margójára.* = Irodalmi Jelen, 11/130. p.
174. DRÁVUCZ Zsolt: *Mértan.* = Irodalmi Jelen, 11/132. p.
175. DRÁVUCZ Zsolt: *Phobosz.* = Irodalmi Jelen, 11/131. p.
176. DRÁVUCZ Zsolt: *Univerzum gombostűnyi pontban.* = Irodalmi Jelen, 11/132–133. p.
177. DRUBINA Orsolya: *mosdó.* = Híd, 9/6. p.
178. EGRESSY Zoltán: *Foglalkozás körében.* = Hévíz, 3/226–229. p.
179. EGRY Artúr: *elhallgatás.* = Ezredvég, 5/52. p.
180. EGRY Artúr: *vetítve: fordított kép.* = Ezredvég, 5/52. p.
181. EGYED Emese: *Zsenge-lapozgató.* = Helikon, november 25. 2. p.
182. ERDŐS Virág: *Anyegin.* = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
183. ESZENSZKY Gergely: *Érhálózatban.* = Magyar Napló, 11/57. p.
184. ESZENSZKY Gergely: *Létüres térben.* = Magyar Napló, 11/57. p.
185. ESZTERŐ István: *Abszurd szonettek.* = Látó, 11/47–51. p.
186. FABÓ Kinga: *Elképzel.* = Élet és Irodalom, november 23. 14. p.
187. FABÓ Kinga: *Visszapillantó tükör.* = Élet és Irodalom, november 23. 14. p.
188. FALCSIK Mari: *A kereszútton.* = Eső, 4/93–94. p.
189. FALCSIK Mari: *minden éhségével.* = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
190. FARKAS András: *Hajnalban hazafelé.* = Ezredvég, 6/85. p.
191. FARKAS Arnold Levente: *A néma kert.* = Bárka, 6/29–30. p.
192. FAZAKAS Attila: *Régi és új partok.* = Korunk, 10/3–4. p.
193. FAZAKAS Attila: *A templom.* = Korunk, 10/3. p.
194. FEKETE Vince: *Profilkép.* = Bárka, 6/37–39. p.
195. FEKETE Vince: *Vargaváros.* Zajtalan árnyék. Karrier. Hála. = Élet és Irodalom, november 9. 17. p.
196. FELLINGER Károly: *Amfora.* = Irodalmi Szemle, 5/91. p.
197. FELLINGER Károly: *Ételmaradék.* = Kalligram, 10/35. p.
198. FELLINGER Károly: *Feltételes.* = Helikon, december 25. 15. p.
199. FELLINGER Károly: *Gyerekdal.* = Kalligram, 10/34. p.
200. FELLINGER Károly: *A könyvvél.* = Kalligram, 10/35. p.
201. FELLINGER Károly: *Körülnézve.* = Helikon, december 25. 15. p.
202. FELLINGER Károly: *Memento.* = Helikon, december 25. 15. p.
203. FELLINGER Károly: *Önlexikon.* = Korunk, 11/79. p.
204. FELLINGER Károly: *Őrségben.* = Helikon, december 25. 15. p.
205. FELLINGER Károly: *Pibepárna.* = Helikon, december 25. 15. p.
206. FELLINGER Károly: *Pillantás.* = Helikon, december 25. 15. p.
207. FELLINGER Károly: *Repsz.* = Korunk, 11/79. p.
208. FELLINGER Károly: *Startolás.* = Kalligram, 10/34. p.
209. FELLINGER Károly: *Számvetés.* = Helikon, december 25. 15. p.
210. FELLINGER Károly: *Varázslás.* = Korunk, 11/80. p.
211. FELLINGER Károly: *Zsoltár.* = Irodalmi Szemle, 5/90. p.
212. FENYVESI Ottó: *Folyamatos jelen.* = Jelenkor, 11/1223–1227. p.
213. FENYVESI Ottó: *Fragmentumok tüköröződése.* = Eső, 4/3–4. p.
214. FERENC Imre: *Benne.* = Látó, 11/62. p.
215. FERENC Imre: *Mögött.* = Látó, 11/60. p.
216. FERENC Imre: *Múlt.* = Látó, 11/61–62. p.
217. FERENC Imre: *Várakozás.* = Látó, 11/60–61. p.
218. FIGERALD, Butcovan: *Fonás.* = Zempléni Múza, 4/69. p.
219. FIGERALD, Butcovan: *A harag kovácsa.* = Zempléni Múza, 4/71. p.
220. FIGERALD, Butcovan: *Tétova óra.* = Zempléni Múza, 4/70. p.
221. FILIP Tamás: *Haladéktalanul.* = Eső, 4/14. p.
222. FILIP Tamás: *A rönkök sorsa.* = Eső, 4/14. p.
223. FILIP Tamás: *Sóhaj és csend között.* = Eső, 4/15. p.

224. FINTA Éva: *Kiürülnek*. = Magyar Napló, 11/3–4. p.
225. FINY Alexandra: *7 évente*. = Mozgó Világ, 12/53. p.
226. FINY Alexandra: *Párizs alatt*. = Mozgó Világ, 12/54. p.
227. FINY Alexandra: *Technokollal*. = Mozgó Világ, 12/54. p.
228. FÜLÖP Dorottya: *Harangjáték*. = Irodalmi Jelen, 12/140. p.
229. FÜLÖP Dorottya: *Lehet – nem lehet*. = Irodalmi Jelen, 12/138–139. p.
230. FÜZESI Magda: *Ima mindenkor*. = Confessio, 4/63. p.
231. GAGYI Judit Eszter: *Csonka testek*. = Irodalmi Szemle, 5/11. p.
232. GAGYI Judit Eszter: *Ha beszíppant, atomjaidra szakít. Ha engeded, utána összeragaszt – bár nem ugyanúgy, ba számít. Csörgedez a vörös kígyó. Anyapótlék*. = Várad, 11/35. p.
233. GAGYI Judit Eszter: *Három lépés az azonosulás felé: úgy tenni mintba*. A probléma nyomában. *Ars poetica*. Az Idő. = Várad, 11/36. p.
234. GAGYI Judit Eszter: *A Hold túloldalán*. = Irodalmi Szemle, 5/10. p.
235. GAGYI Judit Eszter: *Egy világot rendeztél be. Minket üresen felejtettél? A legzártabb végtelen. Patyolat #2. Meskete*. = Várad, 11/33–34. p.
236. GAJDOS András: *Csoda*. = Ezredvég, 6/99. p.
237. GAJDOS András: *Dér*. = Ezredvég, 6/99. p.
238. GAJDOS András: *Éjjel tócsája*. = Ezredvég, 5/44. p.
239. GAJDOS András: *Elegendem*. = Ezredvég, 6/98. p.
240. GAJDOS András: *A Károlyi kertben*. = Ezredvég, 5/43. p.
241. GAJDOS András: *Kopott, régi kedv*. = Ezredvég, 6/98. p.
242. GAJDOS András: *Megálló*. = Ezredvég, 5/43. p.
243. GAJDOS András: *Novemberi temetés*. = Ezredvég, 6/97. p.
244. GAJDOS András: *Szilaj szelek*. = Ezredvég, 5/44. p.
245. GAJDOS András: *Tömény fehérfolt*. = Ezredvég, 6/99–100. p.
246. GAJDOS András: *Villamos*. = Ezredvég, 5/43. p.
247. GÁLLA Edit: *Merülés*. = Hítel, 11/92. p.
248. GÉCZI János: *A balátról*. = Alföld, 11/31–32. p.
249. G[ÉHER]. István László: *Ady-hang betegségben*. = Tiszatáj, 12/59. p.
250. G[ÉHER]. István László: *Intézeti otthon*. = Alföld, 12/15. p.
251. G[ÉHER]. István László: *Üres körték*. = Alföld, 12/15. p.
252. G[ÉHER]. István László: *A zsiráf*. = Tiszatáj, 12/59–60. p.
253. GRECSÓ Krisztián: *Másik sors*. = Bárka, 6/4–5. p.
254. GRECSÓ Krisztián: *Úgy cipelem*. = Bárka, 6/3–4. p.
255. GUETH Péter: *Ima az elromlott világítótoronyban*. (maghrib). = Kalligram, 10/60. p.
256. GUETH Péter: *A madarak éve*. = Kalligram, 10/58. p.
257. GUETH Péter: *A vándor és a semmi*. = Kalligram, 10/59. p.
258. GÜLCH Csaba: *Illatos-csendes idillek*. = Műhely, 4/33. p.
259. GERGELY Agnes: *Nagyítás*. = Élet és Irodalom, december 19. 26. p.
260. GRÁF Dóra: *Generation gap*. = Eső, 4/8. p.
261. GRÁF Dóra: *Műemlékvédelem*. = Eső, 4/9. p.
262. GYIMESI László: *Ambros püspök éneke*. = Ezredvég, 5/3. p.
263. GYIMESI László: *Búcsúvers-féle*. = Ezredvég, 6/61. p.
264. GYIMESI László: *Fejed lehajtod*. = Ezredvég, 6/60. p.
265. GYIMESI László: *Sós reggelre*. = Ezredvég, 6/60. p.
266. GYIMESI László: *Várom a császárt*. = Ezredvég, 5/3. p.
267. GYÖRE Balázs: *betörés*. = Tiszatáj, 12/69–70. p.
268. GYÖRE Balázs: *kávészemek*. = Műhely, 4/45–46. p.
269. GYÖRE Balázs: *Mb*. = Tiszatáj, 12/69. p.
270. GYÖREI Zsolt: *[Cinke]*. = Bárka, 6/40. p.
271. GYÖREI Zsolt: *[Kettes bel]*. = Bárka, 6/41. p.
272. GYÖREI Zsolt: *[Szerető szemei]*. = Bárka, 6/41. p.
273. GYÖRFI Kata: *a kabát és a lány*. = Helikon, november 10. 10. p.
274. GYÖRFI Kata: *két vékony felhő között*. = Helikon, november 10. 10. p.
275. GYÖRFI Kata: *a lökdösésben*. = Helikon, november 10. 10. p.
276. GYÖRFI Kata: *a rubákkal*. = Helikon, november 10. 10. p.
277. GYÖRGY Alida: *Pótszelekvesek*. = Irodalmi Szemle, 5/91. p.

278. GYÖRGY Alida: *Varratnyomok*. = Irodalmi Szemle, 5/92. p.
279. GYUKICS Gábor: *erdőkerülő látogatóban*. = Jelenkor, 11/1232. p.
280. GYUKICS Gábor: *terobe van véve*. = Jelenkor, 11/1233. p.
281. GYURÁSZ Marianna: *A mű*. = Apokrif, 4/12–13. p.
282. GYURÁSZ Marianna: *Tátogó balak*. = Apokrif, 4/11. p.
283. HARTAY Csaba: *Felé*. = Alföld, 11/24–25. p.
284. HARTAY Csaba: *Nem enged*. = Alföld, 11/24. p.
285. HARTAY Csaba: *Nincs tizedik évszázak*. = Alföld, 11/25. p.
286. HEGYI BOTOS Attila: *Hüperión*. = Napút, 10/3–4. p.
287. HEVESI Judit: *Navigációs szürkület*. = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
288. HEVESI Judit: *Patika*. = Irodalmi Jelen, 11/10. p.
289. HEVESI Judit: *utolsó beszélgetés*. = Irodalmi Jelen, 11/11. p.
290. HORVÁTH HÖRCHER Ferenc: *A gyerekkortájai*. Részletek A mi utcánk című ciklusból. A népbolt. A gim. A Patyolat és a divatszabóság. = Hítel, 12/31–33. p.
291. HORVÁTH Benji: *begyullad*. = Helikon, november 10. 1. p.
292. HORVÁTH Benji: *Daimón*. = Helikon, november 25. 9. p.
293. HORVÁTH Benji: *szóköz*. = Helikon, december 25. 15. p.
294. HORVÁTH Veronika: *atyának fia*. = Forrás, 12/64. p.
295. HORVÁTH Veronika: *majdnem*. = Forrás, 12/63. p.
296. HORVÁTH Veronika: *mégsem*. = Forrás, 12/63. p.
297. HORVÁTH Veronika: *nem tudják*. = Forrás, 12/63. p.
298. HORVÁTH Veronika: *Szódaszünet*. = Hévíz, 6/524. p.
299. IANCU Laura: *Hívások*. = Magyar Napló, 12/6. p.
300. IANCU Laura: *Hóban*. = Magyar Napló, 12/6. p.
301. IANCU Laura: *Irányok*. = Magyar Napló, 12/6. p.
302. ILIES Renáta: *Korosodó*. = Ezredvég, 6/77. p.
303. ILIES Renáta: *Lábtól*. = Ezredvég, 6/77. p.
304. IMRE Flóra: *Cinkék*. = Vigilia, 12/940–941. p.
305. IMRE Flóra: *Je t'attends*. = Vigilia, 12/940. p.
306. IZSÓ Zita: *Ima az új életért*. = Kalligram, 9/61. p.
307. IZSÓ Zita: *Kislány párnával*. = Kalligram, 9/62. p.
308. IZSÓ Zita: *A legtávolabbi bolygó*. = Kalligram, 9/60. p.
309. IZSÓ Zita: *Magánzárka*. = Hévíz, 3/213. p.
310. IZSÓ Zita: *Szakítószilárdság*. = Kalligram, 9/63. p.
311. IZSÓ Zita: *A tehetetlenség törvénye*. = Kalligram, 9/60–61. p.
312. IZSÓ Zita: *Az utolsó kérés*. = Hévíz, 3/211–212. p.
313. JÁSZ Attila: *Álomszedő*. = Bárka, 6/57. p.
314. JÁSZ Attila: *Drága Hold*. = Bárka, 6/55. p.
315. JÁSZ Attila: *Az ébresztőóriás*. = Bárka, 6/57. p.
316. JÁSZ Attila: *Erdőszél*. = Bárka, 6/55. p.
317. JÁSZ Attila: *Faustyna nővér nosztalgia-túrja*. = Forrás, 11/65–67. p.
318. JÁSZ Attila: *PADMA HUN, avagy a padon ücsörgés dicsérete*. = Alföld, 11/33–34. p.
319. JÁSZ Attila: *Téli-pályaudvar*. = Bárka, 6/56. p.
320. JÁSZ Attila: *Várorrom*. = Bárka, 6/56–57. p.
321. JOCK Evelin: *20-as cián*. = Várad, 11/44. p.
322. JOCK Evelin: *Ars poetica*. = Várad, 11/43. p.
323. JOCK Evelin: *Maradok-e?* = Várad, 11/44–45. p.
324. JÓNÁS Tamás: *Dorosi hajnal*. = Eső, 4/92. p.
325. JUHÁSZ Attila: *Anakreóni dalok*. (Ne mozdulj). (Tél). (Kert). (Álomközel). = Műhely, 4/31–32. p.
326. JUHÁSZ Rebeka: *Bújócska*. = Híd, 8/17–18. p.
327. KABAI István: *koppant egy nagyot*. = Tiszatáj, 12/50. p.
328. KABAI István: *magyarország kurva*. = Tiszatáj, 12/50. p.
329. KABAI István: *a minap szembejött*. = Tiszatáj, 12/51. p.
330. KABAY Lóránt: *egy söröző pultja mögül*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
331. KAFFKA Margit: *Himnusz*. = Ezredvég, 6/124. p.
332. KALÁSZ Márton: *Pfalzi emlék – Edenokban*. = Magyar Napló, 12/40. p.
333. KALÁSZ Márton: *Tört szemüveg*. = Magyar Napló, 12/40. p.
334. KÁLLAY Eszter: *bója*. = Élet és Irodalom, december 14. 17. p.

335. KÁLLAY Eszter: *munka*. = Élet és Irodalom, december 14. 17. p.
336. KÁLLAY Eszter: *nosztalg.* = Élet és Irodalom, december 14. 17. p.
337. KALOCSAI Péter: *Az út alatt*. = Hévíz, 6/553–554. p.
338. KÁNTOR Péter: *A titkos kötelek*. = Élet és Irodalom, december 19. 32. p.
339. KÁNTOR Péter: *Vegyük számba a lehetőségeinket*. = Élet és Irodalom, november 16. 14. p.
340. KÁNTOR Zsolt: *A bűn nyelvébe esése A nyelv bűnbe esése*. = Tiszatáj, 11/23. p.
341. KÁNTOR Zsolt: *A cérnavékony lány tojásdad kontya*. = Tiszatáj, 11/23–24. p.
342. KÁNTOR Zsolt: *Édes mosakodás*. = Ezredvég, 5/24. p.
343. KÁNTOR Zsolt: *Észre nem vételek*. = Múlt és Jövő, 4/19. p.
344. KÁNTOR Zsolt: *Jeruzsálemi anziksz.* A világ és a reggel. = Múlt és Jövő, 4/85. p.
345. KÁNTOR Zsolt: *A legeldugottabb odú*. = Múlt és Jövő, 4/19. p.
346. KÁNTOR Zsolt: *Mint aki elől arcunkat elrejtjük*. = Ezredvég, 5/25. p.
347. KÁNTOR Zsolt: *Neuralgikus Ars Poétikák*. = Helikon, november 10. 9. p.
348. KÁNTOR Zsolt: *Preambulumi*. = Helikon, november 10. 9. p.
349. KÁNTOR Zsolt: *Schubert*. Zenehallgatás-fragmentumok. = Mozgó Világ, 11/56. p.
350. KÁNTOR Zsolt: *Az Úr verse*. = Múlt és Jövő, 4/85. p.
351. KÁNTOR Zsolt: *Világ-képlet*. A Nietzsche-Fichte-tengely. = Mozgó Világ, 11/56. p.
352. KARACS Andrea: *Extra black*. = Bárka, 6/31. p.
353. KARACS Andrea: *Levegő*. = Bárka, 6/32. p.
354. KARACS Andrea: *Plusz egy*. = Bárka, 6/31. p.
355. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső háború*. Részlet. = Helikon, november 25. 7. p.
356. KARAFFA Gyula: *Nincs idő*. = Ezredvég, 5/45. p.
357. KARAFIÁTH Orsolya: *Szerető bácsi*. = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
358. KATONA Ágota: *Iránytű*. = Zempléni Múzsza, 4/67. p.
359. KATONA Ágota: *Pogány ünnep*. = Zempléni Múzsza, 4/66. p.
360. KEMENES Henriette: *./*. = Várad, 11/11–12. p.
361. KEMENES Henriette: *Amit éjjel után megérint*. = Várad, 11/12–13. p.
362. KESZTHELYI György: *Az átok is bála*. = Várad, 10/23–24. p.
363. KESZTHELYI György: *Édes bazám – veszkijárat*. = Látó, 12/60. p.
364. KESZTHELYI György: *Az istenek*. = Várad, 10/25. p.
365. KESZTHELYI György: *Kis nyomdában lakom*. = Várad, 10/22–23. p.
366. KESZTHELYI György: *Párbuzamos tüzek*. = Látó, 12/58–59. p.
367. KESZTHELYI György: *Pygmalion*. = Várad, 10/26–27. p.
368. KESZTHELYI György: *Szekuregő*. (emlék). = Várad, 10/21. p.
369. KESZTHELYI György: *Szerkezetem*. = Várad, 10/22. p.
370. KESZTHELYI György: *Utászó*. = Látó, 12/58. p.
371. KIRÁLY László: *Ami nem nincs*. = Helikon, november 25. 1. p.
372. KIRÁLY László: *Díszhangverseny*. = Helikon, november 25. 1. p.
373. KIRÁLY László: *Fotó*. = Hévíz, 6/512. p.
374. KIRÁLY László: *A szurcsa*. = Helikon, november 25. 1. p.
375. KISS Dávid: *Bergen*. = Zempléni Múzsza, 4/64. p.
376. KISS Dávid: *Szemtől szemben*. = Zempléni Múzsza, 4/65. p.
377. KISS Ottó: *Etűdök verklire*. Boró repíti Borót. Boró mint sirálylány. Karácsonyi Boró. Boró a virágok közt. = Élet és Irodalom, november 9. 14. p.
378. KÓBOR Adriána: *Eli è Morto*. = Magyar Műhely, 3/1–2. p.
379. KÓKAI János: *Narancs és Óceán*. = Magyar Napló, 12/11. p.
380. KÓKAI János: *Variáció egy témára*. = Magyar Napló, 12/11. p.
381. KOMAN Zsombor: *Imperatívsz.* = Tiszatáj, 11/31–32. p.
382. KOMAN Zsombor: *Lajtorja*. = Tiszatáj, 11/32. p.
383. KOMAN Zsombor: *Meztőlábás láng*. = Tiszatáj, 11/32. p.
384. KÓNYA-HAMAR Sándor: *Egyed Péternek*. (Már odaátra). = Korunk, 10/62. p.
385. KORMÁNYOS Ákos: *Muszáj Herkules*. = Irodalmi Szemle, 5/13–14. p.
386. KORMÁNYOS Ákos: *Pilinszky első szerelme*. = Irodalmi Szemle, 5/15. p.
387. KORPA Tamás: *48°38'33.3"N 20°49'09.0"E*. = Hévíz, 6/514. p.
388. KORPA Tamás: *6 db történet a Századelőivőlgyből*. A víz megverése gondolatban a

- Blatnica-patakon. Hárfákat úsztatok le a Blatnicán. Csendörök állják körül a bezáruló léket. Cukrová Homola (105M). Jeriko-effektus. Játék vakokkal Ókrühly Laz környékén. = Látó, 12/81–83. p.
389. KORPA Tamás: *Havrania Skala (770m)*. = Hévíz, 6/513. p.
390. KOVÁCS András Ferenc: *Levél-töredék Liáboz*. = Látó, 12/31–32. p.
391. KOVÁCS András Ferenc: *Xénia – Alexander Brodynak*. = Látó, 12/32. p.
392. KOVÁCS Boglárka: *Fába vénei*. = Hévíz, 6/555. p.
393. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Rorate*. = Magyar Napló, 11/59. p.
394. KOZMÁR Klára: *Csapott zaj*. = Helikon, december 25. 10. p.
395. KOZMÁR Klára: *Lóban a hely*. = Helikon, december 25. 10. p.
396. KÖRÖSI Ferenc: *Halotti beszéd az étkezésszettel fölött*. = Ezredvég, 6/103. p.
397. KÖVES István: *Kazettás magnóról*. = Ezredvég, 6/17. p.
398. KRUSOVSKY Dénes: *Azt bittem, fehér*. = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
399. KUKORELLY Endre: *1958*. = Élet és Irodalom, december 19. 29. p.
400. KULCSÁR Ferenc: *Macskatalpon, pubán körbejár*. = Parnaszus, 3/95–97. p.
401. KULCSÁR Ferenc: *Négy sor*. = Parnaszus, 3/94. p.
402. KULCSÁR Ferenc: *Óvórosi szerelmesdal*. = Parnaszus, 3/92. p.
403. KULCSÁR Ferenc: *Új múzeum*. = Parnaszus, 3/94. p.
404. KULCSÁR Ferenc: *Világárvaság*. = Parnaszus, 3/93. p.
405. KURDY FEHÉR János: *Privát leülés*. = Magyar Műhely, 2/6–12. p.
406. KURDY FEHÉR János: *Útmutatók a privát leülés*. [Imádlak Tom Ford]. = Magyar Műhely, 2/13–16. p.
407. KÜRTI László: *arany doxa*. = Élet és Irodalom, december 7. 14. p.
408. KÜRTI László: *az ebédről*. = Bárka, 6/46. p.
409. KÜRTI László: *medervölgy*. = Élet és Irodalom, december 7. 14. p.
410. KÜRTI László: *szürke csődör: négy boros címkére*. = Bárka, 6/47. p.
411. KÜRTI László: *zsákmányállat*. = Bárka, 6/46–47. p.
412. LABODICS Eszter: *Életigazság*. = Magyar Napló, 11/60. p.
413. LABODICS Eszter: *néma villámok*. = Magyar Napló, 11/60. p.
414. LABODICS Eszter: *Öndefiníció*. = Magyar Napló, 11/60. p.
415. LADIK Katalin: *Az eltűnt tojás helyén*. = Magyar Napló, 12/35. p.
416. LADIK Katalin: *Ez a széddülés*. = Forrás, 12/57. p.
417. LADIK Katalin: *Hajtogatások*. = Forrás, 12/58. p.
418. LADIK Katalin: *A Hold sötét oldala*. = Magyar Napló, 12/35. p.
419. LADIK Katalin: *Ingatlan – csere*. = Forrás, 12/57. p.
420. LADIK Katalin: *Megszerezte az életből kilépés engedélyét*. = Magyar Napló, 12/35. p.
421. LADIK Katalin: *Saját*. = Magyar Napló, 12/35. p.
422. LADIK Katalin: *Sebből a fény*. = Forrás, 12/58. p.
423. LADIK Katalin: *Szövevek, hálók*. = Forrás, 12/57. p.
424. LADIK Katalin: *Váz*. = Forrás, 12/58. p.
425. LADIK Katalin: *Vízszeppek a zöld szünyoghálón*. = Forrás, 12/57. p.
426. LAN CZKOR Gábor: *Az új naptár*. = Hévíz, 6/522–523. p.
427. LAN CZKOR Gábor: *Zen*. részletek. = Jelenkor, 12/1409–1411. p.
428. LÁNG Orsolya: *Balerina*. = Látó, 11/8. p.
429. LÁNG Orsolya: *Mauvais sang*. = Látó, 11/6–8. p.
430. LÁNG Orsolya: *A szívóvárvány alá*. = Látó, 11/5–6. p.
431. LÁNG Orsolya: *Találkozás*. = Látó, 11/5. p.
432. LÁSZLÓ Noémi: *Poétbosz*. = Helikon, november 25. 2. p.
433. LÁSZLÓ Noémi: *Szűgyen*. = Látó, 11/70–71. p.
434. LÁZÁR Bence András: *Akvárium*. = Élet és Irodalom, november 30. 17. p.
435. LÁZÁR Bence András: *Az almás*. = Élet és Irodalom, november 30. 17. p.
436. LÁZÁR Bence András: *A mélyút emelkedője*. = Élet és Irodalom, november 30. 17. p.
437. LÁZÁR Bence András: *Nekrológ*. = Élet és Irodalom, november 30. 17. p.
438. LÁZÁR Bence András: *Serra da Estrela*. = Élet és Irodalom, november 30. 17. p.
439. LENNERT-MÓGER Tímea: *Örökség*. = Irodalmi Jelen, 11/57. p.
440. LÉRÁNT Árpád, B.: *Apevák*. = Ezredvég, 6/81. p.
441. LŐRINCZ József: *Román*. = Ezredvég, 6/71. p.
442. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Műbelynapló*. = Helikon, november 25. 16. p.

443. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Szökíthető-e?* Előszó a Feketemunkához. = Kortárs, 12/29–32. p.
444. LUKÁCS Flóra: *Kínai ima*. = Eső, 4/14. p.
445. LUKÁCS Flóra: *Sangoma*. = Hévíz, 3/241. p.
446. LUKÁCS Flóra: *Selymfestés*. = Eső, 4/13. p.
447. LUKÁCS Flóra: *Sintó*. = Eső, 4/13. p.
448. LUZSICZA István: *Halottak napi köszöntő*. = Magyar Napló, 11/22. p.
449. LUZSICZA István: *Hatvanöt*. = Magyar Napló, 11/22. p.
450. MÁDI Laura Alexandra: *Add meg nekünk ma...* = Magyar Napló, 11/61. p.
451. MÁDI Laura Alexandra: *A holdbéli orvos*. = Magyar Napló, 11/61. p.
452. MAKÁRY Sebestyén: *Az eredeti kép*. = Apokrif, 4/51. p.
453. MAKÁRY Sebestyén: *Nézd, Szent Pál*. = Apokrif, 4/50–51. p.
454. MÁNDY Stefánia: *A cédrus*. = Múlt és Jövő, 4/2. p.
455. MÁNDY Stefánia: *Szólószonáta két sorsra*. = Múlt és Jövő, 4/2. p.
456. MÁNDY Stefánia: *Vázlatok egy Vajda-arcboz*. = Múlt és Jövő, 4/3. p.
457. MÁRCUŦIU-RÁCZ Dóra: *az a bagyományos tyúkhúsleves*. = Helikon, november 10. 11. p.
458. MÁRCUŦIU-RÁCZ Dóra: *makulátlan*. = Helikon, november 10. 11. p.
459. MÁRCUŦIU-RÁCZ Dóra: *tapintatlanok*. = Helikon, november 10. 11. p.
460. MÁRCZINKA Csaba: *Szabad madár*. = Ezredvég, 6/16. p.
461. MARKÓ Béla: *Csak nézők*. = Forrás, 12/54–55. p.
462. MARKÓ Béla: *Diegóval a halál*. = Bárka, 6/9. p.
463. MARKÓ Béla: *Ismétlődő test*. = Bárka, 6/9–10. p.
464. MARKÓ Béla: *Könyörgés görög istenekhez*. = Eső, 4/9–10. p.
465. MARKÓ Béla: *Tzalevel*. = Forrás, 12/55–56. p.
466. MARKÓ Béla: *Vissza az életbe*. = Bárka, 6/10. p.
467. MARNO János: *Fehér*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
468. MARNO János: *Fobász József Attilához*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
469. MARNO János: *Fobász Petőfi Sándorhoz*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
470. MARNO János: *A Győri úton*. = Kortárs, 12/17–18. p.
471. MESTERHÁZY Balázs: *folytatása legyen*. = Jelenkor, 12/1373–1374. p.
472. MIHÓK Tamás: *Körvonal*. = Várad, 11/24–25. p.
473. MIHÓK Tamás: *Szabványos sajátosságok*. = Várad, 11/23–24. p.
474. MIHÓK Tamás: *Türelőkészlet*. = Várad, 11/25–26. p.
475. MIHÓK Tamás: *az új évad a közlekedés majd az átfedés*. = Várad, 11/22–23. p.
476. MIKLYA Zsolt: *Ének éneke*. = Tiszatáj, 12/52–53. p.
477. MIKLYA Zsolt: *Függöny sörpör*. = Magyar Napló, 11/9. p.
478. MIKLYA Zsolt: *Mazel Món*. = Tiszatáj, 12/53–54. p.
479. MIKLYA Zsolt: *Nyelvanya*. = Magyar Napló, 11/9. p.
480. MILBACHER Dániel: *Megtrágyzott földek*. = Hévíz, 3/239. p.
481. MILBACHER Dániel: *Mikszáth tér, s már őszül is*. = Hévíz, 3/240. p.
482. MOHÁCSI Árpád: *csalódás az operában*. = Kalligram, 9/52. p.
483. MOHÁCSI Árpád: *az igazi folt*. = Kalligram, 9/51. p.
484. MOHÁCSI Árpád: *operakalauz*. = Kalligram, 9/53. p.
485. MOLNÁR Brigitta: *Csempe alá*. = Eső, 4/7. p.
486. MOLNÁR Brigitta: *Konzervált évek*. = Eső, 4/7. p.
487. MOLNÁR Brigitta: *Ugatnak az özek*. = Eső, 4/8. p.
488. MOLNÁR Zsolt: *Egyenes magasság*. = Várad, 10/14–15. p.
489. MOLNÁR Zsolt: *A vers semmije*. = Várad, 10/14. p.
490. NÁDASDY Ádám: *Attól függetlenül fontos*. = Élet és Irodalom, november 16. 17. p.
491. NÁDASDY Ádám: *Hogyhogy nem fájit neki?* = Élet és Irodalom, november 16. 17. p.
492. NÁDASDY Ádám: *Megtorpant*. = Élet és Irodalom, november 16. 17. p.
493. NÁDASDY Ádám: *A napló*. = Élet és Irodalom, november 16. 17. p.
494. NÁDASDY Ádám: *Ott incselkedik*. = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
495. NÁDASDY Ádám: *A reggeli*. = Élet és Irodalom, november 16. 17. p.
496. NAGY Judit Áfonya: *Elrágott csontok*. = Várad, 10/15. p.
497. NAGY Judit Áfonya: *Félreírt szerető*. = Várad, 10/16. p.
498. NAGY Judit Áfonya: *Következésképpen*. = Várad, 10/17. p.
499. NAGY Kata: *Éjszaka egyedül*. = Alföld, 12/22–23. p.

500. NAGY Kata: *Kellékvors*. = Alföld, 12/22. p.
501. NAGY László: *Ballada*. = Lyukasóra, 5/2. p.
502. NAGY László: *Bartók*. = Lyukasóra, 5/2. p.
503. NAGY László: *A jövő vacogása*. = Lyukasóra, 5/3. p.
504. NAGY László: *Párbaj*. = Lyukasóra, 5/2. p.
505. NAGY László: *Vak remény*. = Lyukasóra, 5/2. p.
506. NAGY László: *Válasz feleségének*. = Lyukasóra, 5/2. p.
507. NAGY László: *Vers egy pici guminadrágra*. = Lyukasóra, 5/3. p.
508. NAGY Marcsi: *Esti merengés*. = Korunk, 11/59. p.
509. NAGY Marcsi: *A moziban*. = Korunk, 11/60–61. p.
510. NAGY Marcsi: *Szavak az alagútban*. = Korunk, 11/60. p.
511. NAGY Rita: *bon scott*. = Műhely, 4/44. p.
512. NAGY Rita: *magad után*. = Műhely, 4/44. p.
513. NAGY Rita: *mélódia*. = Műhely, 4/44. p.
514. NAGY Zsuka: *esti modalitás*. = Magyar Napló, 12/56. p.
515. NAGYPÁL István: *Szimfóniák*. = Alföld, 11/12–15. p.
516. NÉMETH András: *Hérakleitoszkövetés?* = Ezredvég, 5/6. p.
517. NÉMETH András: *Splendid isolation*. = Ezredvég, 5/6. p.
518. NÉMETH András: *A test nyugalmáért*. = Ezredvég, 5/7. p.
519. NÉMETH István, Z.: *Istenkeresőben*. = Parnasszus, 3/117–121. p.
520. NÉMETH Zoltán: *Altatódal*. = Alföld, 11/30–31. p.
521. NYERGES Gábor Ádám: *A boldogságot közelebből*. = Hévíz, 3/224–225. p.
522. NYILAS Attila: *Az ekesszólásról*. Safari. = Alföld, 12/24–31. p.
523. OCSOVSKY Zsófia: *Becsapódás*. = Tiszatáj, 12/28–29. p.
524. OCSOVSKY Zsófia: *call stack*. = Tiszatáj, 12/29–30. p.
525. OCSOVSKY Zsófia: *Ősz*. = Tiszatáj, 12/28. p.
526. OLÁH András: *számvetés*. 1. valami megváltozott. 2. nem lehet. 3. vétlenek. 4. fények és árnyékok. 5. esti zápor. 6. hajnalok. = Műhely, 4/35–36. p.
527. OLÁH K. Tamás: *landscape*. = Híd, 8/8–9. p.
528. ORAVECZ Imre: *Baleset*. = Székelyföld, 12/7. p.
529. ORAVECZ Imre: *Egy férfi, egy gyermek, egy másik férfi és egy nő*. = Székelyföld, 12/6. p.
530. ORCSIK Roland: *Őz*. = Jelenkor, 12/1411–1413. p.
531. OSZVÁTH Zsuzsa: *Erőszakos halál*. = Várad, 11/16. p.
532. OSZVÁTH Zsuzsa: *Feketepont*. = Várad, 11/17. p.
533. OSZVÁTH Zsuzsa: *Napra nap*. = Várad, 11/21. p.
534. OSZVÁTH Zsuzsa: *ősz, délután*. = Várad, 11/21. p.
535. OSZVÁTH Zsuzsa: *tavaszi áldozat*. = Várad, 11/19. p.
536. OSZVÁTH Zsuzsa: *Utóirat*. = Várad, 11/17–18. p.
537. PAPP Attila Zsolt: *Istenem, te roppant úrbajó*. = Helikon, november 10. 4. p.
538. PAPP Attila Zsolt: *Jég*. = Helikon, november 10. 4. p.
539. PAPP Attila Zsolt: *Holtidő*. = Látó, 11/87. p.
540. PAPP Attila Zsolt: *A lassúság dicsérete*. = Helikon, november 10. 4. p.
541. PAPP Attila Zsolt: *Strangers in the Night*. = Helikon, november 10. 4. p.
542. PAPP Attila Zsolt: *Távoli járatok közelednek*. = Látó, 11/87–88. p.
543. PAPP Attila Zsolt: *A vigyél-baza játék*. = Látó, 11/86. p.
544. PAPP Gréta: *Bújóska*. = Bárka, 6/34. p.
545. PAPP Gréta: *Felhőbasadás*. = Bárka, 6/33. p.
546. PAPP Gréta: *Grafiticslád*. = Bárka, 6/33. p.
547. PAPP Katalin: *Hamvazószerda II*. = Híd, 8/13–14. p.
548. PAPP Katalin: *Tervezés*. = Híd, 8/14–16. p.
549. PARTI NAGY Lajos: *a kérdőjel báta*. = Élet és Irodalom, december 19. 31. p.
550. PAYER Imre: *Feberkőd terület*. = Alföld, 11/16. p.
551. PAYER Imre: *Kék kereszthalál*. = Magyar Napló, 11/12. p.
552. PAYER Imre: *Téli anakreoni*. = Alföld, 11/15. p.
553. PAYER Imre: *Valaki jár odafenn*. = Magyar Napló, 11/12. p.
554. PEER Krisztián: *Az oxigénbiányi gondolata*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
555. PEJIN Lea: *Maffia*. = Bárka, 6/52. p.
556. PEJIN Lea: *Maradék*. = Bárka, 6/52. p.
557. PEJIN Lea: *Szálka*. = Bárka, 6/52–53. p.
558. PENCs Attila: *névtelen*. = Helikon, november 10. 13. p.
559. PENCs Attila: *tartozás*. = Helikon, november 10. 13. p.
560. PENCs Attila: *a termelés számbavétele*. = Helikon, november 10. 13. p.

561. PENCs Attila: *zefír*. = Helikon, november 10. 13. p.
562. PÉNTÉK Imre: *Csalafinta hivatal*. = Tiszatáj, 12/57. p.
563. PÉNTÉK Imre: *Kerti ebéd*. = Tiszatáj, 12/56. p.
564. PÉNZES Timea: *Tóth László: apám lábujja, madarai*. = Parnasszus, 3/80. p.
565. PETRI György: *Búcsúsorok Dezsőnek*. = Tiszatáj, 12/65. p.
566. PINTÉR Kitti: *Kísértetjárás*. = Hévíz, 3/249. p.
567. PINTÉR Kitti: *Sticky notes*. = Forrás, 12/66. p.
568. PINTÉR Kitti: *Szerelem*. = Forrás, 12/65. p.
569. POBORAI Őrs: *én, a pogány*. = Híd, 9/8. p.
570. POBORAI Őrs: *nagyon 69*. = Híd, 9/7–8. p.
571. POBORAI Őrs: *volfrám*. = Híd, 9/7. p.
572. POLGÁR Anikó: *Agg istennők*. = Kalligram, 10/4. p.
573. POLGÁR Anikó: *Oresztész és az Erinnuszok*. = Kalligram, 10/4. p.
574. POLGÁR Anikó: *Tütozt szájú Gorgó-maszk*. = Kalligram, 10/3. p.
575. PUROSZ Leonidasz: *Valaki bajnalban bizalmasan mondja*. = Látó, 11/40–41. p.
576. PUSKÁS Dániel: *Judit*. = Híd, 8/5–6. p.
577. RADNÓTI Ádám: *A banán áramlása*. = Hévíz, 3/248. p.
578. RÖHRIG Géza: *böksi*. = Irodalmi Jelen, 11/37–39. p.
579. RÖHRIG Géza: *gyalu*. = Irodalmi Jelen, 11/39–40. p.
580. RÖHRIG Géza: *pöcök megtorpan*. = Irodalmi Jelen, 11/36–37. p.
581. SAITOS Lajos: *Fekete szél*. = Parnasszus, 3/109. p.
582. SAITOS Lajos: *Mindig*. = Parnasszus, 3/110. p.
583. SÁNTA Miriám: *Autópálya*. = Székelyföld, 12/20. p.
584. SÁNTHA Attila: *Attila apa*. = Irodalmi Jelen, 12/28–29. p.
585. SÁNTHA Attila: *Ghámai sofőr Londonban*. = Irodalmi Jelen, 12/29–30. p.
586. SÁNTHA Attila: *Ki viszi baba a taxisofőrt?* = Irodalmi Jelen, 12/30–31. p.
587. SÁNTHA Attila: *Öreg zsidó Camdenben*. = Irodalmi Jelen, 12/27–28. p.
588. SCHEIN Gábor: *A sziget süllyedése*. = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
589. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Advent küszöbén*. = Confessio, 4/44. p.
590. SEBŐK György: *Egyedül utánuk*. = Várad, 10/18–19. p.
591. SEBŐK György: *Hallgatás*. = Várad, 10/19–20. p.
592. SERESTÉLY Zalán: *Gilot meséli*. = Helikon, december 25. 9. p.
593. SERFŐZŐ Simon: *Jövöm legyél*. = Eső, 4/5. p.
594. SERFŐZŐ Simon: *Máig*. = Eső, 4/6. p.
595. SERFŐZŐ Simon: *Mint minden reggel*. = Eső, 4/6. p.
596. SERFŐZŐ Simon: *Útjában az időnek*. = Magyar Napló, 12/15. p.
597. SERFŐZŐ Simon: *Védelmem alatt*. = Eső, 4/5. p.
598. SIMONFY József: *Amit*. = Székelyföld, 12/49–50. p.
599. SIMONFY József: *Még mindig*. = Székelyföld, 12/48–49. p.
600. SIROKAI Máttyás: *Hommage*. = Tiszatáj, 12/81. p.
601. SOHÁR Pál: *Drapp napokba öltözött idő*. = Irodalmi Jelen, 12/19. p.
602. SOHÁR Pál: *A fal elindul*. = Irodalmi Jelen, 12/20. p.
603. SOHÁR Pál: *Lenni, ősszel*. = Irodalmi Jelen, 12/21. p.
604. SOKACZ Anita: *Prométheusz testestvére*. = Helikon, december 25. 11–12. p.
605. SOLYMOSI Balint: *A Rózsaszűzér Királynője* avagy egy utazó napjai. [Petőfi Sándor út, Szelevény, HJ]. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
606. SÜTŐ Csaba András: *első*. = Műhely, 4/40–41. p.
607. SÜTŐ Csaba András: *Gyűfásdobozország*. Keresztszél. Rigli. = Irodalmi Jelen, 11/21–23. p.
608. SZABÓ Marcell: *A zseb vallási karaktere*. részlet. = Jelenkor, 12/1376–1378. p.
609. SZALAGYI Csilla: *Kőműves Kelemenné*. = Műhely, 4/39. p.
610. SZÁLINGER Balázs: *Dunavirágzás*. = Tiszatáj, 11/4. p.
611. SZÁLINGER Balázs: *Négyfiú*. = Forrás, 11/16. p.
612. SZÁLINGER Balázs: *Nyolcadik hónap*. = Kalligram, 9/42. p.
613. SZÁLINGER Balázs: *Az ősz*. = Apokrif, 4/7. p.
614. SZÁLINGER Balázs: *Tavasza tavasz*. = Kalligram, 9/41–42. p.
615. SZÁLINGER Balázs: *Turbinamező*. = Forrás, 11/17. p.
616. SZARKA István: *Operabál előtt*. = Ezredvég, 6/11. p.
617. SZÁSZI Zoltán: *Bejegyzés vakon*. = Kalligram, 11/51–52. p.

618. SZÁSZI Zoltán: *Madáchi csalódás*. = Kalligram, 11/51–52. p.
619. SZEKÁRY Zsuzsanna: *Az anyák*. = Irodalmi Jelen, 12/11. p.
620. SZEKÁRY Zsuzsanna: *Erdélyi Hold*. = Irodalmi Jelen, 12/12. p.
621. SZEKÁRY Zsuzsanna: *Napsugárfű*. = Irodalmi Jelen, 12/12. p.
622. SZEKÁRY Zsuzsanna: *Tükröződés*. = Irodalmi Jelen, 12/11. p.
623. SZÉKELY Szabolcs: *9*. = Jelenkor, 12/1420. p.
624. SZÉKELY Szabolcs: *12*. = Jelenkor, 12/1420–1421. p.
625. SZÉKELY Szabolcs: *13*. = Jelenkor, 12/1421. p.
626. SZÉKELY Szabolcs: *15*. = Alföld, 11/5. p.
627. SZÉKELY Szabolcs: *20*. = Jelenkor, 12/1421. p.
628. SZÉKELY Szabolcs: *24*. = Alföld, 11/5–6. p.
629. SZÉKELY Szabolcs: *28*. = Alföld, 11/6. p.
630. SZELES Judit: *Köivungen*. = Tiszatáj, 11/15–16. p.
631. SZELLEY Lellé: *Most*. = Magyar Műhely, 2/1. p.
632. SZENTIRMAI Mária: *Test*. = Műhely, 4/37–38. p.
633. SZEPESI Attila: *Barbár szonettek*. Papírdoboz. Akasztó-sor. A rendház. Tömegsír. Öreg falak. Porfelhőben. Wágner. Rágógumi. Rőzsláng. Izmosok. = Forrás, 12/49–53. p.
634. SZIJJ Ferenc: *Donhauser-átirat*. = Élet és Irodalom, december 19. 33. p.
635. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Anita búcsúzenete Peer Gyntnek*. = Alföld, 11/29. p.
636. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Kegyelmi állapot*. = Mozgó Világ, 11/54. p.
637. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Makett*. = Mozgó Világ, 11/55. p.
638. SZLUKOVÉNYI Katalin: *A munka gyümölcse*. = Mozgó Világ, 11/53. p.
639. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Nagymosás*. = Mozgó Világ, 11/53. p.
640. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Reggeli*. = Mozgó Világ, 11/53. p.
641. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Reggeli józanság*. = Alföld, 11/28. p.
642. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Stockholmban járt a Tél*. = Alföld, 11/29. p.
643. SZLUKOVÉNYI Katalin: *„Tanulni kell...”* = Alföld, 11/29. p.
644. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Tűzfal*. = Mozgó Világ, 11/55. p.
645. SZONDY-ADORJÁN György: *Móni tükröződésben*. = Hítel, 12/63. p.
646. SZONDY-ADORJÁN György: *A tér kövei mind*. = Hítel, 12/62. p.
647. SZŐKE Zsolt: *Azt akarom, hogy...* = Várad, 11/31. p.
648. SZŐKE Zsolt: *Ember*. = Várad, 11/30. p.
649. SZŐKE Zsolt: *Én és Te*. = Várad, 11/31. p.
650. SZŐKE Zsolt: *Feri*. = Várad, 11/32. p.
651. SZŐKE Zsolt: *A Földön*. = Várad, 11/29. p.
652. SZŐKE Zsolt: *A magány megértése*. = Várad, 11/30. p.
653. SZUNYOG Ágota: *Köszönet az ajkának*. Rövid üzenet egy rövid pokolból. = Tiszatáj, 11/33. p.
654. SZUNYOG Ágota: *Összegzés*. = Tiszatáj, 11/33. p.
655. SZÜCS-GÁSPÁR Borbála: *Csak az ősz...* = Ezredvég, 5/17. p.
656. SZÜCS-GÁSPÁR Borbála: *Rabszolga éneke*. = Ezredvég, 5/16–17. p.
657. TÁBOR Ádám: *Az áprilisi purgatóriumban*. = Alföld, 11/16. p.
658. TÁBOR Ádám: *Szó ég*. = Alföld, 11/17. p.
659. TAJTI Zoltán: *Az óriások*. = Tiszatáj, 12/55. p.
660. TAKÁCS Zsuzsa: *Ha körbejárnak majd*. = Élet és Irodalom, november 16. 14. p.
661. TAKÁCS Zsuzsa: *Velünk, innen, el*. = Élet és Irodalom, december 19. 30. p.
662. TAMÁS Menyhért: *Mikes Kelemen bazaterőkápolnája*. = Magyar Napló, 11/17. p.
663. TANDORI Dezső: *Ó Ki – Be*. „Kassák”. Fel – le. Oda – vissza. Arany-Hamlet. = Forrás, 12/3–5. p.
664. TANDORI Dezső: *Szeveposztás előtt, után*. = Kortárs, 12/3. p.
665. TANDORI Dezső: *Tematizálatlan*. = Műhely, 4/13–22. p.
666. TATÁR Sándor: *Carpe diem(!?)*. = Jelenkor, 11/1231. p.
667. TATÁR Sándor: *Kilátástalan?! Ugyanmár!* = Jelenkor, 11/1231–1232. p.
668. TÉREY János: *Gyázmunkás*. = Hévíz, 3/205–206. p.
669. TÉREY János: *Utolsó idők*. = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
670. TÓBIÁS Krisztián: *Blondel tükör*. = Bárka, 6/15–17. p.
671. TÓBIÁS Krisztián: *A mikulás rakétája*. Részletek. = Magyar Napló, 12/9–10. p.
672. TORNAI József: *A bátyja*. = Alföld, 11/11. p.
673. TORNAI József: *Emlékek lidérce*. = Hítel, 11/48. p.
674. TORNAI József: *A galaktikus végzet*. = Hítel, 11/47. p.
675. TORNAI József: *Halál és idő*. = Magyar Napló, 11/25. p.

676. TORNAI József: *Az Idők Kapuja.* = Alföld, 11/12. p.
677. TORNAI József: *Nincs semmi az égen.* = Alföld, 11/11. p.
678. TORNAI József: *Quod non licet bovi.* = Magyar Napló, 11/25. p.
679. TORNAI József: *Volt mézzsel...* = Hítel, 11/48. p.
680. TOROCZKAY András: *Tükör.* = Alföld, 12/23–24. p.
681. TÓTH Árpád: *Aquincumi korcsmában.* = Ezredvég, 6/125. p.
682. TÓTH Árpád: *Elkoptam...* = Látó, 11/109–110. p.
683. TÓTH Árpád: *Körúti hajnal.* = Ezredvég, 6/126. p.
684. TÓTH Árpád: *Láng.* = Ezredvég, 6/127. p.
685. TÓTH Árpád: *Egy lány a villamosban.* = Ezredvég, 6/126–127. p.
686. TÓTH Árpád: *Rádió.* = Látó, 11/108–109. p.
687. TÓTH Erzsébet: *Ha még élek.* = Kortárs, 12/43. p.
688. TÓTH Erzsébet: *Nyár az akácós házban.* = Kortárs, 12/42. p.
689. TÓTH Johanna: *csak a szemnek.* = Híd, 9/14. p.
690. TÓTH Johanna: *daisy.* = Híd, 9/13. p.
691. TÓTH Krisztina: *Paddlástér.* (A Terek ciklusból). = Élet és Irodalom, december 19. 36. p.
692. TÓTH László: *Hangverseny.* = Parnasszus, 3/47. p.
693. TÓTH László: *Jó lesz letenni.* = Parnasszus, 3/46. p.
694. TÓTH László: *Kanon.* = Parnasszus, 3/6. p.
695. TÓTH László: *Kis glossza az újbészédről.* = Parnasszus, 3/6. p.
696. TÓTH László: *Kis természetrajz.* = Parnasszus, 3/6. p.
697. TÓTH László: *Leghőbb vágyam: kijönni...* = Parnasszus, 3/7. p.
698. TÓTH László: *Önarckép, melyben a szerző versbéli énje maga elé tekint.* = Parnasszus, 3/46. p.
699. TÓTH László: *rózsa.* = Parnasszus, 3/5. p.
700. TÓTH László: *Szanálás.* = Parnasszus, 3/5. p.
701. TURCZI István: *Hús keblek és etéziák.* = Forrás, 11/42. p.
702. TURCZI István: *Szeresd a vándort.* (Kazinczy naplójából). Visszatértél. = Forrás, 11/41. p.
703. TURCZI István: *Zuglói alkony Zelkkel.* = Eső, 4/95. p.
704. TURI Tímea: *Amikor nem vigyáztam a számrá.* = Jelenkor, 12/1408. p.
705. TURI Tímea: *A gyönyörű gát.* = Jelenkor, 12/1406. p.
706. TURI Tímea: *A konyhában.* = Alföld, 11/27–28. p.
707. TURI Tímea: *Nem.* = Jelenkor, 12/1406. p.
708. TURI Tímea: *Szavak.* = Jelenkor, 12/1407. p.
709. VADÁSZ János: *Balatonyörök.* = Zempléni Múzsá, 4/68. p.
710. VADÁSZ János: *Birtalan Ferenc.* = Ezredvég, 6/12. p.
711. VAJNA Ádám: *Sir Walter Lawry Buller élete.* = Székelyföld, 12/41–42. p.
712. VÁRADY Szabolcs: *Emléksorok egy régi fel-sülésre.* = Alföld, 11/26. p.
713. VÁRADY Szabolcs: *A szerdai ebéd.* = Élet és Irodalom, december, 19. 40. p.
714. VÁRADY Szabolcs: *Szilveszter.* = Alföld, 11/26–27. p.
715. VARGA Borbála: *munkakönyv.* = Helikon, november 25. 11–13. p.
716. VARGA Dániel: *Öt szakasz TD-nek.* = Tiszatáj, 12/93. p.
717. VARGA László Edgár: *a költők álmai.* = Helikon, november 25. 7. p.
718. VARGA László Edgár: *Az őszinte vers helyett.* = Székelyföld, 12/17–19. p.
719. VARGA László Edgár: *Zsoltár.* = Székelyföld, 12/17. p.
720. VARGA Sándor György: *Fedóra szereplőt számlál.* = Várad, 10/10–11. p.
721. VARGA Sándor György: *oszlóban.* = Várad, 10/12–14. p.
722. VARGA Sándor György: *Urbán g(l)iccs.* XV. Kocsmaforradalom (részlet) (az ötödik shot után). = Várad, 11/37–42. p.
723. VAS Máté: *Újravészítés.* = Apokrif, 4/35. p.
724. VAS Máté: *A vasárnap borzalmái.* = Hévíz, 6/556. p.
725. VASS Csaba: *Helyzetjelentés.* = Helikon, november 25. 10. p.
726. VASS Csaba: *Talpalatnyi.* = Helikon, november 25. 10. p.
727. VASS Csaba: *Utak.* = Helikon, november 25. 10. p.
728. VASS Tibor: *Magneziszták.* = Eső, 4/15–22. p.
729. VATAI László: *Misztika.* = Confessio, 4/57. p.
730. VERÉB László: *Kettes fokozat.* = Zempléni Múzsá, 4/62. p.
731. VERÉB László: *Órségváltás.* = Zempléni Múzsá, 4/63. p.

732. VERES Erika: *bozttam nincset.* = Kalligram, 11/67. p.
733. VERES Erika: *jelenések könyve.* = Kalligram, 11/67. p.
734. VERES Erika: *Kedvtelések.* = Kalligram, 11/66. p.
735. VERES Erika: *Kilátás a fellegvárából.* = Kalligram, 11/67. p.
736. VERMES Nikolett: *Becsapódás.* = Tiszatáj, 12/58. p.
737. VERMESSER Levente: *Nem az ördög a részlet.* = Látó, 12/49. p.
738. VERMESSER Levente: *Nosztalgia blues.* = Látó, 12/50–51. p.
739. VERMESSER Levente: *Prológus.* = Látó, 12/49–50. p.
740. VIDA Kamilla: *Utópia és uzsonna egy kertben, mely a versailles-i kastély kertjének pontos mása.* = Hévíz, 6/557–558. p.
741. VILLÁNYI László: *Ajtónk fölött.* = Alföld, 12/6. p.
742. VILLÁNYI László: *Gond nélkül.* = Alföld, 12/6–7. p.
743. VISKY András: *Följegyzések Krisztiánnak a szerelméről.* = Élet és Irodalom, december 19. 27. p.
744. VITÉZ Ferenc: *Ha megelélik csontvázadat.* = Magyar Napló, 11/30. p.
745. VITÉZ Ferenc: *Valami zsoltár.* = Magyar Napló, 11/30. p.
746. VÖRÖS István: *V. Károly álmodozik.* = Korunk, 9/24–25. p.
747. VÖRÖS István: *Aki ráunt a gyöngösesre.* = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
748. VÖRÖS István: *Bajállásjelentés.* = Mozgó Világ, 12/57. p.
749. VÖRÖS István: *Da Vinci-kód.* = Korunk, 9/26. p.
750. VÖRÖS István: *Egy erőrendszer: rondel és villanella.* Támfalak Tóth Lászlóval közös birtokainkról. = Parnasszus, 3/75–77. p.
751. VÖRÖS István: *A helyes távolat keresése.* = Mozgó Világ, 12/58. p.
752. VÖRÖS István: *Hullámok.* = Alföld, 12/4. p.
753. VÖRÖS István: *Egy kor kezdete.* = Alföld, 12/3. p.
754. VÖRÖS István: *Kottaspirál a balálfiga elvesztett zenéjéből.* = Eső, 4/93. p.
755. VÖRÖS István: *Mind a kettő.* = Korunk, 9/23. p.
756. VÖRÖS István: *Mondóka a vágyról.* = Alföld, 12/5. p.
757. VÖRÖS István: *Egy nádlevél.* = Alföld, 12/3–4. p.
758. VÖRÖS István: *A nők fénye.* = Alföld, 12/5–6. p.
759. VÖRÖS István: *Tücsökszorgalom.* = Mozgó Világ, 12/56. p.
760. WIRTH Imre: *Alszol és éberem.* = Jelenkor, 11/1229. p.
761. WIRTH Imre: *Felnőni.* = Jelenkor, 11/1228. p.
762. WIRTH Imre: *Ideje már.* = Jelenkor, 11/1228. p.
763. WIRTH Imre: *Mi az ősz.* = Jelenkor, 11/1228. p.
764. WIRTH Imre: *Minden szobában.* = Jelenkor, 11/1229–1230. p.
765. WIRTH Imre: *Nagyon szomorú.* = Jelenkor, 11/1228. p.
766. WIRTH Imre: *A szívem fölél.* = Jelenkor, 11/1229. p.
767. WIRTH Imre: *Tünni kéne.* = Jelenkor, 11/1230. p.
768. ZALÁN Tibor: *Éhség.* = Kalligram, 10/18–19. p.
769. ZALÁN Tibor: *Hajnalig.* = Forrás, 11/3–5. p.
770. ZALÁN Tibor: *Palimpszt.* = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
771. ZALÁN Tibor: *Repülés Kínába.* = Bárka, 6/6–8. p.
772. ZALÁN Tibor: *A testében fejejtette.* = Korunk, 10/66–67. p.
773. ZALÁN Tibor: *Az út árnyéka.* = Parnasszus, 3/73–74. p.
774. ZÁVADA Péter: *A franciakert.* = Alföld, 12/17–18. p.
775. ZÁVADA Péter: *Jákob.* = Tiszatáj, 12/26–27. p.
776. ZÁVADA Péter: *Kálvária-tétel.* = Tiszatáj, 12/25. p.
777. ZÁVADA Péter: *Önkéntes pygmalion.* = Tiszatáj, 12/26. p.
778. ZÁVADA Péter: *Peremvidék.* = Alföld, 12/16–17. p.
779. ZÁVADA Péter: *Rekviem Steve Irwinért.* = Élet és Irodalom, november 23. 17. p.
780. ZELK Zoltán: *Dorosici alkony, 1943.* = Eső, 4/88. p.
781. ZIRIG Árpád: *Megírt verseid.* = Parnasszus, 3/115–116. p.
782. ZONDA Tamás: *Bücsü kísérlet.* = Ezredvég, 6/42. p.
783. ZONDA Tamás: *Delete.* = Ezredvég, 6/41. p.
784. ZSILLE Gábor: *Szerkesztőbarát.* = Bárka, 6/49. p.
785. ZSILLE Gábor: *Szigliget.* = Bárka, 6/48. p.

Rövidpróza

786. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Aranytartalék*. = Székelyföld, 12/43–45. p.
787. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Diszkócsiga*. = Székelyföld, 12/45–47. p.
788. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Kanalizálás*. = Élet és Irodalom, december 14. 16. p.
789. AMRAN, Ahmed: *Energiaminimum*. = Élet és Irodalom, november 23. 15. p.
790. ANDRÁS Orsolya: *Bukovina térségében*. = Magyar Napló, 11/62. p.
791. ANDRÁS Orsolya: *Öregedés*. = Magyar Napló, 11/62. p.
792. ANTAL Balázs: *Védtelenül*. = Alföld, 12/8–14. p.
793. ARNÓT András: *Három hang*. Nevezze meg segédeimet. Lámpaoltás. Helyzet. = Ezredvég, 6/67–70. p.
794. ARNÓT András: *Ultrahangok. 1–5. 1., Lételelet. 2., (Sz)emlévnyek. 3., Navigare necesse est. 4., Argentintangó. 5., Mellék-dal*. = Ezredvég, 5/12–15. p.
795. BAKOS Gyöngyi: *Apám báta*. = Jelenkor, 11/1238–1241. p.
796. BALÁSSY Fanni: *Köpeny*. = Eső, 4/58–62. p.
797. BALLAI László: *Pádárné*. = Ezredvég, 5/18–23. p.
798. BALOGH Dávid: *Bourdieu-mellszobor az íróasztalon*. = Tiszatáj, 11/12–14. p.
799. BÁN Zsófia: *A nagy homokpad*. = Élet és Irodalom, december 19. 40. p.
800. BÁTNYI Zoltán: *Taccsuonal*. = Tiszatáj, 11/25–30. p.
801. BECK Tamás: *Nincs happy end*. = Alföld, 12/19–21. p.
802. BERTA Ádám: *Könnyű felvenni*. = Élet és Irodalom, november 30. 16. p.
803. BERTA Zsolt: *Bűnböjtés és bűn*. Ödön, Hilda és Magdolna. = Magyar Napló, 11/18–21. p.
804. BIRÓ Zsombor Aurél: *Jó így minden, ahogy most*. = Székelyföld, 12/8–16. p.
805. BISTEY András: *Találkozás egy lóval*. = Ezredvég, 6/102–103. p.
806. BODÓ Márta: *A legszebb hivatás*. = Irodalmi Jelen, 11/7–9. p.
807. BOLDOG Daniella: *A hipocbónder*. = Élet és Irodalom, november 9. 16. p.
808. CENTAURI: *Idegen szíve*. = Élet és Irodalom, december 14. 15. p.
809. CSALA Károly: *Felfedezések kora*. = Helikon, november 10. 12. p.
810. CSERNA-SZABÓ András: *Húsz év múlva, halálhétára*. = Élet és Irodalom, december 19. 29. p.
811. CSIKÓS Attila: *Négypartii*. = Hévíz, 3/216–223. p.
812. [DARVASI László] Szív Ernő: *Bakancsos emberünk*. = Élet és Irodalom, november 30. 14. p.
813. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kisbeszéd a bajlekről*. = Tiszatáj, 11/[137]. p.
814. [DARVASI László] Szív Ernő: *Maribori kislejtő*. = Tiszatáj, 12/[129]. p.
815. DARVASI László: *A szolgáltatóny találkozik a falkutatókkal*. = Élet és Irodalom, december 19. 26. p.
816. DEÁK Júlia: *Zsé feltámadása*. = Jelenkor, 12/1438–1443. p.
817. DÉNES Anita: *Baba*. = Helikon, december 10. 11–12. p.
818. DÉR Adrienn: *Galamb a kalitkában*. = Látó, 11/55–59. p.
819. DÉR Adrienn: *Meggyes pite*. = Látó, 11/53–55. p.
820. DÉR Adrienn: *Randevű*. = Látó, 11/52–53. p.
821. DEZSŐ Anna: *Kopogósan egyszerű*. = Ezredvég, 6/93–96. p.
822. DINÓK Zoltán: *A csellengő lány*. = Ezredvég, 6/86–88. p.
823. DOBOSI Bea: *Anna-nap*. = Műhely, 4/48–49. p.
824. DÖME Szabolcs: *Max*. = Híd, 9/23–27. p.
825. DRAGOMÁN György: *Sportkomplexum*. = Hévíz, 3/250–252. p.
826. EGRESSY Zoltán: *Évi, ne sírjál*. = Látó, 11/42–46. p.
827. EGRESSY Zoltán: *Szélmalom*. = Eső, 4/31–34. p.
828. FARKAS Arnold Levente: *Jézussal Debrecenben, pontosan*. = Élet és Irodalom, november 16. 16. p.
829. FARKAS Csaba: *Őszi kispőzák*. Zajok a padlásról. Félfényes járda, esőszag. A lombhullás zajai. = Ezredvég, 5/39–42. p.
830. FEHÉR Miklós: *Miminden, a tulipán*. = Híd, 9/19–22. p.
831. FERDINANDY György: *Művész Úrben*. = Vigília, 12/946–948. p.
832. FÖLDEÁK István: *Nem a ruba teszi...* = Ezredvég, 5/26–35. p.
833. FRIDECKY Katalin: *Az élet lényege*. = Ezredvég, 6/78–80. p.
834. FRIDECKY Katalin: *Jut is, marad is*. = Élet és Irodalom, december 7. 15. p.
835. GARACZI László: *Jó oldal*. = Élet és Irodalom, december 19. 36. p.
836. GREDEL Lajos: *Sírógörcs*. Kisvárosi legendák. = Kalligram, 9/8–10. p.

837. GYÁRFÁS Endre: *Meztelen modellek*. = Ezredvég, 5/61–63. p.
838. GYÖRE Imre: *Fül az asztalon*. = Ezredvég, 5/65–66. p.
839. GYÖRFI Viktória: *Pára*. = Eső, 4/50–51. p.
840. GYÜRE Klára: *És búzta a cigány*. = Székelyföld, 12/54–58. p.
841. GYÜRE Klára: *A kályba*. = Székelyföld, 12/51–54. p.
842. HAÁSZ János: *A kis Benceffy Jutyúb agasztó esete*. = Eső, 4/64–68. p.
843. HAÁSZ János: *Mióta elmentél*. = Tiszatáj, 12/34–35. p.
844. HAÁSZ János: *A plakáttépkedő*. = Tiszatáj, 12/31–33. p.
845. HALASI Zoltán: *Harmadik nap. Hadbalelés*. = Forrás, 12/44–48. p.
846. HARENCSÁR László: *Kasu*. = Ezredvég, 6/72–73. p.
847. HÁY János: *Nuoc*. = Élet és Irodalom, december 19. 36. p.
848. HEGEDŰS Ágota: *Lánc*. = Élet és Irodalom, december 7. 16. p.
849. HIDAS Judit: *Hús a jégen*. = Hévíz, 3/242–247. p.
850. HIDAS Judit: *Interjú*. = Tiszatáj, 11/5–11. p.
851. HIDAS Judit: *Meglátod, jó lesz neked is*. = Eső, 4/44–49. p.
852. HIDAS Judit: *Nőnap*. = Mozgó Világ, 12/59–65. p.
853. HIDI Tünde: *Örökség*. = Bárka, 6/35–36. p.
854. HORVÁTH SZEKERES István: *Gödör megásva*. = Helikon, december 25. 12–13. p.
855. IANCU Laura: *Példázatok a szegénységről*. = Lyukasóra, 5/7. p.
856. IZER Janka: *Bájoló*. = Magyar Napló, 11/55. p.
857. JAHODA Sándor: *Takácsné*. = Ezredvég, 6/90–92. p.
858. JENEI László: *Impulzus*. = Élet és Irodalom, november 23. 15. p.
859. JOÓ József: *Bondor*. = Magyar Napló, 11/23–24. p.
860. JÓZSA Péter: *Niccoló kapitány jól fizető útja*. = Bárka, 6/42–45. p.
861. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Az utazó*. = Irodalmi Jelen, 11/24–30. p.
862. KALAPOS Éva Veronika: *F mint*. = Élet és Irodalom, november 23. 16. p.
863. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *A kapu*. = Magyar Napló, 12/31–34. p.
864. KÁNTOR Zsolt: *Hajnali ajtó*. = Ezredvég, 6/82–84. p.
865. KÁNTOR Zsolt: *Idő-üveg*. Golyók. = Ezredvég, 5/57–59. p.
866. KEMENCZY J. Anikó: *Paprikacsutka*. = Magyar Napló, 11/58. p.
867. KEMÉNY Zsófi: *Békés borgász* vagy a Sztüxön, Au. = Élet és Irodalom, december 19. 30. p.
868. KEMÉNY Zsófi: *A kinczöcölőpök margóján*. = Élet és Irodalom, november 23. 14. p.
869. KERÉKGYÁRTÓ István: *Övezres*. = Élet és Irodalom, december 19. 40. p.
870. KERESZTURY Tibor: *Torlódás a budinál*. = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
871. KIRILLA Teréz: *A vígasztalás napja*. = Látó, 11/22–26. p.
872. KISS Judit Ágnes: *Feketemagyar*. = Bárka, 6/50–51. p.
873. KISS László: *Gondolatok a konyhában*. = Eső, 4/63–64. p.
874. KISS Ottó: *Akácillat*. = Élet és Irodalom, december 19. 33. p.
875. KOCSIS Árpád: *A mulandó már mögöttünk van*. = Híd, 8/19–25. p.
876. KOMÁROMI Dóra: ; = Híd, 8/35–37. p.
877. KONTRA Ferenc: *A két fogoly*. = Bárka, 6/11–14. p.
878. KOVÁTS Judit: *A család*. = Élet és Irodalom, december 7. 15. p.
879. KÖTTER Tamás: *Hőseink, követünk beneteket!* = Kalligram, 11/54–65. p.
880. KRÚDY Gyula: *Az utolsó nemesi felkelés*. = Ezredvég, 5/85–95. p.
881. LÁNG Zsolt: *Jack London kutyája*. = Látó, 12/43–48. p.
882. LŐRINCZ P. Gabriella: *Ribancok*. = Irodalmi Jelen, 12/13–18. p.
883. MAGÉN István: *A felirat*. = Magyar Műhely, 2/2–5. p.
884. MAGYAR László András: *A mesterhegedű*. = Jelenkor, 12/1435–1437. p.
885. MÁRTON Evelin: *Poszttraumatikus szindróma, avagy az igazmondó dió*. = Látó, 11/9–16. p.
886. MÁRTON László: *Akárki cukra*. = Élet és Irodalom, december 19. 27. p.
887. MÁRTON Mária: *Egy kosár eper*. = Kalligram, 9/64–70. p.
888. MÁTYUS Melinda: *Én voltam*. = Irodalmi Jelen, 11/31–35. p.
889. MÉNES Attila: *Harmszidák*. Tárgy-estek. I. világháborús hordozható pihenőgép. Valamivel arább. Ász. Lírával gyötört vadállatok. Készlet. Egy alsóvárosi első emeleti lakás sorsa. Szakítás. Hazánk háborúba lép. Martha. = Élet és Irodalom, november 9. 15. p.

890. MESTERHÁZY Balázs: *Szegénykrisztus*, avagy Kardos visszafordul. = Kalligram, 10/36–40. p.
891. MIKOLA Emese: *Marlenka mértéke*. = Váradi, 10/28–43. p.
892. MOLNÁR Álmos: *Az étel az élet*. = Apokrif, 4/39–45. p.
893. MOLNÁR Álmos: *Ijászat*. = Apokrif, 4/46–49. p.
894. MOLNÁR Erzsébet: *Csináld magad*. = Élet és Irodalom, november 23. 8. p.
895. MOLNÁR Erzsébet: *Fejhús*. = Élet és Irodalom, december 7. 9. p.
896. MOLNÁR Erzsébet: *Hárman a dézsában*. = Élet és Irodalom, december 19. 9. p.
897. MOLNÁR Kincső Bernadett: *A gyermeki én*. = Váradi, 11/27–28. p.
898. MOLNÁR Miklós: *Negyvenfilléres kiftik*. = Kortárs, 12/34–41. p.
899. MOLNÁR T. Eszter: *A gerinc*. = Hévíz, 6/525–529. p.
900. MOLNÁR Vilmos: *Armand, Úpület és Lajoska. Meg Bözse, a Grófnő*. = Helikon, november 10. 8–9. p.
901. MOLNÁR Vilmos: *Az ismeretlen ismerős*. = Magyar Napló, 11/10–11. p.
902. NAGY Gerzson: *A megváltás*. = Élet és Irodalom, november 30. 16. p.
903. NAGY-LACZKÓ Balázs: *Két groteszk. A megértő. Halország*. = Ezredvég, 6/101. p.
904. NÉMA Judit: *Levelek voltunk*. = Műhely, 4/50. p.
905. NÉMA Judit: *Megtanulunk az örökkévalóságban gondolkodni*. = Műhely, 4/51. p.
906. NEMES Z. Mária: *A zene szelleme*. = Alföld, 11/7–10. p.
907. NEMESE Emese: *Nincs rózsás labirint*. = Napút-füzetek, 130/1–48. p.
908. NÓGRÁDI Gábor: *Doktor Mengele*. = Múlt és Jövő, 4/74–75. p.
909. NÓGRÁDI Gábor: *Az ebéd*. = Múlt és Jövő, 4/76–79. p.
910. NÓGRÁDI Gábor: *Feldolgozás nélkül*. = Múlt és Jövő, 4/75–76. p.
911. NOVÁK Zsüliet: *A bé és a pé*. = Eső, 4/38–40. p.
912. NYERGES Gábor Ádám: *Magyarországon nincsenek Dawsonok*. = Élet és Irodalom, november 9. 17. p.
913. OBERCZIÁN Géza: *Másfél nap, harminchat óra*. (Tanulmány egy regényalak megformálásához). = Irodalmi Jelen, 11/5–6. p.
914. ODZE György: *Szerelmi álmaim*. = Élet és Irodalom, december 7. 16. p.
915. ORBÁN Gábor: *Máshol*. = Hévíz, 6/530–531. p.
916. OZSVÁTH Zsuzsa: *Ül*. = Váradi, 11/20. p.
917. PALÁDI Zsolt: *Az elfeledett író tragédiája*. = Ezredvég, 5/36–38. p.
918. PÁLINKÁS Mihály: *Új Megváltó*. = Magyar Napló, 12/7–8. p.
919. PÉTER János: *Agnieszka*. = Élet és Irodalom, december 14. 16. p.
920. PETŐ Amy: *Anyá pusziája*. [Mese]. = Bárka, 6/58. p.
921. PETŐ Amy: *Nagyapa, az örök barát*. [Mese]. = Bárka, 6/59. p.
922. PETŐ Amy: *Nagymama illata*. [Mese]. = Bárka, 6/59. p.
923. PETŐ Amy: *Nyuszi, a pótolhatatlan*. [Mese]. = Bárka, 6/58. p.
924. PETŐ Amy: *Vendégésgben*. [Mese]. = Bárka, 6/60. p.
925. PIROS Vera: *Szombat délelőtt*. = Hévíz, 6/534–537. p.
926. PONGRÁCZ P. Mária: *Égi orgonák*. = Irodalmi Jelen, 12/22–26. p.
927. PÓSA Zoltán: *Akinek a csutka is elég*. Igaz mese Hunniából, az Úr 1973-dik esztendejéből. = Irodalmi Jelen, 12/5–8. p.
928. PRUZSINSZKY Sándor: *Angyalok*. = Ezredvég, 5/4–5. p.
929. SÁNDOR Iván: *Az Idő tárnái*. = Élet és Irodalom, december 19. 32. p.
930. SÁNDOR-FAZEKAS Janka: *Hajvágás*. = Magyar Napló, 11/62. p.
931. SÁNTHA József: *Az őrvirág Héraléksz*. = Kalligram, 9/30–40. p.
932. SÁRFI N. Adrienn: *Árva*. = Irodalmi Jelen, 11/17–20. p.
933. SEBESTYÉN József: *A búcsú*. = Ezredvég, 6/75–76. p.
934. SEREGÉLY Orsolya: *Álmok*. = Hid, 8/33–34. p.
935. SOMORJAI Réka: *Álom kétezer-hatból*. = Irodalmi Jelen, 12/9–10. p.
936. SOPSITS Árpád: *Emlékfoszlányok kommentárokkal*. = Vigilia, 12/941–945. p.
937. SPIRÓ György: *Divertimentók*. Medvetörvény. Ajánlat. = Mozgó Világ, 12/25–29. p.
938. SZABÓ Attila: *Nem hiszek a tavakban*. = Látó, 11/63–69. p.
939. SZAKÁLLAS Zsolt: *Bolond lány*. = Magyar Műhely, 3/3. p.
940. SZAKÁLLAS Zsolt: *Bolond lány II*. = Magyar Műhely, 3/4–5. p.
941. SZAKÁLLAS Zsolt: *Pirinyók vagyunk*. = Magyar Műhely, 3/6. p.

942. SZAKÁLLAS Zsolt: *Tripla vagy semmi*. = Magyar Műhely, 3/7. p.
943. SZALAY Álmos: *Az éjjeli vonat*. = Apokrif, 4/15–29. p.
944. SZÁNTÓ Tibor: *Okosok*. = Lyukasóra, 5/30–31. p.
945. SZÉCSÉNYI Krisztina: *Valabol*. = Hid, 9/32–33. p.
946. SZEKRENYES Miklós: *Psichopuzzle – verőfényes barlang*. = látó, 12/61–65. p.
947. SZELI Réka: *Hyperpathia*. = Hid, 8/30–32. p.
948. SZENCZI TÓTH Károly: *Orvosi történetek*. Az ügyemelő. A mentős. Létező szocializmus. = Élet és Irodalom, december 19. 24. p.
949. SZIRA Péter: *Minusz egyes szint*. = Hévíz, 6/539–548. p.
950. SZIRMAI Péter: *Az átkelés*. = Ezredvég, 5/8–10. p.
951. SZOMBATI István: *Köznapi esetek*. Annabell kutyával. Akad modell, Péter? = Ezredvég, 5/53–56. p.
952. SZVOREN Edina: *Kedvesek*. = Hévíz, 6/505–511
953. TALLÉR Edina: *Mágiákus*. = Hévíz, 3/235–238. p.
954. TAMÁS Dénes: *Búcsú*. = Helikon, november 25. 18. p.
955. TAMÁS Dénes: *Felfele*. = Helikon, november 25. 17–18. p.
956. TEREY János: *Konfirmándus*. = Eső, 4/35–38. p.
957. TOROCZKAY András: *Szilveszter*. = Eső, 4/52–57. p.
958. TÓTH Vivien: *Anyá és fiú*. = Eső, 4/40–41. p.
959. TÓTH Vivien: *Árpád*. = Irodalmi Szemle, 6/42–43. p.
960. TÓTH Vivien: *Nincs*. = Eső, 4/42–43. p.
961. TÓTH-MÁTHÉ Miklós: *Az ajándék*. Karácsonyi novella. = Confessio, 4/44–47. p.
962. TÓTH UGYONKA Krisztina: *Kimondani, vagy hallgatni?* Avagy #metoo, de csak halak. = Hid, 8/27–28. p.
963. TÓTH UGYONKA Krisztina: *Mechanizmusok*. = Hid, 8/29. p.
964. TOTTH Benedek: *Barbárok reggelije*. = Élet és Irodalom, november 9. 14. p.
965. TOTTH Benedek: *Moby Dust*. = Élet és Irodalom, december 7. 14. p.
966. TOTTH Benedek: *Végkimerülésig*. = Élet és Irodalom, december 19. 30. p.
967. TÖRÖK Miklós: *Az öreglány*. = Váradi, 10/7–9. p.
968. VÁGVÖLGYI B. András: *Creative writing*. = Hévíz, 6/515–521. p.
969. VÁRADY Ibolya: *(F)élek*. 18, 24, 3. = Hid, 9/29–31. p.
970. VARGA Katalin: *B. Angéla bazatalál*. = Irodalmi Jelen, 11/12–16. p.
971. VARGA Miklós: *Üzen a Galaxis*. = Ezredvég, 5/46–51. p.
972. VÁRKONYI Judit: *Se isten, se ember*. = Élet és Irodalom, december 14. 15. p.
973. VERES Tamás: *Testvérek*. = Ezredvég, 6/63–65. p.
974. VIDA Gábor: *Gazdag nő*. Heltai Jenő nyomán. = Látó, 12/52–57. p.
975. ZOLTÁN Gábor: *Megváltás*. = Hévíz, 3/207–210. p.

Hosszupróza

976. BENKŐ Géza: *Az öreg*. = Irodalmi Szemle, 6/3–10. p.
977. BÓDI Péter: *Engedetlenség*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/43–50. p.
978. CZEGŐ Zoltán: *Madárbölcös*. (regényrészlet). = Helikon, december 25. 16. p.
979. EGRESSY Zoltán: *Hold on*. (részlet). = Bárka, 6/22–28. p.
980. EGYED Ilona: *Kiszáll a liftből a negyedik*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/51–57. p.
981. GERŐCS Péter: *Árvaképek*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/20–23. p.
982. HAKLIK Norbert: *Zsófi néni, született Oroszlán*. Részlet a Mona Lisa elrablása című készülő regényből. = Múlt és Jövő, 4/86–95. p.
983. KAFFKA Margit: *Hangyaboly*. (Részletek). = Ezredvég, 6/121–123. p.
984. KOMPOLTHY Zsigmond: *Pannon pestis*. Egy. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/5–17. p.
985. KOMPOLTHY Zsigmond: *Pannon pestis*. Kettő. Három. Négy. [Regényrészlet]. = Kalligram, 11/34–50. p.
986. KOVÁCS Kászón: *Budapest–Madrid via Koppenhága*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 12/65–69. p.
987. LACKFI János: *Fuksok, bulák, limuzinok, gyárudvar*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/54–59. p.
988. LANCSZKOR Gábor: *Szturnuszi mesék*. [Regényrészlet]. = Eső, 4/24–30. p.
989. NYERGES Gábor Ádám: *Bálintás és mely sóhaj*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/41–47. p.

990. NYERGES Gábor Ádám: *Élete és bukása*. (részlet a Mire ez a nap véget ér munkacímű, készülő regényből). = Zempléni Múzsza, 4/72–75. p.
991. NYERGES Gábor Ádám: *A bezítalási idő lejárt*. [Regényrészlet – Mire ez a nap véget ér]. = Forrás, 11/68–73. p.
992. ÓDOR László: *Nyelvindulás*. = Korunk, 9/101–113. p.
993. PÁLFALUSI Zsolt: *A világ legszebb kutyatemetője*. Regényrészlet. = Hítel, 12/14–30. p.
994. SÁNDOR Iván: *Budapesti séták*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 12/1424–1434
995. SZABÓ Róbert Csaba: *Kháron gyermekei*. A térképen az X. (6. fejezet). = Látó, 12/33–39. p.
996. SZALAY Zoltán: *Faustus kisöccse*. [Regényrészlet]. = Irodalmi Szemle, 5/3–8. p.
997. SZALAY Zoltán: *Faustus kisöccse*. regényrészlet. = Jelenkor, 11/1234–1237. p.
998. SZÁSZI Zoltán: *A hajszakács fia és a náthás Szfinx*. = Irodalmi Szemle, 5/83–88. p.
999. SZENDI Nóra: *Természetes lustaság*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/26–33. p.
1000. SZÖLLŐSI Máttyás: *Simon Péter*. (Részlet). = Tiszatáj, 12/5–21. p.
1001. TÓBIÁS Krisztián: *Kicsi gyilkoskák napoznak a lövészárokban*. (1999–2001). [Regényrészlet]. = Alföld, 11/18–23. p.
1002. TÖRÖK Miklós: *Kutyadolgok*. (részlet). = Várad, 10/4–6. p.
1003. ZALÁN Tibor: *Anyá-ébredtő-sírató*. (Szilánk a Papírváros négy c. regényből). = Tiszatáj, 12/22–24. p.
1004. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, november 16. 15. p.
1005. ZELEI Miklós: *A három Szópataki testvér*. [Regényrészlet – Mandulafecske]. = Forrás, 11/6–11. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

1006. FORGÁCS Miklós: *Csápok*. Jelenetek egy lázasságból. I. = Irodalmi Szemle, 6/14–17. p.
1007. GÖRKHAN, Ayhan: *Áldozatkirálynő*. Dramamese. = Látó, 12/69–80. p.
1008. HÁY János: *Apa lánya*. (Belső beszéd külső szereplőkkel). = Mozgó Világ, 11/33–52. p.
1009. SOÓKY László: *A nagy (cseh)szlovákiai magyar forradalmi gulyásparti*. [Monodráma]. = Irodalmi Szemle, 6/45–66. p.
1010. SZÁRAZ Miklós György: *Éj a Hargitán*. = Székelyföld, 12/23–40. p.
1011. TERÉK Anna: *A schwarzwaldi*. [Dráma]. = Híd, 8/39–49. p.

Átmeneti műfajok

1012. NEMES Z. Mária: *Privát*. (Részletek egy verses regényből). = Hévíz, 6/532–533. p.
1013. NEMES Z. Mária: *Privát*. (Részletek egy verses regényből). = Kalligram, 10/24–25. p.
1014. NEMES Z. Mária: *Privát*. (Részletek egy verses regényből). = Tiszatáj, 11/21–22. p.

Képregény

1015. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Savanyúkaposzta*. = Helikon, november 10. 22. p.
1016. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Távolítók felé*. = Helikon, november 25. 22. p.
1017. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Tükröződések*. = Helikon, december 10. 22. p.
1018. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Vízsga*. = Helikon, december 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BOKA LÁSZLÓ (1974) irodalomtörténész, az OSZK tudományos igazgatója

BORDÁS MÁTÉ (1995), az ELTE BTK magyar-német tanári szakos hallgatója

CSÉCSEI DOROTTYA (1985) esztéta, az ELTE BTK doktorandája

FÖRKÖLI GÁBOR (1986) az ELTE BTK oktatója

FRITZ ZOLTÁN (1979) art director

GYÖNGYÖSI LILLA (1992) újságíró, kritikus

HAVASRÉTI JÓZSEF (1964) író, kritikus, a PTE BTK oktatója

HERCZEG ÁKOS (1983) irodalomtörténész.

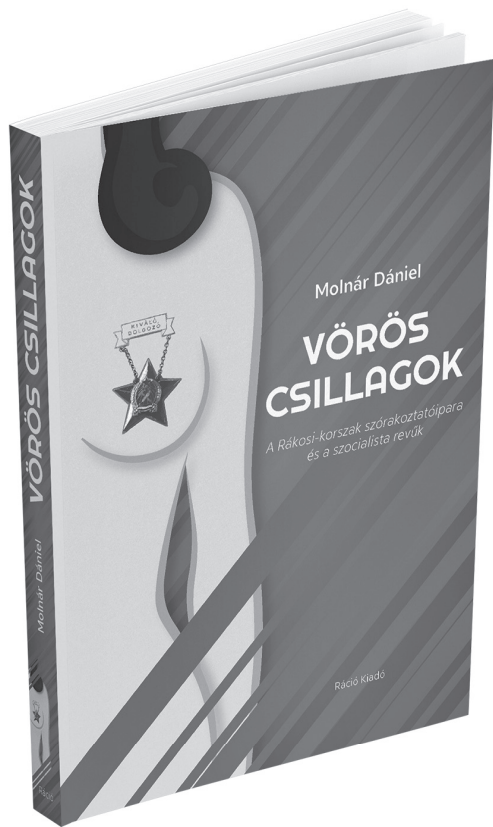
HLAVACSKA ANDRÁS (1989) kritikus, az ELTE BTK doktorjelöltje

KRUPP JÓZSEF (1980) klasszika-filológus, kritikus

LAPIS JÓZSEF (1981) szerkesztő, irodalomtörténész, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia tudományos munkatársa

NAGY MARIETTA (1973) műfordító, turkológus

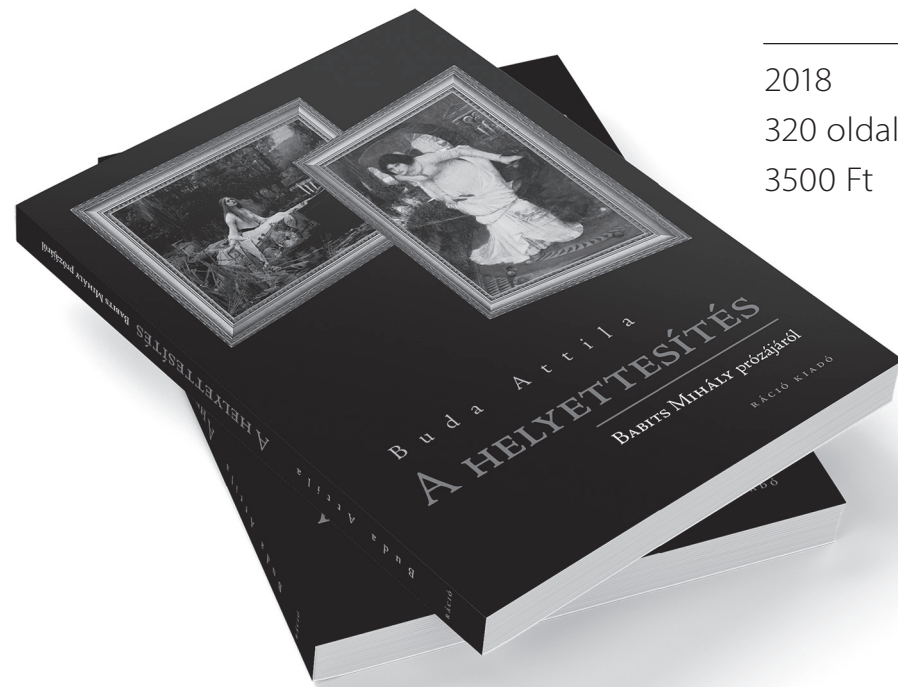
VERÉB ÁRNIKA (1995) kritikus

2019
496 oldal
4290 Ft

Az 1950-es évek elfelejteni kívánt sztálinista showműsoraiban számos ma is ismert (Honthy, Alfonzó, a Latabárok stb.) és már akkoriban sem ismert előadó szerepelt. Sőt, több olyan is, akiket akkor még nem ismertek, de mára közismertté váltak (Romhányi József, Szenes Iván, Klapka György stb.). A korszak politikai irányítása a színházra is csak saját propagandája szócsöveként tekintett, ezért több kísérlet történt a korábban „csak” szórakoztató műsorok átalakítására és az államszocialista rendszer elvárásainak való megfeleltetésére. A könyv az előadók, színházigazgatók és kultúrpolitikusok attitűdjeinek, irányítási mechanizmusainak enciklopédiája, melyek közül több is máig meghatározó a pesti szórakoztatóipar működésében és működtetésében. A kirajzolódó sorsok és történetek mellett a kötet forrásgyűjtemény is egyben, mivel számos újonnan feltárt, azóta elérhetetlen vagy egyszerűen megsemmisült képet, interjút és dokumentumot közöl.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

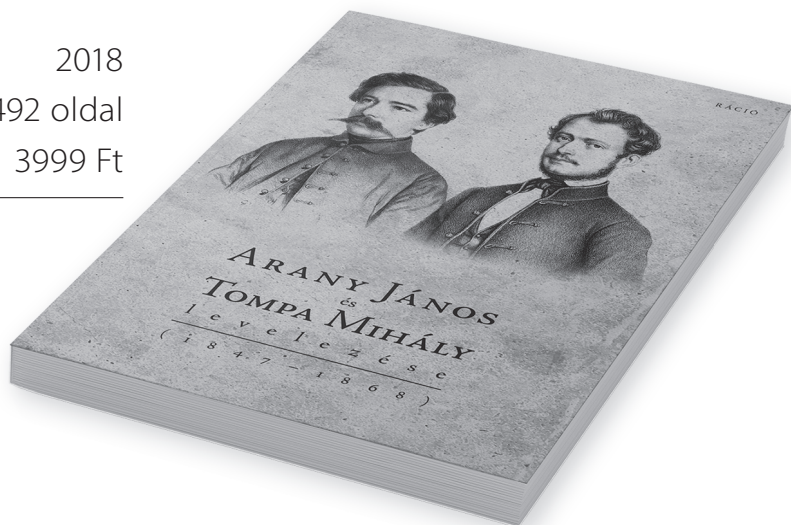

2018
320 oldal
3500 Ft

Babits Mihály költői életműve mögött prózai művei, regényei és novellái háttérbe szorulnak, kevésbé ismertek. E két részből álló kötet, első felében hét tartalmilag és formailag egymáshoz kapcsolódó elbeszélést tárgyal, kettős célt tűzve maga elé: editio minor-jellegű szövegközlésük mellett más és más szempontok alapján elemzi is azokat. Az értelmezések bemutatják azt a változatos, a versekkel rokon nyelvi–gondolati világot, ami forrás, élmény, inspiráció hármásában vált lírai prózateremtő erővé. A második rész az *Elza pilóta* vagy *A tökéletes társadalom* című regény keletkezésével, kiadás-, valamint befogadástörténetével foglalkozik. E regényében Babits helyettesítette a teremtő utánzást egy elképzelt jövő teremtésével, amely intésként a ma olvasója számára is aktualitások hordozója lehet.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

2018
492 oldal
3999 Ft

Arany János és Tompa Mihály bő két évtizedig, 1847-től 1868-ig levelezett. Arany László 1888-ban így méltatta ennek a levelezésnek a jelentőségét: „Ez volt atyámnak legtartósabb s legösszefüggőbb láncolatban folyó levelezési viszonya. Mintha naplót vitt volna, oly részletesen föllelhetők benne az ő kevés külső változással folyt életének eseményei, oly híven tükröződik kedélyének minden hullámozása.” Arany Petőfivel folytatott jelentős levelezésével együtt ez a levélkrónika közkinccsnek is tekinthető, hiszen ily mértékben nem láthatunk be a magyar irodalom e periódusából senkinek sem az alkotói műhelyébe, sem a mindennapi, hétköznapi viszonyaiba vagy a történelmileg oly jelentős korszak személyes megélésébe, amely felettébb izgalmas és drámai volt esetükben irodalom- és költészettörténeti szempontból éppúgy, mint a nagypolitika, a történelem vonatkozásában. Hiszen „hőseink” átélték az 1840-es évek reményekkel telt korszakát, majd a szabadságharc bukását, az abszolutizmus, a Bach-korszak megpróbáltatásait és a 60-as éveknek hol enyhülő, hol szigorodó, végül a kiegyezésbe torkolló fordulatait. Két pályakép alakulását, a főbb művek keletkezéstörténetét követhetjük nyomon, miközben bepillantást nyerhetünk a két művész időnkénti zajos sikereibe és megrendítő magánéleti tragédiáiba. Két olyan költő, ember sorsába, akiről Krúdy így írt: „Ez a férfitípus volt az, amely Magyarországot fenntartotta, téli sarat elbíró csizmában viselte el a megpróbáltatásokat, zsoldáros hittel bízott a jövőben, és halk rajongással gondolt a nemzeti ideálokra. Ez az embertípus őrizte meg helyét a földrészen a kő szilárdságával, a só nehézségével és a tölgyfa életkorával.”

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

MESÉL A KASTÉLY

Állandó kiállítás nyílt
a **Halász-kastély**ban
Kápolnásnyéken

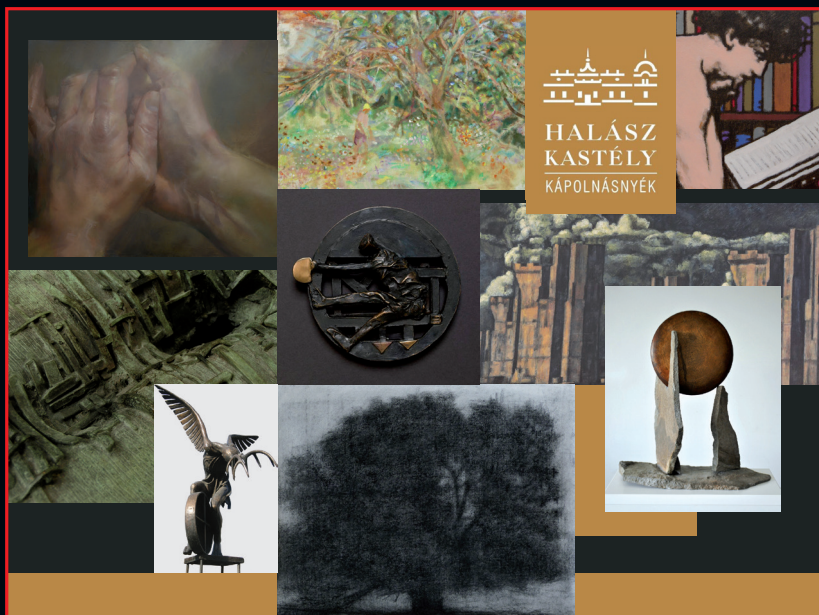

Csodálja meg
az eredeti pompájában felújított épületet,
fedezze fel újjászületett parkját
és ismerje meg a kastély
és a benne valaha élők történetét!

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.
Telefon: +36 21 292 0471
E-mail: info@halaszkastely.hu

Nyitva tartás: minden nap 9.00-17.00 óráig

HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK

JELENLÉT A SZOLNOKI MŰVÉSZTELEP KIÁLLÍTÁSA

2019. JANUÁR 19 - MÁRCIUS 22.

HALÁSZ-KASTÉLY

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.

Megnyitó: 2019. január 19. 17 óra

Megtekinthető: mindennap 9.00 - 17.00 óráig

Info:

+36 21 292 0471 | info@halaszkastely.hu | www.halaszkastely.hu

SZOLNOKI MŰVÉSZTELEP

Ára: 600 Ft

ISSN 1585-3829

19001

9 771585 382195

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

25nka
Nemzeti Kulturális Alap